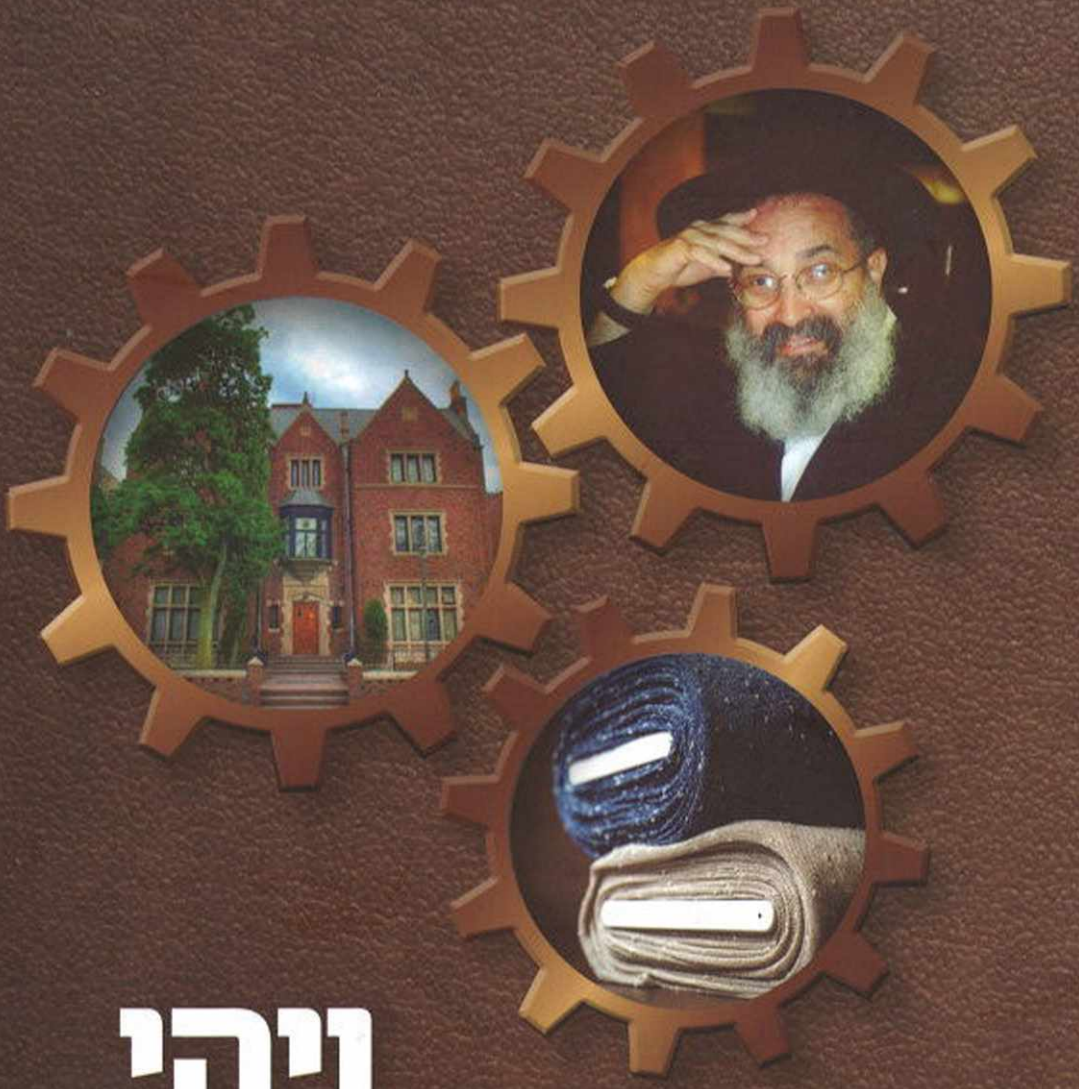

וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ

תולדות חייו של ר' **זלמן יודא דייטש**

וַיְהִי אִישׁ מִצְּלִיחַ

תולדות חייו של

ר' **זלמן יודא דייטש**

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

הוצאה לאור: משפחת דייטש, ניו יורק

כתיבה ועריכה: ר' מ.ז. • תמי הולצמן

הגהה: יצחק רפופורט, ד.ל. חייקין, מ. זעליגסון, בנ"צ קארף, אברהם מ. דייטש, ישעי' דייטש, נחמיה דייטש, מנחם מענדל דייטש, מנחם מענדל בערנשטיין, מנחם מענדל וולבובסקי, א. מינץ, ל.אייזענבערג

עימוד ועיצוב: מ. שקד

תמונות: יחזקאל וישראל דייטש, The Living Archives / Jem

לתגובות והערות נא לפנות ל: Book.zalmandeitsch@gmail.com

דבר המשפחה

התרגשות גדולה היא לנו להגיש לקהל הרחב את הספר המתעד את סיפור חייו של אבינו היקר הרה"ת הרה"ח ר' זלמן יודא ע"ה דייטש.

המטרה שהביאה אותנו לכתוב ספר זה ולהעלות את דברי ימי חייו של אבא ע"ה על הכתב, הייתה לענות על השאלה שאנשים רבים שאלו את משפחתנו מאז פטירתו - מה כל כך מיוחד בדרך החיים שר' זלמן דייטש ניהל בה את חייו?

שאלה זו מתחדדת בעיקר בשל העובדה ששמו נזכר בפי רבים כדוגמה של חסיד אמיתי המסור ונתון בכל נימי נפשו לרבי; הן הוא לא היה משפיע ואף לא שליח נודע אשר בתוקף תפקידם עסוקים הם בעבודת הקודש. אבינו היה איש עסקים בחייו.

התשובה נמצאת בדרך שבה הוא ניהל את עסקיו, לא כדרכם של אנשי עסקים גרידא, אלא בדרך של חסיד שכל חייו ממוקדים במטרה אחת: למלא את רצונו הק' של הרבי בכל המישורים. חייו התנהלו כך, שמי שלא הכירו, היה מתקשה להאמין כי איש עסקים עומד לפניו.

גדולתו הייתה בזה שעם כל היותו איש עסקים מצליח, אך יחד עם זה, מעולם לא היה אפשר לשמוע אותו מדבר על כך. בסוף יום עבודתו היה עוזב את משרדו, נועל את הדלת ולא נוטל אתו מאום מטרדותיו הביתה.

גם אנו, בני משפחתו הקרובים, תמהנו וגם שאלנו שוב ושוב: איך יכול אדם שיש לו עסקים מסועפים למצוא זמן כה רב מדי יום ביומו לשיעורי התורה הקבועים שלו?

איך יכול בעל עסק הטרוד בענייניו, למצוא זמן איכות לרעייתו ולכל אחד משנים-עשר ילדיו בלי עין הרע בנפרד?

איך יכול בעל חברה מצליחה למצוא זמן לשוחח ולעודד אנשים כה רבים הזקוקים לעזרה?

איך יכול איש הטרוד בעסקיו - לצד היותו חבר הנהלה של כמה מוסדות - להיות מסור ונתון למבצעיו של הרבי לא רק בממונו, אלא גם בגופו ובזמנו?

איך יכול בעל עסק חסיד חב"ד, להיות בעל עסק מצליח ועם זאת לא להתפשר באידישקייט ובחסידישקייט?

כיצד יכול אדם שמקבל החלטות קשות וחדות בעולם העסקים התובעני, ובעונה אחת להיות בעל עין טובה, חבר ושכן טוב בעל נפש רגישה?

התשובה על כל השאלות הללו, נמצאת בספר שאתה הקורא אוחז כעת בידך.

עמלנו רבות למצוא את הסיפורים המתאימים מתוך מסכת חייו של חסיד ששילב בתוכו גוונים רבים כל כך.

אבינו היה איש עניו, ומעולם לא העלה על דעתו שההצלחה העסקית שלו נזקפת לזכותו. חייו לא היו סוגים בשושנים; הוא עבר לא מעט ימים קשיים בחייו, עליות ומורדות, החל מפטירת קרובי משפחה שהסתלקו בגיל צעיר, שרֵפת העסק שעליו עמל שנים רבות, תקופת-חיים שבה התמודד עם מצב בריאות לא פשוט, ועוד קשיים רבים – אך כל אלה לא מנעו ממנו להביט קדימה ולהמשיך בדרך החיים כחסיד אמיתי.

אבינו היה דוגמה חיה למה שנאמר בתהלים "יגיע כפיך כי

תאכל", וכפי הביאור החסידי: יגיע כפיך דייקא ולא יגיע ראשך, שכן ראשו של אבינו תמיד נשאר במקום הנכון, ולא בעסקיו.

כשתקרא את פרקי החיים בספר זה, אנו מקווים שתמצא את הזווית האישית שלך שממנה תוכל ללמוד ממסכת חייו - כיצד יכולים לשלב את עולם העסקים עם העולם החסידי וההלכתי הטהור מבלי להתפשר על מה שנדרש מחסיד, אף לא על קוצו של יו"ד. להכיר ולדעת כיצד לעמוד איתן בניהול החיים בדרך שמצפים מאתנו רבותינו נשיאינו, אף על פי שהחיים אינם סוגים בשושנים.

אנו תקווה שבני משפחתנו הקרובים והרחוקים, יחד עם ידידי משפחתנו, והמשפחה המורחבת של חב"ד - כפתגם "חסידים איין משפחה" – נלמד, ולו במעט, איך אפשר להיות אברך חסידי אמיתי למרות הפיתויים והניסיונות בדורנו.

אבא כשלעצמו לא אהב פרסום, ואשר על כן, מטרתן של כתיבת ספר זה והפצתו היא להראות דוגמה לכל חסיד, איש עסקים או 'בעל הבית', כיצד צריכים להיראות חיים מלאים בעשייה, בלימוד, בצדקה ובמידות טובות. ואם בזכות ספר זה נצליח להעביר את המסר גם לדורות הבאים – והיה זה שכרנו, ונחת רוח לאבא.

תודת המשפחה נתונה לר' **מ.ז.** שי' ולגב' מרת **תמי הולצמן** תחי' על המאמץ, הזמן והכשרונות הברוכים שהשקיעו בכתיבת ספר זה ובעריכתו כדי שיֵצא דבר מתוקן מתחת ידם.

ויהי רצון שבקרוב ממש נזכה ל"בלע המוות לנצח" ורבינו מלכנו בראשנו יתגלה תכף ומיד, ואבינו ומשפחתו כולם יקיצו וירננו בשמחת הגאולה.

משפחת דייטש

תוכן העניינים

מבוא 9

פרק ראשון
זכור נא ימים ראשונים 17

פרק שני
כור מחצבתו 25

פרק שלישי
אמריקה אינה שונה 53

פרק רביעי
שחר נעורים 65

פרק חמישי
יתמות חטופה 81

פרק שישי
ויהי איש מצליח 103

פרק שביעי
גזע, ענפים ומשפחה 121

פרק שמיני
חסיד נאמן 155

פרק תשיעי
קצין ה'מבצעים' 197

פרק עשירי
שכונת המלך 223

פרק אחד עשר
הווי גביר לאחיך 247

פרק שנים־עשר
חיים של גאולה 285

פרק שלושה עשר
תחת כנפיו תחסה 297

אפילוג 319

חיילים בשירות הרבי
לדמותם של האחים היקרים והאהובים הרה"ת ר' לוי יצחק דייטש והת'
נתן נטע דייטש ע"ה 329

תולדות משפחת דייטש
תולדות משפחת דייטש כפי שכתב ורשם הרה"ת ר' מענדל דייטש
בזיכרונותיו 349

מבוא

זה ספר - סיפור - תולדות אדם, מהנהגותיו וממעשיו הטובים, שנאספו הן ממסמכים והן משמיעה ממי שנכחו בעת התרחשות הדברים, מתוך השתדלות ומאמץ לדייק בעובדות.

ספר זה מנסה לתאר ולשרטט את דמותו המיוחדת של **הרה"ח ר' זלמן יודא דייטש ע"ה**, שנפטר בדמי ימיו, והוא בן חמישים ותשע שנים בלבד, למגינת לב משפחתו הענפה, ידידיו ומכריו הרבים שנהנו ממנו וקיבלו משפעת לבו הטוב.

הספר עוקב אחר דמותו של נער שכבר בהיוו רך בשנים שאף לגדולות בלימוד התורה. כבר ביומו הראשון היו אוזניו שומעות הבל פיהם של תינוקות של בית רבן שלא טעמו טעם חטא. בשנות ילדותו דרש מאביו להעבירו ללמוד במסגרת שהחינוך בה היה על טהרת הקודש בלבד. שנות נעוריו היו קודש ללימוד וליגיעת התורה, 'נגלה' וחסידות, עד שהיה לאחד מפאריה של ישיבת "תומכי תמימים" ליובאוויטש המרכזית.

ואז, בבת אחת, 'נשלף' מעולם התורה המחמם והמלבב והוטל אל שדה החרולים של עולם העסקים הקר והמנוכר, שבו מספרים ארוכים ועסקאות נפתלות מחליפים את מקומם של הוויות אביי ורבא ושל מושגי 'מלכות דאצילות', הממלאים את הלב בחמימות אופיינית.

כזה הוא הקונפליקט הסוער שלתוכו נזרק בחור צעיר ו'תמים', תלמיד חכם שהפך בין לילה לאיש עסקים שהגדיל והרחיב את תשלובת "דייטש טקסטיל", סחר בנדל"ן וידו המסחרית בחשה במדינות רבות ורחוקות.

חייו של הנער המתמיד והשקדן השתנו בבת אחת באותה 'יחידות' גורלית, ערב נישואיו עם בת גילו ושותפתו הנאמנה לחיים, תבלחט"א, כאשר הרבי נשיא דורנו הורה לו להתחיל לשלוח ידו במסחר ולהצליח בתחום זה "ביתר שאת וביתר עז". לא היה גבול לתדהמתו של התמים זלמן יודא הצעיר, שכה רצה להמשיך לשבת באוהלה של תורה ובהמשך לצאת בשליחות נשיא הדור השביעי אל ערי השדה ולקרוא שֵׁם בשֵׁם ה' א-ל עולם.

הפתעות רבות צופנות לנו תהפוכות החיים, ומי כמו ר' זלמן הכיר זאת מתוך מסכת חייו שלו. אך כאשר הבין כי שליחותו עלי אדמות – כפי שהתווה המשלח – אינה נמצאת מול האותיות הקטנות והמחכימות אלא במשאים ומתנים פתלתלים מול סוחרים ערמומיים וקשוחים, בו ברגע ביטל רצונו מפני רצון המשלח כחייל נאמן הניצב הכן לפקודה ואומר "הנני!" מאותו רגע נמוגו כל השאלות וכל הספקות, כי כן ציווה המלך.

ר' זלמן קפץ למים העמוקים והסוערים של עולם העסקים בלי להתנתק אף לא לרגע אחד מן הידיעה כי אין זה למטרת טובת כיסו, אף לא בשביל הנאת הממון, אלא כי זה רצונו של הרבי. כיוסף במצרים, אף הוא לנגד עיניו עמדה כל העת דמות דיוקנו הטהורה של אביו, הלוא הוא מלכנו משיחנו, מאירה באור יקרות. ר' זלמן ידע כי כל הצלחה מסחרית שאסף אל חיקו וכל עסקה טובה שחתם, הרי היא קרדום כדי להרבות עוד בצדקה, להוסיף עוד באחזקת מוסדותיו הקדושים של הרבי ועוד נתינת לב רחב ללא שיעור. ידוע ידע היטב כי אין הוא אלא פקיד נאמן המופקד על כספו של הקב"ה אשר נתנו בידו להעבירו הלאה, אל היעד הנכון.

גם כאשר הפליג למרחקים באֳניות סוחר להביא לחמו, לא מָשָׁה מידו תורת השם ותורת הרבי, באשר היא חיותו. בכל אשר פנה, דאג להצטייד בספר לימוד, אם ב'נגלה', אם בחסידות ואם מתורתו של הרבי; לעתים היה זה בדמות קונטרס דק ולעתים בדמות קלטת שממנה נשמע קולו הרם והצלול של נשיא הדור ומנהיגו. גם כאשר נקש בנחישות על דלתות בעלי חוב וביקש את כספו שלו, נותר מחובר ומקושר בכל נימי נפשו לדמות הקמאית שמנהיגה את העולם, כולל גם עולמו הפנימי העשיר.

∽

בידוע שספר כותבים על אדם דגול, משכמו ומעלה, שרבים נשאו אליו את עיניהם בחייו והם מבקשים לגמוע טללי נוחם מתוך הליכותיו גם לאחר פטירתו. בבואנו לבחון את דמותו של ר' זלמן, האם עולה היא בקנה אחד עם אמירה שכזו - נוצרת מסכת התחבטות של ממש.

ר' זלמן לא היה רב בישראל – אך עם זאת, הוא היה תלמיד חכם מופלג ששט בקלילות בעולמה של תורה, צלל ללא קושי לסוגיות מעמיקות בגמרא ובחסידות. ראשו הקיף ידע עצום בנושאים רבים של תורה. כל זה לא מנע ממנו להשליך לאשפה כרטיסי שמחה שבהם הודפס, בטעות, תואר "הרב" בצמוד לשמו.

ר' זלמן לא היה משפיע בקהל עדת החסידים – אך רבים ראו בדמותו דוגמה חסידית למופת והיו מתייעצים אתו בענייניים רוחניים כמו גם בענייני חינוך, באשר היה מודל לדמות חסידית מהלכת, חסיד הבטל לרבו, ראש וראשון לכל מעשי חסידות.

ר' זלמן היה נגיד מופלג – אך עם זאת מעולם לא רָמו עיניו ולא גבה לבו. היה שפל בעיני עצמו, עיניו כלפי מטה בענווה, ולבו נתון בשמים. מקשיב ונכון לכל אחד, ביתו פתוח לרווחה והכול כבני ביתו. ידוע ידע תמיד כי כיסו אינו שלו, ומעותיו אינן אלא

מעותיהם של מתרימי צדקה, שד"רים כמו גם נזקקים וחלכאים רבים, שעמם חלק אותן בנדיבות לב.

ר' זלמן היה בהגדרתו 'בעל עסק' – אך מתוך זאת צמחה דמותו של חסיד וחייל מסור העומד בעורף ובחזית גם יחד, כאשר בראש מעייניו מילוי משאלותיו של הרבי ויישום רצונו – ועם זאת: לא על חשבון רצונו של הרבי שיהיה איש עסקים מצליח באופן של "ביתר שאת וביתר עוז".

ברבות השנים יצא הרבי בקריאה להאיר את העולם כולו באור של תורה ומצוות ובאור של חסידות. לשם כך יצא הרבי עם עשרת ה'מבצעים' בנוסף לקריאות קודש נוספות לפעילות בקרב יהודים בכל אתר ואתר. הרבי לא חדל מלהשפיע שפע עצום בדמות התוועדויות רבות, שיחות ומאמרים, כתובים ומוגהים "נחתום בטבעת המלך" - שפע קודש אותו הרעיף על ראשם של החסידים. כל אלה מסורים בידי החסידים, כאשר השלוחים עומדים בחוד החנית לקירוב יהודים לתורה ומצוותיה, בעוד שראשי הישיבות, המשפיעים ותלמידי 'התמימים' עומדים בחוד החנית ללימוד תורת הרבי. כך יצא שה'בעלי בתים' ואנשי העסקים פחות תפסו תשומת לב, שכן הם לא היו שייכים לרובד התורני ואף לא לרובד הפעילותי; הם היו נתונים בעסקיהם המסועפים.

מבין השורות והסיפורים המזהירים שבספר זה, עולה ומיתמרת דמותו המיוחדת של ר' זלמן יודא, אשר עם היותו איש עסקים שהיה טרוד רוב יומו בעסקיו – מכל מקום מצא כוחות וזמן להקדיש מדי יום ביומו ללימוד התורה, וכן את תורתו של הרבי בעיון ובשקידה מתמדת. כך גם בעניני 'מבצעים' - הוא עצמו יצא לפעילות רחבה במגוון ה'מבצעים', הן בחגי ישראל ומועדיו והן במבצעים השונים ששעתם תמיד יפה, כמו מבצע תפילין, מזוזה ועוד.

"הֵלל מחייב את העניים, רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, יוסף מחייב את הרשעים" (יומא לה:).

גם אנשים שלא זכו לצאת בשליחות מנהיג הדור ונביאו להפיץ תורה ויהדות ולהכין את העולם לגאולה, ראויים הם לשאת עיניים אל דמותו הנאצלת של ר' זלמן דייטש וללמוד כי למרות סדר יומו העמוס והצפוף, מצא את הזמן לצאת ולעסוק במבצעי הרבי בגופו ובנפשו, ולא הסתפק בתרומת ידו. הוא הראה דוגמה אישית במסירת שיעורי תורה, במבצע תפילין ובמבצע מזוזה ובשאר מבצעי הקודש. ואם הוא על שלל עסקיו ושנים-עשר ילדיו עושה כן - הרי ביכולתו של כל אחד להתמסר לקריאות הקודש של הרבי, להיות נכונים לזכך את העולם בעשרת ה'מבצעים' ולפעול להכנתו לקראת הגאולה הקרובה.

ר' זלמן לא נמדד בספר זה ביחס לחסידים מופלגים בדורות קודמים, ואין כל כוונה להשוות אותו לאי-מי מהם. ר' זלמן מתואר בדפים הבאים כפי שהוא עצמו היה - חסיד ובעל עסקים ששילב ידענות מעמיקה בתורה עם נתינה מופלגת לצדקה, בעל תכונות אנושיות יוצאות מן הכלל שנבעו מעומק נפשו. מי שהקדיש כל יום מימי חייו לרבי נשיא הדור השביעי.

ר' זלמן הגדיר עצמו כ'בעל הבית' גרידא. אמנם היה איש עסקים היושב בלבה של קראון הייטס, שלא נשא בתפקיד 'רב', או 'שליח', ועם זאת בקומת אישיותו בלט גם בידע התורני שלו וגם בהיותו ראש וראשון לכל עניין של הרבי, כשהוא מתמסר בגופו ממש, לא פחות מאשר בממונו, כדי למלא את רצון הרבי באחד מעשרת מבצעיו הקדושים.

אחת התכונות הבולטות והחשובות באישיותו של ר' זלמן, הייתה שמירת הסדר והדיוק. הוא היה מסודר בכל נפשו, כפי שרבותינו נשיאינו ביקשו מהחסידים [וראה "היום יום" ז' תמוז], ותכונה זו היא שסייעה לו מאוד בהצלחותיו בכל תחומי החיים.

ר' זלמן יודא זהר באישיותו העדינה, טוב לבו לצד חמימות אמתית. לבו לב זהב, גדוש באהבת הבורא ואהבת ישראל שהיו כרוכות אצלו בחבילה אחת. ר' זלמן חש עונג אמתי בעשיית טובה

ליהודי וידע להתענג במלוא הכנות משמחה של הזולת שהייתה גם לשמחתו שלו.

זוהי אפוא דמותו של ר' זלמן יודא דייטש. בלי שהיה מחנך רשמי או משפיע, הרי שמתוך שתיקתו וחיוכו הקטן והצנוע היה דמות מלמדת ומשכילה לכל בר-דעת כמה נאָה צריכה להיות דמותו של 'בעל הבית' חסידי; איה מונח ראשו ולבו של איש עסקים שתפילתו הארוכה נעשית מתוך 'עבודה', שסדרי שיעורי לימודו הקבועים ממלאים כל רגע פנוי בסדר יומו הצפוף והעמוס, ועם זאת, הוא "גם" איש עסקים מוצלח.

איש צנוע ועניו היה ר' זלמן דייטש, ובנוסף לכל מעלותיו, היה מתרחק מכל שמץ של פרסום או כבוד. הוא סלד מכך סלידה של ממש.

אף על פי כן, ספר זה, המתאר את דמותו המיוחדת, יוצא לאור עולם על ידי בני המשפחה שליט"א, מתוך רצון להאיר באור יקרות את דמותו של אביהם, 'איש עסקים' ו'בעל הבית' שחסידותו וצדקתו היו מעל הכול. לא בגין כבוד ולא בגלל הרצון להתעטר בעטרות ביקשו בניו ומשפחתו לכתוב ספר זה, אלא כדי שדמותו תשמש אור מאיר ומפלס דרך לדורות הבאים אחריו כמו גם לציבור רחב של אנשים שהכירוהו, ואף כאלה שלא זכו.

"והחי יתן אל לבו". כאשר נאלץ אדם להיכנס אל ה"מים רבים", הלוא הם מי הפרנסה הגואים, ראוי לו – בבחינת "מכל מלמדי השכלתי" - לשים לנגד עיניו את דמותו של ר' זלמן, ולזכור כי למרות כל טרדות העולם, אפשר וצריך לקבוע שיעורי תורה בכל יום ובשופי; לדעת כי אין טרדות הטלפון אמורות להפריע להשקעת האדם בחינוך ילדיו, באשר בזה ראה ר' זלמן חשיבות

יתרה, בחינוך החסידי הטהור של ילדיו, כשהוא משקיע בהם מדי יום ביומו שעות רבות של הקשבה והכוונה נבונה של אב חסידי.

ספר זה הריהו אפוא בבחינת תועלת הרבים הנזקקים לו.

כתיבת הספר ועריכתו היו עבודה נפלאה ומרוממת, מלווה בתחושה של זכות גדולה.

למותר לציין כי הסיפורים שבספר זה הרי הם בבחינת "חושף טפח" בלבד מחייה של אישיות נפלאה זו, בשל מנהגו של ר' זלמן יודא להמעיט בדיבור בכל הקשור לענייני שלו לצד בריחתו מכל עניין של פרסום, אולם עדיין נותרו טפחיים ויותר, אפופים ומוסתרים בערפלי צנעה וענווה.

עבודת הספר נעשתה מתוך זהירות רבה, לסנן שוב ושוב את הנכתב, כדי שיהיו הדברים אמינים ונכונים ביותר. כך בנוגע לאימות הסיפורים, השמות והתאריכים, ואף בנוגע לתארים השונים שבהם השתדלנו שלא להפריז.

תודה עמוקה נתונה לבני משפחת דייטש היקרים שעברו על הספר לאורכו ולרוחבו, הוסיפו בו נופך רב ואף ניפוהו בשבע נפות כדי שיהיה מדויק ונכון אל האמת. וכן תודה לעשרות האנשים, קרובי משפחתו, עסקנים וידידים, שהואילו בטובם להקצות מזמנם היקר ולספר על אודות דמותו של ר' זלמן.

מי ייתן וספר זה ימלא את ייעודו – להיות נר להאיר לכולנו, כיצד צריכה להיות דמותו של חסיד ונגיד בעמו. ואם משימה זו צלחה אף במשהו, והיה זה שכרנו.

פרק ראשון

זכור נא ימים ראשונים

ר-חשוון תש"ז. גרניץ, כפר קטן הסמוך לגבול פולין. חצות לילה.

קבוצה גדולה של יהודים משתרכת על הדרך המושלגת. אף על פי שהחורף רק בתחילתו, האוויר כבר קפוא לגמרי, שפתי כולם כחולות מקור. אנשים מחככים ידיהם זו בזו, מנסים להתחמם ולו במעט.

עגלה אחת רתומה לסוס מתנהלת לפניהם בעצלתיים. על העגלה הושבו כל הילדים הקטנים. ההליכה קשה מדי לכוחותיהם הצעירים. המבוגרים נושאים רגליים כושלות, אך צעידתם עקשנית, הם נחושים בדרך שלפניהם.

על יצול העגלה תלוי קומקום נחושת שחומם לפני היציאה לדרך בכמה כפיסי עץ שנאספו בחפזה מתחת לערמות השלג. הקומקום מתנודד עם תנועות העגלה הלוך ושוב. עם כל נדנוד נושרים ממנו רסיסי טיפות. כל רסיס הופך לכדור קטן של קרח בטרם נגע בקרקע המושלגת.

זוג צעיר נשרך בתוך קבוצת הצועדים. בזרועות האישה נמוכת

הקומה חבוק עולל בן ימים אחדים. מדי פעם בפעם נוטל הבעל הצעיר את העולל, כדי לתת מנוחה לזרועותיה העייפות של רעייתו. כשהיא חשה שהיא מסוגלת, היא נוטלת אותו שוב ומחבקת אותו בחום ובאהבה.

כמעט שלא ניתן לזהות את הפרצופים המתחבאים בתוך פיסות בד שנועדו להגן על הפנים מחמת הרוח הצולפת. הצועדים אינם אלא בני משפחת דייטש, ר' **שלום** ורעייתו מרת **מירל דייטש** עם בנם התינוק **זלמן יודא**, שנולד אך ימים מספר קודם לכן, ביום י"א במר-חשוון תש"ז.

דרך ארוכה עשו בני הזוג דייטש, דרך שהחלה מסמרקנד, ויעדה היה אל מחוץ לגבולות רוסיה, על אף מסך הברזל שהורד בין רוסיה לבין שאר מדינות העולם.

לא קלה הייתה ההתנתקות מסמרקנד. עיר זו הייתה ל"עיר מקלט" בעבור חסידים רבים ובני משפחותיהם, שנמלטו בתחילת מלחמת העולם השנייה מאימת הצורר הנאצי שכבש במהירות רבה שטחים עצומים מלבה של רוסיה הסטאליניסטית. בניסים הצליחו החסידים להימלט על נפשם ולמצוא מקלט בטוח בסמרקנד הרחוקה שבאסיה התיכונה, שם הקימו מחדש את הקהילה החב"דית.

בשל ריחוקה של סמרקנד מלבה של רוסיה הצליחו החסידים להקים מחדש, מתחת אפם של השלטונות, ישיבה חסידית חב"דית, "תומכי תמימים", בניהולם של גדולי המשפיעים החסידיים. הקומוניסטים, שהיו עסוקים בלחימה הקשה נגד הפולש הגרמני, היו טרודים מדי מלהמשיך ברדיפתם השיטתית כנגד מוסדות יהדות. גם תלמוד תורה הוקם, ומניינים חב"דיים שהתקיים באחד הבתים. חלום של ממש.

אף על פי כן ידעו החסידים היטב כי הקלה זו היא לזמן קצוב, וברגע שיסתיימו הקרבות המרים בחזית רוסיה-גרמניה, ישובו הארורים לרדוף בחמת זעם אחר כל יהודי שצורת אלוקים נסוכה על פניו, בדיוק כפי שנהגו מאז עלייתם לשלטון.

ואכן, מיד עם תום המלחמה, שוב התהדקו הרדיפות נגד החסידים ו"כלי הקודש". שוב נוצר צורך לרדת למחתרת חשאית ושקטה. הכול ידעו כי זה עניין של זמן עד ששוב יחלו המעצרים ההמוניים של החסידים.

ואז אירע מפנה משמעותי. עם סיום המלחמה נוצרה פתאום הזדמנות לחצות את מסך הברזל. כיצד קרה הדבר?

במהלך שנות המלחמה נמלטו רבבות פליטים מפולין אל תוככי רוסיה כדי להציל עצמם מהקרבות. רבים מהפליטים נשלחו למחנות עבודה רחוקים עמוק בתוככי רוסיה. עם סיום המלחמה נחתם הסכם בין ממשלת פולין החדשה לבין ממשלת רוסיה במסגרתו של הסכם זה, הותר לכל הפליטים מפולין לשוב לארצם. ממשלת רוסיה אף העמידה לרשות האזרחים הפולניים רכבות משא, "עשאלונים", שבהם עשו את דרכם מערבה עשרות אלפי גולים.

דא עקא, שבמהלך שנות המלחמה נמלטו לרוסיה מאות אלפי אזרחים פולנים, אך את רובם הגלה הממשל הסובייטי למרחבי הישימון הסיבירי לנצח, ורבים מהם נפחו את רוחם מחמת הקור הסיבירי האיום או מחמת הרעב ששלט בכל פינה. ממשלת רוסיה חשה אי נעימות מעובדה זו. זו הייתה הסיבה שהשלטונות הסובייטים העלימו עין מעשרות אלפי אזרחים רוסיים ש"אימצו" לעצמם אזרחות פולנית, אפילו כאלו שהיה באמתחתם רק בדל נייר מפוקפק המעיד כביכול כי נושאו אכן אזרח פולין, והתירו להם לעבור את הגבול לפולין, ולו כדי לתת אשליה של מילוי "המכסה" של הפליטים.

פליטים יהודים

לחסידי חב"ד נודע כי נוצרה אפשרות להבריח את הגבול ולהשאיר את הגיהינום הסובייטי מאחור, ואלו ששו על ההזדמנות כמוצאי שלל רב. חלפו עוד חודשים ארוכים עד שבדקו את הנושא לעומק והבינו כי באמת נוצר פתח של תקווה. הדעות היו חלוקות בעניין – היו שחשבו כי הסכנה הטמונה בכך גדולה מדי, מה גם שאין זה רצוי שה'גרעין' העיקרי של חסידי חב"ד יעזוב את רוסיה בעוד היהודים הנשארים יהיו טרף קל בידי הכפירה הקומוניסטית. לעומתם, סברו אחרים שחייבים לעשות כל השתדלות כדי להינצל מידי הרשעים, נוכח חרדתם מהחינוך הכפרני שביקשו הקומוניסטים להנחיל לבני הנוער החסידיים. בדיני נפשות עסקינן.

לאחר שהתברר כי אזרחים רוסיים רבים עברו בדרך זו, הוחלט להצטרף ל"עשאלונים" ולרבבות הפליטים ששבו לארצם.

קבוצות קבוצות של חסידי חב"ד שמצאו להן משכן בשנות המלחמה בערים סמרקנד וטשקנט שבאסיה התיכונה, החלו לארוז את חפציהן, ויצאו במסע ארוך לעבר העיר לבוב-למברג מחמת קרבתה אל הגבול הפולני, שם, קיוו, לסדר את הניירות הפולניים המזויפים ובהזדמנות הראשונה שתיקרה, לצאת עם הפספורטים המזויפים.

בין מאות חסידי חב"ד שעזבו את טשקנט וסמרקנד היו גם בני הזוג ר' שלום ומירל דייטש. אותה שעה הגב' דייטש הייתה בחודשי הריון מתקדמים, אך זה לא מנע ממנה לצאת אל הדרך הארוכה והמייגעת שאיש לא ידע את סופה. ימים ארוכים ארכה הנסיעה המפרכת עד הגיעם לעיר למברג.

בינתיים הוקם ועד מחתרתי מיוחד כדי לסדר ניירות מזויפים בעבור מאות החסידים שהגיעו בחשאיות ללמברג. בוועד היו החסידים ר' מענדל פוטרפס, ר' משה חיים דובראווסקי, ר' יונה כהן הי"ד, מרת שרה קצנלבויגן הי"ד (ה"מומע שרה") ויבלחט"א ר' לייב מוצ'קין שי'. ראשי הוועד התמקמו בכתובת מסוימת בעיר שמיקומה המדויק היה ידוע אך למתי מספר – וממנה חלשו על כל מערך הבריחה.

על הוועד היה לארגן ניירות פולניים בדרכים שונות, אם על ידי שימוש בניירותיו של גולה פולני שנפח את נשמתו בערבות סיביר – וכאלה היו רבבות - ואם על ידי נישואים פיקטיביים לבן זוג פולני, או על ידי זיוף מסמכים.

תפקיד נוסף היה לו לוועד – למצוא אכסניה זמנית לכל מאות החסידים שהגיעו אל העיר הזרה בחוסר כל יחד עם בני ביתם. הקושי היה כפול: מחד גיסא - הייתה זו עיר מעבר בלבד, ואיש לא חשב להשתקע בה. מאידך גיסא – היה צריך למצוא מקומות מתאימים כדי לשכן בהם את החסידים עד אשר יוסדרו כל הניירות והפספורטים המזויפים. באותן שנים נדרש אישור מיוחד להתגורר בערים הגדולות, ומי שנתפס ברחוב ולא היה ברשותו אישור מתאים, סכנה ריחפה מעל ראשו. המצב היה מסוכן פי כמה לאותם חסידים שהגיעו לעיר, והתעתדו לעזוב את רוסיה באופן לא חוקי. קל לשער מה היה קורה אילו היה נתפס אחד מהם, והיה נאלץ לספר את האמת.

בהתחשב במצב שבו יהודי המסתובב בחוצות למברג מושך אליו עיניים בלתי רצויות, מה עוד שרוב החסידים היו מבוקשים

ונרדפים על ידי אנשי הנ.ק.וו.ד., היה עליהם לשלם סכומי עתק לבעלי האכסניות בעבור "הכנסת האורחים" שלהם, העיקר שדמות חסידית לא תסתובב ברחוב ותמשוך אליה עיניים לא רצויות.

זו הסיבה שהחסידים השתדלו להישאר בבתים שסודרו להם ולא לצאת משם אלא בשעת הכרח. כל יציאה החוצה הייתה כרוכה בסכנה להיתפס.

על המצב הרגיש והמסובך ששרר בימים ההם אפשר ללמוד מרשימותיו של החסיד הרב שניאור זלמן בוטמן:

"כשהגענו ללמברג, ירדנו בתחנה ולא ידענו לאן לפנות. לא היה בידינו לא כתובת ולא שמות אנשים הגרים בעיר ועמדנו בתחנה אובדי עצות. אולם אנ"ש שהיו בלמברג כבר דאגו לאנשים כמונו. ר' מענדל פוטרפס (שהיה בן דודו של ר' שלום ישעי') הגיע אלינו מיד ושאל למספר האנשים שהגיעו. השבנו לו שבינתיים אנו רק שניים, אולם מחר יבואו עוד אחד-עשר. הוא הפנה אותנו לכתובת מסוימת באמרו, שעבור אלה שיבואו מחר יחפשו מקום כשיגיעו. דיה לצרה בשעתה.

"באותה רכבת הגיעו משפחות נוספות ולכולנו המתינה מכונית שאנשי ה'ועד' סידרו לנו, והסיעה כל משפחה לכתובת שניתנה לה.

"למחרת – ממשיך הרב בוטמן לספר – הגיעה כל המשפחה והובלנו אותם לדירה. עתה היינו צריכים להמתין למועד שבו נוכל לעבור את הגבול, ובינתיים עברו הימים מתוך פחד רב. העובדה שהעיר הייתה ליד הגבול גרמה לכך, שהפיקוח על תושבי העיר היה חמור ביותר, ואם היו תופסים אנשים שאין להם רשות להתגורר במקום, היה עונשם גדול.

"אנו המבוגרים לא הורשינו לצאת החוצה, ורק הצעירים שטרם הייתה להם חתימת זקן העזו להסתובב בעיר ולסדר את ענייניהם. כל אחד ישב מכונס ב'חורו', משלמים סכומים גבוהים ללינה ואינם יודעים מתי הם יצאו מלמברג אל החופש..."

בתנאים קשים אלה הגיעה משפחת דייטש ללמברג מתוך ציפייה לעבור את הגבול בשלום, כאשר בכל רגע הייתה מרת מירל דייטש צריכה ללדת. כך היה אפוא המצב רגיש ומסובך פי כמה וכמה. אנשי הוועד הצליחו לאתר מקום מגורים בבית משפחה של יהודים מקומיים.

לא חלפו ימים רבים, וביום י"א במר-חשוון תש"ז נולד למשפחת דייטש בן בריא למראה. על אף תנאי הגלות והנדודים והמצב הקשה, הלידה עברה כשורה בחסדי שמים מרובים. לאֵם ולתינוק - שלום.

עם הגיע היום השמיני ללידתו, נערכה ברית המילה. איש לא העלה בדעתו לדחות את הברית על אף הסכנה הגדולה שריחפה מחוץ לבתים. היה זה מחזה לא שגרתי בעליל – ברית מילה בעיצומם של ימי האימים, כאשר פחד אחז בכולם אפילו מרחש של עלה נידף, שמא אלו אנשי הנ.ק.וו.ד. האיומים שעלו על מקום המסתור ועוד רגע יתפרצו למקום שבו תתקיים המצווה. אף על פי כן, מצווה יקרה היא שאי אפשר לדחותה, מסורה מאז אברהם אבינו ע"ה שעשאה במסירות נפש – ונקרא שמו בישראל **זלמן יודא**, על שם הסבא-רבה ר' זלמן יודא, בנו של החסיד המפורסם ר' ישראל בער מוועליזש, מחסידי אדמו"ר ה"צמח צדק" ואדמו"ר

מהר"ש. הסבא-רבה ר' זלמן יודא היה חסיד נכבד ונגיד בעמיו שהחזיק יערות רבים.

מתי מעט מהחסידים שהתגוררו בעיר הגיחו בשקט ממקומות מחבואם, התאספו חרש בדירת המגורים, והשמחה הייתה גדולה.

משהסתיימה חגיגת ברית המילה, פרצה לפתע היולדת מירל בבכי. ר' שלום בעלה נחרד.

"מדוע את בוכה?" חרד אליה בבהלה.

"איך לא אבכה", השיבה מירל, "והצלחתי להביא לעולם עוד נשמה יהודית ולהכניסה בבריתו של אברהם אבינו בעתה ובזמנה?!"

על אף מצב הסכנה, ידעו חסידי חב"ד כי אי אפשר להשאיר את הילדים במשך תקופה ללא לימוד תורה. כך סודר אפוא "תלמוד תורה" חשאי לכל הילדים הקטנים ממשפחות החסידים ששהו בלמברג. בין התלמידים היו שלום ומשה לברטוב, בני הדודים מרדכי (מוטל) ויוסף דייטש ועוד. תלמוד התורה הוקם בדירה שבה התחבאה משפחת דייטש הצעירה.

כך זכה זלמן העולל לשהות בין כותלי תלמוד תורה כבר ביומו הראשון, ואוזניו הרכות ספגו דברי תורה מאז לידתו, כרבי יהושע בן חנניה בילדותו שאמו הייתה נוטלת אותו לבית המדרש כדי שאוזניו ישמעו דברי תורה, ועל כך נאמר "אשרי יולדתו".

פרק שני

כור מחצבתו

מויות חסד מופלאות היו הרה"ח ר' **שלום ישעי'** ורעייתו מרת **מירל דייטש**, הוריו של ר' זלמן. דמותם הייתה דמות של חסידים שהיו מסורים בכל לבם ונפשם למען הזולת, לעשות הכול לטובתו הגשמית או הרוחנית בלי לעשות חשבון נוחות אישי שלהם.

הרה"ח ר' שלום ישעי' דייטש נולד להוריו הרה"ח ר' **מנחם מענדל** ורעייתו מרת **הינדא דייטש** שנודעו בעיקר בשל מידת חסידות ובשל מעשי החסד הרבים שעשו עם כל דכפין.

מן הראוי היה להתעכב במעט על פועלם של בני הזוג. [על ענפי המשפחה החסידית המורחבת, ראה בנספח בסוף הספר]. השניים היו ידועים כבעלי חסד מופלגים ומכניסי אורחים במידה לא רגילה. מרת הינדא הייתה ידועה כבעלת אופי נמרץ, ותמיד קיבלה פני כל אדם במאור פנים.

לא רק בימי שלווה ורווחה פתחה משפחת דייטש את ביתה ולבה לפני כל עובר ושב, אלא גם בימי צער ומצוקה. כך היה כשהתגוררו בעיר דוקשיץ – שם נולדו להם בניהם הגדולים – וכך גם לאחר שעברה המשפחה להתגורר בחרקוב ובהמשך בסמרקנד. המאורעות הבאים יעידו על כך.

בשלהי קיץ תש"א התקרבו הנאצים ימ"ש לעיר חרקוב, ומשפחת דייטש הצליחה להימלט מהעיר בטרם הגיעו אליה

• עץ משפחת דייטש לענפיה, מופיע בעמוד 352

תמונה משפחתית בה נראים: ר' מענדל ורעייתו מרת הינדה. ר' שלום ישעי' ורעייתו מירל, דוד ורעייתו שרה, מרדכי ריבקין ורעייתו דוסיה ובני משפחה נוספים

הצוררים. במאמץ רב הצליחו בני משפחת דייטש להשיג כרטיסי נסיעה ברכבת לנסיעה מזרחה, לעבר סמרקנד. ברגע האחרון יצאו כולם מהעיר כדי להתרחק ככל האפשר מהחזית הבוערת. לאחר מכן התברר כי בזכות כך ניצלו חייהם, שכן יהודי העיר שלא הספיקו לצאת נרצחו זמן קצר אחר כך בידי הנאצים ימ"ש בטבח המוני, ונקברו בקבר אחים.

לאחר נדודים שארכו שבועות מספר הגיעה המשפחה לסמרקנד שבאוזבקיסטן, ושם קבעה משכנה בין יהודים רבים וחסידי חב"ד נוספים שמצאו בעיר מפלט מן המלחמה.

מלחמה לא הייתה שם, אבל רעב כבד היה גם היה. אנשים רבים נפחו נפשם מרעב. היה זה מחזה נפוץ לראות אנשים נפוחי כפן הולכים ברחוב, קורסים על עמדם ומשיבים את רוחם לבורא עולם.

בשנים אלו שרר רעב כבד בכל רחבי רוסיה. המזון ניתן בקיצוב לפי כרטיסים שהנפיקה הממשלה. את הכרטיסים החליפו בלחם או בתפוחי אדמה, וגם זאת לאחר עמידה במשך שעות ארוכות

בתורים אין-סופיים כשבחוץ שורר קור מקפיא. בנסיבות אלו, תמיד היו אנשים מבוגרים או חולים שלא יכלו לעמוד בתורים הארוכים לקבלת המזון בלי שיסכנו בכך את בריאותם ואולי אף את חייהם. כך נוצר מצב נורא – אוי להם אם יצאו מבתיהם ואוי להם אם יישארו. הבחירה הייתה בין מוות ברעב לבין מוות בקור.

'בָּאבָּע הינדא' וכלותיה נחלצו תושייה לעזרתם של אותם יהודים גלמודים. הן אספו מהם את הכרטיסים ועמדו בתור שוב ושוב כדי לקבל בעבורם את מנת המזון, שכן על המוכרים בחנויות נאסר להחליף יותר מכרטיס אחד בכל פעם. שעות ארוכות עמדו בקור המצמית, מקבלות את המנה הקצובה, וחוזרות שוב לעמוד בתחילת התור מתוך סיכון עצמי רב.

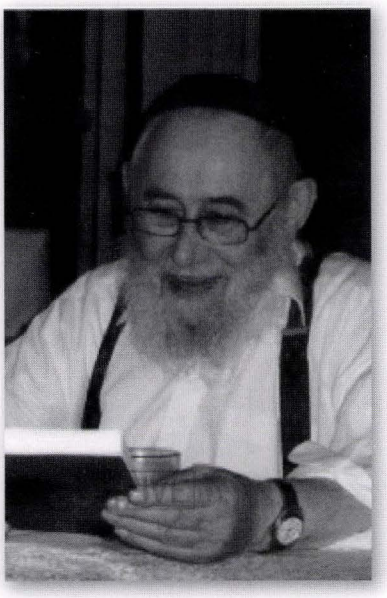
את מזונן שלהן היו מביאות הביתה, שם היו מבשלות ממנו מרק חם בסיר ענק שהכיל מאות מנות. את המרק היו מחלקות לנזקקים ולרעבים, ליתומים ולחולים. התור החל כבר בחצר בחוץ, בעוד הבית הזעיר של ר' מענדל והינדא היה מלא מפה לפה תמיד ביהודים אומללים חסרי בית ונפוחי כפן; שם טופלו והואכלו עד שיכלו לעמוד שוב על רגליהם.

את המרק חילק תמיד אחד האורחים. הסבא ר' מענדל סירב להרגיש שהוא בעל הבית "הנותן" ואילו האורחים הם "המקבלים", ובכל פעם היה נותן עינו באחד האורחים שיכול היה לעמוד על רגליו, ומבקש ממנו לעמוד ליד הסיר הגדול ולחלק לכולם. בכך האורח היה זוכה בתחושה הענוגה של הנדיב המחלק לכל דכפין, ואילו ר' מענדל עצמו היה עומד בתור כמו כולם כדי לקבל את מנתו...

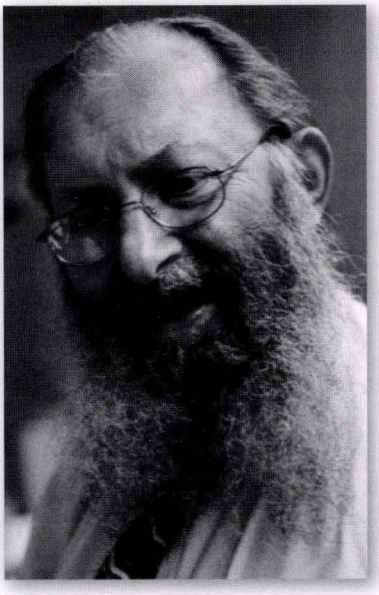
בין ה"אורחים הקבועים" של משפחת דייטש באותן שנים היה הילד יהושע דובראווסקי כשהוא רעב וחולה בטיפוס, מחלה מסוכנת ומידבקת. יהושע (היישקע) התייתם כבר בגיל צעיר, ובמשך כמה שנים התגורר בבית משפחת דייטש. מצב בריאותו הלך והחמיר, וכבר היה קרוב יותר אל שערי מוות מאשר להיכלי החיים. ר' מענדל והינדא העלו אותו אל עליית הגג שלהם, הרחק

ר' מענדל ורעייתו מרת הינדה דייטש

ר' יהושע דובראווסקי

ר' גרשון ג'ייקבוסון

משאר האורחים, שלא יידבקו ממחלתו. ר' מענדל היה מעלה לו לעליית הגג מרק משיב נפש ומאכילו לאט לאט ובסבלנות רבה עד שברבות הימים שב החולה לאיתנו וניצל ממוות בטוח. מאוחר יותר הגיע לארצות הברית והקים שם משפחה חסידית יפה, והיה לאחד מנכבדי החסידים בשכונת קראון הייטס [לימים כתב רשימה מרגשת על דמותם של ר' מנחם מענדל ורעייתו – רשימה זו מובאת במלואה (בתרגום מאידיש) במילואים בסוף הספר].

מלבד האורחים הרבים שהגיעו לביתם, התגורר בביתם הילד גרשון בער ג'ייקובסון (לימים עורך ה"אלגעמיינער זשורנאל" שיצא לאור בארצות הברית), וכן יהודי נוסף ושמו בעריש גודמן. אף הוא היה יתום מגיל צעיר, ובני הזוג דייטש גידלו אותו כאילו היה ילדם. הוא היגר כעבור שנים לארצות הברית והתייחס לר' מענדל ולהינדא כמו היו הוריו. לימים אף למד את אמנות המילה ומל את רוב ילדיו של ר' זלמן דייטש.

מרת הינדא לא המתינה שהמצוות המתגלגלות ברחובות העיר יגיעו אליה; היא עצמה יצאה לחפש חולים יהודיים שאושפזו בבית הרפואה המקומי, והעניקה להם חתיכות לחם יקרות מפז, שהצליחה להשיג בעמל וביזע רב.

המצב ברחוב העיר היה כה קשה, עד שלא היה ניתן להשיג אפילו חומר בעֵרה. הסבתא הינדא בתושייתה הגתה רעיון: היא אספה גללי חמורים שמצאה ברחוב, והייתה מערבת אותם בקש, שוטחת ומייבשת בשמש במשך ימים מספר. בחומר הזה הייתה משתמשת לחימום הבית ולהסקת התנור. על התנור הזה התבשל המרק המפורסם בעבור האורחים.

ילדיהם **הת' יקותיאל, חנה דבורה, מרת מאריאשא, מרת מירל, ר' חנוך הענדל, ר' דוד־שלמה ר' שלום־ישעי' ומרת דוסיא** ירשו מהוריהם את מידת החסד האצילית. כך למשל, הבן ר' דוד קיבל עליו באותן שנים למצוא דרכים למימון הוצאות המרק ההמוני והוא מסר נפשו על כך.

הרה"ח ר' שלום ישעי' דייטש ורעייתו מרת מירל

בנם, ר' שלום ישעי', נשא אף הוא בחובו אישיות של חסד שירש וינק מהוריו. ר' שלום נולד לאחר שהמשפחה העתיקה מגוריה אל העיר חרקוב. ביחד עם הוריו עבר תקופת נדודים מפרכים.

בהגיעו לגיל גיוס, נקרא שלום להתגייס לצבא האדום שעמד אז בחזית המלחמה מול הגרמנים ימ"ש. משפחת דייטש כבר שתתה את כוס התרעלה כאשר הבן יקותיאל (שכונה בפי חבריו "קושקע") גויס לצבא, שם, למרבה הטרגדיה, נהרג בקרבות. השכול היה קשה כבד מנשוא. משנקרא הבן הנוסף, שלום, ללשכת הגיוס, רבתה המבוכה והדאגה בבית. באותם ימים היה שלום משודך לכלתו, בת דודתו מירל למשפחת רובין. בדרך כלל, כדי להתחמק מגיוס, היה המועמד צריך לספר שקרים על מחלות שונות שלא היו ולא נבראו; דא עקא – שלום לא ידע לשקר.

וכך, כשעמד בפני צוות הבוחנים בלשכת הגיוס, החל להישאל שאלות שונות וצולבות.

"מיהו אביך?"

"יהודי דתי".

"האם היה אביך עצור בכלא אי פעם?"

"כן".

"מה הייתה הסיבה למעצרו?"

"הוא הפיץ יהדות והחזיק בזהב לא לגלי", השיב בכנות תהומית.

"האם יש לכם קרובי משפחה מחוץ לרוסיה?"

"כן, באמריקה".

"אם כך", הגיעו חברי הוועדה למסקנה, "אין ביכולתנו לגייס אותך. אי אפשר לסמוך עליך שלא תבגוד!"

כך הצילה האמת את שלום מגיוס לשירות הצבאי המפרך והמסוכן. רק כעבור תקופה הבין כמה בר מזל היה, שכן רבבות חיילים שגויסו נפלו בחזית מימין ומשמאל, אם בקרבות האש במלחמה ואם מחמת לחימה בתת-תנאים.

דא עקא, שלום לא נשלח לביתו, אלא הושלך לכלא בין חוליגנים ופושעים. מהר מאוד הבין כי כדי להציל את חייו, עליו להתאים את עצמו פה ושם לדרך חייהם. כך היו חייו של הבחור החסידי עדין הנפש לשלל.

בהמשך נשלח למחנה עבודה קשה באזור העיר צ'ליאבינסק הסמוכה לסיביר. על האסירים הוטלה עבודה קשה - להכין נשק ליחידות הצבא השונות. האסירים במחנות העבודה סבלו ממחסור נורא. הם נאלצו לעבוד בתנאים קשים ביותר - כמעט ללא אוכל, ללא ציוד וללא מחסה ראוי לשמו. כדי להתחמם חפרו האסירים

ר' שלום ישעי' דייטש

באדמה מעין "מרתף" ושהו בו בכל עת מצוא כדי להתחמם ולו במעט. מאכלם היחיד היה תפוחי אדמה רקובים, ולפעמים גם זה לא היה. אף על פי שהיה מדובר בפיקוח נפש, נשמר שלום מלהכניס לפיו מאכלי טרפה. פעם ראה את חבריו משיגים בעל-חיים כלשהו, הורגים אותו ואוכלים את בשרו. את מנת הבשר שלו החליף במנת תפוחי האדמה רקובים של אסיר אחר.

גם בתנאים הקשים ביותר שמר ר' שלום על כל מצווה שיכול והתפלל בסתר שלוש פעמים בכל יום.

הקשר היחיד עם העולם היה קשר מכתבים שהצליח לשמור עם בני משפחתו. עם חלוף הזמן, מכתביו של שלום להוריו הפכו לעצובים ונוגים, והנימה הזאת הדאיגה מאוד את אמו. ככל שתכפו המכתבים, כן גברה דאגתה וחששה כי גם הבן הזה יאבד לה. במרץ שאפיין אותה החליטה לצאת לחפשו כדי לנסות לסייע לו ככל האפשר, ובעיקר כדי לרומם את מצב רוחו ולעודדו.

לאחר דיונים רבים עם בני משפחתה, השיג בנה דוד כרטיס נסיעה ברכבת בעבורה, ובסביבות פורים יצאה מרת הינדא לסיביר כדי לחפש את בנה שלום ו"לבלות" עמו את חג הפסח. היא השאירה את בעלה ר' מענדל לפקח על בית התמחוי ועל שאר בני המשפחה, שכבר היו בוגרים דיים כדי להסתדר בלעדיה.

תחנת הרכבת בסמרקנד מלאה הייתה באלפי אנשים שביקשו

לצאת מהעיר. אף על פי שהחזיקה כרטיס בידה, הבינה מהר מאוד כי אין לה סיכוי לעלות לרכבת. בָּאבָּע הינדא לא התייאשה; היא ניגשה למנהל תחנת הרכבת וביקשה שיפעל למענה. המנהל דחה אותה בהחלטיות בהושיטו ידיים בייאוש: "ראי בעצמך את המתרחש כאן!" משלא ויתרה והמשיכה להפציר, עלה במוחו רעיון: אל תחנת הרכבת עמדה להגיע משלחת פקחים כדי לבדוק את מצב התחנה. לא היה קשה להבין כי מצב התחזוקה בתחנה היה בכי רע: המקום היה מטונף, חדרי השירותים היו במצב בלתי נסבל. "אם תנקי את השירותים", הציע לה, "אכניס אותך לרכבת הבאה!"

בָּאבָּע הינדא הסכימה מיד. היא מחלה על כבודה ועל רגשותיה, טרחה ועמלה עד שחדרי השירותים המסואבים הבהיקו מניקיון. משהגיעה המשלחת, הביעו חבריה את קורת רוחם והביקורת עברה בשלום. מנהל התחנה עמד בהבטחתו ובָּאבָּע הינדא זכתה לעלות, אמנם אך בקושי, על הרכבת הבאה שיצאה לעבר צ'ליאבינסק. לפעמים נאלצה לעמוד על מדרגות הרכבת, בהחזיקה בחזקה במעקה שלא ליפול.

בהגיעה לצ'ליאבינסק עמלה לברר היכן בדיוק נמצא בנה, ולשם שמה את פניה. כשהגיעה אל המחנה, פגשה את מפקדיו – אף הם היו מדוכאים נוכח תנאי חייהם. המצב במקום היה בכי רע: הם שהו ללא אוכל, בגדיהם דלים ונעליהם קרועות, זאת בשלג ובקור הכבד שאפפו את המקום. כששאלה אותם למקום הימצאו של בנה, החוו בידם בכיוון המשוער. מרת הינדא החלה ללכת לכיוון שהורו לה, כשהיא מבוססת רגליה בשלג העמוק. קילומטרים רבים שרכה רגליים כושלות, עברה דרך יערות ובשממה מפחידה כשהיא קוראת מדי פעם בשמו של בנה.

שלום היה עסוק באותה שעה בחפירת מחילה בתוך השלג, מאחורי גדר תיל. כששמע קריאות הקוראות בשמו, תחילה לא ייחס להן תשומת לב, אך משהתקרבו הקריאות והתגברו, זיהה

תמונת אילוסטרציה

כי מדובר בקולה של אמו. כעת האמין כי החל באמת להזות הזיות בגלל הרעב ותנאי התזונה הירודים. הוא ידע שאמו שוהה כעת בסמרקנד, הרחק מסיביר הקרה. לא ייתכן שהגיעה לכאן! לא ייתכן שיאפשרו לה לעבור עד לכאן!

אבל הקריאות לא חדלו, נשמעות ממרחק, בכל פעם מכיוון אחר. לבסוף לא יכול היה עוד להתאפק, הוא זחל החוצה מהשוחה שחפר, ומרחוק ראה בערפל מעין צל דמות אדם, מתבוסס בשלג העמוק. זה היה נדמה לו כמו אמו. כעת לא היה לו ספק שדעתו נטרפה עליו. אבל האשליה הייתה כה חזקה, עד שהחל להתקדם בהיסוס לעבר הדמות. ופתאום החלה הדמות לרוץ לעומתו...

רק כשחיבקה אותו בחום אימהי, הבין כי הוא אינו הוזה. הם התחבקו ונפלו שעה ארוכה זה על צווארה של זו, ושלום החל להרגיש פתאום את זרימת החיים חוזרת לפכות בגופו הדווה ובלבו הכבוי.

שבועות מספר שהתה מרת הינדא עם בנה. משפחה יהודייה

שהתגוררה באזור, משפחת רבין, הסכימה לארח אותה. משפחה זו הייתה חסרת כל ידע ביהדות, אבל הסכימה לעזור לאחים יהודים. הינדא הכשירה את תנורם, ובקמח שהביאה עמה, אפתה מצות כשרות לפסח. בפקחותה דאגה הינדא להביא עמה מסמרקנד יריעות עור וטבק – מצרכים יקרים שהשיג בעבורה בנה ר' דוד - בהם שיחדה את ראשי המחנה. היא הבינה שיהיה לזה ערך עצום. המפקדים המאושרים יכלו עתה לתפור לעצמם נעליים שלמות ומעילים חדשים. אוצר של ממש. בתמורה הגיעו אתה להסכם – כי כשיצטרכו משלוחים נוספים של עור, ישלחו את שלום הביתה, והיא, הינדא, תדאג להם למשלוח חדש של עור.

כך, כשבלבה תקווה מחודשת, חזרה בָּאבָּע הינדא לביתה שבסמרקנד. שלום עצמו התעודד רבות, ורוח חיים חדשה התחילה מפכה בנפשו.

ברכבת, בדרכה חזרה, התברר להינדא שכמה פושעים צעירים ששהו עמה בקרון מתכוונים להתנכל לה. מישהו הסתכן ולחש באוזנה שהצעירים משוכנעים שהיהודייה מחביאה באמתחתה סכום כסף, והם תכננו לשדוד את הכסף ממנה, להרוג אותה ולהשליך את גופתה מהרכבת. היא ידעה היטב כי ברכבת השועטת אי-שם בערבות רוסיה, הרחק מכל מקום יישוב, איש לא יעצור בעדם מלבצע את זממם. בעור שיניה הצליחה לחמוק מהרכבת ברגע הנכון.

לאחר נסיעה ארוכה ומתישה חזרה סוף סוף לביתה שבסמרקנד, עייפה, חלשה ויגעה. במקום האישה שיצאה לדרך, חזרה הביתה רזה מאוד. כל בגדיה תלויים על גופה.

שבועות מספר חלפו עד שהתאוששה וחזרה לעצמה. הסימן המובהק ביותר להתאוששותה היה כאשר חזרה במרץ לעבודת החסד הציבורית שהובילה.

בשלב זה החליטה מירל, כלתו של שלום, שעתה הגיע תורה

לבקר את חתנה. אף היא הצטיידה בסכום כסף ובכמות של טבק, ובלבה אמונה ותקווה עזה לעשות הכול כדי לשחרר את חתנה. כך יצאה לאותו מסע מפרך שעשתה חמותה. לא היה עליה לשטוף חדרי שירותים, אבל לעתים הייתה צריכה להמתין שבועות ארוכים בתחנות, בין נסיעה לנסיעה, עד שעלה בידה לעלות לרכבת. קל לתאר עד כמה מסוכנת היא שהִייתה של נערה צעירה בתחנות רכבת זרות, בלילה וביום, במשך תקופות כה ממושכות.

כשהגיעה לסיביר הלכה גם היא קילומטרים רבים ברגל. היא לא ידעה אפילו היכן תלון בלילה. היה זה ימים מספר לפני ראש השנה.

לאחר חיפושים רבים, פגשה את חתנה שלום, שהופתע ונדהם לראות את כלתו. שלום סידר שתוכל לשהות בביתו של מהנדס מקומי שהתגורר עם אמו החולה, והיא שהתה בביתם מספר ימים.

באחד הימים ביקשה להיפגש עם מנהל העבודה במחנה, ושיחדה אותו במתנות שבידיה כדי שיסכים לשחרר את שלום בהקדם האפשרי. הלה ראה בעיניים נוצצות את סכומי הכסף וכמות הטבק שהניחה לפניו, והבטיח כי יעשה ככל יכולתו לשחרר את חתנה מהר ככל האפשר.

ימים מספר אחר כך החלה שוב את מסעה בדרך חזרה הביתה. שוב ישנה לילות קרים וארוכים על ספסלים בתחנת הרכבת, תוהה אם תצליח אי-פעם להגיע הביתה. בסייעתא דשמיא מרובה הצליחה מירל להגיע הביתה בשלום.

מיד לאחר יום כיפור הגיעה לאוזניהם הידיעה המרנינה כי שלום כבר השתחרר מהכלא, וכי בימים אלה הוא עושה את דרכו לסמרקנד.

בחודש תשרי תש"ו נישאו שלום ומירל כדת משה וישראל. הייתה זו חתונה שמחה ועליזה שהשתתפה בה עדת החסידים שהתגוררו בסמרקנד, כשלבם מלא תודה לה' על רוב חסדיו.

במשך עשרים וארבע השנים הבאות היו חוגגים בחג הסוכות את יום נישואיהם באמצעות התוועדות חסידית.

בני הזוג, ר' שלום ומירל, הקימו אף הם בית חסידי ובית מובהק של חסד. ביתם היה פתוח תמיד לפני כל עובר ושב.

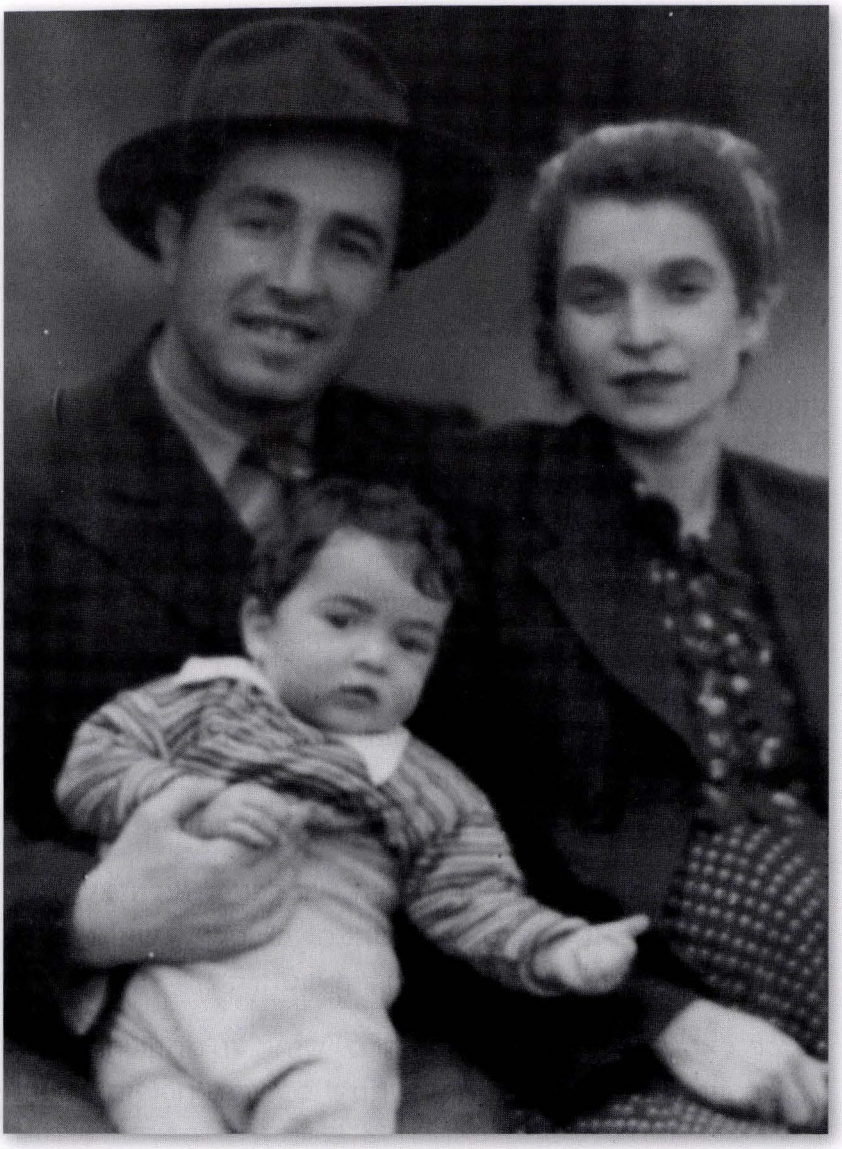
∞

מידת החסד בערה בלבם גם בשנות הרווחה כשהתגוררו בשכונת קראון הייטס שבארצות הברית, סמוך ונראה לממלכה הליובאוויטשית. לבם הפתוח העניק והשפיע ממה שהיה להם וגם ממה שלא היה.

שנה אחת, בשנות הכ"ף, הגיע לקראון הייטס הרה"ח המשפיע הנודע הרב ניסן נעמנוב. הוא הגיע להסתופף בצלו של הרבי, ובד בבד עסק באיסוף כספים לישיבת "תומכי תמימים" בברינואה שבצרפת. הוא ערך ביקור גם בבית ר' שלום ישעי' כדי להתרימו בעבור קיום הישיבה ואחזקתה. דא עקא, שבאותה תקופה לא היו ברשותו של ר' שלום די מעות כדי לתת לצדקה כאשר אהב לתת, דבר שגרם לו עגמת נפש רבה.

רעייתו שראתה בצערו, הוציאה ממקום מחבוא סכום של מאתיים דולר – סכום כסף נכבד באותם ימים – ונתנה לו כדי שייתן למשפיע הנכבד. התברר כי מדי שבוע היה ר' שלום נותן לרעייתו מירל קצבה כספית מסוימת, והיא הניחה אותה בצד כדי לקנות שולחן למטבח. את הסכום שנחסך הוציאה ממקום המחבוא ונתנה בלב שלם לצדקה.

ר' שלום דייטש היה "א געשמאקער איד" שמקפיד על קוצו של יו"ד. למרות שלא הייתה לו הזדמנות לגדול באווירה של ישיבה, היה משתתף רבות בשיעורי תורה ככל שיכול היה. כשנכנס פעם ליחידות אצל הרבי, שאלו הרבי האם הוא מקפיד על אמירת חת"ת, והוא השיב כי הוא לומד חומש ואומר את השיעור היומי

ר' שלום ישעי' ומרת מירל ובתם אלטע שולע

בתהלים, אך בתניא הוא אינו מבין. הרבי יעץ לו להשיג ספר תניא עם תרגום לאידיש כדי להקל את הבנת הלימוד. מאז החל לדקדק באמירת חת"ת כהלכתה.

לפרנסתו עבד כנהג משאית, וכשהיה יוצא מחוץ לעיר, היה עוצר את משאיתו, חוגר עצמו באבנט ואומר תפילת הדרך במתינות. הוא היה ירא שמים והקפיד על טבילה מדי בוקר. בשבתות היה משכים קום כדי לומר "שניים מקרא ואחד תרגום".

כאמור, התכונה שזהרה באישיותו ובאישיותה של רעייתו הייתה מידת החסד, וגם המקרה הבא יעיד על נדיבות לבם המיוחדת:

באחת השבתות הכריזו, כפי המנהג, על סעודת ה"אופרוף" של החתנים שעלו לתורה באותה שבת שלפני חתונתם. רוב החתנים אירחו את המאחלים והמברכים בקידוש שנערך לאחר התפילה בבית הוריהם, זולת חתן אחד שהיה יתום וחסר אמצעים. ר' שלום דייטש, שידע את מצבו, עקב אחר סדרת ההכרזות לשמוע היכן יתקיים הקידוש לחתן היתום. כפי שחשש - לא הוכרז מאומה על הקידוש של החתן דנן.

משהסתיימה סדרת ההכרזות, עלה לפתע ר' שלום על הבימה של בית הכנסת, הלם בידו בעוז והכריז כי הקידוש של החתן האמור יתקיים בעז"ה לאחר התפילה בביתו, בית משפחת דייטש, ברחוב קראון מספר 669.

מאחר שמשפחת דייטש הייתה ידועה בקראון הייטס, הגיע קהל רב ל'קידוש' של החתן המאושר. על השולחן כבר היו ערוכים כל המאכלים שמרת מירל הצליחה למצוא בבית ושנידבה בשמחה לצורך העניין... 'קידוש' זה לא במהרה נשכח בקרב המשתתפים.

זהו בית-החסד שבו נולד הבן ר' זלמן יודא וזה הבית שגדל וחונך בו, כפי שיסופר בפרקים הבאים.

כמסופר, ביום י"א במר-חשוון תש"ז נולד להרה"ח ר' שלום ישעי' ולרעייתו מרת מירל בנם ונקרא שמו בישראל זלמן יודא.

ברית המילה התקיימה בתנאים הקשים ששררו בימים ההם, מתוך אווירה של פחד וחרדה קיומיים.

כחודש ימים שהתה משפחת דייטש בעיר הגבול למברג, כשהסבתא מרת הינדא מסייעת לטפל בעולל הקטן. הפחד, המתח ואי-הוודאות מפני מידת ההצלחה בהברחת הגבול מרטו את עצביהם של החסידים ששהו על מזוודותיהם בעיר למברג. קבוצה קטנה שמצבה היה קשה מנשוא החליטה לנסות את מזלה ולעלות בכל זאת על הרכבת, למרות הסכנה ואי-הוודאות. אנשי הקבוצה טענו שבלאו הכי חייהם בלבוב אינם חיים. הפרידה מהם הייתה קורעת לבבות. נפרדו מהם כמו מאלה שהולכים אל המוות.

שלושים ושבעה איש יצאו סוף סוף אל הדרך כשבלב כולם תקווה ותפילה.

בסייעתא דשמיא מרובה הצליחו הללו להבריח את הגבול בשלום ולהגיע לפולין.

מיד עם הגיעם הבריקו מברק מוצפן אל ועד החסידים שבלמברג, בו בישרו כי צלחה דרכם. עם הגעת הידיעה המשמחת, החלו החסידים לנשום לרווחה. סוף סוף פג עוקץ הפחד, וקבוצה נוספת בת חמישים ושבעה איש אזרה עוז להתכונן לצאת אל הדרך רווית הסכנות.

הוועד הזדרז אפוא "להתאים" את הפספורטים הפולניים המזויפים למשפחות החסידיות שבלמברג. מירל דייטש הפכה "על הנייר" לבתה של הרבנית אסתר פלדמן, דודתו של גיסה מרדכי ריבקין.

הזמן לעבור את הגבול נקבע, לצערם, לשבת. הדבר לא היה תלוי בחברי הוועד, אלא במועד יציאת ה"עשאלון" מתחנת הרכבת בלמברג בדרכו אל הגבול ומשם לפולין. עבור קבוצת החסידים יראי השמים שדקדקו בקיום המצוות, הייתה זו בשורה קשה: כל חייהם מסרו את נפשם על קלה כבחמורה, ואף הושלכו

העיר לבוב בימים ההם

לכלא ב"עוון" שמירת שבת - הכיצד יעברו עתה את הגבול ברכבת בשבת?!

גדולי הרבנים החסידיים שהיו אף הם בלבוב פסקו ללא עוררין כי מדובר בפיקוח נפש של ממש, וכי חובה על כולם לעבור את הגבול בכל עת.

ר' שלום דייטש והוריו יצאו אפוא ברגל לכיוון ה"וואגזאל" (תחנת הרכבת). כל עוד אפשר להמעיט מחילול השבת, יש לעשות זאת. מירל, תינוקה זלמן והרבנית פלדמן נאלצו לעלות על משאית יחד עם עוד קבוצה גדולה של יהודים שעגמה עליהם נפשם נוכח חילול השבת.

הפחד הלם בלב כולם. תחנת הרכבת הייתה אחד המקומות המסוכנים ביותר. התחנה שרצה שוטרים רבים, חיילים חמושים ואנשי נ.ק.וו.ד. רבים, נסתרים וגלויים, שעיניהם בלשו אחר כל מי שהגיע לתחנה.

בשעה המיועדת עלו כולם על קרון הנוסעים, "עשאלון", אנשים, נשים וטף. מאות אנשים הצטופפו בקרונות אלה. המתח היה עצום – האם הבריחה תעבור בשלום? כחוט השערה היה בין להגיע לארצות החופש והרווחה לבין לחזור למרתפי הנ.ק.וו.ד. לאורך שנים, ואולי אף גרוע מזה.

הקטר השמיע צפירה רמה והרכבת יצאה לדרכה, מפלסת דרכה במאמץ אל תוך אופל הלילה. אחד הנוסעים בעשאלון, החסיד ר'

פליטים יהודים עולים על הרכבת

משה לברטוב ע"ה, תיאר לימים בזיכרונותיו את האווירה בקרון בעת התקרבם לגבול. "שעות רבות נסענו עד שהגענו לגבול שם נעצרה הרכבת לצורך ביקורת גבולות. מובן שכמעט אף אחד מהחסידים שהתחזו לפולנים לא ידע פולנית והפחד בקרון היה גדול מאוד. מי שניהלו את העניינים קודם לכן היו ר' מענדל פוטרפס ע"ה ויבלחט"א ר' לייב מוצ'קין שי'. החיילים הוציאו את

כל הנוסעים החוצה אל הקור המקפיא שם ניצבו במשך שעתיים של פחד וקור חודר עצמות".

החיילים עברו על כל אחת מן התעודות וערכו בדיקה קפדנית של הניירת. למרבה הצער, כמה מהנוסעים הורדו בכוח הזרוע ונשלחו למעצר ושוחררו רק כעבור זמן רב, ובהם גם החסיד ר' בערל אזימוב ע"ה.

בסופו של דבר, הרכבת - ועמה המטען היקר מכול - עברה את הגבול בשלום והגיעה לפולין.

בכך תם רק שלב ראשון, אך עדיין הייתה לפני החסידים דרך ארוכה ומייגעת עד שיגיעו אל המנוחה ואל הנחלה. מכאן ואילך המתינו להם משאיות שלקחו אותם הלאה. במשך שבועיים נוספים היטלטלו הפליטים החב"דיים במשאיות כשהם דחוסים במצב של סכנת נפשות. למעשה היו אלו משאיות שנועדו להובלת משאות ולא נוסעים. הצפיפות הייתה נוראה. מירל דייטש נאלצה לעמול קשות כדי לשמור על זלמנ'קה הקטן מסכנת חנק. למרבה הצער, תינוק אחר שהיה על המשאית, נחנק למוות מהצפיפות.

בסופה של נסיעה הגיעו הפליטים לעיר קרקוב שבפולין. הפרק הרוסי תם ונשלם, אך הנדודים עדיין היו עדיין בתחילתם. עם זאת, לא היה גבול לשמחתם ולרווחתם של הפליטים על כך שחצו את הגבול ונמלטו מאימת הצורר הסובייטי שרדף אחריהם ללא חמלה.

בינתיים הובאו כולם אל בניין בית ספר פולני. בבניין זה נקבעה להם תחנה ארעית עד להמשך מסעם אל מקום מבטחים. הכול ידעו כי פולין היא מקום מסוכן להישאר בו נוכח האנטישמיות שגאתה. גם לאחר תבוסתם של הנאצים ימ"ש שסולקו מפולין, עדיין ריחפה אימתם של הפולנים האנטישמים. יהודים רבים ששרדו את כל מחנות המוות ומוראות השואה, נרצחו בשובם אל ביתם וחצרם בערי פולין.

באכסניה הזמנית התגוררו הפליטים החב"דיים לצד יהודים נוספים, ובהם גם מחסידי פולין.

לשמחה על חציית הגבול נוספה שמחה חדשה. לזלמן התינוק מלאו שלושים יום, והגיעה העת לחגוג את "פדיון הבן". הכול הוזמנו להשתתף בשמחה הגדולה. מרת הינדא הנמרצת והפעלתנית, אמו של ר' שלום, שמה פעמיה לשוק וחזרה עם תרנגולות, אווזים ולחם, כל טוב הארץ, כדי להכין את סעודת המצווה לכבוד "פדיון הבן". השמחה הייתה רבה, היו בה אי-אלו חסידים שאפילו התבשמו כהלכה.

תחנתם הבאה של הפליטים בדרך החתחתים הייתה העיר קלאצק.

עייפים, דואבים ורצוצים הגיעו הפליטים אליה. קשיי הדרך היו קשים מנשוא, זאת לצד השמחה שקיננה בלבם על הימלטותם מארץ גזרה. התלאות ניכרו אפילו על פניו של זלמנ'קה הקטן, שהיו מכוסות בפיח של אבק הדרכים, לאחר שבמשך כמה שבועות לא היה אפשר לרחצו כדבעי.

בקלאצק שוב היו כל הפליטים מכונסים בצפיפות באולם אחד, מחכים בנפש יגעה להמשך הדרך בתקווה להגיע מהר ככל האפשר אל המנוחה ואל הנחלה; לתת מעט מרגוע לעצמות הדואבות והכואבות מטלטולי הדרך.

על תלאות הדרך אפשר ללמוד עוד מהמקרה הבא: לילה אחד פרץ זלמנ'קה בבכיות רמות, אמו ניסתה להרגיעו, אך לא הצליחה בכך. היא ניסתה להאכילו ולערסל אותו בעדינות בידיה – אך מאום לא עזר. בכיו הלך וגבר. תושבי החדר כולם הופרעו משנתם והחלו לרטון ולהתלונן. שנת הלילה הייתה מקום מפלט להירגע במעט מכל התלאות והסבל שעברו במשך היום. שכנתם, הגיסה מרת מירל קוגל, ריחמה על האם המיוגעת, מירל, ונטלה

את התינוק על זרועותיה כשהיא מלטפת ברוך את ראשו במטרה להשקיט את רוחו ולהרגיעו. ידה אחזה פתאום בדבר מה שהיה מונח בפלומת שערותיו הרכה. היה זה פשפש ענק שנצמד לראשו, "חופר" במרץ בתוך הקרקפת הרכה. רק משהוסר הפשפש הפושע באה רווחה לתינוק האומלל ולשאר יושבי החדר.

קלאצק לא הייתה תחנתם האחרונה. ממנה עברו להתגורר במחנה פליטים שהוקם במיוחד בעבור פליטי המלחמה. מחנה זה לא היה אלא מחנה ריכוז לשעבר, שחוט תיל דוקרני הקיף אותו מכל עבריו, ועשן ארובותיו גרם לכולם כאבי ראש חזקים. היה זה עיצומו של חורף, והקור חדר לעצמות, כמו גם הרעב ששרר. כל אלו לא הצליחו לעמעם את תחושת השמחה על שמסך הברזל נשאר הרחק מאחוריהם.

מחנה העקורים שטייער שבאוסטריה היה תחנתם הבאה. שם, בשטייער, קיבלה המשפחה הצעירה בקתת עץ לגור בה ביחד עם משפחות נוספות, כאשר כל משפחה קיבלה חדר נפרד. הצפיפות אמנם הייתה רבה ומעיקה, אך סוף סוף כולם נהנו מהיתרון של חדר פרטי לעצמם. בעבור ר' שלום ומירל דייטש הייתה בכך רווחה של ממש, כך יכלו לעסוק בשקט בגידולו של זלמנ'קה הפעוט בלי שיפריע לאחרים.

בחדר היו מיטות, אך היו חסרים בו שולחן וכיסאות, ומי שנזקק לרהיטים אלו, נדרש להשיגם בכוחות עצמו. ר' שלום התגייס אפוא למלאכה והחל להרכיב במו ידיו שולחן וכיסאות. נראה היה שהנגרות אינה המקצוע המועדף עליו, שכן השולחן היה נמוך מדי והספסל גבוה יתר על המידה.

התנאים במחנה אינם פשוטים, ואפילו קשים. כמעט שלא היה אפשר להשיג אוכל, ובוודאי לא אוכל כשר. המעט שכן הושג, התקבל לאחר עמל רב. במחנה זה שררו תנאי מחיה קשים ומהם סבלו חסידים רבים ששהו במקום, עד כדי כך שאחד מהחסידים ששהה בלנינגרד ביטא את חששו כי במחנה שטייער יגוועו רבים

מחנה פליטים באוסטריה

חסידי חב"ד במחנה פליטים באוסטריה

ברעב כשם שאירע בזמן המצור בלנינגרד בימי המלחמה. אמנם סוכנות הסעד לפליטים אונר"א, הג'וינט וארגונים אחרים סייעו באמצעים שונים ליושבי מחנות הפליטים, אולם האוכל ניתן בכמויות מצומצמות. המצוקה הביאה לעתים ל'היתרים' שונים מבחינת הכשרות, אבל החסידים כהרגלם הידרו בכל דבר, ולא התירו לעצמם מוצרי מזון שהיה בהם ולו חשש כשרות קל. פעם אחת אירע שהג'וינט חילק כמות מכובדת של שמן שהיה ספק מסוים בנוגע לכשרותו. במחנה היו יהודים שהורו לעצמם היתר בגלל העוני והמחסור וסכנת הנפשות, אבל החסידים שפכו את השמן כדי שלא להיכשל בדבר של ספק כשרות חס וחלילה.

באחד הימים הבחינה בהם אחות רחמנייה. עיניה נפלו על זלמן הקטן, והיא ראתה כי הוא צנום מאוד ומשקלו נמוך, שכן לאמו הרעבה לא היה די כדי להניקו לשובע. האחות עטפה אפוא קוביית סוכר בחתיכת בד ושמה אותה בפיו כדי שימצוץ לקרבו את לשד המתיקות.

נוסף על הרעב, גם תלאות הדרך הלכו והתעצמו. באחד הימים לקה זלמנ'קה התינוק בווירוס בטן קשה. נראה היה שתנאי המגורים בבקתת עץ קרה ולחה נתנו בו אותותיהם. רופא שבדק אותו הורה על אשפוזו המיידי. בית הרפואה היחיד באזור היה בית רפואה גרמני. אמו הנאמנה חששה מאוד להפקידו בידי רופאים גרמנים. זכר מעללי העם הגרמני צוררי היהודים, שאך שנתיים לפני כן עוד טרחו לבצע את ה"פתרון הסופי", עמד לנגד עיניה. אולם לא הייתה לה ברֵרה, היא דאגה לחייו ולבריאותו של בנה הקטן, והחליטה למסור את עצמה למען בריאותו. באמתלות שונות "אשפזה את עצמה" באותו בית רפואה בתואנה שגם היא איננה בקו הבריאות והיא מבקשת להיבדק. ממיטת אשפוזה עקבה אחר הנעשה עמו ושמרה מקרוב אחר הטיפול שהוא מקבל. בחשכת הלילה הייתה מגיעה אל מיטתו, נחבאת בין הצללים, מחבקת אותו באהבה ובדאגת אֵם אין קץ.

לילה אחד תפס אותה רופא גרמני, ועד מהרה עמד על הקשר בינה לבין הפעוט.

"אינך מאמינה בנו", רטן לעומתה בזעף. "זה מפני שאנו גרמנים, הלוא כן?" הוא חכך בדעתו, ולאחר מכן הפטיר: "הביאי אותו אל מרפאתי הפרטית לבדיקות, ואעשה כמיטב יכולתי".

לבה של מירל לא נתן לה לסמוך על יושרו והגינותו של הרופא הגרמני. היא חיכתה אפוא בסבלנות עד שזלמן יבריא. המצב היה לא פשוט, שכן אותו חורף ארוך היה קר מהרגיל.

השהות באוסטריה הייתה כרוכה בסכנה, בשל האווירה המורעלת ששררה באותן מדינות ששיתפו פעולה עם הנאצים ימ"ש בשנות המלחמה. זאת ועוד: התנאים הקשים ששררו במחנות העקורים הקשו על יושביהם לנהל אורח חיים תקין.

בשל כך השקיע כ"ק אדמו"ר הריי"צ מאמצים כבירים כדי להוציא את הפליטים מהמחנות ולהעבירם לפריז, ומשם אל חוף מבטחים. כדי לארגן את עבודת ההצלה, סידור הניירות והעזרה לעדת החסידים הפליטים, יסד הרבי הריי"צ "לשכה אירופית לעזרת הפליטים וסידורם". הלשכה הוקמה בפריז ובראשה העמיד את בא-כוחו הרב בנימין אליהו גורודצקי, כאדם האחראי לארגן ולסדר את כל ענייני החסידים ולדאוג להצלתם ולרווחתם.

הראשונים שהיו מועמדים להעברה היו הפליטים במחנות העקורים שבאוסטריה, שם היה המצב קשה יותר. הרב גורודצקי השקיע כוחות רבים כדי להציל את קבוצות החסידים ששהו שם, לאחר שנודע לו על מצבם.

חודשים ארוכים נמשכו המאמצים להביא את הקבוצה מאוסטריה לפריז. הדברים לא עלו בקלות, ועל כך אפשר ללמוד

מדברים ששיגר הרב גורודצקי לרבי הריי"צ: "כמה צער ועגמת נפש סבלתי שבועות אלו שחיכיתי כל יום ויום לביאתם של אנ"ש מאסטרייך ואין לי מקום להביאם, ונוסף לזה אינם באים".

עוד חודשים אחדים חלפו, ובסופו של דבר הגיע האביב. האוויר האירופי החל להתחמם קמעה; העצים התחילו לפרוח, ואווירה חדשה החלה להתפשט באוויר. סוף סוף נשאו המאמצים פרי, והפליטים קיבלו ויזות לפריז. "בעזה"י השגתי ויזות לפריז בעבור קבוצה ראשונה של נ"ח אנשים", בישר הרב גורודצקי לרבי הריי"צ. "היה עלי להעסיק בזה שני אנשים מיוחדים, האחד בפריז להשגת הוויזות, והשני באוסטריא, לסדר שם עניינו של כל אחד ואחד ממקבלי הוויזות".

החסידים הפליטים ארזו את מעט חפציהם ושוב יצאו אל הדרך. תחנתם הבאה הייתה פריז.

ביום שישי, י"ב באייר תש"ז, הגיעו סוף סוף הפליטים לפריז, שם כבר המתינו להם אוטובוסים שהובילו אותם לפרבר של פריז ושמו "סבר". הקבוצה הגיעה אל "שאטו דה אייפל", מבנה שהיה בעבר ארמון מפואר. "בית של ל"ג חדרים עם מטות וכל תשמישי דירה ומקום לבית מדרש, ובכל חלק וחלק יש גאז לבשל, והבית פנוי לגמרי", תיאר אותו הרב גורודצקי והוסיף תיאור מרגע בואם של הפליטים אל המקום. "בשעה השלישית באו האוטובוסין והובילו אותם להבית החדש, ושמה הסתדרו ת"ל, ושבעים רצון".

הבשורה הגיעה עד מהרה לרבי הריי"צ, היושב בניו יורק. הרבי, שעקב כל העת בדאגה ובאהבה אחר התקדמותם של הפליטים, מיהר לשגר מכתב ברכה, הנושא את התאריך כ"ה באייר תש"ז (אג"ק חלק ט' ג'מא):

במענה על מכתבם מי"ב לחד"ז [לחודש זה] **אודות ביאתם של המחנה הראשון מפליטי אנ"ש שי' צלחה מאוסטרי' לפריז, הנני להודות לה' על החסד הגדול שעשה אתכם עד**

עתה ולא יסיר את חסדו מאתכם עד עולם.

ובטח זוכר תמיד כל אחד מכם את השליחות הקדושה אשר ההשגחה העליונה הטילה על כל אחד מאנ"ש שי' להאיר את כל מקום בואו שמה באור התורה והחסידות, בחזוק התורה והיהדות בכלל והחנוך הכשר בפרט, באהבת רעים ובמדות טובות.

נא לפרוש בשמי בשלום כל הבאים שי'.

השי"ת יהי' בעזרם להסתדר בסדר חיים טובים ויברכם ויצליחם בכל הצריך להם בגשמיות וברוחניות.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ

הבית עם שלושים ושלושה החדרים שבו השתכנו לא היה אלא ארמון עתיק. תווי הבנייה של הארמון הראו על עבר מפואר. היו שם קשתות, צריחים ומסביב גינות נוי ירוקות. כל משפחה קיבלה חדר עם מרפסת לצדו. חדר שירותים אחד בכל קומה, והמטבח נועד לשימוש כולם לפי חלוקת שעות קפדנית. משפחת דייטש השתמשה במטבח משתיים ועד שלוש אחר הצהריים. הייתה זו שעה לא נוחה במיוחד, ובשל כך נאלצו בני המשפחה לאכול מדי יום ביומו את ארוחת הערב כאשר זו כבר התקררה.

אמבטיה, שהייתה נחשבת למותרות באותם ימים, דווקא הייתה בחדרם, אולם את כיבוס הבגדים עשו בצורה ידנית. ביחס לתנאי החיים שהורגלו בהם קודם לכן, ובפרט לאחר חודשי הנדודים – אפשר לומר כי הגיעו אל המנוחה ואל הנחלה. לפחות באופן זמני.

כעת, משהוקלו תנאי החיים, אפשר היה לטפל בנושא חינוך

הילדים. הצעירים נשלחו לכתת גן שהוקמה מיד עם בוא החסידים לצרפת. הגננת הייתה הגב' שפרה פרמן (ולימים סברדלוב). היא השקיעה בילדים כוחות נפש רבים; לימדה אותם את אורחות החיים ואת המושגים היהודיים והחסידיים.

הבנים הבוגרים יותר שבקרב המשפחות נשלחו ללמוד בישיבת חב"ד שנפתחה באותה עת בברינואה על ידי המשפיע המפורסם הרב ניסן נמנוב.

עד מהרה עלתה במלוא חריפותה שאלת הפרנסה. מעתה הוטל על כל אחד לדאוג בעצמו לפרנסתו ולפרנסת בני משפחתו. אפשרויות החיים נפתחו מחדש, והיה צריך לעשות בחירות מחודשות.

לאחר בחינת האפשרויות המעטות שהיו, החל ר' שלום ישעי' דייטש לעבוד בייצור עצמי של יין ב"פלעצעל" של פריז, ומכרו ליהודים. לא גדולה הייתה פרנסתו מכך, אך כדי מחיית דוחק, אבל בכל זאת, טוב מלא כלום.

מאות החסידים הפליטים שהגיעו לצרפת ידעו כי גם תחנה זו אינה אלא זמנית, וכי לאחר מנוחה והתארגנות יצטרכו להמשיך הלאה. כל אחד מהחסידים שיגר לרבי הריי"צ בניו יורק מכתב ובו שאלה – לאן עליו להמשיך. היו שקיבלו הוראה להמשיך לארצות הברית, היו שקיבלו הוראה לעלות לארץ הקודש או להמשיך לאוסטרליה, והיו גם שהרבי הורה להם להישאר באירופה ולהתחיל לבסס קהילה חב"דית באירופה. עם הזמן החלה קבוצת הפליטים להתפזר אט אט, כל משפחה נסעה למקום אחר על פי הכוונת הרבי.

כחמש שנים שהתה משפחת דייטש בפריז. גם ר' שלום ישעי' שלח מכתב לרבי ובו ביקש לדעת לאן עליו לפנות בהמשך דרכה

של המשפחה. בינתיים המתינו בני הזוג דייטש להוראות של הרבי.

זלמן לפני תספורתו

בחמש שנות שהותם בפריז נוספו למשפחת דייטש שתי בנות: אלטא-שולע ורחל-לאה. אלטא-שולע נולדה בליל שני של חנוכה ונקראה על שמה של סבתה, אמה של מירל. שנה וחצי לאחר מכן נולדה רחל-לאה ונקראה על שם אמה של הסבתא הינדא.

שתי הילדות, טובות מראה, שבו לב רואיהן. מאחר שהיו קרובות זו לזו בגילן, טעו רבים לחשוב שהן תאומות. הן הפכו לחביבות הסביבה, ובכל עת מצוא השתעשעו אתן במשחקים.

לימים עקרה המשפחה לשכונת "מומורסי", ושם נולד בן נוסף - יוסף יצחק.

ואז, בעודו תינוק, קיבלו ר' שלום ומירל דייטש החלטה גורלית בחייהם - להעתיק את מגוריהם לאמריקה הגדולה, שם כבר התגורר הסבא ר' מענדל דייטש.

בני המשפחה ארזו את מיטלטליהם המעטים, נטלו שוב את מקל הנדודים ויצאו לדרך נדודים ארוכה, כשהם מלווים בברכות חבריהם למסע ובאזהרותיו החוזרות ונשנות של החסיד המשפיע הנודע ר' פרץ מוצ'קין, שישגיחו בארה"ב היטב על הילדים, שכן עדיין מצפה להם דרך קשה, ונפתולי החיים עדיין לפניהם.

הוא צדק! הדרך, אכן, הייתה קשה.

פרק שלישי

אמריקה אינה שונה

בשנת תשי"ב יצאה משפחת ר' שלום ומירל דייטש בדרכה לכיוון אמריקה, זאת לאחר חילופי מכתבים עם הסבא ר' מענדל, שהספיק להגר אליה כמה שנים קודם לכן, ולהתגורר בה.

באותן שנים שלאחר מלחמת העולם השנייה, החלה יהדות ארצות הברית להתפתח בצעדי ענק. אלפי יהודים, אודים מוצלים מאש, הגיעו מאירופה לארצות הברית וביקשו לקומם בה מחדש את חייהם.

לא רק בכמות, אלא גם באיכות קיבלה יהדות ארצות הברית תנופה. עד אז, חיי המודרניזציה אכלו כל חלקה טובה בקרב יהודי ה'שטעטל' שהיגרו לארצות הברית במשך השנים. יהודים ממזרח אירופה שהיגרו לארצות הברית והקפידו על קלה כחמורה, נאלצו לעבוד בשבת – ולא, היו מפוטרים מיד. רבים מהם רעבו ללחם ונכנעו.

גם במובן זה קיבלה ארצות הברית רוח חדשה. יותר ויותר שכונות "נכבשו" ביהודים שומרי תורה ומצוות. בזה אחר זה נבנו

והוקמו בתי מדרשות, תלמודי תורה ובתי ספר יהודיים. גם חצרות האדמו"רים – מקצתם פליטי שואת אירופה – שוקמו ונבנו מחדש.

הסבא, ר' מענדל דייטש הגיע לארצות הברית כבר בשנת תש"ט, וקבע את משכנו בנורוולוק שבמדינת קונטיקט, מרחק שעתיים נסיעה משכונת "קראון הייטס", לצד הדוד זלמן איסר [סאל] דייץ, אחיו למחצה של הזיידע מענדל. אח נוסף היה הדוד שמואל שהתגורר בספרינגפילד שבמדינת מסצ'וסטס. הוא היגר לארה"ב כחמישים שנה לפני כן יחד עם דודתם, אחות אביהם, מרת צביה, שגרה בהרטפורד קונטיקט. זלמן איסר, אחיו למחצה, אף דאג לשלוח לכל המשפחה דרישת "אפי-דייוויד". ר' מענדל עוד הספיק לפגוש את אדמו"ר הריי"צ בניו יורק ואף להתפלל עמו בראש השנה של שנת תש"י. שנה לאחר מכן הגיע בנם ר' דוד, ואחריהם בתם דוסיא ובעלה מרדכי הכהן ריבקין. כעת הגיע תורם של ר' שלום ומירל עם ארבעת ילדיהם: זלמן יודא, אלטא-שולע, רחל-לאה ויוסף יצחק. המשפחה יצאה אפוא לדרך הארוכה בתקווה להגיע סוף סוף אל המנוחה ואל הנחלה. הדרך מאירופה לארצות הברית לא הייתה סוגה בשושנים. תלאות רבות עברו בני משפחת דייטש, ההורים וארבעת ילדיהם, בדרכים הארוכות.

במכתב ששיגר להם הסבא מאמריקה, יעץ להם בפיקחותו שלפני צאתם לדרך ילבישו את הילדים בצורה מכובדת, שכן האמריקאים בוררים בקפדנות את מי להכניס למדינתם ואת מי לא. השלטונות האמריקאים חששו מכניסתם של פליטים שאין להם אמצעי קיום מחשש שייפלו כלכלית על כתפי הממשלה. הוא הסביר כי משפחה שעושה רושם אמיד שיש לה אמצעי קיום, היא בעלת סיכויים רבים יותר להיכנס לגבולות ארה"ב.

לפי עצתו התלבשו כולם היטב. הם אפילו הגדילו לעשות והלבישו את הילדים מעילי פרווה. לא היה זה מחזה נפוץ. לא ייפלא אפוא ששומרי הגבול הצרפתים הביטו בהם בחשד. מעולם לא ראו מהגרים לבושים בצורה מפוארת שכזו... בני המשפחה

ילדי משפחת דייטש. מימין לשמאל: זלמן, יוסף אלטע, רחל לאה

עלו על הרכבת שהובילה אותם אל הנמל, משם הייתה אמורה להפליג האנייה שתביאם למחוז חפצם.

לא הרחק מהנמל ציפתה להם האכזבה הראשונה. החוק אסר על הפלגת ילדים שגילם מתחת לשנה. יוסף יצחק היה עדיין עולל בתוך שנתו הראשונה. הפקידים הודיעו אפוא ביבושת כי על המשפחה נגזר להמתין עד ליום הולדתו הראשון. בלית ברירה נאלצו להמתין במחנה שיועד במיוחד למטרה זו.

הצעד הראשון של פקידי המחנה היה 'לחטא' את השוהים במקום בחומר החיטוי הידוע לשמצה "די.די.טי." שרוסס בנדיבות על גופם ועל חפציהם. אחר כך נלקח מהם מזונם, גם זאת מחשש ל"זיהום הסביבה". לילדים ניתן חדר קטן באחד הבניינים ביחד עם אמם, ואילו על ר' שלום נגזר להתגורר בבניין אחר, שיועד למגורי גברים בלבד.

במחנה היה מעין "מטבח" שבו האכילו את הילדים, אך ר' שלום ומרת מירל החמירו על עצמם והסתפקו באכילת לחם בלבד, חף מכל תוספת.

חודש ימים חלף עליהם כך במחנה זה, כשהנפש קרועה והמחשבות טורדות. ההרגשה הייתה של גלות, נעים ונדים ללא

בית מסודר; לא בבית הישן ולא בבית החדש, שאליו כה רצו להגיע.

יום אחד נאמר פתאום למשפחת דייטש לאסוף את חפציה ולצאת לעבר שדה התעופה. בני המשפחה נאלצו להותיר בביתם חלק מרכושם, וכך יצאו בני המשפחה לדרכם.

גם הפעם, עצתו של הסב "להתלבש יפה" גרמה לחשדות לא מעטים גם אצל השומרים בשדה התעופה. מאחר שנראו כאנשים אמידים, חשדו בהם הפקידים שהם מבריחים חפצי ערך. ר' שלום נלקח לחדר צדדי כדי להיבדק ביסודיות. לאחר מכן שבו הפקידים ופתחו בחיפוש מדוקדק על גופם של שאר בני המשפחה. אפילו את חיתוליו של הפעוט דרשו הפקידים לפתוח, כדי לוודא שלא הוכנסו לשם תכשיטים או אבנים טובות.

בכיסו של זלמן נמצאה פתאום חתיכת חמאה.

"מה זה?" דרש הפקיד.

"אם יקרה משהו והטיסה מתעכבת", התערבה מירל בחקירה, "יהיה לי מה לתת לילדים לאכול".

לאחר בדיקות ארוכות ומשפילות היו בני משפחת דייטש האחרונים לעלות על המטוס. שלושה מקומות פנויים בלבד נותרו בשורה האחרונה, והם נועדו בעבור כל שבע הנפשות של בני המשפחה. בדוחק הזמן הושיבו ההורים את זלמן ואלטא על כיסא אחד. מירל החזיקה בידה את יוסף יצחק התינוק, ור' שלום לקח את רחל-לאה על ברכיו. במהלך הטיסה נתקפה הילדה המסכנה בבחילות עזות, ולא היה גבול לייסוריה.

ואם לא די בכך, לאחר המראת המטוס הבחינה מירל לחרדתה, שזלמן יושב בכיסאו לבדו, ואילו אלטא אחותו נעלמה כאילו בלעתה האדמה. האֵם החלה לקרוא בשמה ולחפש אותה בכל

צלם עיתון ש'תפס' זוג חסידים וילדיהם בשעה שהגיעו מאירופה ונחתו על אדמת ארה"ב. אילוסטרציה

שטח המטוס, עד שפתאום יצאה ה"תיירת" הקטנה והסקרנית מביקור בתא הטייס, ובני המשפחה ההמומים נשמו לרווחה.

מסיבות שונות המטוס נחת בסוף בקנדה ולא בניו יורק, ולבני המשפחה הוקצה חדר במלון סמוך עד שיתאפשר להם להמשיך בדרכם. בחדר היה "לוקסוס" של מקלחת שבה יכלו לרחוץ את הילדים ולכבס את בגדיהם. את החיתולים ייבשו על גופי החימום שהיו בחדר.

המסע המפרך לא תם. אוטובוס העביר אותם מהמלון אל התחנה הבאה בדרך החתחתים - שדה תעופה חלופי. באוטובוס לא היו מקומות ישיבה, ובני המשפחה נאלצו לעמוד.

חוסר הוודאות בלבל את ההורים. הצורך לדאוג לילדים ולחבילות, להסתדר עם השפה הזרה ולעמוד בלוח הזמנים הלחוץ, כל אלה גרמו לאנדרלמוסיה לא קטנה. לאחר שיצא האוטובוס

לדרכו, גילתה לפתע מירל שבנהּ בכורהּ זלמן נותר לבדו מאחור בתחנה. מירל החלה לזעוק מרות ולא חדלה מזעקותיה עד שנהג האוטובוס נעתר לתחנוניה וחזר לאספו. את ההרגשה של להיות שוב ביחד - סיפרה מירל לימים - אפשר להעריך באמת רק לאחר פרֵדה מאולצת שכזאת.

בשדה התעופה המתינו למטוס כמו שאר הנוסעים. בשעת ההמתנה הממושכת משכו הילדים היפים, המסורקים והלבושים במעילי פרווה, את תשומת לבם של שני סוחרים עשירים. אלה ניגשו להורים: "התרשו לנו לקחת את הילדים למסעדה סמוכה? היינו רוצים לפנק אותם בדבר מאכל!" הציעו בלבביות.

"לא תודה", באה תשובה מנומסת אך חד-משמעית. "אנו מקפידים על אכילת מזון כשר בלבד".

"הו, אל תדאגו", הזדרזו הסוחרים להרגיע, "אנו יודעים היטב מהו אוכל כשר!"

הם קנו לילדים המאושרים שוקולד וסודה, תחת עינם הפקוחה של ההורים, שלא סמכו על איש ככל שהדבר נוגע לילדיהם היקרים.

שוב עלו על מטוס, ולאחר טיסה קצרה יחסית נחתו בניו יורק. להפתעתם, בשדה התעופה קיבלו את פניהם אנשי הג'וינט, לצדם של הדודים שמואל וזלמן איסר. זה היה היום הראשון לשנה האזרחית, ולכבוד החגא העניקו אנשי הג'וינט לילדים במתנה בובות של ממש – מה שהיה בגדר חלום בהיסטוריה הקצרה של הילדים. זלמנ'קה החל לבכות במחאה, ולא פסק עד שהדוד שמואל הבין לנפשו ה"גברית" והחליף את הבובה בכדור.

הדודים לקחו את בני המשפחה לנורוולוק שבמדינת קונטיקט, אל ביתם ונחלתם, כדי לתת להם מקום מרגוע ראשוני להניח בו את ראשם.

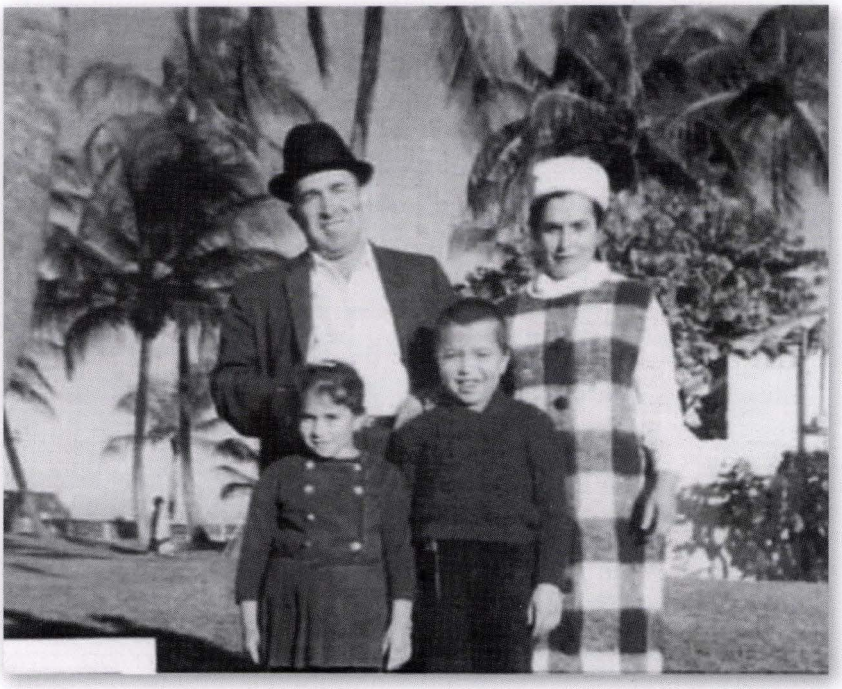
בתקופה הראשונה התגוררו בבית פינתי בן שלוש קומות ברחוב וודווארד 37, ביחד עם שאר הדודים ובני הדודים שבאו גם הם מאירופה בשנים עברו.

מכאן ואילך נפתחה תקופה חדשה בחייה של משפחת דייטש. שנות הרעה היו מאחוריהם, וכעת נפתחו לפניהם שנים טובות, יפות ומאושרות הרבה יותר. ענפי המשפחה השונים התאחדו שוב והתגוררו יחד באותו בניין. הבית התמלא תמיד בקולות של שמחה ורעש עליז של ילדים. אף על פי שדירתם הייתה בעליית הגג, הייתה למשפחת ר' שלום ומירל דייטש פרטיות מִשל עצמם. שום דבר מן הדברים שהיו בדירה לא היה מובן מאליו - מטבח, שירותים ומקלחת היו להם משלהם, גם חדר אוכל ושני חדרי שינה. הייתה אפילו חצר שבה יכלו הילדים להשתובב כאוות נפשם. מי יכול היה להאמין?!...

קרובי משפחה ומכרים שהתגוררו במקום תרמו להם רהיטים ומכשירי חשמל משומשים וכן ארון שהכיל את בגדיהם המעטים של הילדים. "ספה" נבנתה ממזרן שהונח על שני ארגזים וכריות אחדות. בשעות היום קפצו עליה הילדים כאוות נפשם ובלילה נמו עליה אורחים את שנתם. כן, גם כאן הרגישו אורחים כי בית משפחת דייטש הוא גם ביתם שלהם. אחד מבחורי הישיבה ב-770, צנום ומורעב, הגיע כמה פעמים להתאושש ולהתחזק מעט אצל משפחת דייטש, וישן על ה"ספה" במשך שבועות רבים.

לא ייפלא אפוא שגם המעט הזה העניק לבני המשפחה הרגשה של עושר, שכן מעולם לא היו להם חפצים כה רבים, דירה רחבה כזו ונוחות נעימה כל כך.

עם זאת, המצב הכלכלי לא היה שפיר. בני הזוג ר' שלום ומירל היו צריכים להתחיל את חייהם מחדש. שוב נפתחו לפניהם אפשרויות רבות, ור' שלום היה צריך למצוא עבודה מכניסה ששכרה בצדה, מתאימה לכשרונותיו. בינתיים, עד שמצא עבודה, לא היה באפשרותם לקנות פירות או מוצרים אחרים שנחשבו

ר' שלום ישעי' ורעייתו מירל ברגעים של נחת עם ילדיהם

ל'מותרות'. בכל פעם שעברה מירל עם ילדיה ליד חנות פירות וירקות, זירזה אותם להתקדם בדרכם, כדי שעיניהם לא תחמודנה את מה שהתקציב לא הרשה. כשקנתה דג לכבוד שבת, הקפיד המוכר לעטוף את הדג בנייר עיתון. מירל הייתה שומרת את הנייר בעבור הילדים, לציור ולכתיבה. אלו, מצדם, התלוננו תמיד ש"זה מריח כמו דגים"...

בחודש מר-חשוון תשט"ו נולד במשפחה בן נוסף, אברהם משה שיחי', לשמחת המשפחה כולה. "אברהם" על שמו של בעלה של הסבתא-רבתא רחל-לאה, ו"משה" על שם דודה של מירל.

המצב הכלכלי היה קשה ולא פשוט. ר' שלום התקשה למצוא עבודה מכניסה עם אפשרות לשמירת שבת. אבות המשפחה החלו לעבוד אצל הדוד זלמן איסר (סאל), שבבעלותו היה מפעל

לעניבות. ר' שלום קיבל את ניהול את ענייני המפעל המקומיים. בכשרונותיו הטבעיים נכנס עד מהרה לענייני הניהול וראה ברכה בעבודתו.

∽

משנפתרה בעיית המחיה, צפה ועלתה בעיה חדשה-ישנה: בעיית החינוך. ר' שלום ומירל רצו להעניק לילדיהם חינוך חב"די למהדרין, אך באזור מגוריהם – הרחק מן המרכז הליובאוויטשי בניו יורק - היו רק בתי ספר ממשלתיים או בתי ספר יהודיים אך לא ברוח התורה.

עם זלמן הקושי היה גדול יותר – הם מיאנו לשלוח אותו למוסד לא תורני אף לא ליום אחד. אותו זלמן שכבר ביומו הראשון שמעו אוזניו קול תלמודם של תינוקות של בית רבן, אוזניו ונשמתו קלטו תורה בטהרתה, לא יכול עתה, בגיל החינוך, ללמוד במקום רחוק מאווירה יהודית טהורה.

בתחילה נשאר בבית ההורים, בעוד סבו ר' מענדל יושב עמו מדי יום ביומו ומלמדו תורה 'אחד על אחד'. אם חשבו ההורים כי הסדר זה יחזיק זמן ממושך, קפץ עליהם רוגזו של משרד החינוך המקומי. ביום לא-בהיר אחד התדפק על דלת הבית מפקח של משרד החינוך. הוא ביקש לראות את הילד ולאחר מכן הודיע להורים כי על פי החוק, זלמן הצעיר חייב להיות תלמיד מן המניין בבית ספר רשמי. "אי אפשר להמשיך כך, העניין דורש טיפול מידי", הודיע לר' שלום ולמירל בנחרצות, "ואינו ניתן לדיחוי!"

על אף הצו הממשלתי, לא עלה על דעתם של ר' שלום ומירל לשלוח את בנם בן השש לבית ספר ממלכתי, ויהי מה. לא סתם ביקשו להיחלץ מרוסיה שכפתה על ילדי ישראל חינוך של כפירה. האם נפלו מן הפח אל הפחת? הלחץ היה גדול. חוק הוא חוק, אך

משפחת דייטש בחגיגת בר המצווה של הת' אברהם משה.
עומדים בשורה העליונה משמאל לימין: זלמן, יוסף, מרת מירל ובעלה ר' שלום ישעי',
אלטע שולע, רחל לאה. יושבים משמאל לימין: אברהם משה וצביה

החינוך החסידי שהילד צריך לספוג בגיל רך שכזה, חשוב יותר מכל דבר אחר.

לאחר דיונים רבים, ולאחר שקיבלו את הסכמתו וברכתו של הרבי, קיבלו ההורים החלטה קשה מנשוא שקרעה את לבם – להיפרד מבנם הקטן ולשלוח אותו ללמוד בישיבה במקום מרוחק בבחינת "והוֵי גולה למקום תורה", זאת למרות גילו הצעיר.

ביום בהיר אחד העמיס ר' שלום על מכוניתו את בגדיו המעטים של זלמן הצעיר, וביחד עם בנו בכורו האהוב, זה שעדיין צריך לאמו, נסעו יחד לניו יורק. בשכונת "קראון הייטס", שבה כבר החלה להתבסס ממלכתו של הדור השביעי, רשם אותו

ל"ליובאוויטשער ישיבה" ששכנה בפינת הרחובות 'בדפורד' ו'דין', לא הרחק מחצרו של הרבי.

הייתה זו ישיבת "תומכי תמימים" המרכזית, בראשה עמדו חסידים יראים ושלמים, לצד צוות של מורים ור"מים חסידיים שעשו כל שביכולתם כדי להעניק לתלמידים חינוך על טהרת הקודש. צוות המתיבתא כלל את הרב אברהם יצחק גארפינקל, הרב פוקס, ועוד. גם בבית המדרש שהה צוות חסידי מיומן ובהם הרב יצחק דב אושפאל, הרב חיים מאיר בוקיעט, הרב דוד רסקין ויבלחט"א הרב יואל כהן, לצד המשגיח הרב אלי' משה ליס. אנשי הצוות כולם דאגו לשמר את האווירה החסידית שהייתה בליובאוויטש והועתקה גם ל"לובאוויטשער ישיבה" שבאמריקה.

מובן מאליו שזלמן הצעיר לא יכול היה להגיע לבית הוריו מדי יום. אביו סידר לו מקום מגורים בבית משפחת ר' ישראל מינקוביץ', תושב קראון הייטס. בנו, מאיר מינקוביץ', היה בן גילו ובן כיתתו של זלמן הצעיר, וביחד הלכו ללימודים בוקר בוקר כמו היו שני אחים. שניהם ישנו בחדר אחד. אחרי ימים אחדים למד זלמן הצעיר להכיר את רחובות השכונה וללכת לבדו מבית מארחיו אל הישיבה ובחזרה. גם עניין כה פעוט לא היה מובן מאליו. יום אחד, כאשר בחוץ שרר קור אופייני של ניו יורק והחשֵכה ירדה על הארץ בשעת חורף מוקדמת, ירד זלמן בתחנת האוטובוס הלא-נכונה, איבד את הכיוון ולא הצליח למצוא את דרכו אל בית משפחת מינקוביץ' המארחת. בהשגחה פרטית מופלאה הגיע אביו לבקרו באותו יום כדי לבדוק איך בנו מרגיש ומתאקלם במקום החדש. בדיוק כשהגיע אביו במכוניתו, הבחין פתאום בבנו בן השבע נודד לבדו ברחובות החשוכים, מחפש את דרכו...

הימים חלפו, ולא רק שזלמן לא התרגל לניתוק, אלא שהגעגועים

הלכו והתעצמו בתוכו. הוא התגעגע נואשות לביתו, להוריו, לאחיו ולאחיותיו הקטנים. כה רכה היא נפשו של ילד בן שבע, שזקוק למסגרת חמה, תומכת ואוהבת. הגעגועים היו הדדיים. גם אביו ואמו ובני משפחתו התגעגעו אליו והתקשו להשלים עם הריחוק מהבן הבכור.

באחד הימים נפלה החלטה – נוטלים שוב את מקל הנדודים ועוברים לניו יורק!

פרק רביעי

שחר נעורים

66 קראון סטריט, קראון הייטס. זו הכתובת החדשה שאליה עברו ר' שלום ומירל דייטש עם בני משפחתם. כעת, בשכונת קראון הייטס היהודית, הכול הפך להיות קל יותר. מעתה יכלו ילדי המשפחה כולם ללמוד לימודי קודש במוסדות הליובאוויטשיים עם אפשרות לחזור בכל יום לבית ההורים. הדירה שבקומה העליונה וגם המרתף הושכרו לאחרים, ומשפחת דייטש עצמה הסתפקה בקומת הקרקע.

מעתה החלו חיים חדשים מפכים על ר' שלום ישעי' ובני משפחתו. ר' שלום נהנה מקרבתו אל חצרות קודשנו בבחינת "קרבת אלוקים לי טוב". כחסיד נאמן התייצב בכל התוועדות שערך הרבי, ושאב מלוא חופניים של תורה וחסידות ואווירה חסידית תוססת. בהתוועדויות אלו הוא היה מגיע כבר בתחילתן ונשאר עד תומן, גם אם היו מסתיימות בשעת לילה מאוחרת. לא היה מאושר ממנו.

לא חלף זמן רב, והגב' מירל דייטש ציפתה לבשורות טובות. חבלי הלידה החלו בשעה שבה ערך הרבי התוועדות מרכזית ב-770. באותה שעה היה בעלה ר' שלום בהתוועדות. רעייתו מירל, שידעה כמה כוחות ועונג הוא שואב מהתוועדויות אלו, סירבה להזעיקו הביתה. היא הזעיקה את שכנתה הקרובה מרת

ר' שלום ישעי' ומרת מירל עם פרידה וצביה
וישראל דוד

סוניה קפלן, וביחד הלכו השתיים אל בית הרפואה. כשר' שלום הגיע לבסוף הביתה, התבשר כי בת נולדה לו בשעה טובה.

שמה של התינוקת החדשה - צביה, על שמה של הדודה מרת צביה מהרטפורד, קונטיקט.

לצד הנחת והסיפוק שהיו לר' שלום ולרעייתו עם המעבר לשכונה היהודית-חסידית, שוב היה עליהם לחפש מחדש כיצד להתפרנס. ר' שלום החל אפוא לחפש מקור פרנסה חדש. לאחר שחיפש והתעניין, החל לשלוח ידיו במסחר של עסקי מְחזוּר בדים. הוא היה אוסף מבתי חרושת לטקסטיל את שאריות הבדים שנותרו להם מאלפי גלילים שנחתכו ולא היה בהם צורך. לאחר מכן היה ממיין את הבדים לסוגים שונים, אורזם ומוכרם במחיר מוזל לאנשים שביקשו לרכוש חתיכות קטנות ולא נזקקו דווקא לגלילי בד שלמים.

כבר בגיל צעיר הביט זלמן הקטן בעבודתו של אביו ובחושיו המחודדים קלט במהירות את הכיוון של העסק החדש. לעתים, בשעות הפנאי מהלימודים, היה משתדל בכבוד אביו ומסייע לו מעט בעבודתו.

במשך השנים הלך ר' שלום וביסס עצמו כלכלית, והיה לאחד מבעלי הבתים נדיבי הלב בשכונת "קראון הייטס". ביתו ולבו היו פתוחים לכל דכפין, והיה מסייע בכל עת שנדרש.

כפי שראו ולמדו בבית ההורים, ר' מענדל דייטש ורעייתו הינדא,

אימצו גם ר' שלום ורעייתו מירל את המנהג של 'בית פתוח' לרווחה לפני כל עובר ושב. בכל שבת היה ר' שלום שב מבית הכנסת ועמו קבוצה של אורחים שנזדמנו בדרכו באקראי. הוא לא היה צריך להודיע על כך לאשתו מראש. "מירל", הוא היה מסביר לה, "אין צורך שתכיני יותר אוכל מן הרגיל. הניחי על השולחן מה שיש בבית". הוא עצמו היה עובר בארונות ומוציא מכל הבא ליד: קרקרים, מיני 'מזונות', נקניקים וכל מה שהיה אפשר לאכלו. הוא והאורחים היו יושבים ומתוועדים שעה ארוכה. ביתו היה פתוח לרווחה וכל נצרך ידע שאפשר להיכנס לשם בעת הדחק.

אחד השיאים של הכנסת האורחים בבית משפחת דייטש היה בליל שמיני עצרת. מנהג היה להם, לר' שלום ולרעייתו מרת מירל – לערוך בלילה זה התוועדות גדולה בעבור מאות רבות של אורחים שפקדו את השכונה כמו גם בעבור שכנים ותושבי השכונה. בהתוועדות זו למעשה ציינו את יום נישואיהם שחל בסמיכות לחג הסוכות (כפי שסופר בפרק השני). התוועדות זו הייתה התוועדות שבה הביעו בני הזוג שבח והודאה לה' יתברך על רוב חסדיו, אשר הצילם מעמק הבכא, הוציאם מרוסיה הקומוניסטית והעבירם דרכים רבות עד אשר הגיעו אל המנוחה ואל הנחלה, סמוך ונראה לחצרו של הרבי, שבצלו הם זוכים להסתופף.

על השולחנות בסוכה הונחו אוכל ומגדנות ו'משקה' רב כיד המלך. ההתוועדות המיוחדת בסוכת משפחת דייטש הפכה ברבות השנים לשם דבר בקראון הייטס, ורבים מתושבי השכונה כמו גם מאות האורחים היו נוהרים להשתתף בה. הדלת סבה שוב ושוב על צירה, אורחים באו כל הזמן ויצאו כשבטנם מלאה ורוחם מרוממת, בעוד ר' שלום ומירל עמדו והביטו בנחת רוח ניכרת באורחים המשביעים את נפשם. מעמד זה כה אפיין את טוב לבם.

בשבת פרשת שמיני תשכ"ג הורה הרבי לכלל החסידים להגביל את שתיית ה'משקה', ולא לשתות יותר משלוש כוסיות קטנות (ולאחר מכן הוגדרה המכסה מחדש והוגבלה לארבע כוסיות).

יוצאים מן הכלל היו בני ארבעים ומעלה, ששתיית המשקה הותרה להם. הרבי עמד על כך בצורה נחרצת ובמשך השנים אף הזכיר בנחרצות את 'הגבלת המשקה'. כמה פעמים אף דיבר בחריפות על הזהירות הנדרשת מהשתייה יתר על המידה. באחת הפעמים הרבי אף הוסיף כי מי שיעבור על הגבלת ה'משקה', לא יוכל להשתתף בתהלוכה, באמרו כי "התהלוכה היא תקנה שלי, ומי שאינו מקשיב לי, לא יכול ללכת".

בפרשת נח תשכ"ז הרבי אף הוסיף וחידד את המסר (תורת מנחם עמוד 245 אות יט), באמרו כי יש צורך לחזור ולהבהיר שההגבלה היא בתוקפה. ואדרבא, "ביתר שאת וביתר עוז".

כמעט שנה לאחר מכן, לקראת חג סוכות תשכ"ח, זכה ר' שלום דייטש להיכנס אל הקודש פנימה ל'יחידות' ושאל: "לאור הוראת הרבי, מה עליי לעשות בקשר ל'משקה' שאני מחלק בסוכתי מדי שנה בשנה? האם אבטל את הקידוש? הרי אינני יכול להגיש בהתוועדות רק מים ומיץ..."

הרבי חייך נוכח "מצוקתו" של חסידו הנאמן, החווה בידו תנועת ביטול ואמר: "**ביי דיר אין סוכה זאלסטו מאכן דעם קידוש ביתר שאת וביתר עוז**". אצלך בסוכה תעשה את ה"קידוש" ביתר שאת וביתר עוז.

האישור המיוחד ניתן (למרות השיחה שנאמרה שנה קודם לכן) ובאותה שנה ראו דופנות הסוכה את השמחה הגדולה נוכח ההמונים שהגיעו לקידוש. מכל ההתוועדויות שערכו, הייתה זו ההתוועדות הגדולה ביותר הזכורה לבני משפחת דייטש.

ביחידות שזכתה המשפחה לקראת בר המצווה של האח אברהם משה, האחים זלמן ויוסף, אז בחורים בישיבה, לא חשבו שיהא זה נכון להיכנס ל'יחידות' ולהטריח את הרבי והם ביקשו להישאר בחוץ בעוד האב מפציר בהם שייכנסו בכל זאת. לבסוף הוחלט שהם ימתינו מחוץ ל'גן עדן העליון'. כשנכנסו בני

המשפחה אל הקודש התעניין הרבי לגבי שני האחים, ור' שלום השיב כי הם לא מוכנים להיכנס. הגיב הרבי ואמר "זיי זיינען סאם סַאפֶּאז'ניקעס" [כלומר, הם כבר 'מבינים ויודעים'] [על מושג זה שאומץ על ידי רבותינו נשיאינו והופך ל'מושג חסידי', ניתן ללמוד משיחת אדמו"ר הריי"צ תרח"צ, עמוד 52 ובתורת מנחם חלק מג עמוד 126 ובחלק מט עמוד 52].

התוועדות יום שמחת תורה תשט"ו זכורה כהתוועדות שבה חל מפנה בעולמה החינוכי של ליובאוויטש. באותה התוועדות של הרבי בהשתתפות קהל החסידים שנקבצו ובאו מקרוב ומרחוק, החל הרבי לדבר בצורה נרגשת על אודות חינוכם הטהור של ילדי ישראל, כאשר יש מוסדות חינוך שבהם מערבים גם לימוד מקצועות חול. הרבי השתמש במילים נוקבות: "**חוששים שמא ילך הילד ברחוב, וכשיצטרך לשאול מישהו למקומו של רחוב מסוים – ידבר באנגלית עם "מבטא יהודי" ("אַ אידישן אַקצענט") ויהיה ניכר שהוא יהודי. ולכן לומדים עמו אנגלית, ושאר חכמות חיצוניות, כדי לטמא את מוחו של הילד.**

ג' השנים הראשונות שבהם מתחיל הילד ללמוד, הם הזמן שהוא היסוד העיקרי להצלחתו בעתיד. ודוקא בזמן זה לוקחים את הילד ומטמאים את מוחו באנגלית, "גראַמאַטיקע" וכיוצא בזה!"

הרבי הוסיף כי הוא מייחל שגם ילדים גדולים יותר ילמדו תורה על טהרת הקודש ללא עירוב לימודי חול: "**רצונו של הקב"ה לשכון דוקא במוחו של ילד יהודי – לוקחים מוח זה ומטמאים אותו בחכמות חיצוניות!**

האמת היא, שרצונם של ההורים הוא ללמוד עם הילד רק חכמות חיצוניות! – אלא שישנו איזה "סבא" שדורש שילמדו עמו יהדות,

או שיראים מיהודי היושב ב"ניו־יאָרק", ולכן לומדים עמו גם תורה!... היכן היא הגאווה היהודית ("וואו איז דער אידישער שטאָלץ?!")

מה שטוענים שכאשר ילמדו את הילד אנגלית וכו', אזי תהיה לו תועלת בגשמיות, שיהיה לו קל יותר "להסתדר בחיים" – הרי זו טענה שאין לה מקום כלל, שהרי אף אחד אינו "יודע עתידות"; ובכל ההנהגות יש להתנהג על פי תורה. כל דבר שיש בו תועלת – נכתב בתורה, ואילו הייתה תועלת כלשהי בגשמיות בלימוד חכמות חיצוניות – היה צריך להיות דין בתורה שצריכים ללמוד חכמות חיצוניות. ומכיון שאין בתורה דין שכזה – ואדרבה: מפורש בתורה שהדבר אסור, ושעל ידי זה מטמאים חב"ד שבנפש – פירוש הדבר הוא שאין בזה שום תועלת בגשמיות, ואדרבה!

הם חושבים שיוכלו להתחכם על הקב"ה ("מען וועט גיין איבערקליגן דעם אויבערשטן"), היינו, שלא יתחשבו בדרכים שהקב"ה נתן בתורתו כדי להצליח, אלא יחפשו דרכים משלהם ללמוד אנגלית, ועל ידי זה להצליח. ובכן: עליהם לזכור, שהקב"ה ברא את העולם לפני חמשת אלפים שבע מאות וארבע־עשרה שנים, ומאז מנהיג אותו תמיד כרצונו, וגם להבא ימשיך להנהיג את העולם בהתאם לרצונו – ע"פ תורה.

הקב"ה נתן לבני ישראל את התורה כבר לפני למעלה משלושת אלפים שנה, ומאז, רואים אנו שהעם ה"בטלן", שאינו לומד "דקדוק" וכו' – עומד איתן ("האַלט זיך שטאַרק"!)".

וכך לאורך שעה ארוכה דיבר הרבי שיחה זו מתוך התרגשות עצומה ביותר, ושלא כדרכו, אף השתמש בביטויים חריפים נוספים.

בעקבות זאת התעוררו הורים רבים והקימו במסגרת הישיבה קבוצת לימוד מיוחדת שעסקה בלימודי קודש בלבד לאורך היום כולו.

הילד זלמן דייטש, שלמד עד אז במתכונת הרגילה של "ליובאוויטשער ישיבה", ביקש להתחיל ללמוד במסגרת החדשה

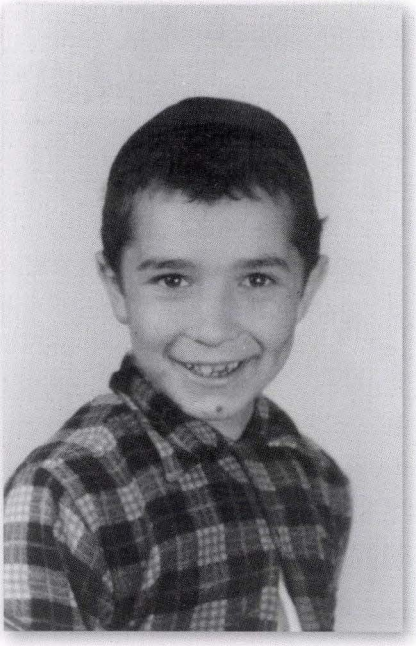
בניין "ליובאוויטשער ישיבה" כיום בפינת הרחובות 'קראון' ו'אלבני'

כפי רצונו של הרבי. הוריו חפצו שילמד מעט אנגלית ומעט מקצועות שיפתחו לפניו גישה אל העולם הגדול, אבל זלמן הצעיר עמד איתן והכריז שברצונו ללמוד לימודי קודש בלבד.

ר' שלום נטל את בנו בכורו לשיחה נוקבת ורצינית בארבע עיניים.

"מה הסיבה שבגינה אינך רוצה ללמוד 'לימודי חול'?" ביקש להבין, "אם זוהי עצלנות, או שזה נובע מלחץ חברתי, ורצונך לחקות את חבריך - אני מעדיף שתישאר בינתיים במסגרת הרגילה!" אולם זלמן הצעיר השיב כי הוא רוצה באמת ללמוד לימודי קודש במשך כל שעות היום.

סבר של שביעות רצון וקורת רוח עלה על פניו של האב. "אם בקשתך מגיעה מתוך הכרה בחשיבות הדבר - עבור מיד למחלקה החדשה ולמד על טהרת הקודש", אישר לבנו.

זלמן בילדותו

זלמן קיבל כבר בילדות את מידת החסד והנתינה הרחבה כפי שראה והורגל אצל הוריו, אנשי החסד. כך היה במקרה הבא:

יחד עם זלמן הצעיר למד בכיתה חבר ושמו יענקל גולדשטיין. ילד זה הגיע ממדינת אוהיו. הוא היה כבן אחת-עשרה שנים בלבד, והגיע מרחוק ללמוד באווירה חסידית דווקא. יענקל התגורר בתחילה בבית אחת המשפחות בשכונה ושם מצא לו מקום משכן. דא עקא, בני המשפחה לא דיברו אנגלית, ואילו הילד האמריקני הקטן, שהגיע מרחוק, היה רגיל לדבר באנגלית. המארחים והאורח הצעיר לא הצליחו למצוא שפה משותפת. מובן אפוא כי ה"שידוך" לא היה מתאים.

בכיתה הושבו שני הילדים, זלמן ויענקל, זה ליד זה. השניים היו בני אותו גיל. רק שישה שבועות הפרידו ביניהם. בצר לו, מצא יענקל הזר בחברו המקומי מעין אח. זלמן הביא אותו אל ביתו והכיר לו את בני משפחתו. ההורים, ר' שלום ומירל, הבינו עד מהרה את הקושי שעמו מתמודד הנער הצעיר המתגעגע להוריו, שגם אינו יכול למצוא בית חם חלופי בבית מארחיו מחמת חסרון השפה. משפחת דייטש הדוברת גם את השפה האנגלית אימצה אותו אליה בלב שמח ובפנים מאירות. בבית המשפחה בילה את רוב עתותיו, אכל ושיחק ונהנה מחברת ילדי המשפחה. ר' יענקל גולדשטיין זוכר עד היום את המענקים הכספיים שהיו

הוריו הנדיבים של זלמן "תוחבים" לידיו מדי פעם, כדי שלא יחסר מאומה. "יש לך כסף?" שאלוהו מדי פעם, וכשהשיב בשלילה, העניקו לו סכום כסף משלו ביחד עם כל ילדיהם.

ברבות הימים הפך ר' זלמן לגיסו של יענקל כאשר נשא לאישה את מרת צירל, אחות רעייתו.

ביום י"א במר-חשוון תש"כ הגיע זלמן הצעיר לגיל המצוות, ומילד צעיר הפך לנער.

חגיגת בר המצווה נחגגה באופן צנוע – במרתף האפלולי של בית משפחת דייטש. על שני "בסיסים" הונחה קורה רחבה ששימשה כשולחן. על ספסלים שהוצמדו לקיר התארחו קומץ מוזמנים. נורות מעטות הפיצו אור קלוש, אבל השמחה הייתה רבה. חתן בר המצווה, רך השנים אך מבוגר בחכמתו, ישב בראש השולחן ליד סבו, הזיידע ר' מענדל דייטש, וחזר מאמר חסידות. לאחר מכן נאם הסבא בלהט מענייני דיומא, והמסובים פצחו בניגונים חסידיים.

כבר בגיל צעיר נמשכה נפשו של זלמן לאותיות הקטנות והצפופות בספרי הלימוד הגדולים. בלבו פיעם רגש עז של אהבת התורה. הוא אהב לשבת ליד ספר וללמוד. בכל ערב בתום שעות הלימודים ישב עם חברותא קבועה, חברו מאניס פרידמן, לימים מרצה מבוקש ומחבר ספרים רבים, ומנהלו הרוחני של המוסד "בית חנה" במינסוטה. לימוד החברותא של השניים נמשך כמה שנים.

אותם ערבים ארוכים, שבהם ישבו ולמדו, זכורים היטב לר' מאניס פרידמן עד עצם היום הזה:

הרב מאניס פרידמן

"בכל ערב, לאחר שסעדנו בבית, היינו נפגשים, זלמן ואני, בבית המדרש שכונה אז 'אונגר שול' שברחוב מונטגומרי. לפעמים היינו לומדים בחברותא ולפעמים גם מדברים. כך היינו יושבים, פעמים רבות עד אור הבוקר.

"אירע פעם ולאחר שבילינו לילה כזה, שכחנו להתפלל תפילת ערבית. למחרת נפגשנו בישיבה בסדר הלימודים הרגיל. בערב התקיים שיעור בחסידות שמסר הרה"ח ר' יואל כהן. במהלך השיעור הרחיב ר' יואל את יריעת דבריו וסיפר סיפור על החסיד הנודע ר' גרשון בער מפאהר, מנכבדי החסידים של אדמו"ר מהר"ש. ר' גרשון בער היה נוהג להקשיב למאמרים שאמרם הרבי מהר"ש ואחר כך יוצא לגינה ומתעמק במחשבתו במאמר שזה עתה שמע. הוא אהב לשבת מתחת לעץ בעיניים עצומות, לחשוב ולהרהר עמוקות, ולא היה זז משם עד שהפנים את המאמר כולו. כה שקוע היה ראשו ורובו בתוכן המאמר, עד שלא היה שומע אם מישהו פונה אליו.

"'פעם', המשיך ר' יואל לספר, 'נסע הרבי מהר"ש עם בנו הרש"ב שהיה אז צעיר לימים, ובדרכם חנו בעירו של ר' גרשון בער. באותו לילה התארחו בביתו ללינה. ר' גרשון בער, שכבר היה חסיד קשיש בא בימים, כיבד את הרבי בפנותו את חדרו ואת מיטתו בעבורו, בעוד הוא עצמו עבר ללון בחדר הסמוך, שם גם הציע מיטה לרבי הרש"ב. לפני שהלכו לישון, ראה הרש"ב את ר' גרשון בער אומר 'קריאת שמע שעל המיטה', ובהגיעו לפסוק 'ולא אשוב עוד להכעיסך', מירר בבכי ולא יכול היה להירגע.

"'למחרת סיפר הרש"ב לאביו את שראו עיניו. דוק של הרהור עלה על פניו של הרבי מהר"ש, ולאחר שהות קצרה של מחשבה פתח וסיפר על מה ממרר חסיד זה בבכי. כמה שנים קודם לכן

ישב ר' גרשון בער כדרכו מתחת לעץ בשבת אחר הצהריים והתעמק במאמר ששמע זה עתה. כשהתעורר מדבקותו ראה לחרדתו שאור בוקר של יום ראשון עלה והחל להאיר את פני היקום. פתאום נזכר שלא התפלל ערבית של מוצאי שבת. סיים הרבי את סיפורו ואמר: 'על אותה תפילת ערבית אבודה בוכה ר' גרשון בער זה שנים בכל פעם שהוא קורא קריאת שמע שעל המיטה'.

"סיפור זה סיפר לנו ר' יואל כהן בעת השיעור, ומיד לאחר מכן שב להסביר את תוכן המאמר שלימד.

"הרגשה עמומה הטרידה אותי ולא הבנתי את פִּשרה. פתאום הבזיקה בי מחשבה, שרק בלילה שעבר שכחנו, זלמן ואני, להתפלל תפילת ערבית, והנה, בהשגחה פרטית הגיע לאוזננו סיפור זה בדיוק היום...

"הסתובבתי לעבר זלמן שישב מאחוריי. ביקשתי לראות אם גם הוא חושב על אותו דבר; והנה עיניי רואות את זלמן, הרגוע והעצור ברגשותיו בדרך כלל, זלמן שלא נתפס מעולם בסערת רגשות, יושב כשכובעו מכסה את עיניו, ולחייו רטובות מדמעות...

"כזה היה זלמן כבר בשנות נערותו".

כשסיים הת' זלמן דייטש את כיתות הלימוד בבית הספר ובמתיבתא, הגיע הזמן לחפש ישיבה גדולה מתאימה. הוא וחבריו בדקו וחקרו אחר ישיבות גדולות ששמן יצא למרחוק. בסופו של דבר, בברכת הרבי, שם זלמן את פניו למונטריאול שבקנדה, שם כבר פעלה ישיבה חב"דית גדולה שנוסדה על ידי אדמו"ר הריי"צ בשנת תש"ב. עם תשעה תלמידים יוצאי פולין שניצלו בעור שיניהם מאימת מלחמת העולם השנייה והיוו את הגרעין הראשוני של הישיבה.

ראשי ישיבה באותם ימים היו הרב מאיר חיים חייקין ע"ה - מגדולי רבני חב"ד והרב יצחק הכהן הנדל ע"ה, רב הקהילה. כר"מ שימש הרב אייזיק שוויי ע"ה. המשפיעים בישיבה היו הרב מנחם זאב גרינגלאס ע"ה ויבלחט"א הרב יצחק מאיר שי' גורארי'. כמשגיח בישיבה שימש הרה"ח ר' פינייע קארף שיחי'. בישיבה זו ריחפה רוחו ודמותו של החסיד הגדול ר' פרץ ע"ה מוצ'קין, שהיה משפיע בקהילת אנ"ש והעניק רבות לקהילה ולתלמידי הישיבה.

כשנתיים ימים למד הת' זלמן יודא דייטש בישיבה, בה התוודע לגדולי החסידים שחיו במונטריאול, וספג מהם את החום החסידי והחיות המיוחדת שליוו אותו לאורך חייו. הוא חסה בצֵלם של זקני החסידים והמשפיעים. שעות על גבי שעות היה יושב וצופה בר' פרץ מוצ'קין, מנסה לספוג ממנו הנהגות חסידיות ולהפנימן אל תוך נפשו. כיוון ששם עצמו כשיריים, הצליח להתחבר בכל לבו ונפשו אל החסידים הגדולים שהתגוררו בעיר, והטמיע את דרך החסידות להיות חלק מחייו והווייתו. חום החסידות הפך לערוץ המרכזי של חייו, ועליו גידל מאוחר יותר את כל בני משפחתו. שם גם למד רבים מניגוני חב"ד שלא היו מוכרים לציבור.

פעמים מספר סיפר ר' זלמן על אהבת ישראל הגדולה שפיעמה

הרב יצחק הענדל מוסר שיעור באחת הכיתות בישיבה

בלבו של המשגיח ר' פינייע קארף, וכדוגמה לכך הביא את המקרה הבא: בהתוועדות אחת שהתקיימה בישיבה בשנת תשכ"ה עורר ר' פינייע על כך כי אחד השו"בים בעיר, הרה"ח ר' לייבל וולאוויק שי', לא התברך בפרי בטן, אף שכבר חלף זמן ממושך מאז נישואיו. ר' לייבל עצמו היה מרבה להגיע לישיבה וללמד את התלמידים ניגונים חסידיים עתיקי יומין. "מכיוון שאנו נמצאים בהתוועדות חסידים, שבה אפשר לפעול מה שאפילו המלאך מיכאל אינו יכול לפעול", אמר המשפיע, "הרי זה הזמן לברכו, ושכולם יענו 'אמן' על הברכה". כך אכן נעשה, וכעבור שנה, בשנת תשכ"ו, נולד לר' לייבל בנו בכורו הרה"ח ר' ירחמיאל שיחי'.

סיפור זה היה ר' זלמן מספר בערגה מהתקופה שבה הסתופף בישיבה – עדות לאווירה החסידית היוקדת ששררה בין ארבעת כתליה של "תומכי תמימים" במונטריאל.

בישיבה במונטריאול התעלה ר' זלמן בלימוד נגלה וחסידות והיה לאילנא רברבא.

בשלב מסוים ערגה נפשו לחזור ולהסתופף בהיכל ה' ב-770, במחיצתו של הרבי, אך בהוראת הרבי, הוא וחבריו נשארו במונטריאול עוד זמן ממושך, מתמידים בלימודם.

בפורים תשכ"ו ערגה נפשו פתאום להתוועדות עם הרבי. התוועדויותיו של הרבי בפורים ידועות היו כארוכות במיוחד, רוויות ב'גילויים' ובשיחות מיוחדות. זלמן התעקש אפוא לנסוע לניו יורק כדי להשתתף בהתוועדות של הרבי. כה עז היה רצונו לנסוע, עד שבניגוד לטבעו התווכח עם המשפיע ר' פינייע. לבסוף ויתר על מאווייו הרוחניים והלך לישון. בבוקרו של יום הפורים ציפתה לו הפתעה: המשגיח ר' פינייע הקיצו משנתו ובידו אחז כרטיס טיסה לניו יורק. "קום וסע", אמר המשגיח, שהבין היטב לנפש תלמידו ולגעגועיו הכמוסים...

באותו יום אכן טס לניו יורק והשתתף בהתוועדות של הרבי.

באותה התוועדות הכריז הרבי ".. כל הפושט יד נותנים לו" וחילק 'משקה' כיד המלך. למחרת היום עלה בחזרה על המטוס וחזר למקומו ב'זאל', אוחז במלוא הכוח בעמוד התורה והוגה בה בשקידה ובאהבה.

Gazette Photo

"Jewish Peace Corps" Visitors

Zalman Deitsch (left) and Israel Shmotkin display materials they are distributing to Orthodox Jewish families this week. Rabbinical students at Lubavitcher Yeshiva in New York City, they are members of the "Jewish Peace Corps." The organization, founded in 1951, is to reawaken an awareness of Judaism among those of the Jewish faith.

ידיעה בעיתונות מדווחת על שליחותם של ר' זלמן דייטש ור' ישראל שמוטקין המחלקים חומר הסברה ביהדות במסגרת שליחותם לערי השדה בחודשי הקיץ

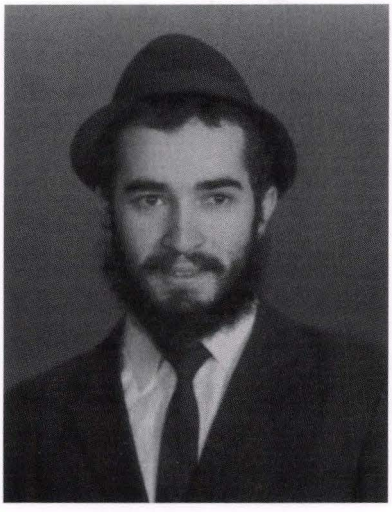
בשנים אלו בנה ר' זלמן את קומתו החסידית והרוחנית, וייצב אותה אט אט ובהשגחה מוקפדת. הוריו, ר' שלום ומירל, העריכו את בנם ואת התמדתו. זלמן היה בבת עינם וגאוותם הגדולה. הם העריצו את נחישותו ואת התמדתו כמו גם את עמידתו בזמנים. חלומם הגדול להעניק לילדיהם חינוך חסידי צרוף קרם עור וגידים למול עיניהם. נחת חסידית עמדה מול עיניהם גם כאשר זלמן היה רחוק מהם מרחק רב. באותה תקופה היה ר' שלום מתבדח, כי בשל התמדתו של בנו, לעולם אינו שומע ממנו עדכונים ואף אינו מקבל ממנו שיחות טלפון של סתם. רק לפני שהוא מגיע לניו יורק, נודע על כך למשפחה.

בסוף שנת הלימודים תשכ"ו סיים זלמן יודא הצעיר את לימודיו בישיבה יחד עם עוד כמה מחבריו לכיתה. כעת, כשהיה עליהם להחליט לאן ימשיכו, שאלו את רשותו של הרבי לחזור ללמוד ב-770. הפעם האישור ניתן, והת' זלמן דייטש חזר לקראון הייטס.

לימודיו ב'חממה' המרכזית, בישיבת "תומכי תמימים" המרכזית שב-770, הפכו אותו למאושר באדם. אהבת התורה והשקיעה בלימוד התעצמו ביתר שאת, והוא הפך לאחד מבחירי הישיבה.

את תורת שעשועיו חלק עם ה"חברותא" העיקרי שלו בישיבה, הרב אריה לייב ע"ה קפלן, לימים משלוחי הרבי לארץ הקודש והשליח הראשי בצפת.

בשנת תשי"ט נפל חידוש בישיבות חב"ד, כאשר הרבי הורה להנהלת ישיבת "תומכי תמימים" המרכזית למנות שבעה מטובי הבחורים שיקבלו עליהם תוספת בלימוד תורת ה'נגלה' ושבעה תלמידים שיקבלו עליהם תוספת בלימוד החסידות. תלמידים אלו נקראו 'קנים' על שום היותם משבעת קני המנורה המאירים באור התורה את סביבתם.

ר' זלמן דייטש בימי בחרותו

הנהלת הישיבה אכן בחרה את טובי התלמידים שקיבלו עליהם להוסיף בלימוד, ואלו הוזמנו אל הקודש פנימה, אל חדרו של הרבי אור לו' בכסלו תשי"ט. באופן נדיר ומיוחד פתח הרבי ונשא בפניהם שיחה מיוחדת:

"על פי בקשתי, ציינה ההנהלה את שמותיכם על גבי פתקא, בנוגע להוספה בלימוד התורה, אחדים מכם – בנגלה, ואחדים מכם – בחסידות (ומה שבחרו כן – מסתמא יש להם טעם בדבר).

"בישיבה זו נקרא כל תלמיד בשם 'תמים', כיון שצריך להיות לימוד הנגלה ולימוד החסידות ביחד, תורה תמימה, וכפי שנקבעו סדרי הלימוד, שיש זמן ללימוד הנגלה ויש זמן ללימוד החסידות".

במהלך הדברים הורה להם הרבי לקבל עליהם תוספות של לימוד מחוץ לזמני סדרי הישיבה: **"והמדובר עתה הוא בנוגע להוספה**

שצריכה להיות לא בזמן הסדר (שאז חייבים כל התלמידים בלימוד הנגלה ובלימוד החסידות), אלא בזמן שמחוץ להסדר, הזמן שעומד לרשותכם, שאז צריך להיות הלימוד באופן ד"במאי הוה זהיר טפי". והעיקר בהוספה זו אינה הכמות, אלא השימת־לב בנפש, שיהיה הלימוד מתוך חיות והתלהבות" (תורת מנחם חלק כ"ד עמוד 218).

מתכונת זו של 'שבעת קני המנורה' הועתקה מהישיבה המרכזית אל כל ישיבות חב"ד בארץ ובעולם.

הת' זלמן דייטש, המתמיד, מצא את עצמו עד מהרה מקבל את התואר המכובד 'קָנֶה', אחד מתוך שבעת 'קני החסידות' בישיבה. מדי פעם בפעם בליל שבת היה מוסר פלפול על עניין בתורת החסידות. על פי הוראת הרבי, היו מדפיסים את דבריו בתוך קונטרס שיצא לאור לאחר השבת. הוא נשא בתואר נכבד וייחודי זה עד שהתחתן, עת עבר התפקיד לבחור אחר.

פעם, כשכבר היה חתן, הגיע ר' זלמן לביתו בשעת לילה מאוחרת של ליל שבת, לאחר שמסר את הפלפול החסידותי בפני חבריו. אביו ר' שלום ביקש לחנכו לבל תרום רוחו יתר על המידה, ואמר לו: "זלמנק'ע, נראה שאתה מרגיש כאחד מן ה'שמנת' של הבחורים'. הבן זלמן קיבל את התוכחה הגלויה באהבה, והפנים את הנקודה הזאת בנפשו, ולימים אף דאג להעביר אותה בחינוך ילדיו.

פרק חמישי

יתמות חטופה

לפים מילאו מפה לפה את בית המדרש הגדול של הרבי ב-770. השולחנות עטויים בד לבן. סטריליזציה מלאה מפני חשש כלשהו של פירורי חמץ שנדבקו בסדקים הארוכים של השולחנות הישנים. זו התוועדות 'אחרון של פסח' תשכ"ו במחיצת הרבי היושב במרכז שולחן המרכזי, צופה ומביט אל קהל האלפים מימין ומשמאל. על אף הקהל הגדול, אין אחד שנעלם מנגד עיניו.

אברהם משה דייטש עם אביו ר' שלום ישעי' ע"ה

בין אלפי החסידים ישב גם ר' שלום דייטש. כחייל נאמן ניצב על מקומו הקבוע, מעולם לא הרשה לעצמו להפסיד התוועדות עם הרבי. בסמוך לו על המושב האחורי של הספסל, ישב בנו אברהם משה. ילד בן 11 שאך בקושי מנסה להרים את ראשו מבעד לקהל הצפוף שסביבו ומבקש לראות את הרבי.

"והנה שוב מצביע הרבי בכיוונו"

בין שיחה לשיחה הועברו כוסות של "לחיים" על יין "קדם". הרבי במבטו הקדוש סקר את הקהל העצום, עודד את השירה והניע בראשו לאמירת "לחיים" לאלו שהגביהו את כוסם אל על.

פתאום, באופן לא צפוי, הרים הרבי את ידו וסימן לעבר ר' שלום דייטש בארבע אצבעותיו, בהתכוונו לארבע כוסות, כפי התקנה לשתות ד' כוסות אף בסעודת משיח. כך היה נוהג הרבי מדי פעם בפעם כשרצה שאי-מי מהחסידים יאמר "לחיים", היה מסמן לו בידו. בתחילה לא הבין ר' שלום כי אליו מכוון הרמז, והרבי סימן בידו לעברו עוד פעמים אחדות עד שהבין כי מתוך החסידים הרבים שנמצאים, הרבי אכן מתכוון אליו דווקא. ר' שלום מילא אפוא כוס עד תומה, הרימה ומיד הגיב לו הרבי באמירת "לחיים".

כשסיים את הכוס, הוסיף הרבי להצביע לעברו, והפעם עם אצבע מכופפת לעבר בנו הילד אברהם משה שישב על המושב האחורי של הספסל. הוא הבין מיד כי הרבי מבקש שבנו, אברהם משה, יאמר "לחיים". לא היה זה מחזה נפוץ שהרבי סימן בארבע אצבעות שהילד יאמר "לחיים".

אברהם משה לא היה צריך לחפש רבות, שכן עד מהרה נתחבה לידו כוס "יין" על ידי הבחורים שעמדו בסמוך לו. אמנם ילד צעיר הוא, אך ידע היטב את אשר מוטל עליו כעת. הוא הרים כוס מלאה והרבי שהמתין לו במבטו, הניע בראשו ל"לחיים", והילד שתה את כוס היין עד תומה. כשסיים את הכוס, חייך הרבי לעברו חיוך רחב ופנה שוב אל עבר הקהל כשהוא ממשיך לעודד את הניגון.

שירת האלפים בהתוועדות נמשכה בעוז, ובסיומה שוב פתח הרבי באמירת שיחה נוספת על מעלתו של יום. בסיומה שוב פצחו החסידים בניגון חסידי מרומם נפש, כשהקהל מרים את הכוסות לאמירת "לחיים" בצוותא עם הרבי.

והנה שוב מצביע הרבי בכיוונו של אברהם משה, והפעם מסמן בשלוש אצבעותיו הק', לאמור – נותרו לו לשתות עוד שלוש כוסות.

שוב נתחבה כוס יין מלאה עד תומה לידיו של הילד. זה הניף אותה בפעם השנייה, הרבי הניד בראשו בחיוך רחב, וגם הפעם הילד שתה כוס מלאה של יין מתוק וחזק.

הסיפור חזר ונשנה גם בכוסות הבאות. עוד שיחה, עוד ניגון, אמירת "לחיים" וחוזר חלילה.

כשעברו לאחר מכן במעמד 'כוס של ברכה', באמצע השירה, פנה הרבי לר' שלום דייטש וסימן בידו בתמיהה כשואל: "היכן הילד?" ר' שלום השיב כי הילד הלום היין נשלח לביתו בליווי שכן היישר אל מיטתו. הרבי השיב לו בחיוך גדול ומאיר פנים.

ר' שלום לא ידע את נפשו. לא הוא ולא איש מחבריו שעמדו בסמוך הבינו את פשר העניין. ממתי הרבי מורה לילדים לומר לחיים?! ועוד ארבע כוסות גדולות עד תומן?! לר' שלום ולסובבים אותו היה ברור כי מדובר ב"עניינים של רבי", ולא מחשבתו מחשבתנו.

שישה שבועות חלפו מאז שביעי של פסח, אתא ובא חג מתן תורתנו, תשכ"ו. אווירה של התעלות וקבלת התורה ירדה על שכונת קראון הייטס, ובמחיצתו של הרבי נשיא דורנו פי כמה וכמה. את שמחת החג השביתו כאבים חזקים שחווה ר' שלום דייטש בלבו. הוא הובהל במהירות אל בית הרפואה הסמוך שם אובחן כמי שלקה בהתקף לב מסוכן. הרופאים שבדקו אותו בדיקות יסודיות הודיעו כי מצבו "מסוכן".

שני בניו שהיו עמו באותה שעה, ר' זלמן ור' יוסף, הבינו כי

יש לעורר רחמים רבים ממקור הרחמים, והמקום המסוגל לזה הוא ב-770, מקום משכנו של משה איש האלוקים שבדורנו. הם יצאו אפוא ברגל לעבר 770. באותה שעה ישב הרבי לסעודת חג עם קומץ מזקני ונכבדי החסידים בקומה השנייה של 770, בדירתו של הרבי הריי"צ.

בשל המצב הקשה, העזו הבנים לגשת אל הרבי בעיצומה של הסעודה ובדחילו וברחימו ביקשו ברכה לרפואה שלמה בעבור אביהם. במילים קצרות תיארו את המצב. הרבי העניק להם חתיכת חלה משולחנו וביקש למסור אותה בעבור האב ובירך: "זאל זיין לרפואה!"

במוצאי החג, בתום התוועדות ארוכה – כשהפעם מקומו הקבוע של ר' שלום נפקד – הבדיל הרבי על הכוס ולאחר מכן החל מעמד "כוס של ברכה". בין אלפי המקבלים היו גם שני הבנים, ר' זלמן ור' יוסף, ששוב ביקשו ברכה עבור אביהם.

חסד ה' יתברך, והרופאים הצליחו לייצב את מצבו של ר' שלום, והוא שרד את התקף הלב הקשה. לאחר תקופת אשפוז ממושכת, שב לביתו כשהוא חולה וחלש. ר' שלום מיהר לעדכן על כך את הרבי, ושוב ביקש את ברכתו לרפואה שלמה ומהירה.

תשובתו של הרבי הייתה מפתיעה: "כבר נתתי לבנך ארבע כוסות לברכה!"

ר' שלום ובני משפחתו לא היו צריכים להוגיע רבות את מוחם כדי להיזכר באותו מאורע מופלא וסתום בעת התוועדות "אחרון של פסח" שכמעט נשכח מן הזיכרון. הרבי אמנם קישר בין שני האירועים אך לא הסביר...

בפעם אחרת, כשר' שלום היה חולה מאוד, החליט להכנס ליחידות ולבקש ברכה בעבור בריאותו. משנכנס אל "גן עדן העליון" חש פתאום מבוכה ובושה שהוא בא לבקש בעבור עצמו. הוא שינה את בקשתו ואמר לרבי: "באתי לבקש ברכה שהרבי

יהיה בריא..." השיב לו הרבי "וועז איך וועל הערן בשורות טובות, וועל איך זיין געזונט". כשאשמע בשורות טובות, אהיה בריא.

ר' שלום אמנם שב לביתו, אך לא חזר לעצמו ולבו לא שב להיות חזק כפי שהיה. אף על פי שעשה מאמצים לחזור לסדר יומו השגרתי, לא היה זה בצורה כפי שהיה לפני התקף הלב. רעייתו מירל שחרדה לשלומו, קבעה לה מאז למנהג להצטרף אליו בכל פעם שנהג במכונית, כדי להיות לידו אם יקרה משהו.

כיוון שלבו לא חזר לאיתנו, החל ר' שלום לבקר תכופות אצל מומחה למחלות לב בבוסטון כמו גם אצל מומחים נוספים. ניהול העסקים הלך ונהיה קשה לו מיום ליום.

המציאות החדשה לא הותירה אפשרויות רבות, ומדי פעם בפעם התיק הת' זלמן עצמו מתוך ספרי הקודש שבהם כה אהב להגות, והושיט יד מסייעת בעסקי אביו שנותרו, לעזור במידת האפשר ולתת שירות הכרחי מתי שצריך. מבלי שהוא עצמו ידע, הייתה בכך התחלתה של נקודת תפנית חשובה בחייו.

ברבות החודשים והשנים עבר ר' שלום אירועי לב נוספים. היה זה ליל ה' באייר תשכ"ט, כאשר מצבו היה קשה במיוחד, לא הייתה בֵּרֵה אלא להתקשר ב-1 בלילה למזכירו של הרבי, הרב חיים מרדכי אייזיק חודקוב. הרב חודקוב השיב כי הוא אינו יכול לצלצל לבית הרבי בשעה כה מאוחרת, אך הציע לתת את המספר בבית הרבי ולהתקשר לשם ישירות. "אל תדאג, הרבי ער כעת", הרגיע הרב חודקוב את ר' זלמן הבן.

כיוון שהיה זה מצב של פיקוח נפש, לא הייתה בֵּרֵה. הרבי שהה אז בביתו עם הרבנית ורק לעתים נדירות ביותר הופרע הרבי בשעות אלה. על אף חוסר הנעימות, החרדה לחייו של ר' שלום הייתה כה גדולה, עד שר' זלמן אזר סוף סוף עוז והתקשר.

את אפרכסת הטלפון מן הצד השני הרימה הרבנית לאחר שני צלצולים בלבד, שני צלצולים שנדמו כנצח. היה ברור שהקיצו אותה משנתה. לאחר התנצלויות רבות הסביר ר' זלמן את חומרת המצב וביקש למסור לרבי על המצב וכי הפרמדיקים אמרו כי הוא "אבוד". הרבנית ביקשה ממנו להמתין על הקו. לאחר זמן קצר שבה ואמרה "בעלי ביקש שבכל אופן ייקחו אותו לבית הרפואה ולהתקשר משם".

ר' שלום אכן הובהל לבית הרפואה, שם קבעו הרופאים את פטירתו.

שעה לאחר מכן, בשעה שתיים בלילה, שוב צלצל ר' זלמן אל בית הרבי כדי לעדכן כפי שנתבקש. הפעם, לאחר צלצול אחד בלבד הרימה הרבנית את הטלפון. ר' זלמן דיווח כי אביו נפטר. הרבי אמר בזה הלשון: "מען זאל אכטונג געבן אויף דעם מאמע'ן".

יום למחרת התקיימה הלווייתו בהשתתפות רבים מתושבי "קראון הייטס". זכה והרבי בכבודו ובעצמו יצא מחדרו הקדוש וליווה את המנוח. בחזרת הש"ץ של תפילת מנחה שהתקיימה לאחר מכן, קינח הרבי את דמעותיו הק' מספר פעמים, וחסידים דיברו על כך שמא יש קשר בין זה לבין פטירתו של ר' שלום.

לאחר הפטירה ביקשו בני המשפחה מחילה מהרבי על כך שהטרידו אותו באמצע הלילה. הרבי ביטל את הדברים והשיב "פאר א איד ווי שלום דייטש פארנעמט צייט קיין ארט נישט". [= כשמדובר ביהודי כמו שלום דייטש, אין הזמן נוגע כלל.]

בני משפחתו מציינים כי ביום פטירתו, ה' באייר, מובא בספר "היום יום" פתגם שכה מאפיין את אישיות החסד הזאת: "רבינו הזקן קיבל מר' מרדכי הצדיק ששמע מהבעל שם טוב: נשמה יורדת לעולם הזה וחיה שבעים-שמונים שנה, כדי לעשות ליהודי וטובה בגשמיות ובפרט ברוחניות".

היה זה באחת השבתות כאשר אורחים התארחו בסמוך לשולחנם של ר' שלום דייטש ורעייתו מירל, כדרכם מאז ומתמיד. בין האורחים שישבו סביב לשולחן הייתה גם הנערה צירל איידלמן, בתם של שלוחי הרבי בעיר ספרינגפילד **הרה"ח ר' דוד** הלוי ע"ה ותבלחט"א רעייתו **לאה איידלמן** תחי'. איש מהם לא שיער כי נערה זו היא אשר תהיה לרעייתו ונוות ביתו של ר' זלמן כעבור זמן לא רב.

בשלהי חורף תשכ"ט החל להירקם השידוך בין הת' זלמן יודא דייטש לבין צירל איידלמן. צירל למדה באותה תקופה בסמינר למורות במסגרת "בית רבקה", כאשר בשעות הצהריים עבדה במשרדי המוסד. הת' זלמן דייטש למד באותה תקופה בישיבה, ובין השאר השתלם בלימודי 'יורה דעה'. שדכן הציע את השידוך, ולאחר שנפגשו, כתב ר' זלמן על כך לרבי וביקש את הסכמתו וברכתו לשידוך.

תשובתו של הרבי הגיעה עד מהרה: **נכון השידוך וטוב ויהבשטומ"צ** [ויהא בשעה טובה ומוצלחת] **בכל.**

ביום כ"א באדר תשכ"ט, באו ר' זלמן וצירל בברית השידוכין, בשעה טובה ומוצלחת.

בטרם נסגר השידוך ונשברה הצלחת, ביקשה צירל שהוריה יכירו את חתנה המיועד, והציעה שיבקר בבית הוריה אשר בספרינגפילד כדי לקבל את ברכתם.

"בפעם הראשונה שראיתי את זלמן, והנה לפניי בחור צעיר, מחייך בביישנות, אבל אבוי, כמה נמוך הוא!" נזכרת מרת איידלמן ומשחזרת את אותו מאורע. "אודה על האמת – התאכזבתי, ציפיתי ל'קצת יותר'.

"אולם חצי שעה מאז שנכנס לביתנו, מחקתי את כל דעותיי הקדומות. זלמן נתגלה מיד כבחור טוב לב, מנומס וחכם. הבחנתי כיצד הוא מעניק תשומת לב מעוררת התפעלות. מהר מאוד

ר' זלמן (במרכז) בעת חגיגת ה'תנאים' שלו

בשמחת ה'תנאים' של ר' זלמן וצירל. מימין לשמאל: ר' שלום דייטש ורעייתו
מרת מירל, ר' זלמן ומרת צירל, מרת לאה איידלמן ובעלה הר' דוד איידלמן

בחגיגת התנאים. במרכז עומד ר' הענדל ליברמן, קרוב משפחה, המנצח על השירה

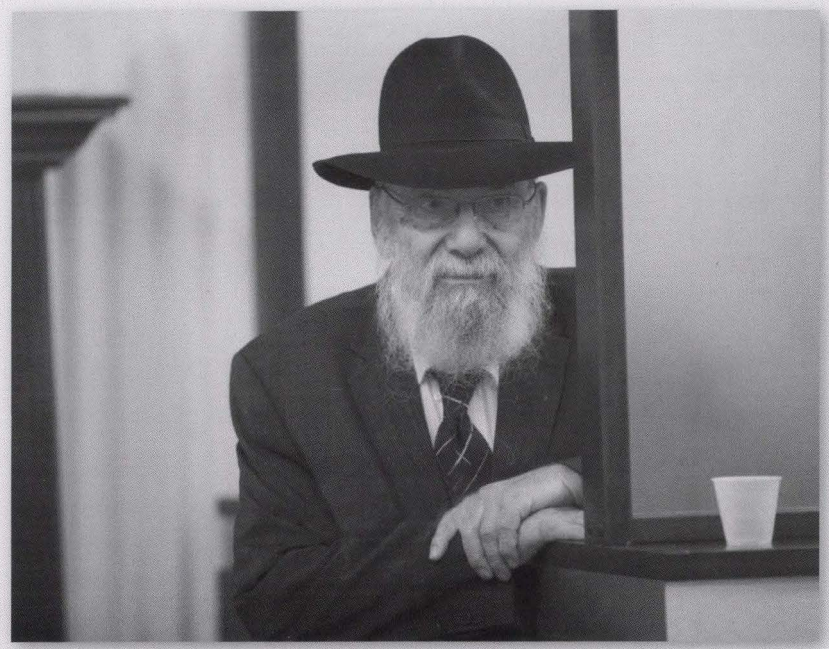
החסיד הנודע ר' בן ציון שם טוב בהתוועדות לאחר ה'תנאים'

לדמותו של זקן השלוחים
הרה"ח הרב דוד הלוי איידלמן ע"ה

דמות של חייל מסור ונאמן גלומה בדמותו של **הרב דוד הלוי ע"ה איידלמן**. הוא כיהן כשליחם של אדמו"ר הריי"צ והרבי נשיא דורנו בעיר ספרינגפילד שבמערב מסצ'וסטס מאז שנת תש"ח, יותר משישים שנה.

הרב איידלמן, בנם של הרב יחזקאל-מאיר ומרת טובה לאה, שהיו שומרי מצוות ויראי השם, אולם לא הכירו את אורחות חיי החסידים.

כבר מילדותו נמשך לבו של דוד הצעיר לחסידות חב"ד מבלי שהוא עצמו ידע להסביר זאת. כאשר הגיע אדמו"ר הריי"צ לארה"ב בשנת ת"ש כל עיתוני ארצות הברית דיווחו בהרחבה על

מוותיקי השלוחים, הרה"ח הרב דוד איידלמן

האירוע, ותמונת הרבי שפורסמה באחת הכתבות חדרה עמוק ללבו של הנער במידה כזו, שגזר אותה מהעיתון ותלה אותה מעל מיטתו...

עם הזמן נוצר קשר בינו ובין הגאון החסיד הרה"ח אברהם אליהו אקסלרוד ע"ה, רב חב"די, עובד ה' וחסיד נפלא שנודע בכשרונותיו כבר בשעה שלמד כבחור צעיר בישיבת 'תומכי תמימים' בליובאוויטש [ראה על אודותיו בספר "תולדות חב"ד בארצות הברית" עמוד שפ"ו ובשמו המופיע במפתחות. וכן בשבועון "כפר חב"ד" גיליון 1313 עמוד 36]. הוא התגורר בעיר מגוריו בולטימור, וממנו למד להכיר מקרוב יותר את חסידות חב"ד ותורתה. כשבגר עוד בדעתו והיה נער בן *שש*-עשרה, כתלמיד בישיבת 'תורה ודעת', המליץ לו הרב אקסלרוד לעבור וללמוד בישיבת 'תומכי תמימים' המרכזית בניו יורק. הנער הצעיר לבית איידלמן הסתקרן, נסע ל-770, לשם הגיע באסרו חג השבועות תש"א. מני אז חייו של איידלמן הצעיר השתנו מן הקצה אל הקצה. בחורי הישיבה הפליאו אותו בלמדנותם בנגלה ובבקיאותם בחסידות והוא התלהב מהאווירה המיוחדת.

שנים מספר שהה הת' דוד איידלמן ב-770, שם זכה לספוג מאורו הגדול של אדמו"ר הריי"צ, להשתתף בהתוועדויות השונות ולשמוע מנועם שיחותיו הקדושות. הוא גם השתלב יפה בחיי הישיבה. לאורך כל השנים זכר הרב איידלמן את יום בואו של חתנא דבי נשיאה, הנודע אז בכינויו הרמ"ש, והרבנית חיה מושקא, בפעם הראשונה ל-770, בשלהי חודש סיוון תש"א. "כל בחורי הישיבה – גם תלמידי הכיתות הנמוכות – יצאו לקבל את פניו", סיפר לימים. הוא אף זכה להשתתף בהתוועדות ההודאה שהתוועד חתנא דבי נשיאה הרמ"ש בראש חודש תמוז תש"א.

זכה הרב איידלמן להיקרא אל הקודש ולהיבחר להיות

מהשורה הראשונה של השלוחים – אחד מתוך אלפים שיצאו בעשרות השנים הבאות לנקודות שונות ומפוזרות על פני הגלובוס.

בתום שלוש שנות לימוד, יצא הרב איידלמן בשליחות הרבי הריי"צ להקים עולה של תורה ברחבי ארצות הברית. בפרק זמן קצר יחסית, של שנים אחדות, זכה לנדוד מעיר לעיר וממדינה למדינה, ובכל מקום לתקוע יתד למקום של תורה "ויקָרָא שָׁם בשֵׁם ה' א-ל עולם". הייתה זו זכות נדירה ומיוחדת שזכה לה ה'תמים' הצעיר.

לאחר שבועות אחדים של שליחות בעיר בולטימור, נסע בקיץ תש"ד לפיטסבורג שבמדינת פנסילבניה כדי לנהל את הישיבה במקום. במשך תשעה חודשים הרביץ שם תורה בפני תלמידים צעירים, וראה הצלחה בעבודתו הקדושה. לאחר תקופה שב ל-770 ואז נקרא ל'יחידות' עם אדמו"ר הריי"צ שהורה לו לצאת מיד לברידג'פורט ולייסד גם בה ישיבה.

כמעט שנה שהה הת' דוד איידלמן במקום, כשהוא זוכה לקבל שורה של הוראות ומכתבים מהרבי. בהמשך נסע בשליחות הרבי לבאפאלו, כדי לנהל שם את הישיבה. הפעם התארך זמן שליחותו, ובמשך שלוש שנים שהה שם לצד השליח הוותיק הרב צבי יהודה פוגלמן ע"ה, כשהשניים רואים הצלחה גדולה בעבודתם.

בשנת תש"ח קיבל הוראה לעבור לבוסטון, וגם בה שהה במשך כשנה.

כשהיה בן עשרים וארבע הגיע בשליחות אדמו"ר הריי"צ לספרינגפילד שבמסצ'וסטס, שם טרח רבות כדי לבסס את הישיבה. הוא אף הביא שני מורים כדי שיעסקו במלאכת הלימוד וההוראה. לאחר מכן כתב לרבי שהוא מבקש לשוב לישיבה

ר' דוד איידלמן ורעייתו

המרכזית ב-770 על מנת להמשיך לחבוש שם את ספסל הלימודים כאחד הבחורים.

באחד הימים אף זכה לקבל תשובה מכ"ק אדמו"ר הריי"צ שתוכנו: עליך לשמוח על הזכות הגדולה שנפלה בחלקך למלא את שליחותך בעבודת הקודש. באשר ללימודים, דווקא כשתלמד תורה במקום נידח תצליח יותר בלימודיך, שהרי הובטחנו כי בעת שמסייעים לזולת ברוחניות "נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה".

בחודש סיוון תש"ח נשא לאישה את רעייתו מרת **לאה** תחי', בת החסיד הנודע הרב יעקב ישראל זובער. [הרה"ח יעקב ישראל זובער היה דמות מיוחדת של חסיד וזכה לשמש כשליחו של אדמו"ר הריי"צ בגרוזיה, ולאחר מכן שימש כרב בשטוקהולם שבשוודיה. בשנת תש"ח היגר לארצות הברית, ובהשפעת הרבי הריי"צ התקבל כרב בית הכנסת נוסח האר"י בבוסטון. וראה עוד על אודותיו בספר תולדות חב"ד בארצות הברית עמודים י. שכב. וב"כפר חב"ד" גיליון 842 עמוד 40. ובגיליון 843 עמוד 32.] היה זה מובן מאליו שהשניים בנו את ביתם החדש בספרינגפלד שבמסצ'וסטס, בידעם כי הפעם זכו באופן רשמי וקבוע להימנות עם שלוחי נשיא הדור.

הרב איידלמן זכה ברבות השנים ליחס מיוחד ולשלל קירובים הן מצד הרבי הריי"צ והן מצד הרבי נשיא דורנו. הוא אף זכה

להיכנס ל'יחידות' אצל כ"ק הריי"צ פעמים רבות, כשבכל פעם זכה לקבל ברכות, הדרכות והנחיות בנושא השליחות הציבורית ועסקנותו. באחת היחידויות לא הצליח להבין כדבעי את דבריו של הרבי הריי"צ אליו, אך כמובן לא העז לבקש שהרבי יחזור שנית על הדברים. הוא נכנס אפוא אל חתנא דבי נשיאה, הרבי נשיא דורנו, כדי שיברר שוב בעבורו את תוכן הדברים שאמר לו הרבי. "אעלה למעלה ואשאל שוב מה הייתה התשובה ביחידות", נענה לו הרמ"ש (כפי שהיה נקרא אז) במאור פנים והוסיף בחיוך, "אני אוהב לברר שוב על אודות יחידות". קירוב נעים שכזה...

כשהיה מגיע מדי פעם בפעם ל-770, זכה שחתן המלך היה קורא לו להיכנס למשרדו ומתעניין אצלו בכל פרטי עבודת שליחותו. לא פעם אף התערב ישירות בעניינים שונים כדי לסייע.

יותר מיובל שנים ניצב כחייל נאמן בצבאו של הרבי בשורות המערכה בספרינגפלד. הוא הקים מוסדות חינוך חב"דיים מפוארים בדמות ישיבה, מוסד לבנות, שיעורי ערב למבוגרים ולנוער, מועדוני צבאות ה' לילדים, מחנות קיץ. עם השנים הפעילות הלכה והתרחבה גם בעיירות הסמוכות לספרינגפילד.

מיד לאחר הסתלקותו של אדמו"ר הריי"צ נקשר בחבלי עבותות אהבה לרבי. כבר לאחר ה'שבעה' היה מטלפן אל הרבי בקביעות, מבקש את הדרכתו ופועל על פי הנחיותיו. הוא זכה והרבי סייע לו לנהל את כל ענייני השליחות בספרינגפלד מסצ'וסטס. לא ייפלא אפוא שכאשר הגיע לניו יורק לקראת י' שבט תשי"א, נודע לו על מעמד הכתרה רשמי לרבי, והוא הביט בחסידים בתימהון: "ומה עשיתם עד עכשיו?"...

ר' דוד איידלמן עם הרבי

ואכן, לאורך כל השנים זכה לסיוע ולתמיכה רצופה מצד המשלח. לא פעם היו גורמים שהקשו על שליחותו, אך מעודו לא חש כי הוא עומד בחזית הזאת לבד. לעתים תכופות נהג להתקשר טלפונית לרבי ולהתייעץ עמו בענינים שעל הפרק. כשנתקל לדוגמה במחלוקת בין יהודי הקהילה ולא ידע אם להתערב וכיצד, לאחר שנהג לפי עצת הרבי, הכול הסתדר לטובה. "במשך הזמן התרגלתי למופתים גלויים מהרבי", סיפר הרב איידלמן לימים.

לא פעם "זרק" הרב איידלמן את עצמו לתוך קשיי השליחות ברצותו להרחיב ולהעצים את פעילותו ואת השפעת חב"ד על יהודי העיר. הדברים עלו לו לא פעם בקשיים אדירים, אך כחייל נאמן עשה את שליחותו. הוא ידע שכך צריך ולא אחרת.

לימים סח בערגה: "זכיתי להיות בהתוועדות הראשונה של הרבי לאחר בואו לארה"ב ביום ראש חודש תמוז תש"א, ובהתוועדות האחרונה, לעת עתה, בשבת פרשת ויקהל תשנ"ב".

הרב איידלמן זכה אף ליחס אישי מצד הרבי, לו ולבני המשפחה. דוגמה אופיינית לכך הייתה באחת היחידויות השנתיות שבהן נכנס הרב איידלמן לרבי עם כל משפחתו. היה זה בעיצומו של חורף, כשאחת הילדות בת השנתיים נותרה

בבית בעקבות צינון. הוא נכנס אפוא עם רעייתו שני בניו הגדולים וחמש בנותיו. ביחידות עצמה מסר לרבי מכתב ארוך ובו פירוט הפעולות הרבות שעשה בעירו, בישיבה, בבית הספר, בערבי הסברה, בשיעורי תורה למבוגרים ולנוער ועוד. הרבי לקח את הפתק, אך מיד הביט הצידה ושאל בפליאה בלתי מוסתרת: "ואיפה הילדה?" ונקב בשמה.

לא ייפלא אפוא כי ילדיו שגדלו באווירה חסידית יוקדת זו, יצאו חסידים יראים ושלמים. אל המקום הזה, ספרינגפלד, הגיע הת' זלמן דייטש כדי לקבל את ברכת ההורים להקמת בית של תורה וחסידות.

[עוד על אודותיו של הרב איידלמן, ראה בספר תולדות חב"ד בארצות הברית עמודים רל. רסא. רסב. וב"כפר חב"ד" גיליון 662 עמוד 38].

התרשמתי שלפניי עומד בחור משכמו ומעלה - תלמיד חכם, בעל מידות נפלאות. לא היה ספק שזכות גדולה הייתה לזכות בו לחתן. בו במקום הייתה ברכתי וברכת בעלי נתונה להם מכל הלב!"

∽

בשבת שלאחר סגירת השידוך, באמצע ההתוועדות, ניגש ר' שלום ישעי' דייטש לרבי ובקבוק 'משקה' בידו. הוא ביקש להודות לרבי על השידוך. "איך וויל דאנקען דעם רעבי'ן פאר דעם שידוך" ("אני רוצה להודות לרבי על השידוך") טען בתמימות ובפשטות שאפיינו אותו.

פניו של הרבי הרצינו פתאום והוא הגיב: "פאר שדכנות דארף מען צאלן" ("על שידוך צריך לשלם").

ר' שלום ישעי' נבוך קמעה ולא העז לשאול את הרבי לפשר

התשלום. הרבי מצדו לא פירט, וכך מעולם לא זכה להבין לאֵלו "דמי שדכנות" התכוון הרבי ולמה ירמזון מילותיו, אף שהיה ברור לו שכל מילה שיצאה מפי קודשו של הרבי, הריהי קודש קודשים.

כחודש ומחצה לאחר שבאו בקשרי השידוכין, וכשבוע ימים לאחר ששולמו דמי קדימה להוצאות החתונה המתקרבת, שוב פקד את ר' שלום התקף לב חזק נוסף. היה זה ביום ה' באייר תשכ"ט. ההתקף הפעם היה גרוע מקודמו ור' שלום כבר לא הצליח לשרוד אותו בשלום.

חמישים ואחת שנה פחות חודש מלאו לו כאשר השיב את נשמתו לבוראה.

פטירתו הייתה פתאומית. רק זמן קצר לפני כן עוד כתב ר' זלמן לרבי כי "אבי שי' שלום ישעי' בן הינדא בכלל הוא מרגיש ב"ה טוב". למרות מחלות הלב שסבל מהן, קיוו כולם כי ישוב לאיתנו – והנה אסון כה נורא שהגיע בחטף.

לאחר עשרים וארבע שנות נישואים מאושרות, הותיר ר' שלום אחריו אלמנה שבורת לב בת ארבעים ושמונה בלבד, ושישה ילדים אוהבים שהפכו בלילה אחד ליתומים: זלמן יודא, אלטא שולע, רחל לאה, יוסף יצחק, אברהם משה וצביה. האב המסור שהקדיש את כל חייו למשפחתו ולילדיו, זכה להכניס רק את הבת הגדולה לחופתה.

זלמן, שהיה אחד הבחורים הטובים בישיבה הגדולה של 770, אוהב ספר וחסיד נאמן ודבוק ברבי, החליט כבר עם סגירת השידוך יחד עם כלתו הצעירה, בת למשפחת שלוחים ותיקה – כי לאחר חתונתם ייצאו בשליחות הרבי להפיח רוח של יהדות ולהפיץ את אור החסידות. זו הייתה שאיפתם הגדולה ביותר של הזוג הצעיר

– למלא את רצונו של הרבי בכל נפש ולהכין את העולם לביאת משיח. גם ההורים משני הצדדים היו תמימי דעים בעניין זה.

כעת, משהשתבשה השעה ורבו היגון והכאב, החיים במשפחת דייטש קיבלו בין לילה כיוון שונה. אבי המשפחה האהוב איננו. בבת אחת עלה הצורך להתמודד עם היתמות החדשה, הזרה והמייסרת.

חיש מהר צפה ועלתה במלא חריפותה שאלת השאלות – מהיכן תשאב המשפחה את פרנסתה? מה יהיה גורל עסק הבדים המשפחתי שנבנה במשך השנים בעמל כה רב? שאלה זו דרשה תשובה מהירה ודחופה. כל שבוע שחלף רק החריף את המצב.

מלבד בעיות היום-יום שדרשו פתרון מהיר, מועד נישואיו של זלמן הלך והתקרב במהירות. המצב היה כמעט בלתי אפשרי - לערב שמחה בכאב, להדחיק את התהיות, את המבוכה ואת היגון לימים אחרים, ולטפל במשימות הדחופות ביותר לקראת יום נישואיו. הת' זלמן נדרש היה לגייס באותם ימים כוחות ותעצומות נפש במידה רבה.

שבועות אחדים לפני החתונה נכנס ר' זלמן עם אמו ובני המשפחה ל'יחידות' ויחד עמם הגיס ר' שלמה שוורץ, כדי להתברך לקראת נישואיו. נוהג זה היה מקובל בחצר הרבי, וכך נהג כל חתן לעשות. ר' זלמן לא ידע עד כמה 'יחידות' זו תשנה את גורל חייו.

בסך עמדו ר' זלמן, אמו, אחיו ואחיותיו מול פני קודשו של הרבי ב"גן עדן העליון" העמוס בספרים. לא היה צריך לומר מילה נוכח מקומו הנפקד של ר' שלום. לצד אווירת יראת הרוממות ששררה בחלל החדר, עטפה את כולם תוגת הכאב בשל ה'חור' שנשאר במקום שבו היה אבי המשפחה צריך לעמוד ולדבר בשם כולם.

לאחר שפע הברכות שיצאו מפי קדשו של הרבי, דיברו בני המשפחה את אשר על לבם. היכן המקום לקבל עידוד ולשאוב

כוח עשרת מונים אם לא מהרבי בכבודו ובעצמו?! זה המקום וזו השעה.

בלבה של מירל הציק משהו. היא זכרה את דבריו הסתומים של הרבי לבעלה שבועות ספרים קודם לכן על "דמי השדכנות". היא ביקשה לדעת איך תוכל לשלם את "דמי שדכנות" שאליהם התכוון הרבי. היא הבינה כי הרבי בוודאי לא מתכוון לכסף גרידא, אבל לא ידעה לכוון למה ירמזון דברי קודשו.

תשובתו של הרבי הייתה מפתיעה: "רציתי שיהיה בשמחה" השיב, ומיד הוסיף: "זה 'דמי השדכנות' שאני מבקש".

לבה של מירל התפלץ, והיא אמרה בקול שבור: "איך אעמוד מתחת לחופה ללא בעלי והרי לא אפסיק מלמרר בבכי?"

הרבי הבין ללבה וענה: "אל תבכי". (כך אכן היה, לאורך כל החופה לא הזילה אף לא דמעה אחת.)

המועקה הייתה גדולה: "אבל איך אוכל להיות בשמחה כשבעלי נפטר בגיל צעיר ויש לי שישה ילדים קטנים לגדל?"

הרבי חזר על דבריו וכאָב רחימאי הרעיף טללי חיזוק ונוחם: "אם יהיה לך ביטחון, אז תהיי בשמחה".

באותה הזדמנות מיוחדת פנה הרבי אל זלמן ושאלו מה הוא מחליט לעשות לאחר החתונה. ר' זלמן השיב כי הוא רוצה לממש את הזכות הגדולה להיות שליחו של הרבי להפצת היהדות והמעיינות.

תגובת הרבי הדהימה את כולם: הרבי ציווה על זלמן החתן להיכנס אל העסק של אביו וליטול עליו את הניהול השוטף, וממנו יסייע לאמו וכן לאחיו ולאחיותיו.

"הן מעולם לא התנסה בעסקים", אמרה אמו.

הרבי חייך, והחווה בידו תנועת ביטול: "ער וועט זיך שוין אויס

לערנען" (הוא ילמד כבר), השיב בפסקנות. "שיהיה ביתר שאת וביתר עוז" בירך את מטבע לשון הברכה שבני משפחת דייטש כבר שמעו בעבר בקשר להתוועדות בסוכתם.

לימים הוסיף ר' זלמן וסיפר כי באותה יחידות הורה לו הרבי לעזור לאמו ולאחיו, ושייתן הרבה צדקה. "מכך הבנתי מהי השליחות שלי בעולם הזה". הוא הוסיף כי לאחר החתונה החל להיכנס לעסקים ובד בבד הלך ללמוד בכולל, לצד שלוש תפילות ביום לפני העמוד. "זה היה יותר מדי בשבילי ולא יכולתי לעמוד בכך. ביחידות שאליה נכנסתי לאחר מכן, ראה הרבי את סדר היום הצפוף והורה לי שאלמד בכולל חצי יום בלבד".

על 'דמי השדכנות' שעליהם דיבר הרבי באותה 'יחידות' היה ר' זלמן חוזר במשך השנים פעמים רבות באוזני ילדיו ומשנן באוזניהם את פרטי המעשה. בכל סעודת 'שבע ברכות' במשפחה היה מספר שוב את הסיפור הזה כשהוא מפיק ממנו כמה תובנות חסידיות. "ראשית תזכרו כי הרבי הוא השדכן שלנו, אז וגם היום לאחר ג' תמוז. יש החושבים שהשדכן הוא פלוני אלמוני ובו תלוי השידוך – אך אין הדבר כן. רואים במוחש שהרבי הסכים לקביעתו של אבא שהרבי הוא-הוא השדכן. אם תאמינו – סח באוזני ילדיו – כי הרבי הוא השדכן שלכם, אז כל הברכות יהיו בביתכם למעלה ממדידה והגבלה".

עוד הוסיף ר' זלמן וקבע באוזני ילדיו ובני משפחתו: "על שדכנות צריך לשלם, וכאשר הרבי הוא השדכן, צריך לשלם בצורה שהרבי חפץ בה. עליכם לשאול את עצמכם איך הרבי היה רוצה שישלמו לו דמי שדכנות. בעבור הסבתא היה זה ב'מטבע' של ביטחון ושמחה, ואתם צריכים לחשוב מה הרבי היה מבקש לקבל מכם".

ור' זלמן סיים ואמר: "אם הביטחון בקב"ה ובברכות הרבי הוא כמו שצריך – או אז אפשר להגיע בקלות לידי שמחה".

ר' זלמן מובל לחופה. מימינו: דודו הרה"ח ר' דוד דייטש, משמאלו: חמיו הרה"ח הרב דוד איידלמן והרב ישראל אלטיין

כזה היה ר' זלמן. גם סיפור שאירע, הוא ניתח אותו והפיק ממנו תובנות חסידיות עם דרך חיים לבניו ובנותיו, להורותם דרך חסידים.

חתונתם של ר' זלמן ורעייתו צירל דייטש, התקיימה ביום כ"א באלול תשכ"ט, ימים אחדים לפני פרוס השנה החדשה. כשלוש מאות אנשים - קהל רב מאוד לפי מושגי הימים ההם – הגיע להשתתף בשמחה. חתן תלמיד חכם וחסידי המובל לחופה על ידי דודו ר' דוד דייטש ורעייתו שרה במקום הוריו, כשמעבר למחיצה כלה נאה וחסודה עטופה באהבת משפחתה ובחברותיה; שמחה ואֵבל שימשו בערבוביה. תקוות ויגון היו כרוכים זה בזה.

פרק שישי

ויהי איש מצליח

ת תחילת הדרך לחיים עשה הזוג הצעיר, ר' זלמן וצירל דייטש, בבניין דירות 701 בשדרת 'אמפייר', דירה צנועה ושקטה בקומה השלישית. זוג צעיר שזה עתה פוסע יחד את פסיעותיו הראשונות בעולם הגדול.

לא זמן רב יכלו בני הזוג ליהנות מהשמחה והחגיגות, שכן עד מהרה "נזרק" ר' זלמן לעולם המסחר, אל העסק שהותיר אביו לפרנס את אמו וחמשת אחיו ואחיותיו, וכן אותם עצמם, הזוג הצעיר. אם על אדם מן השורה נאמר כי פרנסתו היא כאבן רחיים על צווארו, נקל לשער את המצב הנוכחי – כאשר כל כך הרבה נפשות תלויות בו, בכשרונו ובחוסר ניסיונו...

לא קלה הייתה תחילת הדרך בעולם המסחר השוצף וחסר-הרחמים, אולם לנגד עיניו עמדו מילות העידוד שיצאו מפי הרבי "ער וועט זיך שוין אויס לערנען" (הוא כבר ילמד), ובנוסף לכך הברכה "שיהיה ביתר שאת וביתר עוז". לר' זלמן לא היה ספק כי הרבי בברכותיו העניק לו כוחות רבים, גם כאלו שלא ידע על קיומם עד כה.

ר' זלמן ומרת צירל דייטש

את המחשבות לצאת לשליחות יחד עם רעייתו גנז ר' זלמן, והוא הבין כעת ששליחותו בעולם היא דרך עולם הביזנס של הבדים והטקסטיל, עם חשבונות וטורי מספרים ארוכים, סיכונים וסיכויים שגורמים לחלישות הדעת ולטרדת הנפש. הוא נטל עליו את ניהול חברת **"דייטש טקסטיל"** לצד אמו. משרדו "המפואר" לא היה אלא חדר ממוצע בין כתליו של מחסן בדים. אינספור גלילי בדים רבגוניים וססגוניים היו מוטלים על גבי מדפים זה על גבי זה, מצפים למדידה ולחיתוך, להעמסה על משאית בדרך ללקוחות. ר' זלמן נכנס בכל בוקר למחסן הבדים שלו, בעוד לבו מתגעגע וכָמֵהַ אל כותלי הישיבה, אל "וידעת מוסקבה", ואל "אור אין סוף המשתלשל לדרגת כתר דאצילות". מה לו פה ומי לו כאן. חלום חייו התנפץ באחת. לא בקלות התרגל לרעיון.

אך לא איש כר' זלמן ישקע ברחמים עצמיים. בראש ובראשונה חסיד היה, וחסיד הרי הוא חייל הממלא פקודות. כיוון שהייתה זו הוראה של הרבי – הבין כי כאן היא שליחותו בעלמא דין, והוא התייחס לכך בכל כובד הראש בדיוק כמו היה יוצא בשליחות הרבי כפי שחלם. זה טבעו של חסיד.

ר' זלמן ידע שכדי להיות שליח לענייני הרבי, בראש ובראשונה עליו לציית ולמלא את רצון הרבי ובקשתו. אמנם לאורך כל שנות

בחרותו ידע ששאיפת הרבי ממנו שהוא יקדיש חייו להפצת תורה וחסידות בעולם, כיאה לאחד מפרחי המשי שהוציאה הישיבה הגדולה של 770 באותן השנים. מאז ומתמיד ידיו העדינות היו עסוקות בדפדוף בספרי מאמרים והשיחות או בסוגיות הגמרא, ולא בסרגלי מדידה או בנשיאת גלילי בד אינסופיים. מעולם לא היה לו הניסיון או הידע לזה, אבל עתה הבין שאכן יש לו שליחות בעולם – אולם שליחותו היא מסוג אחר. ר' זלמן ידע שהוא עומד לעשות זאת כפי שחסיד עושה את עבודתו – בהתמסרות ובשמירה על אדני התורה והחסידות, ובכל כוחותיו.

לא שעולם העסקים היה זר לגמרי לר' זלמן, בכל זאת הוא ידע את אשר עשה אביו והיה מודע במעט לנעשה בעולם העסקים, אולם נפשו לא הייתה מכוונת אל עולם העסקים הקר, אלא ללימוד תורה וחסידות. בנקל יכול היה לשנן את הסיפור החסידי הנודע המדגיש את הגישה החסידית לעולם עסקים - שעה שרבי בנימין קלצקער, מגדולי חסידיו של אדמו"ר הזקן, עשה חיל במסחר העצים. פעם אחת ישב לערוך את חשבון ההכנסות וההוצאות של עסקיו. כשסיים את החשבון, סיכם בסוף טור המספרים הארוך את המילים: "אין עוד מלבדו". מבחינתו זה היה סיכום הכול [ראה 'ליקוטי שיחות' חלק י"א עמוד 260]. כששאלו את ר' בנימין קלצקער על כך בפליאה, הכיצד הוא מערב את חסידותו בעסקיו, השיב מיניה-וביה: "אם כשאנחנו מתפללים לריבונו של עולם, מחשבותינו נודדות מתוך התפילה אל עולם העסקים, אם כן, מדוע שבעסקים לא תידוד מחשבתנו אל ריבונו של עולם?"

גישה פנימית זו הייתה לאורך כל השנים נר לרגלו של ר' זלמן – אין מסחר בלא נשמה, ונשמה חסידית דווקא. הוא יעבוד, יסחר וירוויח ביושר, ואת הכנסותיו יחלוק כעזר וכאחיסמך לשלוחי הרבי בכל מקום שהם. בכך ימזג את רעיון השליחות עם חיי העסקים.

ר' זלמן ידע כי הוא לא לבד בעסקיו. יש לו שותף, שותף אמיתי לכל דבר. פעם הרבי עצמו ביקשו להיות שותף בעסקיו ואף העניק

לו 100$ בליווי ברכה. עם שותף כזה יכולים להיות רגועים. כעת יכול היה להרשות לעצמו לצלול לתוך המים העמוקים והלא-נודעים. הוא אמנם לא ידע את שפת העסקים, לא היה לו ניסיון מוקדם, זולת עזרה אקראית לאביו לעתים רחוקות; מעולם לא רכש ידע מקצועי במסחר - אחרי הכול הוא היה בחור צעיר שזה עתה יצא מחיקה החמים של הישיבה, ורק עתה פסע את פסיעותיו הראשונות בעולם הגדול. אבל ברכת הרבי חיזקה אותו והעניקה לו כוחות. הוא הזכיר לעצמו שוב ושוב שאין לו ממה לחשוש.

בראש החברה עמדה אמו שעסקה בניהול הניירות והחשבונות של העסק, בעוד הוא נטל עליו את משימת הקניות והמכירות וביצוע העסקאות. שילוב זה של עבודת השניים, הוביל את החברה להתפתחות ולשגשוג.

מי ששימש לו כ"אב טיפוס" וכ"מודל" לאיש עסקים חסידי, היה דודו הרה"ח ר' דוד דייטש, אחי אביו. בהעדרו של האב, שימש הדוֹד ר' דוד מורה דרך ונושא הלפיד לר' זלמן ולשאר אחייניו הצעירים שבמשך הזמן החלו לשחות אט אט בעולם העסקים. ר' זלמן העריץ את דמותו. ר' דוד היה טיפוס שקט. דיבורו היה בנחת, והוא ניחן בקסם אישי רב. הוא היה חסיד במהותו הרבה לפני שהיה איש עסקים בהגדרתו. למרות עסקיו המסועפים היה פשוט וצנוע בהנהגותיו.

עסקי הוויניל אשר לו שגשגו ועשו חיל והוא הפך לעשיר גדול. רכושו נמדד במיליוני דולרים. ר' דוד אף הוא היה בעל צדקה וחסד גדול שהוזיל מכיסו תרומות רבות לגופים ולארגונים רבים והיה ממקימי עולה של תורה בשכונת קראון הייטס. הוא תרם מכיסו את מוסד החינוך החב"די הוותיק "אהלי תורה". כדי לקדם את ענייני המוסד הסכים אפילו לשבת בשולחן הכבוד במהלך "דינר" שערכו לטובת המוסד, אף על פי שהדבר נגד לגמרי את אופיו הצנוע. ר' זלמן חזה אז באביו, ר' שלום, שעמד על רגליו עם כל הקהל והריע לאחיו ר' דוד בהערצה רבה ובפרגון מלא. את

זיכרון הפרגון הלבבי הזה נשא עמו תמיד. (לימים אף הוא נהג כך באחיו ר' יוסף ע"ה, שהיה פטרון "כולל תפארת זקנים לוי יצחק", ובדינר שנערך לטובת הכולל, כובד אחיו בתואר "אורח הכבוד", ור' זלמן פרגן לאחיו בכל לבו וחלק לו את הכבוד הראוי.)

הרקע להתעשרותו של הדוד סופר במשפחה פעמים רבות, והדבר מלמד כי עוד לפני היותו איש עסקים בנפשו, היה בראש ובראשונה חסיד.

היה זה בהתוועדות שקיים הרבי בראש השנה לחסידות, י"ט כסלו תשח"י. במהלך ההתוועדות ערך הרבי מגבית בעבור ביסוסו והרחבתו של כפר חב"ד. הרבי פנה לחסידים וביקש מהם "בודאי ישתתפו גם כל הנמצאים כאן כפי נדבת לבם, בסכומים גדולים והגונים" [ראה תורת מנחם חלק כ"א עמוד 234]. כשהרבי מבקש – מי לא יפתח את לבו וכיסו? כל אחד מהמשתתפים בהתוועדות נטל כרטיס ועליו רשם את סכום התרומה שברצונו לתת. באופן חריג הוסיף הרבי והודיע כי הוא שומר את הזכות לשנות את סכום התרומה כפי ראות עיניו. "בכלל, הסדר שלי שאינני מתערב להביע דעתי בנוגע לכמות הנתינה של כל אחד" – אמר הרבי – "הנני לוקח את הנתינה, ואחד מן השניים: או שהנני מרוצה, או שאינני מרוצה, ומשאיר את העדר שביעות הרצון לעצמי. אך כיוון שזהו לגמרי עניין היוצא מן הכלל, אהיה גם אני יוצא מן הגדר ויוצא מן הכלל, ואם יהיה נראה בעיניי שנותנים סכום פחות מדי ("צו ווייניק"), אסיר את מסווה הבושה ("איך וועל זיך אָפשעמען"), ואצווה עליו – בכוח העניינים שעבורם צריכים את הכסף (ובנדון דידן: השיכון) – להוסיף כפי שייראה בעיניי".

הרבי הוסיף 'להרגיע' את החסידים, ואמר כי גם אם יש לך אלף דולר בלבד, והתחייבת לתת חמשת אלפים דולר – הרי "הקב"ה ייתן לך לכל הפחות ארבעה פעמים ככה". הייתה זו הבטחה נדירה להשפעה גשמית מלמעלה.

מסופר, כי ר' מיכאל ע"ה טייטלבוים, מייסדו ומנהלו המסור

הרה"ח ר' דוד דייטש

של מוסד החינוך "אהלי תורה", חסיד בכל מהותו ונפשו, רשם על כרטיס התרומה סכום של $500, סכום נכבד בהחלט במושגי הימים ההם. הרבי מצדו הכריז ואמר "מיכאל טייטלבוים האלב מאל אזויפיל" (להוסיף עוד חצי על הסכום הנקוב) והחזיר לו את הכרטיס עם "העדכון".

כך היה גם עם ר' שלום דייטש שהתחייב על סכום נכבד, והרבי קרא בקול: "שלום דייטש פינף מאל אזוי פיל". חמש פעמים ככה.

אחיו, ר' דוד דייטש, עדיין היה באותו זמן סוחר בקנה מידה ממוצע שטרח קשות בביסוס עסקיו, ואם כי התפרנס ברווח, עדיין רחוק היה מלהיות "גביר". בחושו המסחרי המפותח הבין שככל שנותנים יותר לרבי, מתעשרים יותר. הוא רשם אפוא בכרטיסו את הסכום הגבוה במושגים של הימים ההם: שלושת אלפים דולר! הרבי הביט בסכום שנכתב על הכרטיס וענה: "צען מאל אזוי פיל!" (כפול עשר פעמים!)

ר' דוד דייטש נדהם מקביעתו של הרבי. מצד עצמו נתן סכום עצום שהיה כמעט מעבר לכוחותיו, ולא ציפה שהרבי יגדיל את הסכום ועוד באופן כזה. הוא התחבט אפוא בחששות כבדים בין הסכום שנדרש לבין אמונה מוחלטת וציות לדברי הרבי. עדיין לא

היה לו שמץ של מושג מהיכן ייקח סכום עצום שכזה, אבל לאט לאט הרגיע את עצמו והעצים את אמונתו ברבי בזכות דבקותו החסידית הטהורה. הוא נכנס למכוניתו וחזר לביתו שבניו-הייבן. כשהגיע לעיר ונסע ברחובותיה בדרך לביתו, הבחין פתאום בדמותו של בנקאי שהכיר הולך ברחוב. ר' דוד לא התמהמה ובהשליכו את יהבו על השגחה פרטית שנקרתה לפניו, אזר עוז, ניגש לבנקאי, ובהעמידו פנים של מי ש"עושה זאת כל יום" ביקש ממנו הלוואה על סכום של $30,000.

עיניו של הבנקאי נקרעו לרווחה והוא הביט בו כמו על אדם שנסתתרה בינתו!

"ומדוע זה עולה בדעתך, מר דייטש היקר" - שאל בקול מאופק ומנומס - "שאלווה לך סתם כך סכום כה גדול?"

ר' דוד לא התבלבל ודיבר בשפת עסקים תכליתית. "תן לי $10,000 כנגד הבית ששייך לי, אף על פי שאני עדיין משלם את תמורתו. עוד $10,000 תלווה לי כנגד העסק שלי למרות שאיננו 'עסק של מיליונרים' ו- $10,000 נוספים" - הוסיף בהביטו בבנקאי במבט חודר - "תן לי על דברתי!"

הבנקאי חשב דקות אחדות ולאחר מכן נענע בראשו להסכמה. הערבויות אמנם לא היו מספקות, אך הבנקאי שהכיר כבר את ר' דוד, ידע כי לפניו איש עסקים ישר ונאמן, ומילה אצלו היא מילה. כעבור ימים אחדים הגיע ר' דוד לרבי עם $30,000 טבין ותקילין!

למחרת חזר לביתו שבניו הייבן מלווה בברכה שקיבל מהרבי.

בימים הקרובים, כשהיה סחוף בעסקיו, קיבל לפתע שיחת טלפון מחברה בבוסטון, ספקית גדולה של ווינייל.

"דייב" [דוד], הרעים הקול בצדו השני של הקו, "הייתה לנו שריפה גדולה במפעל ונשארנו עם כמות גדולה של הוויניל

במצב כמעט מושלם, עם פגמים קלים בלבד. אנו מנסים להפטר מהסחורה בכל מחיר כדי שנוכל לרוקן את המחסנים ולהתחיל לשפץ מחדש. האם תהיה מעוניין לקנות במחיר מציאה?"

ר' דוד שעד אז עסק במסחר של חתיכות קטנות של וויניל, "קפץ על המציאה", נסע מיד לבוסטון, שכר משאית קטנה ושיגר כמות גדולה של סחורה לניו הייבן. חיש מהר מכר הכול ובחישוב הרווחים התברר לו שעשה רווח פי שלושה מהרגיל.

שוב צלצלו אליו מהחברה, בעקשנות לא מוסברת, "יש לנו עוד סחורה", הציעו לו. ר' דוד לא התעצל, נסע לבוסטון ושכר הפעם משאית גדולה יותר אותה העמיס בסחורה. משם נסע לניו הייבן ומכר הכול ברווח גדול. בפעם השלישית כבר העמיס את הטריילר הארוך ביותר שהצליח לשכור; הוא רוקן לחלוטין את מדפי החברה ושוב הצליח למכור הכול.

מיד לאחר ה"הרפתקה" שעבר, נכנס למזכירות ונתן למזכירו של הרבי הרב חודקוב ע"ה סך $30,000 נוספים בעבור הרבי. הפעם הרבי החזיר לו את הסכום ורק ביקש דרך המזכיר: "אמור לו שאם הוא רוצה, אני מבקש להיות שותף בעסקיו!" כמובן שעל "שותף" טוב מזה לא יכול היה ר' דוד לחלום. שמח וטוב לב יצא מעם הרבי ומני אז פרחו עסקיו ושגשגו עד שהגיע לעושר רב של מיליונים רבים.

כאמור, ר' זלמן ראה בדודו דמות לחיקוי ולמד ממנו רבות. פעם ביקר ר' זלמן במשרדו של דודו וראה שהמזכירה נכנסה לחדרו לבקש חתימה על המחאה. הוא הציץ בהמחאה וראה שהסכום שנכתב עליה היה עצום. היא הייתה מיועדת לאיש מכירות שעבד בחברה וקיבל אחוזים ממכירותיו.

ר' זלמן המשתאה שאל את דודו: "לא חבל לתת סכום כזה לאיש מכירות גוי?"

הדוד צחק ולימד את אחיינו פרק חשוב נוסף בעולם העסקים: "אדרבא, הלוואי שהסכום היה גדול יותר", הסביר, "הרי כגודל

האחוזים כך גודל המכירות, ואם יש הרבה עסקים, גם המוסדות ירוויחו בסופו של דבר בהתאם. ובכלל, כשאתה מתגמל את העובדים כראוי, הם מתגמלים אותך בנתחים שמנים יותר של מכירות".

ר' זלמן שמע והפנים - כשמישהו עושה עבודה טובה, צריך להודות ולתגמל. כדרכו של ר' זלמן בכל עניין, הסיק מכך גם

פעם, בזמן שר' מענדל והינדא דייטש כבר התגוררו בשכונת קראון הייטס, זימן ר' מענדל אליו את בנו, הסוחר ר' דוד, שהתגורר כל השנים בניו הייבן, קונטיקט, וכבר היה איש עסקים. בעת הביקור פנה ר' מענדל לפתע אל בנו ואמר לו: "זימנתי אותך לכאן, מכיוון שאני זקוק לכסף".

ר' דוד התפלא מאוד, שכן חשב שלאביו יש כל צורכו. אילו רק ידע שחסר לו דבר-מה, כבר מזמן היה דואג למלא את כל מחסורו. ר' דוד המופתע הוציא אפוא את ארנקו מכיסו והציע לאביו סכום נכבד.

ר' מענדל הביט בכסף ואמר לבנו בנימת תוכחה: "אינך מתבייש? אביך הזקן מבקש ממך כסף, וזה כל מה שאתה נותן לו?"

ר' דוד הוציא מיד שטרות נוספים מכיסו והכפיל את הסכום.

הפעם הופיע מבט של שביעות רצון על פניו של אביו. "טוב מאוד!" אמר לבנו, "עכשיו, במטותא ממך, לך ל-770, והענק לרבי חצי מהסכום כדמי 'מעמד', ואת השאר תן ל'מרכז לענייני חינוך'".

• • •

ידיד ורע אהוב היה לו לר' מענדל דייטש, ר' יוחנן גורדון שמו, מנכבדי החסידים ששימש כגבאי ראשי בבית הכנסת הגדול של ליובאוויטש, 770. השניים היו ילידי העיירה דוקשיץ, ומשום כך חברותם הייתה אמיצה. קיץ אחד שהו השניים בנופש באותו אזור בהרי הקטסקילס (Bunglow Colony), אך במקום לבלות יחד שעות של הנאה חסידית, התברר כי ר' מענדל אינו מחליף מילה עם ידידו ר' יוחנן; אפילו לברכת 'שלום' מצדו, לא השיב. הדבר עורר תמיהתם של הסובבים. לא עברו ימים ימים והתבררה הסיבה. לר' מענדל דייטש נודע כי ידידו הטוב פתח חשבון חסכון (Savings account). דבר נהוג ומקובל, אלא שר' מענדל כפי שהעריך את ר' יוחנן, לא הבין, איך יתכן שליהודי כמו ר' יוחנן יהיה כסף מיותר, ובמקום להשתמש בו כדי לסייע לעוד יהודי, הוא שומר אותו בקופת חסכון?!...

בהוודע הדבר, הרגיעו את ר' מענדל והידידות הוחזרה למקומה.

מסקנה חסידית: אם בביזנס אתה מתגמל כראוי עובד גוי, קל וחומר התגמול שאתה מקבל כאשר אתה "עובד" בעבור הרבי!

את השיעור הזה לימד אחר כך לכל נושא ועניין בחיים – שצריך להיות עם מטרה ברורה, לגרום נחת רוח לרבי.

ר' זלמן החל את עסקיו לאט לאט, בזהירות רבה, עקב בצד אגודל. הוא שכר מחסן בג'רסי סיטי והשקיע את עצמו בענייני הביזנס. דא עקא, שגם הכסף הראשוני להשקעה, לא היה ברשותו והוא נטל הלוואות לא מעטות, אך מאחר שהאמין באמונה שלמה

בציווי הרבי ובברכתו - "קפץ למים". מהר מאוד עמד על טיבו של העסק ועל דרכי הביצוע. בחושיו המחודדים קלט היטב מהו הסגנון של משא ומתן מוצלח, והוא החל לעסוק בקנייה ובמכירה בנהלו משאים ומתנים קשוחים ובלתי מתפשרים עם לקוחותיו. לאט אבל בטוח התגלו בו הכשרונות שעמדו לו עד כה בהבנת סוגיה מעמיקה, והוא תרגם אותם לתחום העסקים.

כאמור, ר' זלמן נעזר בשנים הראשונות בדודו איש העסקים החסיד ר' דוד דייטש. "העסק הוא עכשיו בסחורות שאנו מקבלים על ידי דודי ר' דוד שי'. ב"ה בזה אנו מצליחים לפי ערך, ומיעוטם בעסק שאנו ממשיכים שהתחיל אבי ע"ה" - דיווח ר' זלמן לרבי בחודש מר-חשוון תשל"ג, והמשיך לשרטט את שאיפתו הגדולה: "והנני לבקש ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א שאצליח מיד במסחר ושאוכל ליתן הרבה צדקה".

את כספו גבה ר' זלמן בזמן המוסכם. לא פעם נאלץ היה להתמודד עם לקוחות שהתחמקו מלשלם את חובם. הוא היה מצלצל אליהם שוב ושוב, ואם היו מתחמקים משיחותיו הטלפוניות, היה מתייצב בעצמו במשרדם ולא עוזב עד שקיבל את כספו. יחד עם עדינותו הטבעית ולבו הרך, ידע לנהל את עסקיו בנחישות מבלי לתת לגורמי השוק למשוך אותו למקומות שאליהם לא חפץ להגיע. עם הזמן הפך למומחה בהתמקחויות ובקניות מוצלחות.

לימים, באחת משיחותיו עם בנו ר' ישעי' המכהן כשליח הרבי, התאונן האחרון על הקושי לאסוף כספים בעבור הפעילויות וצורכי השליחות. כתגובה סיפר ר' זלמן לבנו, כי הקושי הגדול ביותר שלו בעולם העסקים, היה בגביית החובות מהלקוחות; הוא לא אהב חלק זה במסחרו, אך מובן שלא הייתה לו ברֵרה. הוא פיתח אפוא "שיטה" משל עצמו, כאשר את יומו העסקי פתח בראש ובראשונה בגביית החובות, ורק משסיים את החלק הקשה, הרשה לעצמו לעבור לטפל במשימות הקלות והנעימות יותר.

אופיו החזק והנחוש, יחד עם תכונות הסדר והדייקנות שלו, סייעו לו בעסקים. את ספרי החשבונות ניהל בדייקנות מֻרבית, ואט אט פילס לעצמו בבטחה את הדרך בעולם העסקים, כשהוא מתחיל לראות אט אט בהתממשות ברכתו של הרבי "ביתר שאת וביתר עוז". הברכה שרתה במעשי ידיו.

במשך השנים הצטרפו לעסק גם אחיו ר' יוסף, ויבלחט"א ר' אברהם משה וכן גיסו ר' גבריאל גופין, כשהאֵם מרת מירל עומדת בראש המפעל. העבודה חולקה בין האחים. אף סכומי העתק שניתנו לצדקה ברבות השנים, ניתנו על דעת השותפים כולם שהתנהלו באהבה, באחווה ובאמונה הדדית.

לאורך כל דרכו העסקית עמד בקשר עם הרבי ויידע אותו בכל עסקה. הוא לא עשה צעד גדול או קטן מבלי לקבל תחילה את הסכמתו וברכתו. באמתחתו הותיר טיוטות מכתבים שכתב לרבי במשך השנים בהן תיעד את עסקיו השונים, התחבטויותיו ולבטיו, כאשר בכל פעם הוא נושא עיניו אל פני הקודש ומבקש הסכמה וברכה להמשיך הלאה, להתקדם, לגדול ולפרוץ.

בשנת תשל"ב הוא כותב לרבי על עסקה גדולה שהוצעה לו – לקנות מקום רחב בשטח של עשרים וחמישה אלף רגל. ר' זלמן כתב כי דּוֹדוֹ ר' דוד דייטש מוכן לסייע לו בקניית המקום. וכי גם דודו ר' מרדכי ריבקין מייעץ לקנותו. הוא ביקש אפוא את הסכמתו וברכתו של הרבי לעסקה.

כמו אב רחום הנושא את בנו על ידיו, הרבי משיב ומייעץ, מכוון ונותן ברכה על כל בקשה. **"באם שני הדודים שי' מסכימים בהנ"ל – ככתבו – וכן בעצה כו' – יתעניין בההצעה. להחזיר המצו"ב. חת"ת. אזכיר על הציון".**

בפעם אחרת כתב לרבי על הצעה עסקית שהוצעה לו, ופירט בהרחבה את התנאים השונים. כתשובה הוסיף הרבי על הדף את המילים **"באם המחיר מתאים"**, ולאחר מכן ציין למילים **"נכון**

הנ"ל". כלומר, הרבי נתן את הסכמתו לא לפני שביקש לוודא שהמחיר אכן הוגן ומתאים.

"**ויהי רצון שיהא המשך טוב ובהוספה**" - כותב הרבי לר' זלמן על אחד ממכתביו שבו בישר על עסקיו.

מהמכתבים שכתב ר' זלמן לרבי בשנים הראשונות לעסקיו עולה כי ר' זלמן לא הסתפק בקטנות, וכל הזמן העז להתקדם ולהתפתח, אמנם לא בלי חשש והיסוס. כילד המבקש את ידו של אביו שעה שעושה את פסיעותיו הראשונות, כך ר' זלמן ביקש את הדרכתו וברכתו של הרבי גם בעסקאות שלימים הפכו להיות דבר שבשגרה.

כשהחל להיכנס ל'מים העמוקים' של עולם העסקים, החל ר' זלמן להעז יותר להרחיב את עסקיו ולהיכנס להשקעות נוספות. במכתב שכתב לרבי בסביבות חודש תמוז תשל"ב הוא מעדכן את הרבי שעד כה הם מכרו רק בסיטונאות לאנשי עסקים, וכעת הם חושבים למכור גם בעבור קונים בודדים. על כך השיב הרבי "**באם אין בזה סתירה למכירה, נכון הדבר, כי לפעמים הסיטוניים מערערים ע"ז. אזכיר על הציון**".

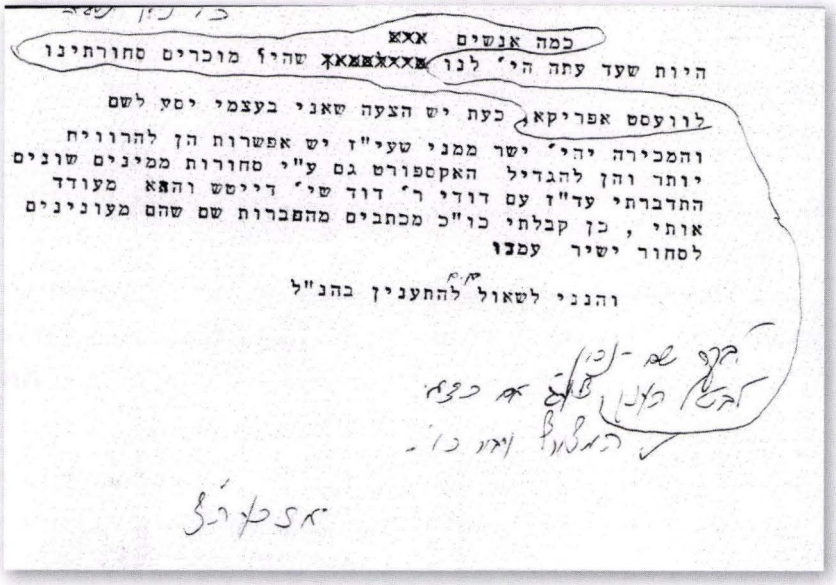
בין השנים תשל"ה ועד תש"מ, שוב ושוב מבקש ר' זלמן מהרבי הסכמה וברכה להרחיב את עסקיו. כך היה כאשר המחסן בג'רסי סיטי הפך מהר מאוד לצר מהכיל את כמויות הבד הגדולות שאוחסנו במקום לקראת מכירתן. ר' זלמן, שחשב בקנה מידה רחב יותר, ביקש באותו שלב להעביר את עסקיו לאחת השכונות ברובע ברוקלין.

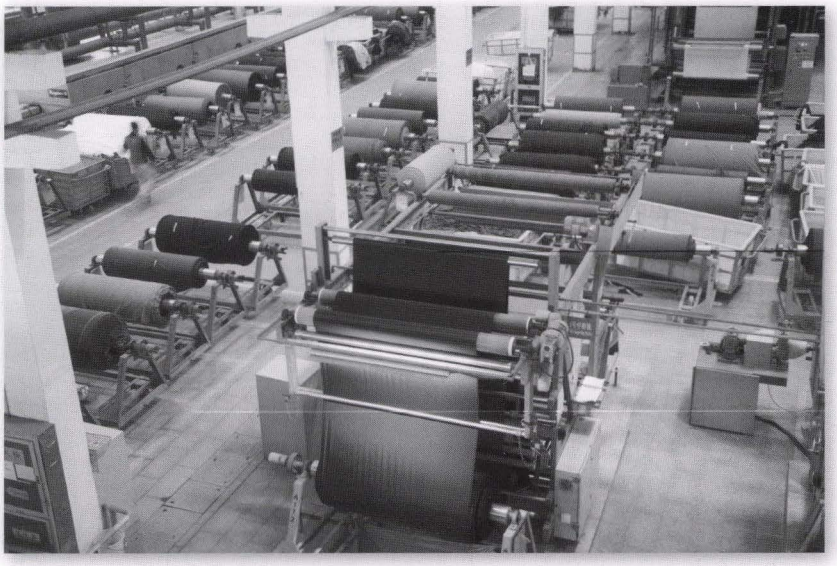
בתחילת חודש מר-חשוון תשל"ו כתב לרבי על ההצעה האמורה, בציינו כי דיבר עם שכנים בסביבה וכן עם אנשי המשטרה הפועלים באזור, ואלו אישרו כי האזור הנו בטוח, ובפרט הבניין שנמצא במקום שקט. אשר על כן, הוא שואל את הרבי האם לקנות את הבניין הזה לצורך עסקיו או במקום אחר. ממכתב

זה מחק הרבי את המילים "ושאלתנו אם" וכן את המילים "ולחפש משהו אחר במקום אחר", וסימן חץ לעבר המילים "**לקנות הבניין**". כן כתב הרבי: "**באם השכונה מתאימה יתענינו בהנ"ל, אזכיר על הציון**".

הוא רכש אפוא ממשפחת גולומבק, בעלי מפעל תבלינים, מקום רחב ידיים ברחוב פרנקלין, והפכו למחסן גדול. במקביל הוסיף להחזיק במחסן הראשון והשכירו במחירים מפולפלים, מאחר שהשכונה הפכה אז למבוקשת ביותר - כך עולה מתוך אותם מכתבים שהוא כותב לרבי ומבקש שהרבי ילווהו בעצותיו ובברכותיו הקדושות.

לאורך כל שנות עסקיו ניתן לראות כי הרבי שלח את ר' זלמן לבדוק שוב ושוב את כל האפשרויות בטרם עשה צעד נוסף בהרחבת עסקיו. הרבי שהבין כי כל הרחבה טומנת בחובה אפשרות פגיעה בסוחרים נוספים, ביקש להזהיר את ר' זלמן מכך. כך ניתן ללמוד ממכתב תשובה שנתן לו הרבי על מכתבו של ר' זלמן אליו מיום כ"ח בניסן תשל"ח בו שאל האם לפתוח רשת חנויות כדי שהוא עצמו ימכור סחורה וירוויח גם את פערי

כמה אנשים xxx
היות שעד עתה הי' לנו xxxxxxxx שהי' מוכרים סחורתינו
לווערס אפריקא כעת יש הצעה שאני בעצמי יסע לשם
והמכירה יהי' ישר ממני שעי"ז יש אפשרות הן להרוויח
יותר והן להגדיל האקספורט גם ע"י סחורות ממינים שונים
התדברתי עד"ז עם דודי ר' דוד שי' דייטש והוא מעודד
אותי, כן קבלתי כו"כ מכתבים מהסברות שם שהם מעונינים
לסחור ישיר עמנו
והנני לשאול להתענין בהנ"ל

בתי חרושת לטקסטיל

התיווך. הדרכתו של הרבי ועצתו הבהירה הייתה: **"באם לא יגרום לקישויים עם הקונים שלהם בסיטונות. אזכיר על הציון"**. הרבי ביקש לוודא שבפתיחת החנויות בקמעונאות, לא יעוררו בכך את כעסם של הסיטונאים עמם עבדו עד אז, דבר שיגרום להתחזקות העסקים במישור אחד אך להחלשתם במקום אחר.

בשלב מסוים העז ר' זלמן לפרוץ את מסגרת העסקים שבארצות הברית ולהתחיל לשווק את סחורתו גם ביבשות אחרות. זאת ניתן ללמוד מסדרת מכתבים שכתב לרבי. באחד ממכתביו ציין שכעת ישנה אפשרות שייסע בעצמו לדרום אפריקה וימכור באופן ישיר לסוחרים הגדולים שם, ולא דרך סוחרי משנה, ובכך יוכל להגדיל את פערי הרווחים.

גם כאן עודדו הרבי ובירכו לפרוץ שווקים ולהתרחב, אך עם זאת הוא מורה לו לשקול את צעדיו בזהירות נוכח העקיפה את

שטר של 100$ שהרבי שיגר כשותפות בעסקיו של ר' זלמן

הסוחרים המתווכים שעמם עבד עד כה: **"לבקר שם – נכון. לבטל הענין** [כלומר: לבטל את הסוחרים המתווכים שייצגו אותו עד אז] **צע"ג** [צריך עיון גדול] **אם כדאי. המצורף עבור כו'. אזכיר על הציון".**

נראה היה שר' זלמן קיבל את ההחלטה לקשור קשרי עסקים עם סוחרים ניגריים, בעקבות העובדה שחלק מהלקוחות שלו מכרו בעצמם את הסחורה שלו לסוחרים במדינה זו. ר' זלמן תהה לעצמו: 'מדוע לא אמכור בעצמי את סחורתי לניגריה?!' – כך עולה ממכתב אחר שכתב לרבי.

לאחר שקיבל את אישורו של הרבי וברכתו, יצא ר' זלמן יצא לניגריה והחל לשווק את סחורת הטקסטיל שלו. כששב לארצות הברית, מיהר לדווח לרבי על הצלחתו כמו גם התרשמותו לגבי אפשרויות למסחר עתידי מוצלח. על כך השיבו הרבי – **"ויהא בהצלחה רבה, אזכיר על הציון".**

ברבות השנים הוסיף וכתב רבות לרבי על עסקיו גם במערב אפריקה, דרום אמריקה ואף שאל את הרבי האם לנסוע ליפן כדי לבדוק אפשרויות לעסקים. בכל הפעמים הורה לו הרבי לנסוע ומציין כי יזכירהו לברכה על הציון הקדוש.

בשלב מסוים החלו עסקי הטקסטיל להצטמצם, ור' זלמן

בחושיו העסקיים המחודדים הבין כי צריך להמשיך ולפרוץ גם בתחומים נוספים, והוא ביקש את ברכתו של הרבי על כך.

בעוד שבשנים הראשונות הקדיש את עסקיו בעיקר לענף טקסטיל, הרי שמהמכתבים שכתב לרבי בשנות הממ"ים עולה, כי ר' זלמן החל להשקיע את עצמו יותר בעסקאות נדל"ן שונות ברחבי המטרופולין הגדול ניו יורק. כך למשל כתב לרבי ביום כ"ה במר-חשוון תשד"מ, כי הוא מעניין לאחרונה בקניית נדל"ן, ויש אפשרויות שונות בעסקים אלו – על כן הוא שואל את דעתו של הרבי בעניין.

על כך ענה לו הרבי: "**כעצת ידידים (לשון רבים) מבינים. אזכיר על הציון**"

כמה ימים לאחר מכן, ביום ט' בכסלו, הוא מעדכן את הרבי: "מזדמן כעת לקנות בניין גדול ומתכונן לקנותו עם עוד שותפים. ומבקש ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א". גם הפעם בירך הרבי "אזכיר על הציון" ואף שיגר סך של 100 דולר בתור "**השתתפות**", כלשונו הקדושה.

קצת יותר משנה לאחר מכן, מכרה משפחת דייטש את הבניין במחיר ביותר מכפול ממחיר הקנייה. האחים לבית דייטש ראו בכך את כוח את ברכתו והשתתפותו של הרבי.

כפי שעולה מסדרת מכתביו לרבי, ר' זלמן הקפיד לאורך כל השנים להתייעץ עם הרבי לפני כל עסקה שחתם עליה. גם כאשר עבר תקופות שפל בעסקיו, היה כותב על כך לרבי בִּידעו שסייעתא דשמיא וברכת הרבי מביאות הצלחה בעסקים.

כמה היה מאושר כשיכול היה לבשר לרבי בשורות טובות בענייני עסקיו, כאשר ראה ברכה והצלחה בדברים שעסק בהם.

כאיש עסקים ידע ר' זלמן היטב כי ישנה ה"שורה התחתונה" שבסוף כל עסקה, שורת הרווח. אך בעבור איש העסקים החסידי ר' זלמן דייטש, השורה התחתונה והמסכמת של כל עסקה שרקם היה לגרום נחת רוח לרבי, כפי שכתב באחד ממכתביו, אחד מני רבים: "הנני לבקש ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א להצלחה רבה בכל עסקיי, ושאזכה לגרום נחת רוח לכ"ק אדמו"ר שליט"א".

זו הייתה תמצית שאיפתו.

פרק שביעי

גזע, ענפים ומשפחה

בחור צעיר שראשו טרוד בסוגיות אביי ורבא או במאמרי חסידות העוסקים בסדר השתלשלות, הפך ר' זלמן, הבכור במשפחתו, בתוך זמן קצר לדמות הדואגת והאכפתית לכל המשפחה הענפה עם כל אתגריה ובעיותיה.

לצד אשתו הטרייה שעמה פתח פרק חדש בחייו, לא יכול היה להתעלם משלל הנושאים שדרשו את סיועו. בראש ובראשונה ביקש לסייע לאמו מרת מירל. ר' זלמן דאג לה ושילבה בעסק המשפחתי. הוא שידל אותה להיכנס יום יום למשרד ולעסוק בענייני הניירות והחשבונות בעסק. בכל בוקר אסף אותה ברכבו וביחד היו נוסעים למשרד, כך עד הגיעה לגיל שבעים.

בערבים, היו הוא ורעייתו יוצאים לבקרה, בין אם ירד גשם ובין אם שלג מילא את הרחובות, כמו גם בימי החמסין של הקיץ הניו יורקי. לפעמים היה ר' זלמן נשאר בביתה ויושב ולומד מתוך מטרה לשמח אותה בעצם נוכחותו וכדי שתוכל לפנות אליו אם תזדקק לדבר מה.

דאגתו של ר' זלמן לאמו מירל מצאה את ביטויה גם בעשרות

רבות של מכתבים ופנ"ים שכתב לרבי במשך השנים, ובכל פעם הוא מזכיר את אמו לברכה ומבקש בעדה. גם כשכתב לרבי בענייני עסקיו או בענייני משפחתו, לא שכח להזכיר את אמו מרת מירל לברכה בכל המצטרך לה.

ר' זלמן נטל על כתפיו הצעירות את האחריות למשפחתו המורחבת, אֶחָיו ואחיותיו, בנוסף על היותו ראש משפחתו החדשה.

שנה לאחר נישואיו, בשנת תש"ל, חבקו הוא וזוגתו צירל את בתם הבכורה טויבא תחי'. שנתיים לאחר מכן נולד תינוק נוסף, ונקרא שמו בישראל שלום ישעי', על שם אביו. מחיי בחרות חסרי דאגה הוטל באחת לעולם של חיי עסקים, לאבהות טרייה ולדמות שצריכה להיכנס לנעליו הגדולות של אביו, להיות אב, מורה דרך, מפרנס ותומך לאמו האלמנה, לאחיו ולאחיותיו.

לא פשוט היה המשא. כבד ומדאיג היה, אבל ר' זלמן קורץ מחומר אחר; לא איש כמותו ירים ידיים ויאמר נואש. בזמן זה גילה מנהיגות ראויה וכל תכונותיו הנפלאות צפו עתה על פני השטח: אחריות, חריצות, נחישות ודבקות במטרה. כל אלה הגיעו עתה לידי מימוש מלא. לצד טוּב לבו הרחום, השתמש כעת בתכונת המנהיגות כדי להחזיק את משפחתו צפה מעל הצרות.

הוא לקח את תפקיד האח הגדול ברצינות רבה. כך למשל דאג לאחיו אברהם משה הצעיר ממנו בשמונה שנים. ר' זלמן היה מתעניין בקביעות בלימודיו של אחיו ועודדו תמיד ללמוד ולשנן בעל פה משניות, שורות בתניא, חלק מההפטרה או כל עניין אחר בלימוד. כדי לעודד אותו אף היה מציע לו תמריצים שונים. באותן שנים תמונותיו של הרבי היו נדירות ונחשבו לדבר יקר ערך הקשה להשגה. ר' זלמן תמיד הצליח להחזיק ברשותו כמה תמונות נדירות ויפות, ובכל פעם שאחיו למד עניין כלשהו בעל פה - העניק לו תמונה בעבור האוסף, לאושרו הרב.

גם כשהתחיל אברהם משה ללמוד במתיבתא ואחר כך בישיבה

הגדולה, המשיך אחיו זלמן לעקוב אחר לימודיו ולהתעניין. גם בשנים מאוחרות יותר הוסיף ר' זלמן להתעניין באילו ענייני לימוד עוסק אחיו הצעיר ואילו חידושים חידש או פלפולים אמר.

מוסיפה ומספרת אחותו מרת צביה גופין: "הייתי בת אחת-עשרה שנים כשאחי הבכור זלמן בא בברית הנישואין. הייתי הצעירה בילדי המשפחה. משנפטר אבא, זלמן קיבל עליו את תפקיד האב. בכל שאלה או בעיה שהייתה לי, הייתי פונה אליו. יחסינו היו דומים יותר ליחסי אב ובתו מאשר אח ואחות. לפעמים העיר לי שכדאי שאתקרב יותר אל החברות החיוביות.

"בגיל שבע-עשרה החליט ללמד אותי נהיגה, שכן קיווה שבכך אסייע הרבה יותר לאימא בנסיעותיה למקומות שונים. הוא פינה את עצמו מכל עסקיו ונסע אתי יחד כדי ללמדני נהיגה. הייתי מתיישבת ליד ההגה וזלמן היה יושב במושב הסמוך כשקונטרס של הרבי בידו. גם דבר שהוא כל כך טכני, היה אצלו מחושב וברוח חסידית. מדי פעם בפעם היה מרים את ראשו ומורה לי 'בפינה הבאה פני ימינה'. אחרי שפניתי היה אומר: 'גם בפינה הבאה פני ימינה' וממשיך לעיין בשיחה שבידו. לקח זמן עד ששמתי לב שמעולם לא ביקש לפנות שמאלה, שכן בהרגשתו כחסיד, צריך תמיד לחבור אל הצד הימני, הצד החיובי...

"לא ייפלא אפוא שאחרי כמה פעמים 'ימינה' כאלו הייתי מוצאת את עצמי נוהגת שוב ושוב מסביב לאותו צומת. רק משדרשתי קצת גיוון, נעתר זלמן להרשות לי לפנות לכיוון אחר, אבל גם אז שמתי לב שלא היה משתמש במילים 'פני שמאלה'.

"תמיד עודד אותי לקבל עלי חלק מעול העזרה לאמנו, כיוון שהייתי בת הזקונים שגרה עמה בבית. ואכן, ברבות הימים נכנסתי לתפקיד החשוב הזה, ודאגתי רבות לאימא ולכל צרכיה.

"בקיץ שלאחר סיום התיכון, נסעו כל חברותיי לחופשה בת שישה שבועות בארץ ישראל. לא ידעתי אם אוכל להצטרף כיוון

הנה מה טוב שבת אחים גם יחד. בני משפחת דייטש. בשורה העליונה משמאל לימין: רחל לאה שוסטערמאן, זלמן, יוסף. בשורה התחתונה: תבדלחט"א צביה גופין, רחל לאה שוסטרמן ויבלחט"א אברהם משה

שהרגשתי שלא יהיה מי שיסייע לאימא במקומי. ההתחבטות הייתה קשה. זלמן בפקחותו הכיר היטב בהתלבטות שלי ויעץ לי לנסוע. כדי להרגיע אותי, קיבל עליו בנוסף לכל שלל מטלותיו, את הטיפול באימא לששת השבועות הבאים".

העסק הלך והתרחב ור' זלמן ראה ברכה בעמלו בדיוק כפי שבירך הרבי "ביתר שאת וביתר עוז". ה'מתמיד' לשעבר הצליח בעסקיו כאחד הוותיקים במקצוע, ומההכנסות הברוכות דאגו הוא ואמו להשיא את כל אחָיו ואחיותיו.

ואכן, בחודשים ובשנים הבאים החלו אחיו ואחיותיו לבוא בברית הנישואין בזה אחר זה. ר' זלמן דאג לכל מחסורם, החל מהפריטים הקטנים ביותר ועד לבתים לגור בהם. את הכסף לנישואיהם הביאו מירל ובנה ר' זלמן מהעסק המשפחתי שנוהל בתבונה רבה.

אחותו הגדולה אלטא-שולע הייתה היחידה שנישאה לפניו, אך היא לא נותרה להתגורר בקראון הייטס, וכשנה ומחצה לאחר נישואיה הגשימה את חלום השליחות ועברה עם בעלה (שיבדל"ח) ר' שלמה שוורץ ללוס אנג'לס שבקליפורניה. הם היו מהשלוחים הראשונים לאוניברסיטת UCLA.

את שאר האחים והאחיות חיתנו ר' זלמן ואמו בעשר השנים הבאות. רחל לאה נישאה בשנת תש"ל לר' גרשון שוסטרמן שיבלחט"א, בנו של הרב מרדכי ע"ה, ה"קורא בתורה" של הרבי במשך קרוב לשלושה עשורים. השדכן היה הרה"ח ר' דוד ע"ה רסקין, שתיווך בעניין בין שתי המשפחות המיודדות זה שנים רבות.

כשהוצע השידוך שאל ר' גרשון את הרבי ב'יחידות' האם להתעניין בהצעה, והרבי השיב: "בכלל קומט זי [רחל לאה] דאך פון א חסידישע שטוב, און די אחי האם זיינען דאך פיינע בחורים, פיינע מענטשען". (בכלל, באה היא מבית חסידי, ואחֵי האם הם בחורים טובים, אנשים טובים.)

באותה 'יחידות' שאל גרשון - שכבר סיים את מסלול לימודיו ב'יורה דעה' ונבחן בהצלחה - האם לקבל עליו לימודי דיינות. לאחר שענה על שאלתו של גרשון בחיוב, הוסיף הרבי: "ואחר כך זאלן זיך פאר אינטרסירטען אין דעם שידוך", [ואחר כך יתעניין בשידוך].

בסוף חודש טבת תש"ל קיבל ר' גרשון שוסטרמן 'סמיכה' לדיינות מהגאון הרב ישראל יצחק ע"ה פיקרסקי, ראש ישיבת

"תומכי תמימים". כמה ימים לאחר מכן, בי"א בשבט, בא בקשרי השידוכין עם רחל לאה לבית דייטש. רחל לאה וגרשון עברו לאחר נישואיהם להתגורר בלונג ביטש שבקליפורניה בשליחות הרבי, שם הצטרפו לצוות השלוחים המקומי, ולאחר מכן שימשו שנים רבות כמנהלי "לונג ביטש היברו אקדמי", אחד מבתי הספר היהודיים המוצלחים ביותר בארה"ב. הם הקימו שם קהילה מפוארת של מקורבים ובעלי תשובה.

אחיו ר' יוסף נשא לאישה את מרת חנה לבית רוזנפלד. אחותו צביה נישאה לר' גבריאל גופין, ואחיו ר' אברהם משה דייטש נשא לאישה את מרת רישא לבית גורדון. "אחי אברהם משה ואני באנו בברית הנישואין בהפרש של חדשים מעטים", מספרת אחותו מרת צביה גופין. "זלמן עשה כל שביכולתו לסייע לנו בחיים וכבר בהתחלה רכש יחד עם אימא בית ברחוב 'קראון', בו הושיב את שני הזוגות הצעירים. הוא עמד על גבם של הבנאים עד שסיימו את העבודה לשביעות רצונו. זלמן בתפקיד הבכיר במשפחה לא 'עיגל פינות' ושלח אותנו אל החיים כשאנו מצוידים בכל מה שצריך ועם כמה שפחות טרדות החיים על גבנו".

בשנת תשל"ו הצטרף האח ר' יוסף לעסק המשפחתי. יוסף הביא עמו את כל מרצו וכשרונותיו, והעסקים פרחו והתרחבו עוד יותר. גם הוא ביקש לצאת לשליחות לאחר נישואיו, אך גם כאן חזרה אותה הוראה מהרבי - להיכנס לעסקי המשפחה, אך הפעם התנה הרבי את השותפות בכך ששתי נשותיהם תסכמנה לשותפות.

לאחר שהאחות צביה נישאה, הוכנס גם בעלה, הגיס ר' גבריאל, לעסקי המשפחה וסייע רבות בהרחבת העסק, כמו גם בשגשוגו ובהצלחתו.

ר' אברהם משה, האח הצעיר, הצטרף לאחר נישואיו בחודש אלול תשל"ח לעולם העסקים. קודם לכן שאל את הרבי "האם להתעסק בהפצת המעיינות" כאשר הכוונה הייתה לצאת לשליחות, או שמא להיכנס לעולם העסקים. בתשובה העביר הרבי קו מחיקה

האחים למשפחת דייטש, משמאל לימין: ר' גבריאל גופין, ר' זלמן, ר' יוסף ור' אברהם משה

על המילה "האם", הדגיש בקו את המילה "להיכנס" (לביזנס), הקיף בעיגול את המילים "להתעסק בהפצת המעיינות", הוסיף חץ ליד העיגול וציין "בזמן הפנוי מהנ"ל".

ר' אברהם משה הצטרף אפוא גם הוא לעולם העסקים, כאשר אחיו ר' זלמן היה המנטור שהדריך וסייע לו בצעדיו הראשונים בעולם זה.

כיוון שעולם העסקים היה זר לר' אברהם משה, האברך הצעיר שהגיע זה עתה מספסלי הישיבה, הוא החל אפוא לסייע לפועלים המקסיקנים בעבודות הפשוטות והפיזיות שעשו בעסק המשפחתי.

ר' אברהם משה שי' מספר כיצד ר' זלמן הכניסו והדריכו בפסיעותיו הראשונות בעולם העסקים: "יום אחד קרא לי אחי זלמן ואמר: 'אינני זקוק שתהיה 'פועל שחור', שכן בשביל זה יש פועלים גויים שעובדים מהר יותר, חזק יותר והם עולים לנו פחות.

עליך להרחיב את העסק'. שאלתי אותו איך עושים זאת, ואחי הורה לי להדפיס מאות כרטיסי ביקור על שמי, ולצאת לרובע הטקסטיל במנהטן, שם פועלות חברות רבות בבניינים גדולים רבי-קומות. הוא הסביר לי כיצד העסק עובד, והמליץ לי ללכת מקומה לקומה ובכל מקום לפגוש אנשים, לחלק להם כרטיסי ביקור ולשאול אותם אם הם רוצים לקנות או למכור משהו; 'תתעניין אצלם אם יש להם מכירות חיסול של כל סוגי טקסטיל, או שמא הם רוצים לקנות ממכירות חיסול'.

"כך אכן עשיתי. התחלתי בקומה העליונה ומשם ירדתי קומה אחר קומה. בכל קומה נמצאו עשרות חברות כאשר לכל חברה מספר סניפים. בכל מקום חילקתי כרטיסי ביקור והצגתי את עצמי; כן התעניינתי לגבי ביקושים או מכירות של טקסטיל.

"יום יום לאחר העבודה הזאת הייתי חוזר למשרד ושואל את אימא שעבדה בתפקיד המזכירה בחברה, האם מישהו התקשר, ותמיד השיבה בשלילה.

"כך חלפו כמה שבועות עד שאזלו כרטיסי הביקור. התיישבתי עם זלמן לחשוב מה עושים וכיצד ממשיכים הלאה. זלמן חשב קצת, ולאחר מכן אמר לי 'כעת תדפיס יותר כרטיסים, ומהיום והלאה, במקום להגיע למשרד, סע ישר למנהטן'. שנינו התחלנו לצחוק בבת אחת נוכח ההצעה החדשה להכפיל את ה"הצלחה" שצברתי עד כה.

"יום אחד הגעתי לאחת החברות במנהטן ופגשתי באחד העובדים הבכירים. שאלתי אותו אם הוא רוצה למכור או לקנות משהו, והוא השיב 'כן, היכנס אליי למשרד. יש לי מה שאתה צריך'. היו לו שתי משאיות של בדים מסוג מסוים, ואמרתי שאני מוכן לקנותם. ואכן, רכשתי זאת והבאתי אותם למחסן. זמן מה לאחר מכן הגיע קונה שאהב מאוד את סוג הסחורה, וקנה את כל המלאי שהיה ברשותנו. מאז יצרנו קשר עם הספק הזה והמשכנו לקנות ממנו אותו סוג סחורה שנמכר טוב.

יושבים: ר' זלמן ורעייתו צירל. עומדים משמאל לימין: צביה, חנה, רישא, אברהם משה, יוסף, גבריאל גופין

"אלו היו פסיעותיי הראשונות בעולם העסקים. אט אט התחלתי להיכנס לעניינים ולהבין איך עובדים בצורה נכונה.

"הייתה זו עוד הזדמנות לראות את אחי זלמן בחוש המיוחד שלו להפיק מאדם את כשרונותיו הברוכים ולהביאם לידי מימוש. הוא האמין בעבודה קשה בבחינת 'יגעתי ומצאתי'.

העסק הלך והתרחב ובשלב מסוים עבר מרחוב ווייברלי שבברוקלין למחסן מרווח יותר במדינת ניו ג'רזי, עד שלימים חזר שוב לברוקלין, שם הזדמנה למשפחת דייטש הצעה לקנות חצי בניין בעבור העסק. כששאלו את הרבי האם לרכוש את חצי הבניין, השיב הרבי בחיוב. כעבור תקופה, כשראו שלא כדאי להחזיק

בחצי בניין בלבד, שאלו את הרבי האם לרכוש גם את החצי השני, והתשובה הייתה **"לקנות. משנה מקום משנה מזל לטובה ולברכה".**

על המשפחתיות המיוחדת שהעניק ר' זלמן בהתנהגותו, מספרת גיסתו מרת רישי דייטש, עורכת המגזין "נשי חב"ד ניוז-לטר":

"בתקופה שבה באתי בברית השידוכין עם בעלי, אברהם משה, אחיו הצעיר של זלמן, הייתי יוצאת ובאה בקביעות בביתם של זלמן וצירל.

"בוקר אחד הסיע זלמן את בנו לוי לבית הספר, ואני, שעבדתי באותו בית ספר, הצטרפתי לנסיעה כטרמפ. לפני שיצאתי מהמכונית פנה אליי זלמן בהבעה רצינית ואמר: "רישי, נכון הדבר שאין לך חותן, מכיוון שאבא (שלום ישעי' דייטש ע"ה) כבר איננו. אבל אבקש לומר לך, שבכל דבר שהיית רוצה להתייעץ אתו אילו היה חי, או בכל בעיה שיש לך ושהיית רוצה לפנות אליו, תוכלי תמיד לפנות אליי במקומו, ואני אעשה כמיטב יכולתי לסייע".

"חייכתי בתשובה, הכול היה נפלא ולא תכננתי שום בעיות בעתיד הקרוב...

"השנים עברו וזלמן שמר את הבטחתו; תמיד השתדל לעזור ככל יכולתו. בכל פעם שפניתי אליו בבעיה כלשהי, היה מודה לי קודם: 'תודה לך שפנית אליי. עכשיו בואי נראה מה אפשר לעשות בעניין'.

"זלמן גיסי השתדל תמיד להגיב על עבודתי ומאמריי שפרסמתי בעלון "נשי חב"ד ניוז-לטר" שבו עבדתי כעורכת. אחרי כל גיליון שיצא לאור היה מצלצל אליי, משבח את מה שראה לנכון, או מעביר ביקורת עניינית על מה שראה צורך.

"אהבתי את העניין. אני מעריכה יושר וכנות של אנשים, שבלי שום פניה אישית ורגשות עכורים חולקים אתך את מחשבותיהם, ולא מדברים עלייך מאחורי גבך. אני רואה בזאת רגש חברות

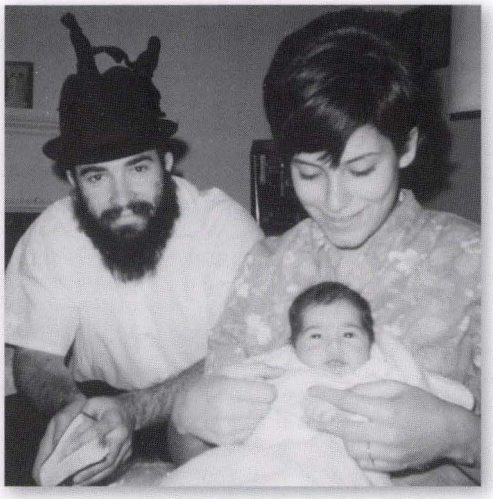
בשורה העליונה עומדים משמאל לימין: לוי, נחמיה, מענדל, ישעיה, מענדל ברנשטיין, טויבא ברנשטיין. יושבים: הינדא, רבקה, יחזקאל, צירל, רחל, זלמן, נתן, אלטע וישראל

אמיתי. קיבלתי את עצותיו של זלמן ברצינות, ותמיד השתמשתי בהן לתנופת בניה וכדי למנוע שגיאות נוספות בעתיד.

"כך היה בקשר לכתיבה, וכך גם בקשר לחיים. אם זלמן לא אהב משהו שעשיתי, או צורת התנהגות מסוימת, היה מושיב אותי ומשוחח אתי על כך בעדינות, אבל ללא משוא פנים".

∽

בשנים הבאות המשפחה הלכה והתרחבה בלי עין הרע. שנים-עשר ילדים כמניין שבטי ישראל המבורכים נולדו לר' זלמן ולרעייתו צירל. ואלו שמות בני משפחת דייטש: הבכורה טויבא, שלום ישעי', מנחם מענדל, נחמי' משה, לוי יצחק ע"ה, אלטא שולע, יחזקאל מאיר, הינדא, רבקה, יעקב ישראל, רחל, ובן הזקונים

ר' זלמן ואשתו צירל בשנות נישואיהם הראשונות

נתן נטע ע"ה [על אודותיו ועל אודות אחיו לוי יצחק ע"ה – מאמרי הערכה בנפרד בסוף הספר].

אף על פי שנדמה כי העיסוק המרכזי של ר' זלמן בחייו היו ה"ביזנס" המסועפים שלו, נראה שלא כך הם פני הדברים. ר' זלמן ראה את ייעודו העיקרי בתפקידו כאָב בישראל. ר' זלמן השקיע באבהות הרבה יותר מכפי שהשקיע בכל נושא בחייו - את ראשו ורובו, את לבו ואת נפשו. חינוך הילדים היה הנקודה המרכזית בחייו של ר' זלמן ולצדו רעייתו צירל. לאורך היום כולו, היו מחשבותיו סובבות סביב הילדים וחינוכם. כבר כשהגיע הביתה ממקום עבודתו, דאג להשאיר את העסקים מאחורי הדלת. ילדיו לא שמעו אותו מעולם על לקוחות או על דאגות ובעיות בעבודה, גם לא על חובות או רווחים שנצברו. מי מהם שהתבונן בפניו, לא יכול היה לדעת מאום על עסקיו באותו היום - האם העסקים זורמים היטב או שהמצב "צולע". ילדיו ידעו רק שאבא עוסק לפרנסתו ב"שמאטעס" (בדים) אך שום דבר מתוך עולם העסקים לא חדר הביתה.

"עד גיל שמונה-עשרה לא ידעתי כלל במה עוסק אבא", העיד לימים אחד מבניו. "העסק היה אצלו דבר שולי; מעולם לא דיבר על ענייני עסקיו בין כותלי הבית". הייתה זו כוונת מכוון - ר' זלמן רצה להבטיח שילדיו לא יקבלו חשק לשלוח ידם בעסקים, ולכן נמנע ככל האפשר מלדבר על הנושא. רק פעם בשנה לקח אותם באופן "רשמי" אל מחסן הסחורות הגדול. היה זה לעת ערב, בזמן

בדיקת חמץ, או אז היה נוטל עמו ילד או שניים כדי לסייע לו בבדיקה.

ר' זלמן ראה חובה וזכות גדולה לחנך את ילדיו לאידיאל הגדול והנפלא של דורנו דור השביעי – יציאה לערי הפרזות בשליחות נשיא דורנו. הוא ידע כי יעשה הכול כדי לסייע להם בהגשמת עניין זה. כבר מגיל צעיר החדיר בנפש ילדיו את השיג-ושיח השליחותי, את האהבה למלא את רצון הרבי, והרצון להיות ניצבים הכן למלא כל משימה. זו גם הסיבה שמעולם לא הביא אותם אל בית העסק שלו מחשש שמא תיכנס בלבם "תאווה" לחיי העסקים ולעולם המסחר.

לעתים קרובות, לאחר שהיה מבקר בבית אמו ודורש בשלומה, היה נכנס לביתו. באותה שעה ילדיו הקטנים כבר אכלו והושכבו לישון. רעייתו מרת צירל, אשת החיל, מעולם לא התלוננה על כך שהיא נאלצת לעשות את כל העבודה בעצמה. היא ידעה כי היא תורמת את חלקה בשליחות המיוחדת של בעלה – הן בפרנסת הבית והן ביכולת לתמוך בשלוחי הרבי ובמוסדותיו הקדושים.

שעות הערב הוקדשו לילדים. הילדים הגדולים יותר זכו לסעוד עם ההורים את ארוחת הערב. נושא השיחה מסביב לשולחן נסב תמיד על ענייני המשפחה וסדר יומה. מעולם לא עלה נושא העסקים ליד שולחן ארוחת הערב, אף לא סיפורים או אנקדוטות מתוך חיי המסחר.

תמיד היה מבקש מהם לדעת מה למדו באותו יום בבית הספר או בתלמוד תורה. אם היה מבחן, התעניין בתוצאות. למרות סדר יומו העמוס, ר' זלמן ידע תמיד באיזה נושא לימודי עסוק כל אחד מתריסר ילדיו. הילדים מצדם ידעו עד כמה חשוב לאביהם שילמדו ויתמידו. הם אף ידעו כי בכל זמן נתון יצטרכו לענות על שאלותיו בעניין.

ר' זלמן לא היה צריך לדבר מפורשות, אך הילדים ידעו תמיד

משנן עם בתו רבקה את לימודיה

שכשם שאביהם דורש מעצמו לעשות הכול בשלמות, כך הוא מצפה מהם לאותו הדבר. ר' זלמן לא השתמש כמעט באמצעי ענישה אלא העדיף לעודד ולהמריץ. דיבורו היה נעים ושקט והתעניינותו כנה. האכפתיות שהקרין הייתה ניכרת לעין.

עם כל בן וכל בת ישב לעזור בשיעורי הבית בלימודי הקודש. את סיפוקו מהצלחותיהם הביע לעתים גם בתמריצים כספיים בעוד שאת אכזבתו מכישלון הביע במילים מתונות. בנוסף על האהבה, הייתה לילדיו יראה מספקת ממנו כדי לדאוג שכישלונות לא יישָׁנו.

במשך השנים הלכה ארוחת הערב המשפחתית והתארכה יותר ויותר. ככל שהילדים הלכו וגדלו, כן הם זכו להשתתף בארוחה "עם הגדולים" ומעגל השיחה הלך והתרחב. תמיד עלה על סדר היום נושא לימודיהם. אם היה צורך, היו האב והילדים נכנסים לדיון בגמרא ואף העמיקו בדברי המפרשים. דיונים מלאי חיות

זמן משפחתי של ר' זלמן עם ילדיו

הפכו את זמן הארוחה לתוסס ביותר. דבריהם של רבותינו נשיאינו הועלו על השולחן וצוטטו בעל פה. גם הבנות ידעו שזה הזמן המתאים להעלות את נושא לימודיהן, ואם צריך, גם לבקש עזרה או הכוונה. לעתים נמשכה ארוחת הערב שעה תמימה, ותמיד היה זה שולחן שעלו עליו דברי תורה.

ארוחת הערב המשפחתית הייתה אף הבמה הנכונה להעלות סיפורים וחוויות בכל הקשור ליחסיהם עם החברים לכיתה, ור' זלמן היה מדריך אותם בתוואי דרך של אהבת ישראל, ויתור, נתינה ועזרה לזולת מתוך לב ורגש. כשהיו מביאים לביתם חברים מהכיתה, היה ר' זלמן עצמו מקבל אותם במאור פנים, מתעניין בשלומם ובשלום משפחתם.

היום שבו קיבלו הילדים תעודות היה יום מיוחד. ר' זלמן היה עובר עם כל ילד על הציונים בתעודתו, ציון אחר ציון, שמח ומחמיא על ציונים טובים, ו"מופתע" כשהתוצאות לא היו מוצלחות

במיוחד. אם צריך, אף היה אומר בקולו המתון שהוא מאוכזב. הילדים לא היו צריכים ליותר מכך כדי שבעל התעודה ישתדל יותר בפעם הבאה על מנת שלאבא לא תהיה סיבה להתאכזב.

גם כאשר בגרו הבנים ויצאו ללמוד בישיבות, לא זנח ר' זלמן את לימודם. עם כל אחד מילדיו היה לומד את המסכת שלמדו בכיתתו באותה שנה. ר' זלמן שרצה תמיד "לדבר בלימוד" עם בניו ולשוחח עמם את נושא לימודם, דאג בכל שנה להכין את עצמו בלימודי המסכתות הנלמדות בכיתות השונות. כשהיו בניו מגיעים הביתה או מתקשרים, היה משוחח עמם כבקי ורגיל על סוגיות שעסקו בהן באותם ימים.

בנוסף על הבנת העניין, שידל את ילדיו ללמוד את המסכת ולשנן אותה בעל פה עד שיהיו בקיאים בה. כדי למשוך את לבם לשינון, היה מתגמל אותם כספית. רעיון זה אימץ על פי סיפוריו של אדמו"ר הריי"צ בהיותו ילד שהיה משנן משניות בעל פה ומקבל על כך תגמול כספי מאביו, אדמו"ר הרש"ב נ"ע.

פעמים ביקש מבניו לכתוב לו את קיצור תוכן לימודיהם ולשלוח לו את התקציר באמצעות הפקס. כשהדפים היו מגיעים אליו למשרדו, היה עוזב את כל עיסוקיו וטורח לעבור על הכתוב. אחר כך, בזמנו פנוי, היה ממשיך לדון בלימוד עם הכותב על הדברים שכתב. ר' זלמן שלט יפה בחומר הנלמד והיטיב לשאת ולתת עם ילדיו בסוגיות לימודם השונות.

כשבנותיו התקנאו בבנים ורצו גם הן להרוויח רווחים כספיים, היה מציע גם להן ללמוד בעל פה - אם זה מהנביא או שורות מספר התניא קדישא. כל לימוד בעל פה תוגמל בפרס כספי. כל 'סיום' שזכה אחד מילדיו להגיע אליו, היה מצוין בחגיגה משפחתית קטנה. אלטי בתו זוכרת שחזרה פעם בעל פה את תוכנו של ספר ישעיהו שלמדה בבית הספר באותו זמן, כדי להרוויח את חלקה.

לא תמיד הכול התנהל על מי מנוחות ובקלות, אך מאום לא

הזיז את ר' זלמן מלהשקיע כוחות נפש רבים עם כל אחד מילדיו שנזקק לעזרה. כך למשל, אחד הילדים היה עם קשיי קריאה, זה דרש שעות רבות של ייסורי קריאה ועבודה מאומצת כדי להביאו להצלחה. ר' זלמן לא חיפש 'קיצורי דרך' ולא ביקש להטיל את המשימה על אחרים, אף על פי שיכול היה לשכור בקלות מורים פרטיים שיקדישו זמן רב בעבור הילד. הוא לא ויתר ובכל יום ישב עם הילד והתאמן אתו שוב ושוב בקריאה. ביחד היו מסתגרים בחדרו של הילד וכל תשומת לבו הופנתה להצלחתו של בנו. בגלל חוסר ביטחונו בקריאה, היה הילד מתעקש לחזור שוב ושוב על המילים שקרא. ר' זלמן היה יושב אתו בסבלנות אין קץ ובכל פעם שהצליחו "לעבור" את המילה בצורה נאותה, לא הניח לו בשום אופן לחזור אחורה והורה לו להתקדם הלאה. הילד גם קיבל את הפריבילגיה להתפלל תפילה קצרה יותר. ר' זלמן בחושיו הבריאים ידע לדרוש מכל ילד כפי כוחו וכישוריו, ולא להעמיס משאות כבדים מדי על כתפיים צעירות.

לאחר הארוחה היה פורש ללימודיו היומיים. הוא היה מסתגר בחדרון הקטן שבקדמת הבית, שם היה יושב ללמוד בעוד ילדיו יודעים כי זה הזמן השייך לו ואין להפריעו. בלילה היו הילדים נרדמים לקול תלמודו, שעה שעל שפתיו התנגנה חרישית נעימת לימוד, מעין "שיר ערש" ערב ומרגיע. כשראה לפעמים שילדיו לא מצליחים להירדם בקלות, היה נכנס לחדרם ומספר להם סיפורי חסידים עד ששמורות עיניהם נעצמו. ילדיו מעידים כי אביהם ידע בעל פה את כל סיפורי החסידים הכתובים, ואלו היו שגורים על לשונו.

∽

אחד מבניו זוכר פעם שבה ננזף בקשר ללימודו. היה זה כאשר חילקו את כיתתו לקבוצות לפי רמת הלימודים. ממנו, כראוי לבן משפחת דייטש, ציפו לרמה גבוהה, וההנהלה בחרה לשבץ אותו

בקבוצה שבה דרשו מהתלמידים את הרמה הגבוהה ביותר. הילד לא אהב את מעמדו החדש, וכשבא הביתה הביע את רוגזו מכך. אך אביו לא ויתר לו: "אם שיבצו אותך ברמה הגבוהה" אמר לו במתינות אבל בתוקף, "עליך להביא את עצמך לרמה הגבוהה. למד והתמד עד שתתאים לדרישות. אל תבחר בדרך הקלה". זו הייתה דרכו של ר' זלמן להצמיח את ילדיו ולעודד אותם לשאוף ליותר מהמקום שבו הם נמצאים.

בזמנים כאלה היה ר' זלמן רגיל לספר את הסיפור הבא: באחד הכפרים הייתה בעלת בית שהייתה ממלאת מים מתוך הבאר. בקושי הייתה סוחבת את הדלי הכבד אל ביתה, ואז הייתה משתמשת במים בחישוב רב. בחלק מהמים השתמשה לבישול תבשילים לכבוד שבת. לאחר השבת הייתה נוטלת מהדלי לשטיפת הכלים. היא הייתה לוקחת את מי השטיפה המעורבים בסבון ובאוכל ושוטפת בהם את הרצפה. את שארית המים הייתה גורפת החוצה אל החצר, שם כבר המתינה הפרה. כשהמים נגרפו החוצה, הייתה הפרה מלקקת אותם בתאווה גדולה, מתעלמת מטעם הסבון ונהנית מטעם הצ'ולנט שנמהל במים. בכל מוצאי שבת היה התהליך חוזר ונשנה; הפרה התרגלה לצפות ל"תענוג" השבועי שלה. פעם גרפה האישה את המים למקום אחר, שלא כמנהגה, והפרה המאוכזבת חיכתה והמתינה לשווא...

ר' זלמן היה מסיים תמיד את סיפורו ב"לקח" שהעביר לילדיו: אל נא נהיה כאותה פרה שמצפה לפעם בשבוע לטעם של אוכל מהול במים ובסבון. הבה נדרוש מעצמנו יותר ברוחניות, ונפתח ציפיות גבוהות בחיים. אכן אנחנו יכולים וזכאים לקבל יותר ולא להסתפק בשאריות של כישורים שלנו.

גם את בנותיו ביקש להביא למקום שבו השאיפה לעלות, תהיה נר לרגלן. הוא אף עודד אותן ללמוד נגינה על הפסנתר כדי לעודד את כשרונותיהן. ר' זלמן אהב את נגינתן של אחיותיו, ורצה מאוד שגם בביתם יהיה כלי נגינה. הפעמים היחידות שילדיו

זוכרים אותו יושב על הספה בניחותא עם כוס קפה בידו, היו כאשר הקשיב לנגינתן של בנותיו.

מי שראתה אותו מקרוב בהתנהלותו עם הילדים, היא גיסתו, אחות אשתו, הגב' זלטי מוצ'קין: "הייתי עדה לחינוך הנפלא שנתן לילדיו - במתינות, בלי הרמת קול. תמיד היה מעורב בחייהם. זכורני שפעם אחד מהילדים עשה מעשה לא ראוי. צפיתי מן הצד כיצד יגיב, וראיתי שזלמן קרא לו ושאל את הילד בשקט אם הוא חושב שזו הדרך לעשות מה שעשה. במו עיניי ראיתי איך הילד 'נמס' תחת הסמכות והחום האבהי".

עם היוולדם של הילדים הבאים, הפך הבית צר מהכיל את כולם. בתחילה לקחה המשפחה את קומת המרתף ("הבייסמנט") לשימושה האישי. ר' זלמן שריין לעצמו חדר קטן בבייסמנט, שם, נהנה מהרווחה, הצליח ללמוד בשקט יחסי. גם הילדים בקומת הכניסה נהנו מהרווחה שנוצרה. כשהגיע מניין הילדים לעשרה, לקחה המשפחה לשימושה גם את הקומה העליונה.

ר' זלמן לא נרתע גם מבעיות חינוכיות, והייתה לו גישה מיוחדת לטיפול במקרים מעין אלה.

פעם הבחין כי אחד מילדיו החל להתרגל לדבר בצורה לא ראויה. ר' זלמן לקחו לצד והסביר לו במילים פשוטות עד כמה לא נאה הדבר לילד חסידי לדבר באופן כזה, ועודד אותו להציב לעצמו גבול כדי לעזור לעצמו. בהתייעצות שערכו השניים הגיעו להחלטה משותפת: בכל פעם שהילד 'תופס את עצמו' מדבר לא כיאות, העניש את עצמו בעשרים וחמישה סנטים שהיה עליו לשים בקופת הצדקה מכספו שלו. אחרי פעמים מספר, כשראה הילד שכספו עומד לאזול, ידע כי עליו להשקיע בעניין מאמצים רבים יותר. בסופו של דבר הצליח לגמול את עצמו מהקושי האמור.

פעם הבחין כי אחד הילדים שולח ידו מדי פעם בארנקם של ההורים או בחפצים קטנים שחמד בחנות ללא קבלת רשות ובלי

ר' זלמן בשעה של קורת רוח עם נכדיו

לשלם. גם במקרה זה נטלו ר' זלמן לשיחה שקטה והסביר לו בניחותא עד כמה לא נכון הדבר, ועד כמה מנוגד הדבר לדרך התורה ולדרך בני אדם. "אתה לא אוהב שנוגעים בחפציך או בכספך" הסביר לו, "עליך להבין שאחרים גם הם לא אוהבים שאתה שולח יד ברכושם!"

כשחש כי הילד הפנים את המסר, הציע לו להכין רשימה של כל הכספים שלקח וממי לקח אותם, ולהחזירם. דא עקא, שברשותו של הילד כבר לא היה הכסף שנטל ולא היה לו מהיכן להשיב. ר' זלמן הציע אפוא לבנו להעניק לו את הכסף בהלוואה כדי למלא את המשימה. את הכסף היה עליו להחזיר לאביו לאחר ש"הרוויח" אותו מחדש בסדר לימוד שלמד.

למרות ההסדר, הילד עדיין נמנע מלהשיב את הגזילה, שכן התבייש במעשיו. ידיעתו בלימוד בגיל זה כבר הייתה מספקת כדי להתווכח עם אביו: "כתוב שצריך להחזיר גניבה", טען "אבל לא

ר' זלמן עם ילדיו הצעירים: יחזקאל, הינדא, רבקה, ישראל, רחל ונתן

כתוב בשום מקום בהלכה שעל הנגנב לדעת מי היה הגנב!" [וראה בבא קמא דף ס"ד ע"ב וברמב"ם הלכות גנבה פרק א'].

ר' זלמן לא התעצל, פתח את הספרים הנכונים ובלימוד משותף עם הילד הגיעו למסקנה ש... הילד צודק!

כך קיבל הילד את הרושם הנפלא שההלכה היא דבר ששומר על כבודם של בני אדם. בנוסף לכך חש הילד כי אביו אתו ולמענו.

ר' זלמן עמל גם להקנות לילדיו חינוך לסדר ולניקיון. הוא עצמו היווה דוגמה אישית לילדיו. בכל פעם שהיה רואה בבית לכלוך על הרצפה, היה רוכן להרים אותו ורומז לילדים לעשות כמותו. שוב ושוב ביקש מהם להקפיד על סדר וניקיון והיה עומד על כך שישמרו על שולי חולצתם שיהיו בתוך המכנסיים, שערם מסופר כיאות, ובכלל - שיגרמו קידוש ה' במראֶה של ילד חסידי נקי ומסודר.

גם בבנותיו גילה התעניינות אישית וכנה. כשהיו חוזרות מקניות, היה מבקש לראות מה רכשו לעצמן. הוא היה מחווה את דעתו על איכות הבגד ועל מידת הצניעות. תמיד רצה שייראו במיטבן. כשדובר בהן נכבדות והיו יוצאות לפגישות, היה מזכיר להן להיראות מטופחות. לפני שחתן חדש הגיע לביקור בבית, היה ממריץ את בתו הכלה להיראות יפה ומטופחת.

ילדיו קבלו ממנו כל הזמן את המסר שלאבא אכפת מהם גם בגשמיות, ועל כן הלבבות היו פתוחים ומוכנים להאזין לו גם בעצות ברוחניות.

על השקעתו בחינוך ילדיו, מוסיפה ומספרת גיסתו מרת רישי דייטש: "בשנת נישואיי הראשונה עבדתי בגן ילדים ברחוב לפרטס, שהיה מרוחק מביתי בערך מייל שלם. כשציפיתי לתינוק, הפך המייל הזה קשה מאוד להליכה, במיוחד אם הוספתי לכך קניות בדרך. עשיתי לעצמי מנהג לעצור למנוחה קצרה אצל צירל גיסתי.

"מה שראיתי בביתה של צירל, היה סדנת החינוך הטובה ביותר שראיתי מימיי. הייתי צופה בצירל מטפלת בבית מלא ילדים, מכינה ארוחת ערב, מסייעת בשיעורי הבית, פותרת סכסוכים ובעיות, הכול בשלוות נפש וביעילות. שנים אחר כך, כשהיו לי ילדים משלי, היה הזיכרון הזה משמש לי השראה בחינוכם.

"בעלי ואני היינו קופצים לעתים קרובות לביקור בביתם. כמו בכל בית, הילדים שיחקו ולפעמים גם רבו ביניהם. פעם, כשהרגשתי שהמצב כבר יצא מכלל שליטה, ראיתי את זלמן מתרומם ממקומו. ציפיתי לראות כיצד יפתור את העניין. האם ירים הפעם את קולו? האם ישתמש בעונש פיזי? אבל הוא רק פנה למסדרון שהוביל לחדרי השינה וסגר את דלת הכניסה אליו. בשלווה נעל אותה מבחוץ, ללא כל התרגשות או כעס. כך בפשטות, השאיר את הילדים להתמודד עם עצמם ועם הבעיות שיצרו.

"פעם, בעונת הקיץ, הצטרפתי אל זלמן וצירל ושישה מילדיהם

בנסיעה להרים. הם נסעו לבקר את טויבא בתם ששהתה אז ב'קעמפ אמונה', ואני הצטרפתי אליהם לפי הזמנתם, כדי לבקר את אחותי הצעירה ששהתה באותו קעמפ. היה זה עידן טרום חובת חגירת חגורות בטיחות ואף אחד מהילדים לא היה קשור. קל לשער מה התחולל במכונית כאשר שישה ילדים נמצאים ברכב סגור למשך זמן רב. אף על פי כן, זלמן וצירל שוחחו בניחותא במושב הקדמי. כשאחד הילדים דילג פתאום קדימה כדי לומר משהו להוריו, זלמן הניח אצבע על שפתיו, ובקול שקט אמר: 'שקט, כעת אימא מדברת!'

"בימי שישי הארוכים היינו, צירל ואני, מסיעות את הילדים לפארק במנהטן כדי לקצר את היום הארוך. צירל מעולם לא איבדה את סבלנותה ולא הרימה את קולה.

"פעם אחת מני רבות, היו תלונות רבות מהמושב האחורי: 'אימא, אני צמאה', 'אימא, אני רוצה לשתות'.

"היינו אז על האוטוסטרדה. לא הייתה שום דרך לקנות שתייה בשום מקום. לבסוף הסתובבה צירל אחורה, ואני חשבתי: 'אוקיי, עכשיו הם יקבלו את שמגיע להם'. אבל אז אמרה צירל בשקט ובנעימות: 'אני יודעת, חמודה, גם אני מאוד צמאה!' בכך תם ה'דיון'.

"כשהפכנו, בעלי ואני להורים, היו זלמן וצירל מתעניינים בילדינו באותו אכפתיות שיש לסבא ולסבתא אמיתיים. לאחר כל לידה היו מגיעים לביקור. צירל הייתה בודקת את התינוק החדש מכל צדדיו בעניין אמיתי ואני הערכתי מאוד את דעתה.

"לפעמים היינו עולים על מטוס בדרך לשמחות או לעסקים. היו לנו כמה וכמה טיסות משותפות עם צירל וזלמן. זכורה לי במיוחד טיסה אחת שבה עלינו על המטוס עם אחד מתינוקינו. באותה טיסה החזיק זלמן את התינוק על שכמו במשך שעות והרגיעו.

"במשך השנים, 'אימץ' אותנו זלמן. לא ידעתי להעריך אז את

ר' זלמן עם שני בניו הגדולים: ישעי' מימין, ומענדי משמאל

ר' זלמן וילדיו ברגעים של שמחה וריקוד משותף

מאמציו. היה נראה לי טבעי ביותר לקבל ממנו שיחת טלפון לפחות פעם בשבוע ולשמוע אותו מתעניין בשלומי, בשלום הילדים, ומספר גם על שלומו שלו ושל משפחתו".

אם שבימות החול העמוסים והטרודים ביותר היה ר' זלמן מקדיש זמן רב לילדיו, הרי ששבת קודש הייתה מכוונת במיוחד בעבורם. הוא היה מנצל כל הזדמנות כדי להחדיר בילדיו מסרים חינוכיים חסידיים. שבת בבית משפחת דייטש הייתה שבת 'משפחתית' קסומה.

מדי שבת בשבתו היה ר' זלמן לוקח את ילדיו אתו לבית הכנסת, את הבנים ואת הבנות, לא לפני שהיה משתתף בשיעור חסידות לאברכים בספר המאמרים תרס"ו שנמסר השכם בבוקר על ידי ה'חוזר' הרב החסיד ר' יואל כהן, שיעור שנמסר בכל פעם בבית אחר. הוא היה מגיע לשיעור כבר לאחר טבילת טהרה של שחרית. רק לאחר מכן היה יוצא לבית הכנסת לתפילת שחרית של שבת.

לאחר הסתלקותה של הרבנית הצדקנית חיה מושקא בכ"ב בשבט תשמ"ח, בראות ר' זלמן כי הרבי נטל עליו משימות נוספות באופן של "והחי יתן אל לבו", החליט גם ר' זלמן להוסיף ולהעצים בהנהגות טובות, והוא הנהיג בביתו מנהג חדש:

מאז שיצא לאור המאמר המוגה ליום ב' ניסן תשמ"ח ד"ה "החודש הזה לכם", הנהיג ר' זלמן כי בכל ליל שבת יחזרו בני הבית על מאמר חסידות בעל פה סביב שולחן השבת. הוא ביקש מכל אחד מבניו שהיה מעל גיל בר מצווה ללמוד בעל פה 'אות' אחת מתוך המאמר, בעוד שאת שאר המאמר היה משלים הוא עצמו. לפעמים סיימו מאמר בשבת אחת ולפעמים חזרו על אותו מאמר במשך כמה שבתות עד שחש כי המאמר מובן היטב לכולם.

בשנים מאוחרות יותר, משנישאו הבנות, הצטרפו גם החתנים לשינון בעל פה של המאמר השבתי.

הוא הכניס חיות רבה בעניין המאמרים. לעתים כמה מבני המשפחה ביקשו לחזור קטע מתוך המאמר, או אז היו מחלקים כל 'אות' בין שני משתתפים. הוא דאג שגם הילדים הצעירים ישתתפו בחוויה ולפעמים היו חוזרים רק את ה'דיבור המתחיל' כדי להכניס בהם חיות לענין זה. לא פעם גם הבנים הצעירים התקנאו באחיהם הגדולים וביקשו לומר כמה שורות, ופניו של ר' זלמן אורו. בן הזקונים הת' נתן נטע ע"ה החל 'לתרום את חלקו' כבר בהיותו בן עשר שנים.

פעמים רבות ישבו סביב השולחן אורחים שלא הבינו את הנאמר, ור' זלמן היה מתרגם את תוכן הדברים לאנגלית מדוברת כדי שיהיו חלק מהעניין.

הוא לא זנח גם את בנותיו, ואף מהן ביקש לומר דבר תורה בשולחן השבת.

מנהג עשה לו לסובב בין אורחיו הרבים שהסבו סביב שולחן השבת שלו ולבקש מכל אחד ואחת לומר דבר תורה משלהם. כל קרוב או קרובת משפחה שהוזמנו לשבת, כמו גם אורחים שנקלעו לביתו, ידעו ש"כרטיס הכניסה" שלהם לשולחן השבת של משפחת דייטש, הוא דבר תורה שיש להכין, ולו 'וואַרט' קצר או אפילו ניגון חסידי.

פעם התארח בביתו אחד מתלמיד ישיבת "תומכי תמימים" בכפר חב"ד, והוא החל לנגן את ניגון הגעגועים לר' זלמן זלאטאפולסקי. ר' זלמן דייטש אהב מאוד את הניגון, וביקשו שלאחר השבת יקליט את הניגון כדי שיוכל לשמוע אותו שוב ושוב וללמוד אותו היטב.

בכלל, בסעודות שבת היה ר' זלמן מנגן עם ילדיו ניגוני חסידים שונים שתפסו מקום נכבד במהלך סעודת השבת, שכן חלק בלתי נפרד מהחינוך החסידי שהחדיר לילדיו היה דרך הניגון החסידי.

ומעשה היה שלאחר האירוע הבריאותי שפקד את הרבי בז"ך באדר ראשון תשנ"ב, נסעה קבוצה של חסידים להשתטח על ציונו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ. לאחר סדר תפילות החלו המשתתפים לנגן את ניגוני רבותינו נשיאינו. כשהגיעו לניגונו של אדמו"ר ה"צמח צדק" נ"ע, שרו את "ניגון ההשתטחות" שהיה מנגן בעת שהיה משתטח על 'ציון' אמו הרבנית דבורה לאה נ"ע. בעבור רבים הייתה זו הפעם הראשונה ששמעו את הניגון, ואחד מבניו של ר' זלמן שאל את אביו לפשר הניגון הלא-מוכר. ר' זלמן הסביר לבנו את הרקע לניגון מרטיט זה, ואף הציע לו להקליט בעבורו את הניגון כדי שיוכל ללמדו היטב. וכך אכן עשה.

∞

לא רק לילדיו דאג ר' זלמן, אלא גם לאחייניו ממשפחות שוסטרמן ושוורץ שהגיעו הרחק מחוץ לניו יורק כדי ללמוד בשכונה והתגוררו בביתו; אלו קיבלו יחס שווה ליחס שניתן לילדי המשפחה. למרות סדר יומו העמוס, מצא ר' זלמן זמן להיות דוד טוב. בעת ארוחת הערב היה מתעניין בשלומם ובלימודיהם, בוחן אותם ולומד אתם ב"חברותא" משל היו ילדיו. הוא היה עושה בשבילם ככל יכולתו.

ר' זלמן מצא זמן לשבת אתם ולחזור ביחד על לימודיהם. כך עם אחיינו שלום ישעי' (ב"ר אברהם משה); אמנם הוא היה תושב קראון הייטס אך עם זאת בחר לקבוע עמו זמן ללימוד משותף. ביחד למדו את כל 'המשך' מאמרי הרבי הרש"ב משנת תרס"ו. כדרכם של בחורים צעירים שלא מקפידים על הזמן, לא תמיד הופיע שלום ישעי' בזמן לחברותא שלהם ולפעמים אף לא הופיע כלל... אבל דודו זלמן לא ויתר לו בקלות, ובכל פעם שלא הופיע היה מתקשר ומחפש אחריו.

אחד מאחייניו הגיע ללמוד בשכונת קראון הייטס, אך התקשה בלימודיו. לעתים הייתה תחושה כי הישיבה מול הגמרא היא

אהבה ודאגה. ר' זלמן עם אחיינו ניסן דייטש

בגדר בזבוז זמן יקר, שלו ושל מוריו. כשהגיע זמנו לעבור לישיבה גדולה, המליץ ר' זלמן להוריו לשלוח אותו לאחת מישיבות "תומכי תמימים" שמעבר לים. לישיבה זו יצא שם כישיבה בעלת משמעת קפדנית, רמת לימודים גבוהה ועמידה מצוינת ביסודות חסידיים. הנהלת הישיבה דרשה מן התלמידים מאמצים רבים ותוצאות בלימוד בהתאם. דא עקא, שמנהל הישיבה לא הסכים אפילו לשמוע על אפשרות של קבלת תלמיד בינוני. סירובו היה נמרץ בטענה שתלמידים כאלו יורידו את רמת הלימודים בישיבה.

אבל לא דוד כר' זלמן יקבל תשובה שלילית כשנוגע הדבר לחייו הרוחניים של אחיינו היקר. ר' זלמן שיער שאם יצליח במשימתו, ישנו סיכוי רב לקדם את הבחור למקומות גבוהים וטובים הרבה יותר. הוא הפעיל אפוא מאחורי הקלעים את כל קשריו והשקיע מאמצים רבים כדי לקבל תשובה חיובית.

וכך נכנס לבסוף לישיבה, ובדיוק כפי ששיער ר' זלמן – הבחור גדל והפך להיות שליח מוכשר, חייל נאמן בצבאו של הרבי הפועל בשליחות באחת מערי מדינת קליפורניה, דמות שמהווה היום דוגמה לאחרים בהנהגתו החסידית והתורנית. יודע הוא היום היטב שכל מה שהגיע אליו, הרי זה תודות לאכפתיות של דודו ר' זלמן.

על מידת האכפתיות שלו בהצלחתם הלימודית של אחייניו

מספרת גיסתו מרת רישי דייטש: "יום אחד זכה בננו שלום ישעי', שלמד אז ב'אהלי תורה', במקום הראשון בתחרות משניות בעל פה.

"באותו ערב נשמעה לפתע דפיקה על דלתנו בשעות הערב. זלמן נכנס לביקור לא צפוי, והושיב את שלום ישעי' על הספה לידו. עמדנו כולנו מסביב והסתכלנו בסקרנות במחזה. זלמן הוציא שטר של מאה דולר מכיסו ואמר: 'עברתי היום בתלמוד תורה וראיתי בלוח המודעות כי שיננת מספר רב של משניות. כולנו גאים בך!" ואז העניק לילד הקורן והמסמיק את השטר'..."

מוסיפה ומספרת אחייניתו מרת חנה ליפסקר, בת אחיו ר' אברהם משה שי':

"רבות הייתי באה לביתם של הדוד זלמן והדודה צירל. הייתי חברתה הטובה של בתם, בת דודתי רבקי. הדוד זלמן היה חוקר אותי תמיד בחיוך ובגבות מורמות: 'נו, חנה'לה, איך מתנהגת רבקי בכיתה? אל תתביישי, אמרי את כל האמת!'

"כשאכלתי אצלם בלילות שבת, היה מבקש ממני ומבתו, בת דודי רבקי, לומר דבר תורה שלמדנו בבית הספר, חצי ממנו אמרה היא ואני את החצי השני.

"כשנישאתי לבעלי, שהתייתם בגיל צעיר מאביו, קירב אותו הדוד זלמן במיוחד. זלמן הכיר את בעלי עוד לפני נישואינו, עוד כשהיה בחור צעיר. זלמן, שידע מניסיונו האישי עד כמה עמוק החסך של יתמות בגיל צעיר, קיבל עליו למלא את החֶסֶר הזה ברגש אבהי עמוק. זלמן הכיר בכשרונותיו של בעלי ועודד אותו תמיד להתקדם בחיים, להתגבר על החסר ולהצליח כמה שיותר כדי שאביו הרב יוסף יצחק ליפסקר ז"ל – שכיהן כמשפיע בישיבת 'תפארת בחורים', במוריסטאון, ונקטף בדמי ימיו בתאונת דרכים - יהיה גאה בו. כשאני רואה היום עד כמה בעלי הולך בדרכיו של

ר' זלמן ומשפחתו בביקור אצל חמיו הרב דוד איידלמן ורעייתו

הדוד זלמן ומקרב בעצמו ילדים יתומים, אני רואה את מורשתו של זלמן נמשכת..."

כשבנו של ר' זלמן, מנחם מענדל, בא בקשרי השידוכין עם כלתו שהייתה יתומה מאב, ישב אתה והסביר לה איך להתכונן לקראת החתונה. בטבעיות קיבל עליו את תפקיד האבא שלא היה לה וסייע לה ככל יכולתו.

מוסיפה ומספרת גיסתו הגב' זלטא מוצ'קין: "מאחר שהוריי התגוררו בספרינגפילד מסצ'וסטס, הייתי צריכה לנדוד כדי ללמוד בבית ספר על טהרת הקודש. נשלחתי ללמוד ב'בית רבקה' שבקראון הייטס והייתי זקוקה למקום מגורים בשכונה. אך טבעי היה שאתגורר בביתה של אחותי צירל ובעלה זלמן. אני מאמינה שבעלים רבים לא היו נהנים מ'הפרת פרטיות' שכזו לאורך זמן, אבל זלמן קיבל את זה בטבעיות גמורה ובמאור פנים. שש שנים

ר' זלמן עם בני משפחתו

תמימות התגוררתי בביתם. כשהיו יוצאים לעתים קרובות בערבים לביקור אצל אמו, הייתי נשארת לשמור על הילדים.

"גיסי לא הסתפק בהכנסת האורחים, והיה לי לעזר ולסיוע רב בכל מה שנזקקתי. כשהייתי צריכה עזרה בלימודי הקודש שלמדתי או בשיעורי הבית שלי, ידעתי תמיד שאפשר לסמוך על זלמן שיעזור לי בבירור העניין. בשבילי הוא היה כמו אח גדול".

∽

בד בבד עם רצונו העז להיות סמוך ונראה ל-770 במחיצתו של הרבי, עם זאת, נהג כבוד רב בחמיו ובחמותו. את כל חגי הפסח והסוכות הייתה משפחת דייטש מבלה בספרינגפילד, אצל הוריה של צירל. לצד הקשר העמוק שהיה לו עם חותנו וחותנתו, הוא

ניצל את הביקורים אצלם כדי להרחיב את מעגל הקשרים שלו עם בני הקהילה המקומית ובכך סייע להם בעבודת השליחות.

בספרינגפילד גם השתדל לנצל את הזמן הפנוי עבור משפחתו ונהג להוציא שם את ילדיו ואחייניו אל הפארק הסמוך, והרשה לעצמו לעלות אתם על הנדנדות והמשחקים השונים, וליהנות איתם יחד במשחקים.

רבים שהכירו מקרוב את ר' זלמן, המה ראו כן תמהו – כיצד הוא מצליח להכניס כל כך הרבה לתוך סדר יומו, שכן לצד עיסוקיו הרבים, היו לו סדרי לימוד קבועים (ראה בהרחבה בפרק שמיני "חסיד נאמן") וסדר משפחתי גדוש בהיותו אב-בן-בעל-אח מסור ונאמן שהקדיש מעתותיו לכולם.

על שאלה זו שהייתה מופנית אליו, היה ר' זלמן מחייך את חיוכו הקטן ומושך בכתפיו. לימים גילה כי אחד מסודות ההצלחה הוא בהקפדתו ללכת לישון בזמן. בכל לילה, בין אם היה אירוע חשוב ובין אם לא, גם אם הבית היה רוחש פעילות ומלא באנשים באותה השעה – הרי שבהגיע השעה אחת עשרה היה 'מחליק' ממקומו בשקט ונעלם אל חדר השינה. פעם ציטט מדבריו של אחד המשפיעים שלימדו כי כדי ללכת לישון בזמן נדרשת מסירות נפש גדולה יותר מאשר להתעורר בזמן.

ילדיו למדו ממנו להתעורר בכל בוקר בזמן, לפי הדוגמה האישית שנתן להם. לא היה צורך להעיר אותם. הם פשוט ראו את אביהם ואת התנהגותו והבינו היטב את המוטל עליהם.

כזה היה ר' זלמן – הכול אצלו התנהל מתוך קבלת עול; כשם שסדרי הלימוד שלו היו ערוכים היטב מתוך רגש של קבלת עול, כך גם השקעתו בחינוך ילדיו, עבודת ה'מבצעים' שלו ואף עולם העסקים שניהל – ומתוך כך נגזר הזמן שבו חתם את סדר יומו והלך למנוחה. זה היה סוד ההספק העצום שלו בחייו הקצרים.

על המסכת המשפחתית הנעימה שנרקמה במשך השנים, העיבו שתי טרגדיות כואבות.

בי"ז במנחם אב תשל"ז התרחש אסון במשפחת דייטש. אלטא שולע שוורץ, אחותו של ר' זלמן, השתתפה בחתונה בלוס אנג'לס. פתאום, באמצע הריקודים, קרסה תחתיה ואיבדה את הכרתה. בהלה פרצה בין המוני המוזמנים. היו מהקהל שרצו לסייע לה, אך דווקא הכלה שהייתה רופאה, הפשילה לאחור את ההינומה הלבנה, כרעה על ברכיה והחלה לטפל במרץ באורחת חסרת ההכרה. לאחר מאמצים רבים וניסיונות החייאה נואשים, התברר כי לא נותר עוד מה לעשות.

אלטא שולע החזירה את נשמתה הטהורה ליוצרה, כשהיא מותירה אחריה שבעה יתומים רכי-לב ובעל אפוף יגון. בת עשרים ותשע שנים בלבד הייתה בפטירתה.

כתשע שנים לאחר מכן, בד' בניסן תשמ"ו, הלכה אחותה, מרת רחל לאה שוסטרמן, אל בית הספר שניהלה ביחד עם בעלה כדי לנגן בפסנתר בעבור ילדי בית הספר במסגרת תכנית מיוחדת שהכינה לקראת חג הפסח. משבה לביתה חשה שלא בטוב, ושעה לאחר מכן השיבה את נשמתה ליוצרה - והיא בת שלושים ושש שנים. היא הותירה אחריה אחד-עשר ילדים, שהצעירים שבהם היו תאומים בני שנה בלבד.

גדול היה שיברון לבה של האם מרת מירל, ובדם לבה כתבה לרבי ושאלה "למה ה' עשה ככה?" עד מהרה יצאה התשובה מעם הקודש פנימה: "?!! **פשוט שאין זמן כלל לכל זה – כיון שצריכה להיות השתדלות כל אחד ואחד מהם שי' להמתיק חיי היתומים שליט"א והאלמן שליט"א ולא לחקירות בדרכי השי"ת. אזכיר על הציון.** (כ"א באייר תשד"מ).

בקיץ שנת תשנ"ד, בתוך ה'שלושים' לג' תמוז, בהיות מרת מירל בת שבעים ושלוש שנים, חזרה מביקור בטורונטו שם התקיימה

ברית המילה של נינה (שנולד בג' תמוז) כשחשה פתאום שלא בטוב. היא הובהלה למרפאתו של רופא המשפחה ד"ר רוזן, שם השיבה את נשמתה המיוסרת ליוצרה.

איש לא ראה את ר' זלמן בוכה כשנפטרה אמו, אך סבר פניו הרציניות עד אימה העיד על גודל היגון שאפף אותו. כמו תמיד גם עתה הפנים את רגשותיו ודחק אותם עמוק בלבו כדי שלא להכביד על בני משפחתו. אלטי בתו פנתה אליו בתום לבה ושאלה אותו "אבא, מדוע אין רואים אותך בוכה על אמך שנפטרה?" אביה הביט בה במבט ארוך ועצוב: "הדמעות יבשו", השיב בשקט מייסר.

מרת מירל דייטש נטמנה בשורה הראשונה של נשים צדקניות מול האוהל הקדוש. על מצבתה נכתבו המילים רבות המשמעות: "מאוד צפתה לביאת המשיח והגאולה".

פרק שמיני

חסיד נאמן

זלמן דייטש היה אישיות שלא פוגשים בכל יום. הוא מיזג באופיו ובתכונותיו שילוב מיוחד של למדן, חסיד בטל לרבו, ואיש עסקים חריף ודעתני. המיזוג הזה של תכונות אשר לכאורה סותרות זו את זו היווה את היריעה המרהיבה באורחות חייו של ר' זלמן – אורחות חיים ספוגים באמונה ללא פשרות, רוויים אהבה עצומה לרבי נשיא דורנו מתוך התבטלות מוחלטת.

ר' זלמן היה איש עסקים מצליח בעל דעות מוצקות להפליא, אך עם זאת חייל נאמן וצייתן שעמד הכן לכל מילה או הגה שיצאו מפי קודשו של הרבי, והיה מהראשונים לקפוץ למים העמוקים כדי למלא את רצונו הקדוש. כל הוראה שיצאה מפי הרבי – הייתה בעבורו קודש קודשים. לא שלא היו לו קשיים או תקופות לא-פשוטות, אך התקשרותו לרבי המֶסה כל מכשול. זה יכול היה להיות בדמות שקידתו בסדרת שיעורי תורה, להם פינה זמן רב מתוך זמנו הדחוק בלאו הכי – רק כי הרבי רוצה, או כי ידע שבכך הוא מתקשר לרבי ביתר שאת. רגש ההתקשרות שלו התבטא גם באמצעות הוזלת סכומי כסף עצומים לענייניים של הרבי גם בתקופות שבהן היה דחוק בכספים. כמו כל איש עסקים, ר' זלמן ידע גם ימים כאלה. אך הוא בשקט, בסבלנות וברגש האהבה העצום שיקד בלבו, הסיר כל מכשול שעמד בדרכו למימוש רצונו של הרבי.

ר' זלמן בעת קבלת לעקאח מהרבי

מובן אפוא, שבכל פעם שהרבי יצא ב'מבצע' חדש או עורר לפעילות נוספת, היה ר' זלמן מטיל עצמו למערכה, על אף עיסוקיו הרבים ומשפחתו הענפה שהקדיש לה שעות רבות מסדר יומו.

אחד משיאי הקשר שלו עם הרבי היה בעת התוועדויות הקודש שבהן היה ר' זלמן משתתף קבוע, חוק בל יעבור. זה הזמן שבו היה ר' זלמן מצטופף בין המוני החסידים מול פני קודשו של הרבי, מרוכז בדברים הקולחים היוצאים מפי הקודש, וכל כולו נתון בהוויית החיבור המוחלט של משפיע ומקבל - רוקם עוד חוט זהב ביריעת ההתקשרות שבין רבי ובין חסיד.

עשרות שנים זכה ר' זלמן להתגורר בשכונת "קראון הייטס" סמוך ונראה ל"בית חיינו" 770, קרוב אל המאור הגדול. רוב השנים היו התוועדויות הקודש מתקיימות מדי "שבת מברכים" כמו גם בחגים וביומא דפגרא חסידיים. היו תקופות שבהן התקיימו גם התוועדויות פתאומיות בצהרי יום השבת. החסידים לא היו יכולים

לדעת מראש אם אכן תתקיים התוועדות. עם תום תפילת המוסף היו אלפי החסידים נושאים עיניים לעבר דמותו ההדורה של הרבי, עטופה בטלית; אם הרבי היה מביט לכיוון הגבאי לאות שלא יכריז על זמן מנחה, או אז היו יודעים בבטחה שהיום יזכו לקבל שפע של 'תורה חדשה מאתו תצא'. בתקופות מסוימות היה הרבי מודיע על כך בעת כניסתו לבית הכנסת לתפילת שחרית.

הזמן שנותר בין ההכרזה עד להתוועדות היה קצר, כשעה בלבד. לאחר שהרבי היה עוזב את בית המדרש הגדול ועולה לחדרו הקדוש, היו חסידים שניצלו את הזמן למהר לביתם כדי לקדש לבני המשפחה, לטעום מעט 'מזונות' כדי להשיב את נפשם לאחר שעות התפילה, ומיד היו ממהרים לשוב אל 770 כדי לתפוס מקום טוב בהתוועדות שהייתה מתחילה בשעה 1:30 בדיוק. בזמן זה היו ממהרים להודיע לכל תושבי השכונה כי מתקיימת התוועדות.

בשבתות היה ר' זלמן מתפלל בבתי הכנסת השונים שהיו פזורים ברחבי השכונה. עם כל רצונו העז להתפלל במחיצתו של נשיא הדור, הוא ויתר על רצונו האישי לאחר שהבין כי רצונו של הרבי הוא לחזק את מניני התפילה השונים ברחבי השכונה בעקבות הבריחה הגדולה (כמסופר בפרק עשירי "שכונת המלך") של התושבים היהודים. (אמנם, עם זאת הקפיד להתפלל בכל בוקר תפילת שחרית בבית מדרשו של הרבי, וכן את חלק מהתפילות בימים הנוראים, ובכל שבת מברכים הקפיד לומר את ספר התהלים שקודם התפילה דווקא במניין הרבי ב-770, ואף הקפיד להיות נוכח כבר בעת כניסת הרבי. הנהגה זו דרש גם מילדיו.) בשבתות אלו שבהן התפלל בבתי הכנסת השונים בשכונה, דאג ר' זלמן שיהיה מי שיודיע לו אם אכן מתקיימת התוועדות פתאומית. כשהיה המבשר מביא את הידיעה, הזדרז ר' זלמן לסיים את תפילתו שבדרך כלל הייתה נאמרת במתינות ומתוך כוונה יתרה, ממהר לביתו, ולאחר קידוש וטעימת 'מזונות' חפוזה מיהר ל-770 להתייצב על מקומו הכן מול פני הקודש.

כוס של ברכה עם הרבי. ר' זלמן נראה מצד שמאל של הרבי

ר' זלמן עם חסידים לקראת כניסתו של הרבי להתוועדות

אף על פי שהשתתף בחייו במאות התוועדויות של הרבי, תמיד היה מכין את עצמו כדבעי לפני כל התוועדות. הוא דאג לעמוד על מקומו עוד טרם כניסתו של הרבי בנמקו שהוא רוצה להיות זה שממתין לרבי, ולא, חלילה, להפך. אצל ר' זלמן לא הייתה שגרה החוזרת ונשנית; הכול היה מחושב במחשבה תחילה ומתוך כוונת הלב.

בזכות ותיקותו בשכונה, יכול היה לארגן לעצמו מקום ישיבה נאות כדי לשמוע בניחותא את דברי הרבי מתוך ריכוז מלא. אך ר' זלמן לא הסכים ליהנות מפריווילגיה זו, ומעולם לא ישב בהתוועדות. סבור היה שיותר טוב לעמוד מול הרבי מאשר לשבת.

גם את ילדיו היה לוקח עמו כדי שיספגו לתוך נשמתם את אווירת ההתוועדות החסידית, ולא סתם התוועדות, אלא התוועדות עם הרבי. כל רגע שלהם במחיצת הרבי, ידע, יחלחל עמוק אל תוך נשמתם הרכה וייקבע שם לתמיד. עם זאת, ברוחב דעתו ידע לאזן בין החשיבות העצומה שהקדיש להשתתפותם בהתוועדות והיתרון שבכך, לבין היותם ילדים צעירים. מעולם לא דרש מהם לעמוד בהתוועדות, הגם שהוא עצמו עמד בביטול מוחלט ובענווה במשך שעות. ילדיו היו יושבים לזמן קצר, ואחר כך, כדרכם של ילדים חסרי מנוחה, החלו להסתובב. הם "טיילו" ממקום למקום פעמים רבות. היו מקרים שבהם טיפסו על הספסלים, התלחשו ביניהם או צחקו. ור' זלמן מבין לרוחם ולקוצר דעתם, הניח להם לנפשם בידעו כי אי אפשר לדרוש מילדים לשבת בשקט על מקומם שעות כה רבות בלי שיבינו את הנאמר. אך ידע היטב כי הם עצמם מתבוננים בו ולוקחים ממנו דוגמה אישית המועילה יותר מכל הטפת מוסר. רק כשהגזימו, היה מבקש מהם בנחת להתנהג כראוי.

בתום ההתוועדות – שלעתים הייתה מסתיימת לעת רעוא דרעווין – לא היה ר' זלמן חוזר לענייניו. כעת יש לשנן את הדברים שיצאו מפי הקודש ולהפנים אותם. הוא השתדל להיות נוכח בעת ה"חזרה" על תוכן ההתוועדות.

מעמד החזרה היה אירוע שלם בפני עצמו. כיוון שההתוועדות התקיימה בשבת קודש, שבה אין אפשרות להקליט את תוכן הדברים, מונה החסיד הרב יואל כהן לחזור על תוכן דיברות קודשו של הרבי. בזיכרונו הפנומנלי היה ר' יואל קולט את כל תוכן דברי הרבי במשך אותן שעות. לאחר ההתוועדות, או במוצאי שבת, היה מתיישב על אחד הספסלים ב-770 ומתחיל לחזור על הדברים כשסביבו עומדים חסידים רבים צמאי דעת, המבקשים לשנן את הדברים ולהפנים אותם. במשך השנים נוספו לר' יואל אברכים ובחורים נוספים, אף הם בעלי זיכרון באופן מיוחד, שסייעו לו בחזרת הדברים.

מאז הסתלקות הרבנית חיה מושקא בשנת תשמ"ח, החל הרבי להתוועד מדי שבת בשבתו. לאחר ההתוועדות היה ר' זלמן נשאר ל'חזרה' של הרב לייבל שי' אלטיין שהיה חוזר על דברי הרבי בבית המדרש הגדול. שם, כשמאתיים חסידים סביבו ור' זלמן דייטש ביניהם, היו משננים את תוכן הדברים.

גם את ילדיו עודד להיות בעת 'החזרה' על ההתוועדות. סיפר בנו ר' מנחם מענדל שי', כי בשנת תנש"א, לאחר שחזרו אנ"ש והתמימים מהתהלוכה, יצא הרבי ואמר בפניהם שיחה קצרה. מענדי הצעיר זכה באותו מעמד לעמוד בסמוך לרבי ושמע היטב את השיחה, ולאחר מכן, בעת 'החזרה' סייע לחוזרים בהשלמת פרטים. משמע על כך ר' זלמן לא היה גבול לאושרו ולשמחתו, הן לכך שאף תמיד - נחת חסידית מילדיו.

גם במוצאי שבת, לאחר שהיה מבדיל בין קודש לחול, לא היה ר' זלמן ממהר אל ענייני החול, אלא ממשיך עוד את אווירת הקדושה. הוא היה מתיישב לרשום בינו לבין עצמו את הדברים שזכר מתוך שלל הנושאים שעלו בשלוש או ארבע שעות של התוועדות. יותר מחמש עשרה מחברות מלאות "מקושטות" בכתב ידו הצפוף, הותיר אחריו, גדושות בנושאים שעל אודותם דיבר הרבי בשבתות. כך היה מסכם את הדברים מאז נישואיו בשנת

ה'חוזר' ר' יואל כהן בחזרה על שיחות קדשו של הרבי ב-770 כשסביבו צובאים חסידים

תשכ"ט ועד שנת תשל"ז. בשנה זו החלה קבוצה מתלמידי 770 להוציא את תוכן ההתוועדויות באופן סדיר, ומאז יכול היה ר' זלמן לחזור על הנאמר מהכתובים ולא מהזיכרון. הוא גם סמך יותר על התוכן המודפס שנכתב על ידי חוזרים מנוסים ואחראים, מאשר על זיכרונו שלו.

גם על ספרי השיחות שהיו בביתו היה ר' זלמן רושם לעצמו קיצורים וסיכומים. גם בנסיעותיו הארוכות לצורכי העסקים, היה לומד ורושם לעצמו דברים שרצה להפנים מתוך לימודו. כשהיה מתאכסן בבתי מלון שונים, היה משתמש בניירות שסיפקו בתי המלון או בקבלות של בתי עסק מקומיים, ועליהם היה רושם את סיכומיו.

גם את בנו ישעי' עודד לכתוב ולסכם מה שזכר משיחות הקודש. פעמים אף ביקש ממנו להרגיל את עצמו להאזין לשיחות מוקלטות ולאחר מכן לרשום את תוכן השיחות. כך נהגו הילדים

לאחר שיחות קודש שנאמרו בעת כינוסי הילדים שהשתתפו בהם, ור' זלמן היה עובר על תוכן הדברים ומביע את הנאתו וסיפוקו.

בהתוועדות עצמה - בין שיחה לשיחה היה הקהל הגדול פוצח בניגונים, לעתים ביוזמת הרבי עצמו, והחסידים מרימים כוסית 'לחיים' וממתינים שהרבי יבחין בהם וירמז להם בראשו "לחיים", רק אז היו לוגמים. רגע החיבור הזה שבין חסיד לרבו הוא רגע נאצל ומרומם... עיניו של המנהיג נפגשות בעיניו של החסיד, והרבי מעודד בראש, מסמן ומאחל מרחוק "לחיים", והחסיד אף הוא משיב כנגדו. עם החיבור המיוחד כל כך, השתדל ר' זלמן שלא "להטריד" את הרבי יותר מדי ב"לחיים" שלו. הוא לא חש כי הוא ראוי לכך...

כפי הנהוג בקהילות ניו יורק רבתי, מאות אלפי תושבים עולים מדי קיץ אל הרי הקטסקיל שם הם שוהים במשך שני חודשי הקיץ; שם החום נסבל יותר והאוויר נעים בהרבה. משפחת דייטש אף היא הייתה עולה אל ההרים, בעוד ר' זלמן, כמנהג אנשי העסקים, היה נשאר בעיר ומצטרף אל משפחתו רק בסופי שבוע. בשבתות שבהן הייתה אפשרות, ולו הקלושה ביותר, שהרבי יתוועד בשבת, לא הסכים לעזוב את קראון הייטס והיה נשאר בגפו בשבת או מתארח אצל בני משפחה בשכונה. נסיעה קייצית זו אל ההרים נמשכה עד שנת תשל"ז, או אז נפסקה כאשר רעייתו מרת צירל דייטש הבינה כי בכל פעם שיש חשש להתוועדות, בעלה לא יהיה נוכח עם המשפחה בשבת, והדבר אינו כדאי עוד.

שנה אחת, בחודש טבת בעיצומו של החורף, הוא חש שלא בטוב וסבל מחום גבוה. היה זה בתאריך כ"ד בטבת - יום הסתלקותו של אדמו"ר הזקן בעל התניא שחל באמצע השבוע. באותו יום חזר הרבי מה'אוהל' והודיע כי בעוד זמן קצר תתקיים התוועדות. כשהגיעה השמועה לאוזניו של ר' זלמן החולה, לא חשב פעמיים – הוא נטל תרופה להורדת החום ואץ רץ להשתתף

ר' זלמן ברגע שקט עם ספר ביד

בהתוועדות, למרות המאמץ הכרוך בכך במשך שעות ארוכות. על התוועדות של הרבי – בעד שום הון שבעולם לא היה מוותר.

רק פעם אחת ויחידה במשך עשרות שנים ומאות התוועדויות, עזב ר' זלמן התוועדות של הרבי באמצעה. היה זה בשבת פרשת בהעלותך תשמ"ח, כאשר שלחה רעייתו צירל להודיע שהגיע הזמן ללדת את בנם הצעיר, נתן נטע ע"ה.

השתוקקותו לדברי קודשו של הרבי לא ידעה שובע; כתינוק היונק חלב אמו, כן שאב חיות רבה מכל התוועדות, שיחה או מימרה של הרבי. לעתים תכופות קנה קלטות ובהן תוכן ההתוועדות כפי שנאמר מפי ה"חוזר" הראשי הרב יואל כהן ה'חוזר'. לקלטות אלו היה מקשיב במהלך נסיעותיו. גם דקות

ר' זלמן מקבל דולר לצדקה מהרבי

אלו של הנסיעה היו מנוצלות כדבעי. כיום הדבר רגיל שבכל רכב יש מערכת שמע משוכללת, אך בימים ההם המכוניות טרם צוידו בטייפ מובנה בתוך המכונית, ר' זלמן היה סוחב אתו תדיר לרכב רשמקול גדול ומגושם; לעתים תכופות היה שולח את ילדיו לקנות בעבורו סוללות חדשות.

היה חשוב לו גם שילדיו ישמעו את קולו של הרבי נושא דבריו ברמה. הדבר קיבל משנה חשיבות לאחר כ"ז באדר ראשון תשנ"ב, כאשר הרבי פסק מלהתוועד עם הציבור וקולו לא נשמע עוד, או אז היה מעודד שוב ושוב את ילדיו להאזין לשיחות הקודש של הרבי.

כשהיה בנו נחמי' נער כבן חמש-עשרה, חשקה נפשו לקנות את הסט השלם של קלטות ההתוועדויות. ר' זלמן קרן מאושר. הוא העניק לבנו הלוואה של אלף ושבע מאות דולר על מנת שיוכל לרכוש את הסט כולו שמָנָה כאלף ושבע מאות קלטות שהכילו

את קולו הקדוש של הרבי ממאות התוועדויות שונות. מתוך כוונה תחילה העניק לו את הכסף בתורת הלוואה, ולא כמתנה, שכן רצה שבנו יידע להעריך את האוצר הזה ולייקרו. הוא ידע כי הערכה זו תגיע רק לאחר יגיעה בהשגת הכסף ולא כמתנה גרידא.

בהקשר לכך ראוי לציין עובדה מעניינת - בשנים מאוחרות יותר, לאחר שילדיו נישאו, הדריך אותם שלא להקדיש את כל זמנם לשמיעת קלטות בזמן הנסיעה אלא להקדיש זמן גם לשוחח עם בנות זוגם כאשר הם עמם ברכב. "אל תהיו צדיקים על חשבון האישה", לימד אותם, "הקשיבו לקלטות ולשיעורים כשאתם נוסעים ברכב בגפכם, ואילו כשאתם ביחד - הקדישו זמן לזוגיות". גם הפעם, פיקחותו וניסיון חייו העשיר העידו עליו יותר מכול.

לעתים הייתה רעייתו מרת צירל מצטרפת למסעותיו, ואז היה שם בשבילה קלטות עם נושאים שיכולים לעניין אותה וכן מרצים או מרצות שאהבה לשמוע.

הוא עצמו התייחס לכך פעם בצטטו דבר תורה ששמע: לאחר שבישר ה' לאברהם ולשרה על לידתו העתידה של יצחק, צחקה שרה בקרבה. הקב"ה "התלונן" באוזני אברהם: "למה צחקה שרה?" מדוע - שאל ר' זלמן - הפנה ה' את "תלונתו" לאברהם ולא לשרה עצמה, הרי היא זו שצחקה ולא אברהם?"

והשיב ר' זלמן: כשנראה שחסר לאישה באמונה, אין הדבר באשמתה אלא אשמתו של הבעל. נראה שהוא אינו מספיק חסידי ומאמין, ועל כן הכתובת הנכונה להפנות את התלונה, היא הבעל בלבד...

מעולם לא נתן הרבי לחסידיו לנוח על זרי הדפנה. כל התוועדות או מפגש, שיחה או אפילו אמירה קצרה, היו מלווים בבקשה להוסיף בעשיה, הן הוספה בכמות והן באיכות. פעמים רבות

הייתה דרישתו מופנית לגבי הוספה בלימוד התורה, בה ראה את יסוד היסודות בחייו של יהודי בכלל וחסיד בפרט. התורה היא צינור החיים של יהודי, מעצבת את עולמו הפנימי ומביאה לו שפע של ברכה ואושר.

ר' זלמן נכון תמיד לכל קריאה להוספה בלימוד התורה, היא משוש חייו. כבר בצעירותו הקדיש את חייו ללימוד, באהבתו ישגה בה, הרבה לפני שחלם כי יהיה עליו לבלות את שארית חייו בתור "ביזנס-מן".

כך בלימוד תורה בכלל, ובפרט בלימוד תורותיו, שיחותיו ומאמריו של הרבי נשיא דורנו, אותם למד בחיות יתרה מתוך קירוב הדעת והלב. עוד בטרם בא בקשרי הנישואין הספיק לסיים ללמוד את כל שיחותיו של הרבי, המוגהות ושאינן מוגהות. על כל שיחה עבר ולמד מיד לאחר שיצאה לאור.

"כשאבא למד שיחות או מאמרים של הרבי, הוא למד זאת מתוך אהבה יוקדת לרבי. זה היה אחד מערוצי החיבור שלו לרבי", העיד בנו הרב לוי יצחק ע"ה, שכיהן כשליח הרבי בטייסין קורנר שבוורג'יניה. "פעם אחת ראיתי אותו לומד שיחה לפרשת נשא בשבוע של פרשת בשלח. שאלתי אותו כיצד הוא יכול להתענג מלימוד שיחה שכלל אינה עוסקת בנושאים של פרשת השבוע. בתשובתו אליי היה מסר עמוק: 'אם לומדים את השיחות של הרבי כדי שיהיה מה לדבר בשולחן שבת, אתה צודק. אבל כאשר לומדים מתוך אהבה לרבי – אין הבדל בין שיחה לפרשת נשא לשיחה העוסקת בפרשת בשלח'. זה היה מסר בעל משמעות מיוחדת, ואותו דאג להעביר שוב ושוב מתוך כוונה שיופנם היטב (המקור להנהגה זו – ליקוטי דיבורים חלק א' דף כ"ה, אות י"ז).

"לאחר שיצאתי לשליחות, שאל אותי אם אני לומד שיחות של הרבי. אמרתי שברור שאני לומד, שהרי אני צריך למסור שיעורי תורה בפני הציבור. נענה אבא והסביר שלא לכך התכוון; 'צריכים

ללמוד שיחות של הרבי כדי להתקשר עם הרבי ולא רק כדי שיהיה על מה לדבר בשיעור'..."

גם מאמרי החסידות שאמר הרבי בהתוועדויות זכו לאותו יחס - כל מאמר נלמד לעומק מיד לאחר שנאמר.

פעם, כשהתקיימה שבת שבע ברכות של אחייניתו, בתו של ר' אברהם משה שי', התפלל ר' זלמן כהרגלו ב'עבודה' במשך זמן רב. אל הסעודה המשפחתית נכנס בשעה מאוחרת יותר. הוא קידש על היין, טעם משהו, ולאחר הכנה קצרה עצם את עיניו והחל לחזור מאמר חסידות במשך מחצית השעה. בסעודה ישב גם המחותן הרה"ח ר' בערל לויטין שי' מניו הייבן וכן הרה"ח ר' אבא פלטיאל שי' והקשיבו לדבריו כשעל פניהם הבעת השתאות עמוקה, כיצד יהודי שנחשב ל'בעל עסק' הטרוד כל היום בעסקיו, חוזר מאמר חסידות כמו חסיד השוקד כל היום מול ספר המאמרים...

ר' לוי יצחק ע"ה עם אביו ר' זלמן ע"ה

כך, לא פחות, הקדיש יחס מיוחד לסדרת ספרי "אגרות קודש" הכוללות אלפי תשובות שכתב הרבי במשך השנים. מכתבים אלו נבחרו בקפידה והודפסו אותם שהייתה בהם משום הוראה לרבים. ר' זלמן מיהר לקנותם מיד כשיצאו לאור, ומאז השקיע בהם זמן רב, הגה, קרא ועיין, ומהם לקח מסרים לחיי היום יום שלו. פעמים רבות אף היה לוקח אתו לעבודה את אחד הכרכים ולומד בדרך.

אם היה מגיע למשרדו לקוח הנמנה על חוגי החרדים שומרי המצוות, היה חוזר לפניו את דברי הרבי מההתוועדות האחרונה או רעיון יפה שראה ב"אגרות קודש", ולעתים אף סיפור מהרבי.

יום אחד נכנס למשרדו חסיד מאחת החצרות החסידיות. ר' זלמן התעניין אצלו לאיזו חסידות הוא משתייך והלה השיב כי הנו חסיד מונקאטש. "מעניין", אמר זלמן בהפתעה, "בדיוק היום ראיתי ב'אגרות קדש' תשובה שהרבי ענה לפני שנים לחסיד מונקאטש שכתב לו. החסיד ההוא היה חשוך ילדים, וביקש ברכה לזרע של קיימא. הרבי, בתשובה, הורה לו לצייר לעצמו את קלסתר פני האדמו"ר ממונקאטש, וזה יהיה לו לסגולה לילדים"*.

הפתעתו של זלמן גדלה כאשר שמע את תשובת החסיד שעמד מולו:

הוא התינוק שנולד לאותו חסיד מונקאטש שצייר את פני רבו כעצת הרבי מליובאוויטש, ואכן זכה שייוולד לו בן..."

ר' זלמן ההמום העניק לו מיד את כרך ה"אגרות קדש" המדובר במתנה, ובאותו ערב, בשולחן ארוחת הערב, זכו ילדיו לסיפור מיוחד שקרה לו במשך היום.

בנו נחמי' וחבריו היו יוצאים בלילות שישי של שנת תשנ"ב לחלק קונטרסים ושיחות של הרבי בבתי כנסיות בשכונות היהודיות פלטבוש ובורו-פארק. הבחורים אף זכו לקבל כמה תשובות עידוד מהרבי לגבי פעילות מבורכת זו. כמה מאושרים היו שעה שזכו לקבל את תגובת הרבי **"נת' ות"ח וימשיכו בבשו"ט ובהוספה והענינים והזמ"ג אזכיר עה"צ**. ר' זלמן שהעריך את החשיבות של מבצע זה, השאיל את מכוניתו לבנו ולחבריו כדי שיוכלו לבצע את משימתם. פעם אחת קרתה תאונה קלה על אֵם הדרך. בלית ברֵרה נאלץ בנו נחמי' להתקשר לאביו ולספר על התאונה, כשהוא חש שלא בנוח. ר' זלמן נשאר שלוו והרגיע את בנו באמרו "ברוך ה'

---

*) כנראה שמדובר באגרת המופיעה בחלק כא עמוד קלה: **"וברכה בכל עת זמנה היא, ואברכו ואת זוגתו תחי' בשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד, שנת מילוי משאלות לבבם לטוב. יצייר לעצמו מזמן לזמן צורת רבו - בעהמ"ס מנח"א [בעל מחבר ספר 'מנחת אלעזר'] - וישתדל בפרנסת אחרים ברוחניות, והשי"ת יפרנסו בהרחבה בגו"ר".**

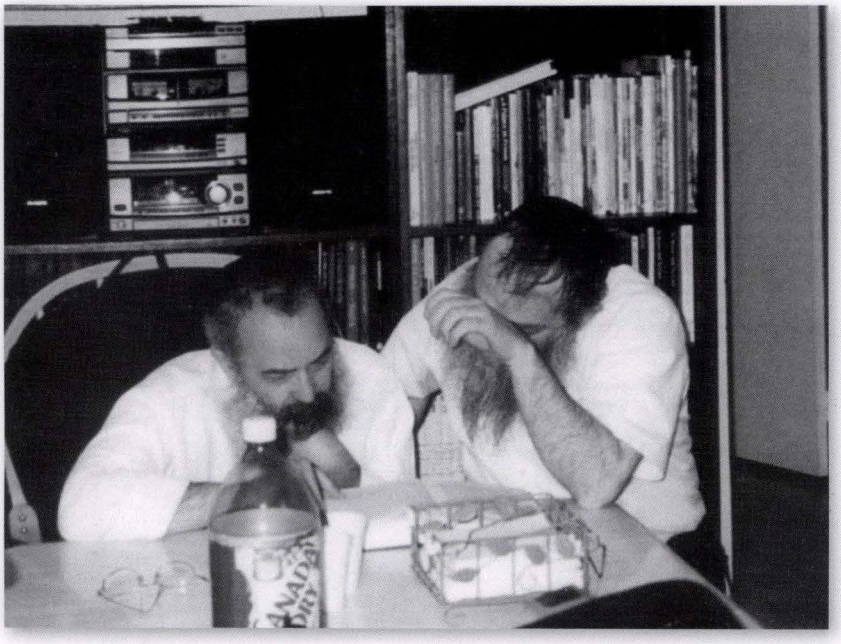

ר' זלמן מקבל 'כוס של ברכה' מהרבי

שאף אחד לא ניזוק. הכול יהיה בסדר, ונשלם מה שצריכים לשלם והכול יבוא על מקומו בשלום".

לאחר האירוע הבריאותי של הרבי בכ"ז באדר תשנ"ב החליט ר' זלמן להוסיף בלימוד תורתו של הרבי כזכות נוספת לרפואתו השלמה. הוא קיבל אפוא עליו ללמוד מחדש את כל הסט של ה"ליקוטי שיחות", כאשר בצידי הדפים רשם לעצמו קיצורים כדי שתוכן הדברים יסוכם ויופנם אצלו.

כשסיים ללמוד את הסט כולו, הוסיף לעצמו את משימת לימוד הסט השלם של "אגרות קדש", המונה עשרות כרכים. לאחר שסיים גם סדרה זו, זירז את עצמו להוסיף בלימוד כהנה וכהנה, וקיבל עליו את לימוד סדרת התוועדויות קודש החל משנת תשי"א ועד תשמ"א בת חמישים כרכים, ולאחר מכן את סדרת ארבעים הכרכים משנת תשמ"ב עד כ"ז באדר תשנ"ב. את הלימוד הזה סיים כחודשיים או שלושה לפני פטירתו. הוא הצליח להגיע

ר' זלמן עם מחותנו ר' מיכאל סלאווין בלימוד הזוהר בלילה לפני הברית של נכדם יוסף חיים שי' דייטש

להספקים אלה בזכות היותו מסודר בלימודו. בימים שבהם חש שלא למד מספיק, עשה חשבון נפש עם עצמו, האם ניצל את הזמן כפי שיכול היה באמת.

גם את זמן הנסיעות במסגרת עבודתו ניצל ללימוד שיחותיו של הרבי. בכל נסיעה כזו היה מניח למישהו אחר לתפוס את ההגה בעוד שהוא היה מנצל את זמן הנסיעה ללמוד שיחה של הרבי. אי אפשר היה שלא לתפוס אותו בלי קונטרס לימוד מתורתו של הרבי. כל מי שהצטרף אליו לנסיעה כדי "לדבר ביזנס", ידע שלפני העסקים צריך להקשיב לנקודה מתוך שיחת קודש. לעתים הייתה זו שיחה שאחז בידו והקריא מתוכה, ולעתים היה מכניס קלטת שיחת קודש לתוך הטייפ במכונית, ואז היה נשמע קולו של הרבי ממלא את חלל הרכב.

גיסו ר' שלמה אזגווי, יבדלח"א, היה נוסע אתו מדי פעם בפעם

כדי לבדוק עסקאות אפשריות בנכסי דלא ניידי. תמיד היה ר' זלמן מנצל נסיעות אלו כדי לשנן מאמר חסידות בעל פה.

פעם, עצר אותו שוטר על עבירת תנועה טכנית. כשהשוטר שאל את ר' זלמן לפשר העבֵרה, הסביר ר' זלמן את הסיבה בכך שהוא ממהר בדרכו ללמד. השוטר, שרגיל בתירוצים שונים ומוזרים, ביקש לראות את החומר להרצאה. בו במקום שלף ר' זלמן מיד את השיחה מכיסו והשוטר שהשתכנע באמינות דבריו, הניח לו לצאת ללא עונש...

במשך השנים חילק הרבי בידו הקדושה קונטרסים ובהם מאמרים שונים של הרביים, או גם מאמרים שלו עצמו. היה זה רגע מרגש ביותר בעבור החסידים, לקבל מידו של הרבי קונטרס מיוחד לשם לימוד. לא ייפלא אפוא שכל קונטרס כזה נלמד בשקיקה עצומה מיד לאחר שהתקבל מידי קודשו. אחד ממעמדים מיוחדים אלו התקיים ביום כ"ף במר חשוון תנש"א, אז חילק הרבי לכל אחד מאלפי החסידים קונטרס "עץ החיים" שכתב אדמו"ר הרש"ב נשמתו עדן. מיד לאחר מכן התיישב ר' זלמן עם בנו ר' נחמי', שהיה עדיין בחור צעיר, ולמד עמו 'אות' אחת מתוך המאמר. "זכורני שהבנת המילים הייתה קשה בעבורי", מספר ר' נחמי', "ויותר מחודש ימים אבא ישב ולמד עמי כל הקונטרס, כל יום 'אות' מהקונטרס במטרה שאבין מה הרבי הרש"ב נ"ע כתב בקונטרס. אבא רצה להקרין חביבות ואהבה מיוחדת למאמר שאותו חילק הרבי".

לא מעט מאמרים שאמר הרבי נשיא דורנו במשך השנים היו מבוססים על ספרי "אור התורה" של אדמו"ר ה"צמח צדק", כפי שהרבי עצמו ציין במאמרים, ואף היה מזכירם מדי פעם בפעם בשיחות קדשו.

ר' זלמן רחש יחס מיוחד למאמריו של הרבי ה"צמח צדק". ייתכן שיחסו המיוחד לספרי "אור התורה" של ה"צמח צדק" נבע מהחיבה המיוחדת שרחש הרבי למאמרים אלו הנחשבים למאמרים

עמוקים ביותר המבוססים על קבלה, ויצאו לאור יותר מארבעים כרכים עבי כרס. ר' זלמן עצמו אהב לשקוע בהם ולהתמוגג בעיונם למרות העומק שבהבנתם. על כל אחד מהמאמרים שלמד, רשם לעצמו קיצורים בכתב ידו במטרה להפנים את התוכן. לאחר פטירתו מצאו בני משפחתו את רשימותיו על כל עשרות הכרכים של מאמרי "אור התורה".

את יחס החיבה שלו לשיחותיו של הרבי ניתן היה למצוא גם בעובדה כי היה רושם קיצורים וסיכומים על התוכן שהובא ב'ליקוט' שיצא לאור מדי שבוע.

בנוסף לכל לימודיו, היה ר' זלמן מקפיד לחזור בעל פה מאמר חסידות ברבים כמה פעמים בשנה, ביניהם: לקראת יום ה' באייר - יום הזיכרון של אביו; לקראת כ"ז בתמוז - יום הזיכרון של אמו, ולקראת יום הולדתו בי"א לחודש מר-חשוון. בשלוש עשרה שנותיו האחרונות - גם בשבת הסמוכה לג' תמוז. מובן מאליו כי כל לימוד של מאמר בעל פה דרש ממנו שעות רבות של שינון ויגיעה; שעות אלו לא עמדו לרשותו, ובכל זאת לא עשה לעצמו הנחות ולא הפליג בטובתו האישית, אלא טרח ללמוד מאמר חסידות בעל פה וחזר עליו ברבים בעת "רעווא דרעווין" [ראה שיחת שבת פרשת בשלח תשכ"ו ס"ד].

סדרי שיעורים אלו שמילאו את כל זמנו ה"פנוי", היו בנוסף למסכת שיעוריו הקבועים מדי יום ביומו. מלבד לימוד החת"ת היומי היה לומד גם שלשה פרקים ברמב"ם – תקנה שתיקן הרבי בהתוועדות שהתקיימה ב"אחרון של פסח" תשד"מ (ראה לקוטי שיחות חלק ל"ב עמוד 271 ואילך). הרבי הציע שכדי לאחד את כלל עַם ישראל, ילמדו כולם את ספר ה"יד החזקה" לרמב"ם, והציע מסלול לימודים של שלושה פרקים אחידים ליום, כאשר כל אחד ילמד שלושה פרקים אלו, ובכך יתאחדו כולם סביב התורה

בעת ביקור באריזונה. מקום שליחות בנו מנחם מענדל שיחי'

כולה כפי שהיא מופיעה הלכות-הלכות בספרו של הרמב"ם. הרבי אף הציע מסלול נוסף לאנשים שקשה להם ללמוד את שלושת הפרקים – פרק אחד ליום. בנוסף לכך נקבע מסלול לילדים ולנשים ב"ספר המצוות" להרמב"ם.

לר' זלמן, שראה ביישום תקנה זו דרך נוספת להתקשרות לרבי, היה פשוט שמכאן ואילך נכנס לסדר היום הצפוף שלו גם מסלול לימודים של שלושה פרקים יומיים תמידין כסדרן. כך ניתן היה למצוא את ר' זלמן שם פעמיו לכולל "תפארת זקנים לוי יצחק" שליד 770, שם היה מצטרף אל משתתפי השיעור שהגו בשלושת הפרקים היומיים.

פעם פגש באחד מחבריו מנכבדי החסידים. משהתפתחה השיחה ביניהם על לימודי הרמב"ם היומי, התוודה חברו בגילוי לב כי שלושה פרקי רמב"ם ליום היא משימה קשה מדי בעבורו, ועל כן הוא מסתפק בלימוד פרק אחד בלבד. שלא כדרכו השקטה, הפעם ר' זלמן נזף בו: "חסיד נכבד שכמוך", אמר לו בחוסר נחת, "ראוי לו ללמוד שלשה פרקים בכל יום ולא להתעצל, זה הרי רצונו של הרבי. לא נאה ולא ראוי הדבר". חברו נכלם מהתוכחה שיצאה מעומק הלב, ומאותו היום עבר אף הוא ללימוד סדיר של שלושה פרקים, כפי רצונו של הרבי.

כיוון שלימוד הרמב"ם היומי הוא מתקנותיו של הרבי - לא

הסתפק ר' זלמן במסלול "המהודר" הזה, והוא ביקש להתאחד גם עם לומדי פרק אחד ליום. במשך שנים ספורות מסר ר' זלמן שיעור קבוע בפרק אחד ברמב"ם לפני קבוצה של חוזרי תשובה שהתכנסה בביתו מדי ערב. קל לשער כי ר' זלמן שכה אהב את ה'אותיות הקטנות', הכין את השיעור כדבעי קודם לכן והוסיף עוד כהנה וכהנה כפי ידיעותיו.

כיוון שהאמין בשיעור ובתלמידים, אף טרח לשפץ חלק גדול ממרתף ביתו כדי שיהיה שם מקום נאות ללימוד קבוצתי. ואכן, שם נערכו הלימודים מדי ערב.

ר' זלמן מעולם לא עשה לעצמו 'הנחות' בלימוד. כשהגיע להלכות קשות ומורכבות כמו הלכות קידוש החודש, היה לומד את הפרקים ומשנן אותם שוב ושוב עד שהבין את הדברים לאשורם. לא קל היה להבין את מסלולי החמה והלבנה לצד חישובים מורכבים בגרמי השמים. ר' זלמן שהשתתף בשיעורי לימוד הרמב"ם הקבועים וחש כי הוא לא מבין היטב את ההלכות הללו, החליט שלא לוותר לעצמו; הוא לא רפרף "מעל" ולא דילג. הוא היה צנוע מספיק להודות שקשה לו ההבנה כאן. הוא הזמין אפוא מומחה בתחום זה - הרב יוסף יצחק לאָש מתושבי "קראון הייטס" כדי שימסור שיעור בביתו בפני קבוצה של אברכים שביקשו לדעת היטב את ההלכות. הרב לאָש ידוע בין חבריו כמי שבקי בנושא האסטרונומיה ומערכת גרמי השמים; הוא אף טרח ובנה דגמים של מאורות השמים ומסלוליהם. גם לאחר שהסתיים השיעור, נשאר ר' זלמן עם מגיד השיעור הרב לאָש וישבו עם כל המודלים הבנויים כדי ללמוד את ההלכות עד שהיו בהירות וברורות לחלוטין.

כדי להבטיח שכולם אכן הבינו את התכנים, אורגנו מבחנים על ידי הרה"ח ר' שלום מרוזוב, בהסכמת משתתפי השיעור כולם, ובהם היה על המשתתפים לבדוק ולהוכיח את רמת הבנתם.

הרב יוסף יצחק קלר, מהאברכים הלמדנים היה אף הוא חלק

מקבוצת לימוד הרמב"ם בבית משפחת דייטש. השיעורים הללו דרבנו אותו לכתוב בתקופה מאוחרת יותר ספר על הלכות קידוש החודש, כל זאת בזכות השיעור בביתו של ר' זלמן...

הפעם היחידה שבה ילדיו של ר' זלמן זוכרים אותו יוצא מגדרו, הייתה כאשר התכונן פעם למבחן על הלכות קידוש החודש, התרכז והתעמק בכל מאודו בהלכות ובחישובים השונים. לפני שפתח בלימודו ביקש מילדיו להתחשב ולשמור על שקט. ילדיו, כדרכם של ילדים במשחקם, שכחו את הבטחתם אחרי דקות אחדות של משחק וקולם נישא ברמה בחלל החדר. באופן נדיר ולא אופייני, קם והראה להם פנים כעוסות. ילדיו המופתעים זוכרים מאורע זה עד עצם היום הזה.

בכל פעם שסיימו את מסלול הלימוד בספר ה"יד החזקה" לרמב"ם, היו המשתתפים עורכים סעודת סיום גדולה וחגיגית. ר' זלמן תמיד דאג להשתתף בסיומים אלה בממונו ובגופו. ר' זלמן ייקר מאוד את נושא לימוד הרמב"ם היומי, וכשהרבי עודד עריכת סיומים גם על סיום ספרים בודדים מתוך י"ד הספרים ואף סיומי הלכות, היה משתתף פעמים רבות בגופו ובממונו. מארגן ה"סיומים" ב-770 הרב מנחם גרליצקי ידע שבקשתו להשתתפות מצד ר' זלמן, לעולם לא תשוב ריקם.

מסגרת לימוד נוספת הייתה עם חברו ר' אבי בייטלמן ע"ה. במשך עשרים שנה שמרו השניים על קביעות לימוד בחברותא ב"שולחן ערוך" ונושאי כליו. השיעור התקיים מדי יום חמישי בלילה. בעוד הגברים היו עוסקים בלימוד, היו נשותיהם יושבות יחד לשיחת חִבּרוּת נעימה.

בשנת תשמ"ח החליט ר' זלמן עם כמה מחבריו לפתוח שיעור חדש בימי חמישי בלילה. אל השיעור הצטרפה קבוצת 'בעלי בתים' מקראון הייטס, ביניהם ר' יענקל פינסון, ר' יצחק גורביץ', ר' מענדל גנזבורג, ר' נחום פינסון, ר' מאיר מינקוביץ', ר' אלחנן גייסינסקי שי'. לעתים היו מצטרפים גם ר' נחום קפלן ר' אליעזר טייטלבוים

שי' ולהבדבחל"ח ר' ברוך טורנהיים ע"ה. שיעור זה נמשך עד עצם היום הזה, כחצי יובל שנים. מי שמכיר את ר' זלמן יודע כי לא עלה על דעתו אף לא לרגע לבטל את שיעורו הקבוע עם ר' אבי בייטלמן שהתקיים אף הוא באותה שעה. החברותא הועתקה אפוא ליום אחר והיא נמשכה עוד מספר שנים בלימוד מאמרים של הרבי עד פטירתו של ר' אבי בייטלמן בלא עת בחורף תשנ"ו.

מרגלא בפומיה של ר' זלמן פתגמו של אדמו"ר הריי"ץ נשמתו עדן, חב"ד מאָנט פנימיות. והכוונה היא: כל מה שחסיד עושה, חובה עליו לעשות את הדברים באופן פנימי ואמתי. (לקו"ד ח"א ט, א. וראה תו"ש ע' 39).

על אִמרה זו היה חוזר ר' זלמן באוזני ילדיו ושומעי לקחו – לימוד תורה צריך להיות בפנימיות. כשלומדים, צריכים להיות מושקעים בזה לגמרי מבלי לעסוק בדברים צדדיים באותה שעה. ר' זלמן זכר את המובא בשיחותיו של הרבי על פי הנאמר בגמרא "תלמיד חכם איקרי שבת", בהמחישו זאת גם אם הטלפון מצלצל בעת השיעור – אין מפסיקים בשל כך; כשם שבשבת לא מתייחסים להפרעות חולין, כך גם כשלומדים תורה לא מניחים לשום דבר חיצוני להפריע. (ראה שיחת ב' דשבועות תשל"ח אות ז', ועוד).

ואכן, ר' זלמן היה דוגמה מוחשית לרצינות בלימוד. כשהיה לומד, היה מתנתק מכל הנעשה מסביב ושוקע באהבה באותיות הקטנות, מתעמק בהן וצולל לתוך מימיה הזכים של התורה. כמה נעים היה לראות כיצד מתקיימים בו דברי נעים זמירות ישראל "שָׁשׂ אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" (תהלים קיט, קסב).

ר' זלמן אהב לשבת במרפסת שבחצר האחורית של ביתו, שם ישב ולמד בשקט ובריכוז. שם גם היה משוחח פעמים רבות עם

ילדיו ומתעניין לגבי לימודיהם בתלמוד תורה וכיצד הם מסתדרים עם חבריהם. בימות הקיץ היה אומר בחיוך כי הוא אינו צריך לנסוע לקאנטרי לנופש, שכן המרפסת היא הקאנטרי שלו.

חתניו סיפרו כי הייתה לו דרך מיוחדת "לדרוש" מהם לעסוק בדברי תורה – אף על פי שתמיד היה נחמד ומאיר פנים כלפיהם, הרי כשהיו מצטטים דבר-מה מתוך לימודם הוא היה מאיר פנים ביתר שאת. לפעמים "ביקש את עזרתם" למצוא רעיון מסוים שאמר הרבי, וכך גרם להם לפתוח ספרים, לחפש ולשקוע בנושא. המסר היה סמוי אך ברור: את תשומת הלב העיקרית תופס הלימוד.

ר' זלמן שהיה לא רק איש אוהב תורה ומוקיר דרבנן אלא הוא עצמו גילם בדמותו איש תורה, נרתם לכל עניין של הפצת תורה. הוא גם היה מעורב בהקמתו של כולל "תפארת זקנים לוי יצחק" שנוסד בהוראת הרבי. כשעלתה ההצעה לייסד "בלוק שיעור" - שיעור שכונתי בעבור כל תושבי בלוק המגורים, כאשר כל 'בלוק' לעצמו – פתח ר' זלמן שיעור בהתאם לרצונו של הרבי. וכך, לאחר סעודת ליל שבת היו שכניו ל'בלוק' מתכנסים בבייסמנט שבביתו ללימוד שיחה של הרבי על פרשת השבוע, לצד עוגה וכוסות תה שהכינה רעייתו צירל. בתקופות שבהן הגיה הרבי שיחה על הפרשה, היו המתכנסים לומדים את השיחה המוגהת. לאחר כ"ז באדר היו בוחרים שיחה כלשהי על הפרשה.

עצם קיומו של השיעור לא היה קל. בכל ליל שבת לאחר הסעודה העייפות מעבודת השבוע מצטברת וגוברת, אך ר' זלמן, על אף עייפותו הרבה מעבודתו ופעילותו הנמרצת בכל ימות השבוע, פתח את ביתו לשיעור שנמשך זמן רב. כך בשבתות החורף שבהן השבת נכנסה בשעה מוקדמת יחסית וקל היה למלא את המשימה, אולם ר' זלמן עמד על כך שהשיעור יתקיים אף בשבתות הקיץ, עת השיעורים החלו לפעמים לקראת חצות הלילה

– ואף על פי כן, היה מקפיד לקום לשיעור חסידות שלפני תפילת שחרית...

רעייתו נוות ביתו הגב' צירל תבלחט"א לא הסתפקה במיני תרגימא שהגישה ללומדים, אלא אף קיבלה עליה להשתתף באופן קבוע ב"בלוק שיעור" השבועי לנשים שמתקיים עד היום הזה.

ר' זלמן לא עשה צעדים משמעותיים בחייו בלי שקיבל קודם לכן את הסכמתו של הרבי. כך היה כאשר בנו לוי יצחק ע"ה חגג את בר המצווה שלו. לאחר שלוש שנים רצופות שבהן חגגה משפחת דייטש 'בר מצוות' לבניה, הוחלט שאת בר המצווה של לוי יחוגו באופן מצומצם יותר. במקום חגיגה רבתי, ייסעו בני המשפחה לארץ הקודש במסגרת ביקור משפחתי.

הרעיון נשא חן בעיני ר' זלמן, אך כהרגלו, לא עשה כל צעד למימושו בטרם יקבל על כך את רשותו של הרבי. בפעם הבאה שניגש ר' זלמן למזכירו של הרבי, ר' בנימין קליין, כדי להעביר באמצעותו את דמי 'המעמד' החודשיים, ביקשו לשאול את הרבי, אם לחגוג את בר המצווה של לוי בארץ הקודש ולשלב זאת בביקורים במוסדות חב"ד השונים. הרבי השיב "עס איז א גלייכע זאך" (זה דבר נכון).

ואכן, לאחר שחתן בר המצווה עלה לתורה ביום בר המצווה שלו, פורים קטן תשמ"ט במסגרת מניין שהתקיים בקומה השלישית של 770, בדירתו של הרש"ג (במשך כל שלושים הימים שלאחר פטירתו, התפלל הרבי בדירת הרש"ג), נסעו בני המשפחה לארץ ישראל, שם כבר המתין להם אחד השלוחים של הרבי לארה"ק, ר' יהודה שי' איידלקופ, שעמד לעזרתם כל משך ביקורם בארץ ישראל.

פַּן נוסף בגודל מידת התקשרותו לרבי, היה פַּן השליחות. נושא זה היה קרוב ללבו יותר מכל דבר אחר. דומה כי רגשותיו לעניין השליחות ניתן ללמוד משורות שכתב הוא בעצמו, כאשר כל מילה 'מקלפת' את השקט האצור שאפיין אותו וחשף טפח מרגשותיו ההומים:

"ימי כינוס השלוחים בעבורי הם ימים שמחים ביותר. ביתי הומה ב"ה מאורחים חשובים, כאשר אני זוכה לאירוחם של עשרות שלוחים, ולביקורם של המוני שלוחים שפוקדים את ביתי שבשכונת קראון-הייטס - ביניהם חמי שיחי', בניי, חתניי, חברים, ידידים ומכרים, שלכולם יש הזכות המשותפת להיות שלוחים של הרבי.

"זוהי אחת התקופות היפות ביותר בלוח השנה שלי. עצם המפגש עם חברי כיתה לשעבר, בני משפחה, שכנים ומכרים שבמהלך השנה נמצאים אי-שם על פני הגלובוס, מהווה סיבה מספקת לרוממות הרוח. אם נוסיף לכך את סיפורי הניסים והנפלאות שאפשר לשמוע לעשרות מכל שליח - הרי זה ממש כאילו נשמה יתרה ניתנת לנו בשבוע מיוחד זה".

ר' זלמן ידע כי גם לו יש תפקיד, גם אם הוא אינו שליח רשמי מן המניין. תמיד זכר את אותו מעמד אצילי ושמיימי כאשר עמד עם אמו ומשפחתו ב"גן עדן העליון" מול פני הקודש, ושמע מפי הקודש את הציווי "לך לך", אלא שהציווי היה אל עולם העסקים, שם היא שליחותו, שם הוא ייעודו עלי אדמות, כאשר הרבי מרעיף עליו ברכות "ביתר שאת וביתר עוז". את ההצלחה הפיננסית שלו רתם לטובת השלוחים בערי השדה.

ר' זלמן לא הסתפק בכך, וגם בגופו פעל רבות בענייני 'מבצעים' וקירוב יהודים. הוא הקדיש לכך לא מעט כוחות וזמן יקר.

את רוח השליחות הנחיל לבניו ולבנותיו וברוח זו חינך אותם

ר' זלמן עם בנו ר' ישעי' שי' בהכנסת ספר תורה בקהילתו

– שהייעוד שלהם בחיים הוא להיות שליח של הרבי. הוא טרח רבות בחינוך ילדיו לצאת לערי הפרזות בשליחות נשיא דורנו. כבר מגיל צעיר החדיר לתוכם את השיג-ושיח השליחותי, את האהבה למלא את רצון הרבי, והרצון להיות ניצבים הכן למלא כל משימה.

ואכן, חלק ניכר מהם יצא לאחר נישואיהם לערי השדה, להאיר את העולם באור של תורה ולהכינו לקבלת פני משיח צדקנו. דומה כי הנחת הגדולה ביותר שהייתה לו לר' זלמן, הייתה נחת השליחות.

למרות עסקיו הגדולים והעֲנָפים, לא צירף ר' זלמן אף לא אחד מבניו המוכשרים לניהול עסקיו, אלא דאג שכולם יחונכו ויממשו את רצונו הקדוש של הרבי לצאת לשליחות. ר' זלמן ידע לנווט היטב, בפיקחות ובתבונה, בין היותו איש עסקים לבין היותו אב המבקש להראות לבניו דוגמה אחרת מכפי שהוא עשה. היה זה קונפליקט לא פשוט והוא עמד בו בכבוד. "המעורבות של אבא בשליחותי החלה עוד בהיותי ילד קטן. ידעתי שכאשר אגדל - אצא לשליחות. אבא החדיר בכולנו את האידיאל הזה, להיות חייל בצבא השלוחים של הרבי", מעיד בנו ר' ישעי', שליח הרבי במונטגומרי קאונטי שבפנסילבניה.

"מעולם לא דיבר אתנו על העסק שלו, ואפילו לא לקח אותנו לבקר במפעל אותו ניהל כדרכם של אבות רבים", מוסיף ר' ישעי' לספר. "הוא חשש אולי שאחד הילדים יגלה נטייה לצאת לעולם העסקים. וכך, עד שנישאתי לא ביקרתי במפעל שלו, למעט נסיעה אחת לבדיקת חמץ בערב פסח, שעה שהמפעל בין כך ובין

כך לא הייתה בו פעילות. רק לאחר נישואיי, כאשר כבר יצאתי לשליחות, הסכים שאבוא לביקור במפעל. בשלב זה הוא כבר היה 'רגוע' יותר, שכן ידע כי כבר מצאתי את הייעוד שלי בחיים...

"כשהיה מדבר איתי על נושא השליחות, ידע לתת את הדגש במהות ובעיקר ולא על הדברים הטפלים. תמיד הדגיש שלא צריך להתחשב בתנאים הגשמיים או בשאר דברים חיצוניים הקשורים לשליחות - 'העיקר להיות בשליחות הרבי', היה אומר והתכוון לכך לגמרי".

זכה וחלק נכבד מילדיו הנשואים משמשים כיום בשליחות הרבי ברחבי ארצות הברית וקנדה. בשביל להגיע לכזו הצלחה שמיימית בחינוך הילדים, צריך לעבוד קשה. ר' זלמן אכן השקיע את כל כולו בחינוך ילדיו. הוא התעניין בכל הנעשה בשליחותם של ילדיו והיה יורד אתם עד לפרטי פרטים, מי הגיע, מה שמותם, מה הרקע שלהם, ועוד.

סיפר בנו ר' לוי יצחק ע"ה: "כבר בימים שבהם בגרנו ועמדנו על דעתנו, חינך אותנו אבא להתקשרות לרבי ולציות מוחלט לרצונו ולמילוי בקשותיו. זכורני שיום לאחר חגיגת הבר-מצווה, כאשר היינו פותחים את המעטפות עם ההמחאות שקיבלנו כמתנת בר מצווה, היינו מחשבים כמה קיבלנו, ובהשראת חינוכו חצינו את הסכום לשניים - חצי בעבור הרבי, וחצי נשאר בעבורנו.

"במסיבת בר המצווה שלי שהתקיימה בביתנו, בנוסף לנסיעה לארץ ישראל, הגיעו פחות אורחים מאשר אצל אחיי, וממילא גם קיבלתי פחות המחאות מתנה. למחרת בר המצווה הודעתי לאבא שאני הולך למזכירות כדי למסור חצי מהסכום שקיבלתי. אבא התעניין מה היה הסכום, וכששמע שמדובר בכמה מאות דולרים בלבד, ביקש שאמתין למחרת כאשר יחזור מהעבודה. כששב למחרת מהעבודה, נתן בידי עוד 1500 דולר באמרו: 'צרף את הסכום הזה לחצי שהפרשת, ומסור את הכסף לרבי'. אצל אבא היה מונח בפשטות שאם מבר המצווה של אחי קיבל הרבי

לוי יצחק נישא על כתפיים בחגיגת בר המצווה שלו שהתקיימה מול מקום המקדש

סכום גדול, הרי גם אם בר המצווה שלי נערכה בבית, הרבי לא צריך לקבל סכום פחות..."

זה היה אופי החינוך ה'התקשרותי' שהעניק לבניו כבר בגיל צעיר. לא ייפלא אפוא שרבים מהם יצאו כחיילים נאמנים בשליחות הרבי.

בנו ר' נחמי' דייטש, שליח הרבי באזור מיד-טאון בטורונטו שבקנדה מעיד גם הוא כי קיבל את מודל השליחות מאביו. "אבא היה בעל עסק רק באופן רשמי אך בפועל הוא היה שליח אמיתי של הרבי בכל נפשו ומהותו. העסק שהתפרנס ממנו היה דבר טפל בחייו. כילדים כלל לא הכרנו אבא בתור איש עסקים, אלא אבא חסיד שפועל בשליחות הרבי מתוך מסירות עצומה. לא ייפלא אפוא שאת המודל לשליחות קיבלתי ממנו ולאחר נישואיי יצאתי לשליחות כדבר טבעי ומובן מאליו.

"אף על פי שעבד קשה בעסקיו, כשהיה מגיע לבית וסוגר אחריו את הדלת השאיר את כל עסקיו מחוץ לבית. לא רק שלא סיפר דבר על עסקיו, אלא שעל מראה פניו לא היה ניכר אם היה זה יום מוצלח בעסקים או יום מתיש. תמיד היה נכנס לבית במצב רוח טוב ומנצל את הזמן כדי לשבת וללמוד איתנו".

השליחות אצל ר' זלמן הייתה תוצאה טבעית מההתמסרות המוחלטת לרבי. הוא פשוט אהב את הרבי והתמסר אליו בכל נשמתו ונפשו. הנה דוגמה מוחשית לכך:

עם בנו ר' נחמי' שי'

באחת השנים קיבל ר' זלמן עליו לממן את כל הפעילות של בית חב"ד באמרהסט יחד עם משכורתו של השליח למשך שנים ארוכות. באותן שנים ר' זלמן עדיין פילס את דרכו בעולם העסקים והיכולת הכלכלית שלו לא הייתה גבוהה, ואף על פי כן נטל עליו את ההוצאות העצומות. משנשאל מדוע לא הסתפק בתרומה חד-פעמית, גם אם תרומה מכובדת, השיב בפשטות: "כאשר הרבי אמר לי להיכנס לעסקים, הבנתי שהתפקיד שלי הוא לתמוך במוסדות של הרבי באמצעות העסק. כאשר שמעתי שהרבי רוצה שיבנו מוסדות נוספים, לא יכולתי להסתפק בתרומה רגילה; חשתי שאני חייב לעשות למען הרבי הרבה יותר מכך, ולכן קיבלתי עלי לממן את כל משכורתו של השליח הרב ישראל דערען עד שהוא התייצב מבחינה כלכלית".

בנו ר' לוי יצחק ע"ה, שכיהן שליח הרבי בטייסנס-קורנר שבוורג'יניה, מאשר כי השליחות הייתה בראש מעייניו של אביו. "כשאבא היה מדבר אתנו על השליחות, הוא לא ראה את השליחות כיעד, אלא כאמצעי אל היעד האמיתי - לקיים את רצון הרבי. נקודה זו השתקפה בכל פעילותו במהלך השנים, כאשר את כל עסקנותו הציבורית עשה מסיבה אחת בלבד: לקיים את הרצון של הרבי.

"את הכיוון הזה, למהר לקיים את רצון הרבי, יישמתי בהדרכתו של אבא כבר עם התחלת השליחות. היה זה כשבועיים לאחר חג השבועות תשס"ב, כאשר קיבלתי הצעת שליחות מתאימה. תכננתי לנסוע למקום שהוצע לי על מנת לבדוק את המקום מקרוב, לבחון אפשרויות שונות לפעילות ובמקביל להתחיל לחפש דירה שאליה נוכל להגיע ולגור בה. זוהי פרוצדורה מקובלת אצל שלוחים צעירים ובדרך כלל היא נמשכת כמה חודשים. אבל כאשר שמע אבא שקיבלתי הצעה מתאימה לשליחות, הוא לא הבין למה אני מתמהמה. הוא אמר לי 'יש לך מקום, אז סע מיד'. והסביר לי את כוונתו: כשילד לומד לשחות, זורקים אותו למים ואחר כך הוא מתחיל ללמוד. כך גם בשליחות - קודם סע למקום ואחר כך תתחיל להתארגן ותראה איך להסתדר, שכן כל הפרטים הללו הנם טפלים למטרה העיקרית - שליחות. שמעתי לעצתו, ופחות משבועיים לאחר מכן כבר הייתי במקום והתחלתי בפעילות. קפצתי מיד למים העמוקים...

"כאשר הגיע ראש השנה, חזר הדבר ונשנה: חששתי שהקשרים שיצרתי עם אנשים לא יספיקו לקיים מניין סביר בחגים וסברתי להתחיל בהקמת המניין כמה חודשים מאוחר יותר. אבל אבא טען שגם אם יגיעו רק שבעה אנשים ויתפללו במניין החדש - הכול כדאי. שבועיים לפני ראש השנה החלטתי שוב לקפוץ למים ופרסמתי שבחגים יתקיים מניין עם אנשי חב"ד. הפתעתי הייתה מושלמת כאשר בפועל הגיעו למניין התפילה החדש, לא שבעה

אנשים - אלא שבעים! את ההצלחה הגדולה הוא זקף תמיד לזכות זוגתו תבלחט"א מרת מרים שתחי'.

"עם ניסיון חיובי כזה, הפעם הבאה הייתה יותר קלה. כאשר הגיע חנוכה ואחד ממקורביי הציע לי לערוך פעילות בחנות ריקה שהייתה לו בבניין משרדים במרכז העיר - קפצתי מיד על המציאה. על אף הזמן הקצר שנותר לי עד חנוכה, פרסמתי על תכנית מיוחדת לחנוכה שעתידה הייתה להיערך במשך כל ימי החנוכה בחנות הגדולה שנמצאת במרכז העיר. (ר' לוי יצחק היה מהראשונים שעשו את התכנית המוצלחת Chanukah wonderland). אמנם כבר חוויתי הצלחה בלתי צפויה בחודש תשרי, אך גם הפעם לא הייתי מוכן לקבל את התוצאה המדהימה: אלפיים מבקרים נכנסו לחנות במהלך ימי חג החנוכה והשתתפו בפעילויות השונות להמחשת מהות החג...

"יום לאחר חג החנוכה דיברתי עם אבא בטלפון וסיפרתי לו בהתלהבות על ההצלחה המסחררת. הוא האזין לי ברוב קשב אך לא הביע את שמחתו. להפך, בקול ענייני חקר אותי: 'ומה הלאה?' אמרתי לו שלמען האמת, אחרי שבועיים של עבודה יומם ולילה, אני עייף מכדי לחשוב על הפרויקט הבא והצעתי שבעוד כמה ימים נחשוב מה הלאה. אבל הוא סירב לקבל זאת וקבע כי יש להתחיל מיד להניע את הפרויקט הבא... כזה היה אבא".

לאורך כל השנים היה ר' זלמן מעורב בעבודת השליחות של ילדיו. הוא ידע בדיוק מה קורה אצל כל אחד, מי אנשי הקהילה, מי הנדיבים המקומיים. כמה מזוזות קבעו השבוע ובמה התקדמו במהלך השבוע.

ר' זלמן לא הסתפק בעידוד בניו לצאת לשליחות, אלא אף סייע להם ותמך בהם לאורך כל הדרך, לא רק בפן הכספי, אלא

ר' זלמן רוקד עם ילדיו ב"הנרות הללו" לאחר הדלקת נרות חנוכה

גם בעצות פרקטיות לחיים מתוך ניסיון החיים העשיר שצבר. הוא ידע לכוון אותם כדבעי בין משעולי החיים, בסבך האינטרסים השונים, כמו גם בין דמויות המקורבים השונות שליוו אותם.

מספר בנו ר' ישעי': "זמן קצר לאחר נישואיי יצאתי עם רעייתי לשליחות במונטגו קאונטי. אבא סייע לי מבחינה פיננסית, אבל דאג לוודא שאינני תלוי בו. 'אם אתה רוצה להתפתח', טען, 'אינך יכול להיות תלוי בי'. את ניסיונו העשיר בעסקים ניצל אבא כדי להעניק לנו עצות טובות לניהול השליחות. הוא היה אומר שבשליחות, כמו בעסק, יש משימות קלות ויש משימות כבדות. הנטייה הטבעית היא להתמקד במשימות הקלות ולדחות את המשימות הכבדות. 'אם ברצונך להצליח בשליחות', הסביר לי, 'עליך לנצל את הכוחות שלך למשימות הקשות יותר. בעבור המשימות הקלות אפשר לשכור אנשים אחרים שיעשו זאת. גם אם זה יעלה מעט כסף - זה תמיד משתלם, כיוון שבזמן הזה

ר' זלמן עם מקורבים ברגעים של קירוב-הדעת ושמחה

שהתפנה אפשר להתעסק במשימות הגדולות באמת ולהרחיב את פעילות בית חב"ד גם ברוחניות וגם בגשמיות.

"עם הזמן יצרתי קשרים עם 'בעלי בתים' מקומיים, ופחות הייתי זקוק לתמיכה הגשמית שלו. אבל על התמיכה הרוחנית שלו מעולם לא ויתרתי".

מוסיף בנו ר' נחמי' ומספר: "בתחילת שליחותי לא היה לי קל, ולא פעם התאוננתי באוזניו על כך, אך אבא היה מעודד אותי שוב ושוב בהסבירו שככה זה גם בביזנס...

"אבא לימד אותי שחלק עיקרי מעבודת השליחות (המקל גם את עבודת הקירוב לתורה ומצוות) הוא לקרב את היהודים לרבי. בהשראתו, אני ממליץ לילדים שלומדים אצלי לבר מצווה לעלות לתורה במניין של הרבי ב-770 דווקא. הנסיעה עד לשם אמנם ארוכה, אך היא מותירה רושם עצום על נער בר המצווה והוריו.

לפעמים מצטרפים אלינו גם בני משפחה נוספים, וכולם חוזרים עם רשמים עמוקים וחוויות נפש שספק אם היו להם אילולא היו מגיעים לרבי. כמה מהילדים שזכו לעלות לתורה במניין של הרבי, התקדמו בשמירת התורה והמצוות כשהם סוחפים אחריהם את המשפחה כולה. אחד הילדים התקרב כל כך עד שהוריו החליטו לשלוח אותו ללמוד בישיבה בקראון הייטס. אביו, שהיה נוסע לבקרו פעם בחודש ומנצל את ההזדמנות להתפלל ב-770, הושפע מאוד והחל לחזור בתשובה. כאשר הילד חזר לבית לחופשת הפסח, הוא הביא לאביו מתנה - גארטל...

"אבא החדיר בנו תמיד, שהעיקר בשליחות הוא להביא את הרבי לעוד פינה בעולם ולהביא לכל בית יהודי את המסר של זירוז ביאת משיח. במהלך השבוע מתקיימים אצלנו שיעורים רבים ומשתתפים בהם רבים מיהודי העיר. בכל השיעורים מושם דגש מיוחד בענייני גאולה. גם כאשר נושאי השיעור אינם קשורים לגאולה באופן ישיר, משתדלים תמיד לקשר כל שיעור וכל פרויקט לגאולה".

ר' זלמן לא הסתפק בעצות או בתמיכה גרידא; הוא ניצל את עסקיו וקשריו הרחבים שצבר במשך השנים עם אנשי עסקים נוספים על מנת לקרב אותם לרבי ולפעול עליהם להתקרב לחיי תורה ומצוות. הוא עצמו הפך למעין "שליח נודד" (ראה באריכות להלן בפרק תשיעי "קצין המבצעים"). במשרדו היו מונחים בדרך קבע זוג תפילין, וכאשר נפגש פגישת עסקים עם יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, היה מציע לו להניח תפילין. במשך השנים הצליח להשפיע על רבים ממכריו להתחיל להניח תפילין בקביעות מדי בוקר ואף סייע להם לרכוש תפילין. לפני כל חג היה קונה חומר הסברה לקראת החג כדי שיוכל לחלק לאנשים שמבקרים אצלו במפעל.

פעמים רבות קם ר' זלמן ונסע עם משפחתו למקום פעילותם של ילדיו השלוחים על מנת לעודד אותם, לחזק את רוחם ולהיות חלק בלתי נפרד מהשליחות שלו-שלהם. בדרך כלל כל אירוח כזה נמשך מספר ימים, אם בשבתות ואם בחגי ישראל ובמועדיו. ילדיו זוכרים ביקורים אלו בחיוב רב.

"לא רק אני קיבלתי ממנו תמיכה, אלא גם המקורבים שלי שהגיעו למרכז חב"ד ואהבו לשוחח עמו במהלך ביקוריו, הן בנושאים גשמיים והן בנושאים רוחניים", מספר אחד מבניו השלוחים. "רוב אנשי קהילתי הם בעלי עסקים, שהשילוב הזה של יהודי חסידי ואיש עסקים היה מופרך בעיניהם. הם היו בטוחים שאם אתה דתי, הרי זה סימן מובהק שאתה ראביי... כשראו את אבא ששילב באישיותו תורה וגדולה במקום אחד; חסיד וגם איש עסקים מצליח, הדבר הותיר בהם חותם עמוק. במיוחד התפעלו לראות אותו בעת תפילתו. בשבתות הוא היה מתפלל ב'עבודה', ובאי בית חב"ד התרגשו לראות יהודי שמתפלל שעות ארוכות, בדבֵקות נפלאה.

"אבא היה איש שיחה לבבי ובכל ביקור בקהילה היה משוחח רבות עם מקורבי בית חב"ד. הוא יצר קשר לא רק עם אנשים שהיה מעניין לדבר איתם, אלא עם כולם. היה בקהילתנו יהודי סגי-נהור ר"ל, שלמרות הקושי לדבר איתו – נהג אבא לשוחח עמו זמן רב. מובן ששיחות מעין אלו השפיעו רבות על עולמם הרוחני של המקורבים.

"מה שלא הספיק במהלך ביקוריו אצלנו, היה משלים שעה שמקורביי היו מגיעים לשבת אצל הרבי ומתארחים בביתו שבקראון הייטס. מאז שנת תשמ"ח היינו חוזרים מאמר חסידות ליד שולחן השבת ולאחר מכן אבא היה מתרגם את תוכן המאמר לאנגלית בשביל האורחים שלא הבינו לשון הקודש. מקורביי שהגיעו לבית ההורים, התפעלו מאוד מהאווירה המיוחדת ששררה בבית, ורשמיה של השבת החב"דית-משפחתית החמימה נותרו

ר' זלמן מארח בביתו מקורבים המתעניינים ביהדות

בזיכרונם עוד זמן רב. בימי ה'שבעה' על אבא התקשרו אליי רבים מהמקורבים, ודיברו בהערכה מיוחדת על השבת שעשו במחיצתו של אבא".

גם בארגון צא"ח שבניו יורק ידעו, כי בעת שיזמו 'שבתות-מפגש' ליהודים שמבקשים להכיר את יהדותם, היו 'משדכים' חלק מהאורחים לבית משפחת דייטש, שם היו טועמים כדבעי טעמה של שבת חסידית. במשך שנים התארחו אלפי מקורבים בסעודות השבת של משפחת דייטש. לא מעט שלוחים ברחבי העולם ששלחו את המקורבים שלהם לשכונת המלך ידעו כי הם יכולים לשלוח את מקורביהם אל בית משפחת דייטש לסעודות שבת, שם הם יזכו להתענג בעונג שבת חסידי אמיתי.

בנו, ר' מנחם מענדל דייטש, שליח הרבי באיסט-וואלי שבאריזונה מספר, כי השפעתו של אביו הייתה ניכרת גם בפרטים הקטנים של השליחות, כמו למשל - החום החסידי. בבית חב"ד אמריקאי

רגיל שמים דגש בתפילות, בשיעורים ובפעילויות והתוועדות חסידית אמיתית ספוגה בניגוני חב"ד אותנטיים המעוררים את הרגש והנשמה המתקיימת לעת מן העתים.

"בביקוריו אצלנו בבית חב"ד, הביא אבא עמו את החום והחיות החסידית ממש כפי שזה בקראון הייטס; כאילו לא היינו רחוקים אלפי מיילים מריכוז חסידי כלשהו, היה אבא מתוועד בחיות רבה עם המקורבים לבית חב"ד, מספר סיפורי חסידים כשהוא נעזר בחוש הציור הנפלא שלו, ובין לבין פוצח בניגון חסידי משובב נפש וסוחף אחריו את כולם.

"אף על פי שמדובר במקורבים שלא שייכים עדיין למנהגים הבסיסיים ביותר של חסידי חב"ד, הצליח אבא לנטוע בהם את הרגש המיוחד הזה, ובעקבות כך הגיעו כמה מהם לתשרי ב-770, או באחת משבתות השנה. הם היו מתארחים בבית ההורים וזוכים לשבת מלאה חוויות חסידיות.

ר' זלמן בלימוד משותף עם בנו ר' מנחם מענדל

"את החום החסידי הזה אני משתדל ליצוק לתוך השליחות שלי. כך למשל, בכל יום שישי, במקום דרשה שבועית רגילה על פרשת השבוע, אני מנצל את ההזדמנות לספר סיפור חסידי עם עומק רגשי ולקח נאה בצידו. גם כשלומדים שיעורי תורה בשיחותיו של הרבי, אנחנו לומדים זאת באופן שמעורר אצלם את רגש האהבה לרבי ואת התשוקה להיות קרובים יותר בנפש אל הרבי.

"'כמים הפנים לפנים' - אני רואה כיצד מתעוררת בהם אהבה לענייני יהדות ללא הסבר הגיוני - מלבד העובדה שמדובר בפעולה

ישירה של הרבי הרואה את אהבתם אליו, ומשפיע להם בחזרה התעוררות רוחנית גדולה".

פעילותו של בנו הרב מנחם מענדל דייטש במקום שליחותו גדלה והתרחבה במשך השנים. אחת הפעילויות הראשונות שלו הייתה פתיחת "היברו סקול", בית ספר ליהדות שמגיעים אליו פעמיים בשבוע ילדים יהודיים הלומדים בבתי ספר עממיים, עשרות רבות של ילדים בבית הספר הזה. כן פתח "פרי סקול" לילדים צעירים יותר. לצד בית הספר פועל מועדון בר מצווה המיועד לבני ובנות המצווה. במסגרת המועדון לומדים הילדים את י"ג עיקרי היהדות, וכמובן הנערים לומדים להניח תפילין בעוד הנערות לומדות על מצוות הדלקת נרות שבת קודש. ההשפעה של הילדים התרחבה במשך השנים וסחפה אחריה הורים רבים שהחלו לשמור ולקיים חיי תורה ומצוות.

"כאשר מדברים אצלנו על הרבי, מדברים על כך שהרבי נותן לנו את הכוחות", מסביר ר' מנחם מענדל דייטש. "כאשר השליח חי עם הידיעה הזאת ומשדר אותה - גם המקורבים חשים כך. על אף העובדה שאף אחד מהם לא ראה בעבר את הרבי - הם חיים עם הרבי בחיי היום-יום ומרגישים קשר קרוב לרבי. זה בא לידי ביטוי אפילו בפרטים הקטנים, כמו בכך שלפני נסיעת עסקים הם מבררים את הכתובת של בית חב"ד במדינה שאליה הם נוסעים. הם רוצים להיות קשורים אל הרבי בכל מקום שבו הם נמצאים".

גם אל המרכז היהודי של ר' נחמי', הגיע ר' זלמן מדי פעם בפעם. "בביקוריו בבית חב"ד, תמיד הייתה בפיו ביקורת בונה. הוא לא הרשה לעצמו רק לרוות נחת מהפעילות, אלא תמיד שאל מתי מתחילים פרויקט נוסף; מתי פותחים גן, מתי יוקם בית ספר ליהדות ועוד. הוא לא היה מסוגל לראות אותנו נחים מעבודת השליחות", מספר ר' נחמי'. תמיד היה מצטט את דבריו של הרבי בקונטרס פורים קטן תשנ"ב, שעלינו להיות שבורים מכל רגע

נוסף שנמצאים בגלות ולא להתרגל לחשכת הגלות, ולחשוב בכל רגע מה עוד אפשר לעשות כדי לקרב את הגאולה".

געגועיו של ר' זלמן לרבי הם שהובילו והנחו אותו כל השנים בכל הליכותיו ומעשיו. לא ייפלא אפוא כי אחד הניגונים האהובים עליו ביותר היה ניגון המיוחס לאדמו"ר הזקן שניגנו שעה שהתגעגע לרבו וחברו רבי מענדל מוויטבסק. באותה שעה היה מנגן בתנועת נפש של כיסופים את הניגון "קול דודי דופק", עם המילים האלה: "אז איך וואלט האבן גאלדענע רעדעלאך, וואלט איך צו דיר קייקעלען. אַז וואלט איך האבן גאלדענע **פליגעלאך**, איך וואלט צו דיר פליען. איי רבי! קול דודי דופק, דודי דופק, פתחי לי..." [= אילו היו לי גלגלים של זהב הייתי מתגלגל אליך. אילו היו לי כנפיים של זהב הייתי עף אליך. איי רבי! קול דודי...]

"אבא היה מרבה לנגן את הניגון הזה כשאת החלק האחרון היה מנגן בדביקות יתרה. וזה אכן היה עניינו של אבא – הוא נתן לרבי מכל אשר לו.

"גם כשהתארח אצלי בבית חב"ד", מציין בנו ר' מנחם מענדל, "הוא היה יושב יחד עם מקורבים שלא שייכים לניגונים חב"דיים עמוקים ופנימיים אלו, ומנגן ניגון זה בדביקות נפלאה ואחר כך מתרגם את תוכנו לאנגלית, כאשר באי בית חב"ד מצטרפים אליו לניגון. הוא כמובן הסביר להם את הרעיון שעומד מאחרי השיר - הגעגועים לשוב ולהתראות עם הרבי. בכך היה מוסיף עוד נדבך נשמתי בקשר הנשמתי שלהם עם הרבי".

לנגד עיניו של ר' זלמן עמדה אמרתו של הרבי לאביו הרה"ח ר' שלום ישעי' "וועו איך וועל הערן בשורות טובות, וועל איך

זיין געזונט" - כשאשמע בשורות טובות, אהיה בריא. זו הסיבה שהיה מעודד את בני משפחתו ואת מקורביו לכתוב לרבי תכופות ולבשר לו בשורות טובות. כך לאחר כ"ז באדר וגם לאחר ג' בתמוז באמרו כי "גם כעת יש לכתוב לרבי ולבשר בשורות טובות".

לא בכדי, לאחר האירוע הבריאותי בז"ך באדר ראשון תשנ"ב, ציינו אנשים רבים דברים אלו של הרבי לר' שלום ישעי' ע"ה, אביו של ר' זלמן, ושלחו לרבי מכתבים ובהם בשורות טובות כדי להוסיף בבריאותו. באותם ימים ישבה קבוצת בחורים – ובהם בנו, ר' נחמי' דייטש – במשרדי ה'שלוחים אופיס' בקראון הייטס, והתקשרה לרבים מאנ"ש וביקשה מכל אחד לקבל עליו החלטות טובות על מנת לבשרן לרבי ולהחיש את רפואתו.

ר' זלמן עצמו הוסיף באותה תקופה שבין כ"ז באדר ראשון תשנ"ב לג' תמוז תשנ"ד, פרקי תהלים רבים. היו ימים שבהם סיים פעמיים את ספר התהלים כולו. אף מדי שבת סיים את ספר התהלים ובשבת מברכים סיים פעמיים, זאת בנוסף לקבלה טובה שקיבל עליו ללמוד באופן שיטתי את כל תורתו של הרבי.

~

על תחושת הכבוד והיקר שהוקיר ר' זלמן כל מילה שיצאה מפי הרבי, כמו גם חשיבותה של הנהגה שנהג בה הרבי, ניתן ללמוד מהסיפור הבא:

סעודת שבת בביתם של ר' זלמן ותבלחט"א מרת צירל דייטש, הייתה מהרגעים היפים ביותר במשך השבוע בביתם. בחורים רבים מתלמידי הישיבה היו מגיעים להשתתף עמם בסעודות השבת, בשל האווירה החסידית החמימה שמילאה את הבית.

בראש השולחן ישב תמיד ר' זלמן בביטול האופייני וניהל את הסעודה בסדר מסודר, כשהוא משלב בין צורכי בני המשפחה לבין

האורחים הרבים; בין המנות הטעימות שהגישה בעלת הבית לבין דברי התורה, חזרת דא"ח והניגונים שנוגנו בצוותא על ידי כולם.

ר' זלמן, כמה אופייני, לא החשיב את ביתו כמקום הפרטי שלו; ביתו הוא בית חב"ד, ביתו שייך לרבי, וכל שאיפתו הייתה לגרום לרבי נחת רוח. ביתו היה אפוא פתוח תמיד בפניו תלמידיו ואורחיו של הרבי.

בכל סעודה היה מבקש מאחד האורחים לערוך את הזימון, מבלי שנטל את הכיבוד לעצמו. הוא היה מקפיד שיזמנו על הכוס (כפי המובא ב"היום יום" י"ד כסלו), שכך היה נהוג אצלו לייקר כל מנהג חב"די.

באחת הסעודות של ליל שבת קודש הזדמן הת' חיים גרייזמן (כיום שליח הרבי בשטוקהולם, שוודיה), ידיד ורע של בנו לוי ע"ה. בתום הסעודה כיבדו בעל הבית לזמן על הכוס, אולם האורח העיר לר' זלמן, כי מדברי הרבי עולה, שעל החסידים לנהוג כמנהג כ"ק אדמו"ר הריי"צ, שרק בסעודת היום מכבדים אחרים לזמן, אבל בסעודת הלילה על בעל הבית לזמן.

"שמא תראה לי מהיכן שאבת את הדברי?" התפלא ר' זלמן. מבלי אומר ודברים שלף הבחור את הספר "המלך במסיבו" (חלק א עמוד 272) המתעד את חילופי הדברים שהתנהלו בעת הסעודות על שולחן המלך, שם צוין כי באחת מסעודות ימי החג כיבד הרבי את החסיד ר' זלמן דוכמן, שהיה אף הוא מבין אורחי המלך, לזמן. עם זאת העיר הרבי באותה הזדמנות באוזני החסיד ר' יעקב כץ, "בוודאי אתם נוהגים כמו כ"ק מו"ח אדמו"ר שרק ביום היה מכבד מישהו אחר בזימון".

משנוכח ר' זלמן שכך הם פני הדברים - וכל מנהג ואמירה שיצאו מפי המלך, קדושים הם בעבורו - החל ר' זלמן להקפיד לזמן בעצמו מידי ליל שבת.

ר' זלמן מקבל דולר לצדקה מהרבי

אם אפשר למצות את פרק התקשרותו לרבי, ניתן לסכם זאת בסיפור אחד מני רבים:

עוד בתקופה שבה היה יושב תחכמוני בישיבה, כ'תמים' מן המניין שלא התפרנס משל עצמו, היה נותן לרבי דמי 'מעמד' חודשיים בסכום של 20 דולר. באותם ימים סכום זה נחשב לסכום נכבד, ובוודאי בעבור בחור. כששאלו אותו לפשר הדבר, לא הבין את השאלה: "אני אוהב את הרבי, והכסף הזה מיועד לרבי", אמר בפשטות ובכך סיכם את תמצית הקשר שלו עם הרבי – כיחס בן אל אביו.

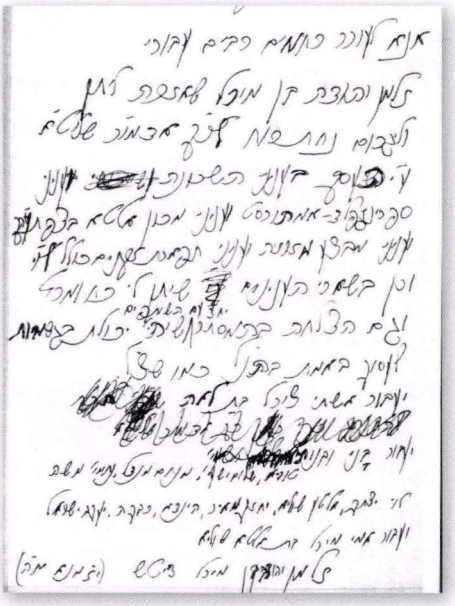
פרק תשיעי

קצין ה'מבצעים'

זלמן ידע לשלב היטב בין היותו חייל נאמן בצבאו של הרבי שנכון לבצע כל הוראה של הרבי, לצד העובדה שנשאר ב'בסיס-האֵם' ב"קראון הייטס", ולא להיות בשליחותו בערים הרחוקות כשליח רשמי מן המניין. ר' זלמן ראה עצמו כ'בעל עסק' לכל דבר ולא כשליח, ואף על פי כן, לא השתמט מליטול אחריות לעסוק במבצעיו הקדושים של הרבי. גם כתושב קראון הייטס הוא ידע כי הוראותיו של הרבי להפצת יהדות וחסידות שייכות גם אליו.

מדי פעם בפעם יצא הרבי ב'מבצע' חדש להגברת המודעות היהודית לקיום מצוות בקרב עמך בית ישראל הפזורים בעולם. במשך השנים עורר הרבי על קיומן של מצוות כאלה ואחרות במטרה לעורר את דעת הקהל ולהגביר את הפעילות לזירוז יהודים לקיימן. במשך השנים יצא הרבי פעמים רבות בבקשות להגביר ולהעצים עניינים אלה ואחרים בתורה ובמצוות, אך מתוכן נבחרו עשר מצוות עיקריות וכלליות בעלות השפעה רבה על היחיד ועל כלל העם היהודי. הרבי הגדיר אותן כ"מבצעים תמידיים" או "עשרת המבצעים הידועים". זו הסיבה שנבחרו דווקא מצוות אלו, בהיותן מצוות כלליות ועיקריות ביסודות הדת היהודי. (ש"פ וישב, מבה"ח טבת א' דחנוכה תשמ"ג).

"שאזכה ליתן ולגרום נחת רוח..."
טיוטת הפ"נ שכתב לרבי

במשך השנים, פעלתנות רבה שנעשתה במסגרת 'מבצעים' אלה הביאו תנופה רבתי להתעוררות בקרב עם ישראל והשיבה רבבות יהודים אל אביהם שבשמים. כך נקבע בלקסיקון החב"די הביטוי "עשרת המבצעים" כשהכול יודעים כי הכוונה היא לעשרת המבצעים שהפכו לקמפיין מכוון במטרה להעצים את המודעות לנושא. מבצעים אלו עסקו במצוות: תפילין, תורה, מזוזה, צדקה, בית מלא ספרים, נש"ק, טהרת המשפחה, כשרות, חינוך, ואהבת ישראל.

ר' זלמן ראה עצמו בבחינת "חבר אני לכל אשר יראוך" (תהילים קיט, סג). כל אימת ששמע על 'מבצע' חדש, גלגלי מוחו כבר נעו בכיוון המעשי – איך ליישם את הקריאה של הרבי למבצע פרקטי המתבצע ברמת השטח. הן זהו רצון הרבי, וזאת צריך לקיים בכל מחיר.

כך גם עולה מפ"נ שכתב בחודש מנחם-אב תשמ"ה בו ביקש שיוכל לגרום נחת רוח לכ"ק אדמו"ר שליט"א "על ידי העסק בעניני השכונה ועניני ספרינגפילד ואמהורסט, וכן עניני מכון אלטע בצפת עה"ק, ועניני מבצע מזוזה ועניני תפארת זקנים כולל לוי"צ - וכן בשארי העניינים שיתן לי כוח ומרץ". ממילים מתומצתות אלו עולה החשיבות הרבה שרצה לגרום נחת לרבי על ידי היותו חייל נאמן במערכה של 'המבצעים'.

מבצע תפילין

בשנת תשכ"ז, שבוע ימים לפני פרוץ מלחמת ששת הימים, כשהעם בישראל היה שרוי במתח עצום מפני ההכנות של צבאות ערב לקראת מלחמה עם ישראל, יצא הרבי עם ה'מבצע' הראשון "מבצע תפילין" (שיחת ש"פ במדבר תשכ"ז). נוכח הדריכות לקראת המערכה הקרבית שממנה חשש העם בישראל, השמיע הרבי תחזיות אופטימיות לגבי תוצאות המלחמה. במהלך ההתוועדות קרא הרבי לחסידים לצאת לרחובות ולהשפיע על יהודים אחרים להניח תפילין בנמקו את בחירתו במצוות תפילין בכך שהיא "מצווה כללית" שלדברי חז"ל "הוקשה כנגד כל התורה" (קידושין לה, א). הרבי גם ציטט מדברי חז"ל את הסגולה שבמצוות תפילין להפחיד את האויב, כפי הנאמר "וראו כל עמי הארץ כי שֵׁם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (תבוא כח, י), ועל כך אמרו חז"ל "אלו תפילין שבראש" (ברכות ו, א).

בעקבות הקריאה פשטו חסידי חב"ד בהמוניהם על ריכוזים הומי אדם והציעו לעוברים ושבים להניח תפילין. ואכן, בימי המלחמה ובימים שלאחריה הניחו מאות אלפי אזרחים כמו גם חיילי צה"ל.

ר' זלמן דייטש כהרגלו, פרקטי ומעשי, נתרם למבצע תפילין. על דלפק שולחנו שבמשרד היו מונחות תדיר זוג תפילין ובכל פעם שהגיע למשרדו ספק סחורה, קונה פוטנציאלי או סתם מבקר שלא הניח תפילין באותו יום, עוד בטרם פתחו לדבר בענייני עסקים, היה ר' זלמן מציע לו להניחן. ר' זלמן בדרכו הנעימה ידע לסחוף אחריו את העומד מולו כדי שהלה יפשיל שרוולו ויקיים את המצווה.

אם ר' זלמן הבחין כי האיש העומד לפניו רציני, ויש סיכוי שאם רק יהיו לו תפילין משלו יניחן בכל יום, היה מציע לו לרכוש זוג תפילין. אמנם יכול היה להעניק לו אותן במתנה, אך ר' זלמן ביקש

מאות אלפי יהודים בכל העולם שהניחו תפילין בזכות 'מבצע תפילין'

שישלמו בעבורן, מתוך הבנה כי ככל שאדם ישקיע יותר – כך הסיכוי שישתמש בתפילין מדי יום ביומו.

בחורי ישיבה שהיו יוצאים בקביעות ל"מבצע תפילין" ונזקקו לזוגות תפילין כדי להניחן לאנשים, ידעו כי ר' זלמן ישתדל לסייע להם במידת האפשר.

באחד הימים צלצל הטלפון במשרדו של ר' זלמן. מעבר לקו היה יהודי שאינו שומר מצוות שרק כמה ימים קודם לכן ביקר במשרדו לצורך עסקיהם המשותפים. ר' זלמן כהרגלו הציע לו להניח תפילין בהסבירו על מעלת התפילין ועל כך שהן מאריכות חיים, כפי דברי חז"ל "כל המניח תפילין מאריך ימיו" (מנחות לו, ב).

האיש מעבר לקו נרעש ונרגש. הוא מספר לר' זלמן כי יום לאחר שהניח תפילין אצל ר' זלמן, נסע במכוניתו ולפתע משאית גדולה נכנסה ברכבו מאחור ומחצה אותה לחלוטין! אנשי כוחות

ההצלה שקיבלו דיווח על התאונה היו בטוחים כי הם באים לפנות בר-מינן, רח"ל. אך למרבה תדהמתם, האיש חולץ מן הרכב ללא פגע ללא כל הסבר בדרך הטבע. האיש נרעש ונרגש נלקח לבדיקות בבית הרפואה, שם איששו הרופאים כי הלה יצא ללא פגע.

פתאום צפה ועלתה במוחו התמונה מהיום הקודם – כשר' זלמן מפציר בו להניח תפילין בנמקו זאת, בין השאר, בסגולה של אריכות ימים... כעת הוא מתקשר לר' זלמן כדי להודות לו על כך שהציל את חייו.

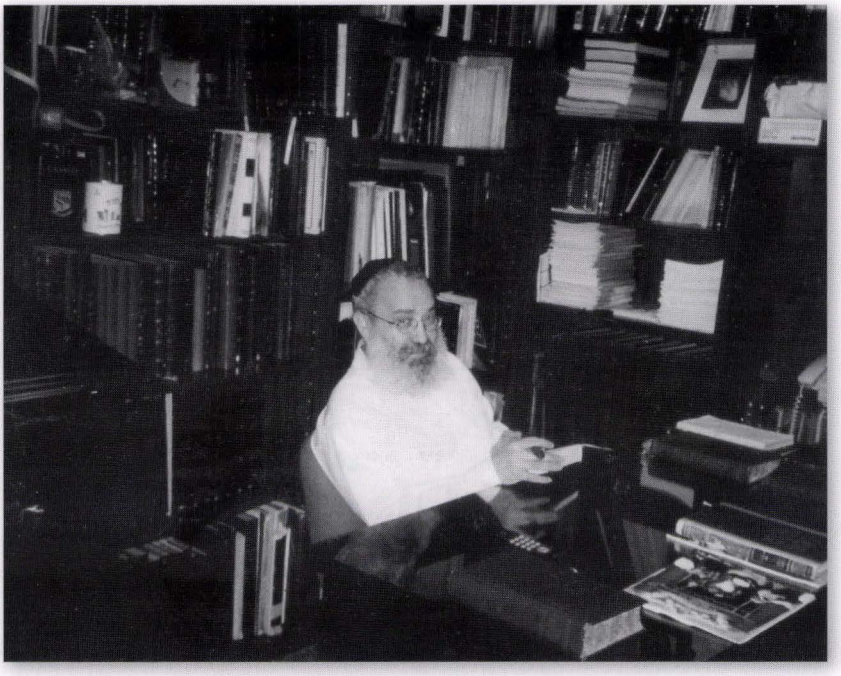
באחת מטיסותיו לארץ הקודש קם ר' זלמן ממקומו והחל להסתובב בין הנוסעים והציע לנוסעים היהודים להניח תפילין. אחד האנשים פנה אליו לפתע ואמר לו "אני זוכר אותך". התפלא ר' זלמן. "אתה זוכר אותי? מהיכן?" הלה השיב כי זמן לא רב קודם לכן הגיע ר' זלמן לביתו להתקין מזוזות חדשות, כפי שאכן נהג. כיוון שנפתח הפתח, המשיך ר' זלמן לשוחח עם האיש עוד זמן רב בכל הקשור להתחזקות בקיום תורה ומצוות.

מבצע בית מלא ספרים

אחד המבצעים שעמם יצא הרבי בשנת תשל"ד הוא "בית מלא ספרים" (שיחת י"ט כסלו תשל"ד, ס"ח). במסגרת מבצע זה קרא הרבי שבכל בית יהודי יהיו כמה שיותר ספרי קודש, ולכל הפחות ספרי קודש בסיסיים כך שהדייר המתגורר בדירה יוכל ללמוד בכל עת שירצה. במסגרת המבצע ביקש הרבי שיהיה סידור תפילה, חומש ותהלים, גמרא או משניות וקופת צדקה בכל בית יהודי.

דומה כי למבצע זה רחש ר' זלמן חיבה יתרה. ספרי קודש היו אחד מתחביביו האהובים. בעקבות הוראתו של הרבי להכניס הביתה ספרי קודש, היו ארונות הספרים בביתו מלאים עד להתפקע. גם במרתף ביתו היו ארונות הספרים מלאים וגדושים.

ר' זלמן בספרייתו האהובה עליו

כל ספר חדש או אפילו קונטרס שהיה יוצא על הפרשה, וכן עלונים עם דברי תורה שיצאו לאור לקראת שבתות, היה אוסף בדבקות. גם עלונים חסידיים שהיו גדושים בחומר קריאה מעניין, היה אוסף באדיקות, כורכם ומכניסם אחר כבוד לארונות הספרים שלו.

מדפים שלמים הוקדשו לספרים שעסקו בענייני משיח וגאולה. בפנים הספר היה רושם "לה' הארץ ומלואה - ספרית משיח", כשהכוונה היא לספרייתו המיוחדת ובה ספרי משיח וגאולה.

בקראון הייטס היה מוכר ספרים שהיה מגיע בקביעות לבית משפחת דייטש עם ספרים חדשים שביקש לעניין בהם את ר' זלמן. לפעמים כבר היה ברשותו של ר' זלמן אחד מהספרים המוצעים, אבל בידעו שזה יעזור לפרנסתו של הלה, היה רוכש ממנו כמה ספרים. ר' זלמן אף העיד על עצמו פעם כי הוא "יודע

ספר"; בהסבירו בהומור שנון "אני יודע בדיוק אלו ספרים יש ברשותי". לא היה זה דבר של מה בכך, שכן ארונות הספרים שלו היו גדושים עד להתפקע באלפי ספרים.

ר' זלמן ביקש לחבב אף על ילדיו את הספרים ולייקרם. בכל שנה בימי החנוכה היה מעניק להם כספים בעבור קניית ספרים. אמנם יכול היה לקנות להם בעצמו ספרים, אך הוא ביקש שהילדים ישקיעו מחשבה בבחירת הספרים וישאבו סיפוק מעצם קנייתם.

פעם הכריז באוזני ילדיו על תחרות: "כל ספר שאתם מוצאים בבית ויש ממנו יותר מעותק אחד - אתם רשאים לקחתו בשבילכם". הילדים אצו רצו לתפוס לעצמם ספרים. לבסוף, כל אחד מהם יצא עם "שלל", חוץ מאחד הילדים שהתלונן שלא נשאר בעבורו מאומה. אביו ניחם אותו וביקשו "בחר לך סט ספרים שיהיה רק שלך. איזה מהם שתבחר - נתון לך!"

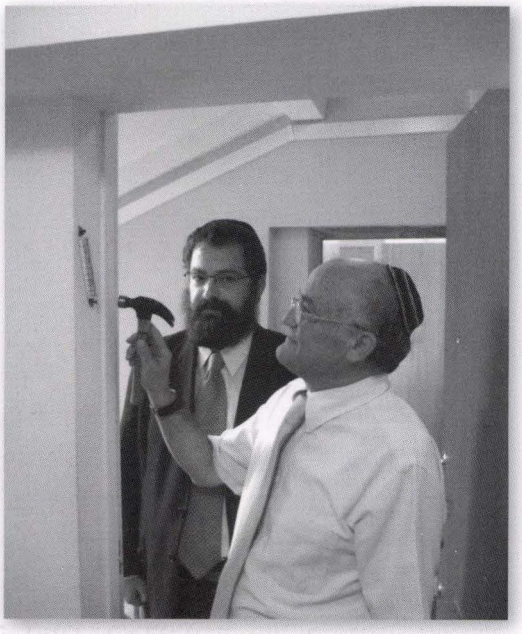
למרות אהבתו את הספרים והערכתו אותם, מעולם לא קישט את ביתו בארונות ספרים יוקרתיים. הוא הסתפק בארונות פשוטים שהכילו את המשא הכבד והיקר של אלפי הספרים. עם זאת, כאשר נישאו ילדיו, העניק להם ארונות מיצירותיו של גיסו ר' שלמה אזגווי שעסק בבניית רהיטים יוקרתיים. כך היו ילדיו הנשואים גאים להציג את ספרי הקודש שלהם בארונות כה יפים.

מבצע מזוזה

במוצאי שבת קודש י' בשבט תשל"ד הכריז הרבי על מבצע מזוזה. הרבי ביקש לדאוג שבכל חדר ובכל בית יהודי תיקבע מזוזה כשרה שתיבדק מדי פעם בפעם. מאז עורר הרבי רבות את עניין חשיבות המזוזות בכל בית ובכל פתח, והחשיבות לבדוק את המזוזות שתהיינה כשרות כהלכתן.

הרבי אף הוסיף ואמר, כי מכיוון ש"כל ישראל ערבים זה בזה" (שבועות לט, א), הרי שהתקנת מזוזה כשרה, ולו בביתו של יהודי

מבצע מזוזה

אחד, מוסיפה שמירה והגנה לכלל ישראל בעולם כולו. (לקוטי שיחות חלק י"ט עמוד 126).

כזכור, כאשר נכנס האח ר' אברהם משה לעסק המשפחתי, הוא קיבל תשובה מהרבי "להתעסק בהפצת המעיינות בזמן הפנוי מהנ"ל". ואכן לצד העסקים שאליהם נכנס, החל ר' אברהם משה להסתובב בעצמו בבתי משפחות כדי להתקין בהם מזוזות, זאת על פי הפניות שקיבל ממשרדי צעירי אגודת חב"ד. לעתים הייתה גם רעייתו מצטרפת אליו למסעותיו אלו מחוץ לשכונה. ר' אברהם משה לא הסתפק בכך, ואף גייס אברכים רבים נוספים משכונת קראון הייטס.

כשנודע הדבר לר' שמואל ברוק הציע את עצמו כשותף מלא לפעילות מבורכת זו, ומאז החלו השניים לנהל פעילות רחבת היקף במבצע מזוזה. הם גייסו אברכים וכספים כדי לקיים את הפעילות. עד היום ממשיך ר' שמואל ברוק להתעסק בפעילות זו, כאשר נושא הוא בעול הכספי של המוסד.

כאשר הורחבה הפעילות, הציע ר' זלמן לשניים שימנו וועד שינהל את הפעילות. ואכן ר' אברהם משה דייטש ור' שמואל ברוק צירפו את ר' גבריאל גופין המשמשים כוועד המוסד.

עד היום הזה מנהל הר' שמואל קסלמן את הפעולות הרחבה מידי יום ביומו. במשך השנים נבדקו מזוזות באלפי בתים כאשר מאות מאנ"ש מגויסים למבצע.

כשהפעילות הורחבה עוד יותר, הגיע הוועד למסקנה כי יש למצוא מקום נאות שישמש כמשרד ומרכז לפעילות והעשייה, אליו יגיעו בקשות בכל שעה משעות היממה לבוא ולבדוק מזוזות, או לחלופין לקניית חדשות.

ר' זלמן הציע להקדיש לכך חלק מהבייסמנט שתחת ביתו, לא לפני שקיבל הסכמה ורשות של רעייתו תבלח"א. לשם כך הותקנה דלת כניסה נפרדת ולשם הועבר המשרד שהמשיך להציע עזרה למאות הפונים. את הפעילות ניהלו במשך השנים בהצלחה רבה ר' משה ניסן וולובסקי ור' יוסף מייזליש בהנחיית הוועד.

לא ר' זלמן ולא מרת צירל שמו לבם לכך שדלת המשרד סבה על צירה גם בשעות המאוחרות של הלילה, כאשר אנשים באו לקחת או לתת מזוזות לבדיקה. אדרבא, גדולה הייתה שמחתם שהמקום היה למרכז פעיל ושוקק חיים. באדיבותה של רעייתו מרת צירל, הפעילות מתנהלת מן הבייסמנט עד עצם היום. עשרות מתנדבים (רבים גם עם רעיותיהם) יצאו במשך השנים אל בתיהם של אלפי מטלפנים בשכונות השונות של ניו יורק, שם הסירו את המזוזות והביאון לבדיקה ולאחר מכן קבעו אותן מחדש, או לחילופין הוחלפו במהודרות במידת הצורך.

כחמש שנים לאחר פטירתו של ר' זלמן, נטלה מרת צירל דייטש יזמה, והיא טרחה והשקיעה בשיפוץ מחודש של המקום כדי שהארגון יוכל להעצים את פעילותו ביתר הרחבה ונוחות, לשם ולתפארת.

ר' זלמן דייטש עצמו היה יוצא פעם או פעמיים בחודש עם רעייתו מרת צירל לבתי יהודים ברחבי המטרופולין הגדול כדי לבדוק מזוזות, וזה היה ה"בילוי" השבועי שלהם ביחד. למותר לציין כי גם ר' זלמן מעולם לא הסתפק בבדיקת מזוזה או בהחלפתה; הביקורים הללו הפכו לביקורי בית נעימים שהיו מלאים בשיחות על התחזקות בשמירת תורה ומצוות והתקשרות לרבי.

ר' זלמן עם בנו חזי ובמרכז מר וודי (woodi) פולק, מהמקורבים לפעילות

ר' זלמן מסייע במשלוחי חבילות במסגרת ה'מבצעים'

ואכן, במשך השנים התקרבו משפחות רבות לתורה ומצוות בזכות ביקורים אלו של "פעילי מבצע מזוזה", כמו גם 'מופתים' רבים שקרו למשפחות אלו שחוללו שינוי בחייהם.

בביתו החזיק ר' זלמן פנקס קטן שהוקדש ל"מבצע מזוזה" בו היה מציין את התאריך בכל פעם שיצא לבדוק מזוזות. מדי כמה ימים היה בודק אם קיים די הצורך את חובתו בעניין, ואם לא – שוב היה מוצא את הזמן בתוך העומס הרב של סדר יומו, והיה יוצא שוב לדרך כשבאמתחתו מזוזות חדשות.

ר' מנחם גרליצקי נזכר כי כשהיה אברך צעיר לא הייתה ברשותו מכונית, אך מאחר שהיה חשוב לו לצאת ל"מבצע מזוזה" כמה פעמים בשבוע, היה שואל מר' זלמן את מכוניתו לשם כך. לא היה מאושר מר' זלמן ששמח לקחת חלק במצוות שעשה רעהו...

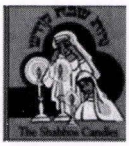
על אחת היציאות המיוחדות במסגרת מבצע מזוזה, מספר בנו ר' מנחם מענדל: "פעם יצאתי עם אבא לסייע לו ב'מבצע מזוזה'. אותו היום היה הארבעה ביולי, יום העצמאות האמריקאי, יום של חגיגות. יצאנו לכתובת מוגדרת מראש וזאת על פי בקשתו של בעל הבית שגם קבע את מועד הביקור ליום זה דווקא. עד היום לא ברור מדוע ביקש בעל הבית שנבוא להחליף מזוזות באותו היום דווקא, מאחר שבביתו נערכה באותה שעה מסיבה גדולה, והבית היה מלא בצעירים ובצעירות רעשניים. כה גדולה הייתה המסיבה, שהרחוב נסגר לתנועה על ידי המשטרה המקומית. רק כשהתקרבנו ברגל בתוך ה'בלוק' הסגור, הבנו שהמסיבה מתקיימת בבית שאליו היו פנינו מועדות. למען האמת, היינו נבוכים.

"ברור לי שלו היה אבא יודע מראש על קיום המסיבה, לא היה מביא אותי לשם, כשאני בחור צעיר כבן ארבע-עשרה שנים בלבד, תלמיד בישיבת 'אהלי תורה'. אבל עתה, כשאנו כבר שם, היה עלינו לבצע את העבודה - להפוך את מקום ההפקרות הזה לבית יהודי עם מזוזות קדושות השומרות על הפתח מכל מרעין בישין. את העבודה הזאת ביצענו.

"למרות ההוללות הגדולה ששררה שם, עברנו מחדר לחדר והמשכנו בעבודה באדיקות רבה כשאנו מתעלמים לגמרי מהנעשה מסביב. ביני לביני תהיתי מה יהיה עליי לשמוע על כל זה בשובנו הביתה. ידעתי שאבא יגיב על כך.

"ואכן לא טעיתי. כשהיינו ספונים שוב בחשכה ובשקט המבורכים שבתוך המכונית שגמעה בשקט את הדרך לקראון הייטס, כשאוזנינו עדיין אפופות רעש מהמוזיקה הרעשנית, פתח אבא ואמר לאחר שתיקה מהורהרת: "הבעל שם טוב אומר שמכל דבר בעולם אפשר ללמוד. יש דברים מסוימים שלומדים מהם מה לעשות ויש דברים שלומדים מהם מה לא לעשות. מה שראית הלילה, בני, היה שיעור מובהק איך ראוי שלא להתנהג!"

מילים קצרות ומתומצתות, אך המשפטים הקצרים הללו נחרטו במוחי היטב, וחוזרים ונשנים מדי פעם בפעם עד עצם היום הזה. שיעור קצר וחזק, אחד מרבים מבית מדרשו של אבא דייטש..."

מבצע נרות שבת קודש

מבצע נרות שבת קודש החל בכ"ד באלול תשל"ד. בשיחה יוצאת דופן לנשי ובנות חב"ד ביקש הרבי לחדש את המנהג הטוב שכל בת ישראל בהגיעה לגיל שלוש, תחל להדליק נר שבת בברכה. הלהבה הקטנה האחת, הסביר הרבי, תצטרף לעוד ועוד להבות וזה יביא תוספת אור עצומה לעולם ובכך יזרז את הגאולה הקרובה. הרבי הסביר את גודל הזכות לאלו המצטרפות למעגל העולמי של מוסיפות אור, ואף העניק מטבעות לברכה והצלחה למדליקות החדשות.

בעקבות זאת, אלפי נשים בכל קצווי תבל קיבלו עליהן את האחריות להפיץ את "מבצע נש"ק". נשות חב"ד פשטו לכל מקום שבו אפשר ותימצא אישה יהודייה - קניונים, בתי רפואה, בתי ספר וגנים, בתי אבות, רחובות הערים השונות, בתים פרטיים ובעצם איפה לא, ושכנעו נשים להאיר את ביתן באור של שבת

וקדושה. מופתים רבים אירעו בעקבות החלטתן של נשים לקבל עליהן את המצווה.

בניו יורק הוקם ארגון מיוחד לשם כך על ידי ר' נחום שטרנברג ורעייתו הרבנית אסתר. הם ניהלו את המבצע הזה ודאגו ליישומו בכל מובניו; הפיקו חומרי הסברה, ייצרו רבבות פמוטות וערכו מבצעים שונים סביב נושא זה. ר' זלמן כדרכו לא עמד מן הצד, ועל פי בקשתם סייע בידם להגשים את המבצע. אף על פי שבני הזוג שטרנברג קיבלו עליהן את חלק הארי של ההוצאות, הם נזקקו מדי פעם בפעם לעזרה בעניין זה. תמיד כשזה קרה – הם ידעו שאפשר לפנות לר' זלמן דייטש ותמיד ייענו בעין יפה.

מבצע טהרת המשפחה

גם במבצע "טהרת המשפחה" – עמו יצא הרבי בט"ו בתמוז תשל"ה - נטל ר' זלמן חלק פעיל. כל שליח שבנה מקווה בעירו, ידע כי פנייה לר' זלמן דייטש לא תיענה ריקם. שלוחים רבים שביקשו את סיועו לבניית מרכז טהרה היו ניגשים אליו ויוצאים ממנו ובידם תרומה ראויה ויפה למען המטרה הנעלה של קידום מצוות טהרת המשפחה.

אחד המקוואות שהיו הכי קרובים ללבו, היה המקווה באמהרסט. את בניית המקווה באמהרסט נטל על עצמו לשלם במלואה. הוא אף עודד את רעייתו צירל להיות מעורבת במבצע טהרת המשפחה. היא הייתה חברה ב"קומיטי" - עמותת הנשים שהוקמה בקראון הייטס לקידום ענייני המקווה המקומי ובוועד זה היא חברה גם כיום. ר' זלמן היה גאה בכך ביותר, ותמיד התעניין אצלה בנעשה והנשמע בעמותה וחיזק את פועלה.

מבצעי חגי ישראל

ר' זלמן היה נרתם הכן גם ל'מבצעים' שהיו קשורים לחגי ישראל ומועדיו. מעולם לא שלח אחרים, אלא הוא בעצמו התייצב ופעל

ג'פרי קימבל עם ר' זלמן ועם הגיס ר' שלום טננבוים

כמיטב יכולתו. כל אימת שהיה מגיע לעיר שליחותו של חמיו, בעיקר בחגי פסח וסוכות, היה מרגיש את עצמו כמו שליח הניצב ממש בחזית. הוא היה אוזר מותניו והופך להיות שליח פעיל לכל דבר ועניין.

מרתקת היא עדותו של אחד מחבריו, ר' ג'פרי [ר' ראובן דוד] קימבל, עורך דין מצליח שהיה אחד ה'מקורבים' של חמיו הרב דוד איידלמן, וברבות השנים נוצרה ידידות עמוקה בינו לבין ר' זלמן.

ג'פרי קימבל היה "שר האוצר" של הישיבה שניהל הרב איידלמן. קימבל זה הינו יהודי שומר תורה ומצוות ובן למשפחת פוליטיקאים ידועים בארה"ב שהיה לו קשר גם עם הנשיא ניקסון. ג'פרי דאג להשתתף בכל ההתוועדויות שארגנו ר' זלמן או חמיו והיה מעורב בכל העניינים החב"דיים בספרינגפילד. לפעמים כשג'פרי היה מגיע לקראון הייטס, היה נכנס "סתם כך" לכוס קפה בביתם של ר' זלמן וצירל.

ג'פרי נהג לכתוב לרבי לפחות אחת לשבוע והרבי היה עונה לו

על כל מכתביו. אם היו פעמים שג'פרי דילג שבוע אחד ולא כתב לרבי, הרבי היה מביע תמיהתו על כך... כיום שמורה אצלו בבית חבילת מכתבים מהרבי.

מספר ר' ג'פרי קימבל: "בחג סוכות אחד אירחנו, אני ואשתי, כמנהגנו בכל שנה, את חברי הקהילה בספרינגפילד בסוכתנו. באופן קבוע נהגנו לערוך התוועדות ביום השני של סוכות לרגל 'יארצייט' שחל במשפחתנו באותו יום.

הרב איידלמן עם מר ג'פרי קימבל

"באותו חג סוכות הגיעו הרב והרבנית איידלמן לסוכתנו, בעוד ר' זלמן ובניו הגדולים שהתארחו בבית משפחת איידלמן כמנהגם בכל חג, לא הגיעו משום מה. על שאלתנו, השיב הרב איידלמן שזלמן ובניו החליטו לעצור בדרכם לביתנו בבית הספר המקומי, לאתר תלמידים יהודים ולזכותם בברכת ארבעת המינים.

"זמן מה לאחר מכן הגיעו גם הם והצטרפו להתוועדות. ר' זלמן היה אחוז כולו התפעלות. ביקשנו לדעת ממה נובעת התפעלותו. הוא לא ברר במילים והביע את התרגשותו ממסירות הנפש שהייתה לתלמידים לברך על הלולב.

"'זלמן', הצטחקתי, 'כאן זו לא רוסיה. אף אחד לא יוצא להורג ולא יאבד את חירותו בגלל ברכה על ארבעת המינים!'

"זלמן לא קיבל את הסברי והוסיף לספר כי איתר תלמידים בודדים שהסכימו לברך על הלולב. אחר כך פנה לחצר האחורית

של בית הספר, שם התאמנה באותה שעה קבוצת הפוטבול למשחק הקרוב. זלמן פנה למאמן הקבוצה וביקש את רשותו לברך על הלולב עם תלמידיו היהודים. המאמן הסכים, עצר את המשחק, ובשריקה עזה ממשרוקית שהייתה תלויה על צווארו כינס את כל השחקנים: 'על כל התלמידים היהודים ללכת עם הראביי לטקס התפילות היהודי', הכריז.

"'חשוב לרגע' התפעל זלמן, 'אלו לא תלמידים שידעו משהו בענייני דת או מחוברים לדת. עובדה היא שהם הגיעו לבית הספר בחג. ייתכן שחלק מהם אפילו לא הודו ביהדותם לפני חבריהם מעולם. בכל זאת הם נטשו הכול, ולעיני חבריהם הגויים, שאולי יצחקו עליהם אחר כך, הלכו עם 'ראביי' זר ומוזר, בעל זקן מגודל, כדי לנדנד ענף ארוך ופרי לא ידוע, ולמלמל כמה מילים חסרות כל משמעות בעבורם. האין זו מסירות נפש של ממש? האין זו סיבה מספקת כדי להתפעל ולהתרגש?!'

"אני ששמעתי את הסיפור, חשבתי לעצמי שאין חברי הצנוע זלמן יודע שממי שבאמת ראוי להתפעל כאן מאישיותו הכבירה וממעשיו הטובים, הוא הוא בעצמו..."

על התוועדות מיוחדת שקיים ר' זלמן באחד מחגי סוכות בשהותו אצל חמיו, מספר הרב יהושע שי' בוטניק, שהיה נער צעיר שגדל בספרינגפילד, מסצ'וסטס. יהושע היה תלמיד מן המניין בישיבה "תורה תמימה" שבברוקלין, ישיבה ליטאית שרוחה ודרך חינוכה היו בהתאם.

"פעם, בחג הסוכות, נכנסתי להתוועדות של ר' זלמן שהתקיימה בסוכתו של עו"ד ג'פרי קימבל. התוועדות זו הפכה למסורת מדי שנה. כשנכנסתי להתוועדות, היה ר' זלמן בעיצומם של דברים. דקות אחדות לאחר שנכנסתי, שמעתי פתאום משפט שהפליא אותי היוצא מפי ר' זלמן: "הרבה מאוד למדתי על החשיבות של לימוד חסידות, אולם משפט אחד ששמעתי מפי רב ליטאי, הרשים אותי יותר מכל מה שלמדתי עד אז". כך הוא אמר.

ר' זלמן בסוכה עם משפחתו ומקורבים

"מסוקרן ישבתי לשמוע הסבר למשפט התמוה ששמעתי זה עתה.

"וכך סיפר זלמן: 'הגאון הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק היה ראש ישיבת רבינו יצחק אלחנן, שעל יד 'ישיבה יוניברסיטי' שבבוסטון והרב הראשי של העיר. פעם, לאחר פטירת רעייתו, הוא ישב 'שבעה' בביתו, והרבי שלח שלושה תלמידים לקיים מצוות ניחום אבלים כנציגיו. אני הייתי אחד התלמידים. נסענו לבוסטון ונכנסנו לביתו שהיה עמוס במבקרים ובמנחמים. מסביב לרב סולובייצ'יק ישבו באותה עת רבנים, תלמידי חכמים וראשי ישיבות מכובדים, ואנחנו, הבחורים הצעירים, נעמדנו בצד וחיכינו בסבלנות שיגיע תורנו לנחם.

"לפתע נפלה עינו של הרב סולובייצ'יק על שלושתנו. חזותנו העידה עלינו כאלף עדים שאנו חסידי חב"ד, ולא מבקרים קבועים בסביבה הזאת. הרב סולובייצ'יק קיבל אותנו בחום רב ובידידות מופגנת על אף שמעולם לא ראה אותנו קודם לכן. בשכלו החריף תפס מיד שנשלחנו אליו על ידי ה'ליובאוויטשער רעבע'. בדמעות אמר לנו: 'ידעתי מיד שרק מי שיודע ללמוד חסידות, יש לו היכולת להבין את כאבי הרב שאני נמצא בו'...

"המשפט הזה" - סיים ר' זלמן את סיפורו בהתוועדות שבסוכת ג'פרי קימבל - "הרשים אותי לגבי חשיבותה של תורת החסידות יותר מכל מה ששמעתי בהתוועדויות הרבות שהשתתפתי בהן".

"אותי" - מספר הרב יהושוע בוטניק - "הסיפור הזה הרשים אותי עד כדי כך, שבו במקום קיבלתי עליי החלטה להמשיך את לימודיי בישיבה שלומדים בה חסידות. ואכן, משסיימתי את לימודיי במתיבתא 'תורה תמימה', עברתי ללמוד ב'זאל', של ישיבת חב"ד במוריסטאון ניו ג'רסי. אחר כך המשכתי בשליחות כבחור לניו הייבן ומשם ללימודי 'סמיכה' בישיבה ב-770. כיום אני מכהן כרב באוטווה שבקנדה.

"הסיפור ההוא שסיפר ר' זלמן באותה התוועדות שינה את חיי, ועוזר לי עד היום להשפיע על חייהם של יהודים רבים במדינתי".

מצות של אמונה

על הפעילות וה'מבצעים' שערך ר' זלמן בספרינגפילד, מוסיפה ומספרת השליחה מרת אביבה דערען, שליחת הרבי באמהרסט:

"את ליל הסדר הציבורי באמהרסט ארגן בעלי, ואילו ר' זלמן ארגן את ליל הסדר בספרינגפילד, כשאת האוכל לשני הסדרים הציבוריים היינו אנחנו מכינים.

"זכורני שפעם בחג הסוכות חזרו זלמן ובעלי הביתה מהתוועדות חסידית שמחה בבית הכנסת, ובדרכם נתקלו בשתי זקנות יהודיות דוברות אידיש. הם עצרו את הזקנות והתעניינו אצלן אם אי פעם חזו ביהודי העושה 'גלגול ראש' מתוך שמחה. אחרי מחשבה מעמיקה הגיעו למסקנה שלא, הן לא ראו.

"מול עיניהן הנדהמות הדגימו שני החסידים גלגול ראש על המדרכה, על סירטוקיהם..."

על ה'מבצעים' שערך בספרינגפילד, עיר שליחותו של חמיו, מוסיף ומספר גיסו ר' יענקל גולדשטיין:

"בכל שנה היינו, זלמן ואני, נוסעים עם משפחותינו לבלות את חג הפסח ואת חג הסוכות אצל הוריהן של נשותינו. בערב פסח נוהג היה הרבי לחלק מצות לחסידיו. זלמן ואני היינו דואגים

הרב איידלמן ורעייתו עם נכדיהם לבית משפחת דייטש בשעה של נחת חסידי

לעמוד בתור מוקדם כדי לעבור בין הראשונים, שכן ידענו שעוד נסיעה ארוכה לפנינו.

"שנה אחת, כשהעניק לנו הרבי את המצות, פתאום עצר הרבי את התור ושאל האם נספיק להגיע בזמן לספרינגפילד. עניתי שבעזרת ה' אנו מקווים להגיע בזמן. היה זה מעט מוזר לשמוע שאלה כזאת מפי הרבי, אך נראה שמפי הקודש אין מילים שיוצאות בלי מטרה. ואכן, באותה שנה, משום מה, הצלחנו להגיע ליעדנו בקושי רב ביותר, ממש בדקה האחרונה...

"בשנה שאחר כך נשנה הסיפור, אך הפעם הרבי שאל פעמיים או שלוש אותה שאלה: 'האם תגיעו בזמן?' באותה שנה, משום מה, חלו עיכובים על גבי עיכובים בדרך והיינו צריכים לנטוש את

המכונית בפרוס החג, ולהמשיך את שארית הדרך ברגל. שלחנו גוי כדי להביא את המצות של הרבי מתוך המכונית.

"בשנה שלאחר מכן כבר למדנו את הלקח ולא נשארנו לחלוקת המצות. יצאנו לדרך הרבה יותר מוקדם.

"והנה, הפלא ופלא, בשנה שלאחר מכן, תשל"ח, פסק הרבי מלחלק מצות בערב פסח לציבור הרחב אלא על ידי אברכי הכולל שחילקו בעצמם לכלל הציבור.

"הרבי יצא באותן שנים (תשמ"ו) בקריאה לערוך 'סדרים' ציבוריים לאחינו בני ישראל שיצאו מאחורי מסך הברזל. מובן שזלמן גיסי קיבל עליו מיד את המשימה: 'סדר' אחד היה זלמן עורך ליהודים יוצאי רוסיה שגרו באזור ספרינגפילד בעוד שאת ה'סדר' השני חגג עם בני המשפחה".

ר' זלמן בשיחה עם חמיו הרב איידלמן

ב'סדר' הראשון היו מסובים עם הקהל גם ילדיו. זלמן, שרצה לקיים את מצוות הרבי, אבל לא להכביד על אף אחד אחר, קיבל עליו את מימון הפרויקט וגם ניהל את ה'סדר' בעצמו. ילדיו התבקשו לומר את ארבע הקושיות בקול רם וכן דברי תורה קצרים. לאלו מבין המסובים שלא הבינו אנגלית, הועמדו שני דוברי רוסית מקומיים יודעי אנגלית שתרגמו את תוכן הדברים בעבור כולם. בסיום ה'סדר' היו ר' זלמן ומשפחתו ממהרים לביתם של הסבא והסבתא איידלמן כדי לערוך שם 'סדר חסידי' כפי שהורגלו תמיד כל השנים. לאורך כל הדרך הביתה היו שרים בקול ומתעלמים מהאנשים שפגשו בדרכם"... בשנים מאוחרות יותר, כאשר הורה הרבי לקיים סדר ציבורי בשני הלילות, ניהל גיסו השליח ר' נח ומשפחתו שי' קוסובסקי את הסדר בלילה השני.

בפורים היה ר' זלמן יוצא ל"מבצעים" בבתי אבות. הוא היה לוקח את ילדיו אתו, מחופשים כדבעי, מגילת קלף בידו, שם היו קוראים את המגילה בפני הדיירים. ר' זלמן היה מעודד את ילדיו לשיר בפני הדיירים והדיירות, ולפעמים לעשות בעבורם "הצגות" קטנות כדי לשמחם, בכך היה מביא אור לחייהם. גם בפורים, עם כל העיסוקים, לא שכח ר' זלמן את אותם קשישים הצמאים לפיסת אור ושמחה מהעולם הגדול.

גדלותו של ר' זלמן הייתה בכך שאת כל הפעולות שעשה, גדולות וקטנות, עשה בפשטות, בשקט וללא 'צלצולים' מיותרים. אדרבא, נפשו העדינה סלדה מהם והוא התרחק מכל סוג של פרסום.

על אף אישיותו המיוחדת, ידיעותיו בתורה, בהלכה, בחסידות ובמנהגי החסידות, ברח ר' זלמן מכל שמץ של כבוד ויוהרה כמפני אש. מעולם לא התהדר בתואר כלשהו ולא רצה ליטול עטרה לראשו. מעשה היה ולביתו הגיעו כרטיסי 'אישור הזמנה' לבר מצווה של בנו. פתאום הבחין כי נכתב עליהם שמו ולצדו התואר "הרב". ר' זלמן לא הסכים לשאת את נזר התואר. הוא ידע כי אינו רב אלא איש עסקים ו'בעל הבית' בהגדרה החסידית. מבלי אומר ודברים מיהר לזרוק את כל הכרטיסים לפח האשפה והדפיס חדשים עם שמו לבד: זלמן דייטש.

גיל זהב

בהתוועדות שבת פרשת עקב תש"מ קרא הרבי להקים רשת מסגרות לאנשים מבוגרים ופנסיונרים וקראה על שם אביו "כולל תפארת זקנים - לוי יצחק" ועבור נשים בשם "כולל תפארת חכמות נשים" [וראה לקוטי שיחות חכ"ט ע' 269]. כולל זה נועד בעבור אנשים שעבדו ועמלו כל חייהם ועתה נותרו כשכוחם כבר אינם במותניהם אך זמן פנוי רב עומד לרשותם והם מתקשים למלא את יומם. הכולל מילא אפוא את זמנם בתוכן ובשמחה כדברי חז"ל "זקני תלמידי חכמים, כל זמן שמזקינים דעתן מתיישבת

כולל תפארת זקנים לוי יצחק בתל אביב, אחד מני רבים שהוקמו לפי בקשת הרבי

עליהן, שנאמר בישישים חכמה ואורך ימים תבונה". כולל זה הצמיח סניפים בשכונות רבות ובארצות שונות.

זמן קצר לאחר מכן נפתח בקראון הייטס "כולל" בעבור חסידים מבוגרים. ה"כולל" נפתח באחד מחדרי 770, שם למדו בכל יום עד לצהרי היום. מסגרת זו מילאה את יומם של המשתתפים בו, וכך, מלאֵי סיפוק מההספק בלימוד ומפגישתם את חבריהם, קיבל היום שלהם צביון של סדר יום קבוע ומלא תוכן. בהוראת הרבי גם ניתנה להם משכורת סמלית באופן קבוע.

על היחס המיוחד שהעניק הרבי למסגרות אלו, ניתן ללמוד מכך שהרבי עצמו היה מוסר שיחות קודש בפני הזקנים והזקנות שהשתתפו במסגרות אלו, פעמיים בשנה.

מאז ועד היום הוקמו ברחבי העולם מאות כוללים לקשישים ולקשישות (בנפרד כמובן), כאשר נושא זה פרץ הרבה מעבר לגבולות חסידות חב"ד. רבים מקרב השלוחים מחזיקים בין מוסדותיהם גם "כולל תפארת זקנים לוי יצחק", על שמו של אביו של הרבי.

משיצא הרבי עם בקשתו להקים כוללים אלה, נחלץ ר' זלמן, כמו תמיד, למלא את הבקשה הלכה למעשה. ביחד עם אחיו ר' יוסף ונדיב נוסף מקראון הייטס שביקש להישאר בעילום שם,

קיבלו על עצמם למצוא מי שיארגן את הכולל ולשלם את שכרו. עד מהרה מצאו את ר' שלום בער ברוד שנרתם לעניין זה ועסק בכך עד שנת תשמ"ג. הוא אשר העמיד את הכולל "על רגליו" ופיתחו. בשנת תשמ"ג הועבר התפקיד לר' מנחם גרליצקי המשמש בתפקיד זה עד עצם היום הזה.

האח ר' יוסף ע"ה דייטש פרש את חסותו על הכולל, והיווה פטרון נאמן לקיומו. לצדו עמד גם אחיו ר' זלמן שלא הסתפק בעזרה כספית בלבד, אלא אף מסר בעצמו שיעורי תורה מדי פעם בפעם בפני "אברכי גיל הזהב".

במסגרת פעילות הכולל של הזקנים היו יוצאים אברכים מקראון הייטס אל שכונות סמוכות כדי ללמוד עם קשישי הכולל שבאותה שכונה. ר' זלמן, כמו תמיד, ידע שאת הוראת הרבי צריך לממש ולא להמתין עד שאחרים ייטלו עליהם את המשימה. הוא עצמו פינה מלוח זמנו הצפוף ובמשך תקופה "אימץ" לעצמו כולל כזה בשכונת ברייטון ביטש, לשם היה נוסע בקביעות פעם בשבוע.

"לגיסי ר' זלמן הייתה כריזמה של מנהיג" - מספר גיסו ר' שלום טננבוים – "הוא היה יוזם ואנשים היו הולכים אחריו. הוא היה עושה - ואחרים היו מצטרפים. ר' זלמן לא היה אומר לך מה לעשות. לא היה צורך בכך. אם רצית לעשות את הדבר הנכון, היית מצטרף לפעילות רק מפני שר' זלמן היה שם.

"זכורני שבתחילת הפעילות של כוללי 'תפארת זקנים'; בתחילה לא מצאתי רצון בנפשי להצטרף למסעות של 'תפארת זקנים'. הרב מנחם גרליצקי היה הממונה לגייס אנשים לנסיעה לכוללים השונים בכל שבוע. כמה פעמים ניסה לשכנע אותי להצטרף, אך אני נטיתי להתחמק. אבל הרב גרליצקי ידע ללחוץ על 'הכפתורים הנכונים' והודיע לי חגיגית שגיסי ר' זלמן נוסע לשם בכל שבוע. נו, אם זלמן העסוק וטרוד בעסקיו מוצא פנאי ויכולת לנסוע וללמד, גם אני יכול. כך התחלתי גם אני להצטרף לנסיעות..."

אשפוך לפניו שיחי – עבודת התפילה

באחת ה'יחידויות' להן זכה ר' זלמן בהיותו בחור, תלמיד מן המניין ב"תומכי תמימים", זכה לקבל הכוונה מהרבי בעבודת ה' שלו, כאשר הרבי סלל לו את הדרך העולה בית א-ל.

אחת ההוראות שקיבל מהרבי הייתה להתמסר לעבודת התפילה. מאז החל ר' זלמן להקדיש זמן רב יותר בעבור התפילה כמנהג חסידים, כאשר תפילתו נעשית מתוך יישוב הדעת והתבוננות פנימית מעמיקה. הוא החל להתפלל לאט לאט, להתרכז במילים ולחשוב על משמעותן.

לתפילת הבוקר היה יוצא בשעה מוקדמת ביותר. חרש חרש היה סוגר את דלת הבית אחריו כדי שלא להעיר איש. הוא לא ידע כי בכל בוקר מתעוררת אמו בשעה שהנקישה העדינה של דלת הבית נשמעה, והיא מתמוגגת ורווה נחת מבנה. שעות הקימה שלו הפכו ל"שעון המעורר" שלה. היא אפילו לא נזקקה להביט בשעון כדי לדעת את השעה המדויקת. היא חלקה את הערכתה להתמדתו גם באוזני ילדיה האחרים, ושיבחה את חסידותו ונחישותו של בנה הגדול.

התפילה הפכה אצלו לעבודה של ממש, ודרך זו ליוותה אותו תמיד גם בשנים מאוחרות יותר, לאחר שנשא אישה ונכנס לעולם העסקים וזמנו לא היה פנוי. עוד שבהיותו בחור היה יושב ומתמיד ב'סדר חסידות' של הבוקר, הרי שלאחר נישואיו קבע לעצמו שיעור בחסידות בטרם ייגש לשאת את צקון לחשו. כבר בשעה שש בבוקר היה פותח את לימודי החסידות שלו, בדרך כלל בספרי המאמרים של אדמו"ר הרש"ב. תקופה ארוכה למד בחברותא עם החסיד ר' איצ'ה מישולובין ואחר כך גם עם גיסו ר' יוסל מוצ'קין. לימים גילה את אוזן בנו, כי במשך השנים השלים את כל ספרי מאמרי אדמו"ר הרש"ב הידועים באריכותם המופלגת ובהסברים המופלאים שבהם.

גם כאשר התערה בעולם העסקים והיה עליו לצאת למסעות עסקים, בכל מקום בעולם, הקדיש זמן וכוחות מיוחדים להתפלל

כחסיד וללמוד חסידות – לפחות זמן קצר לפני התפלה; לא היה מצב שגרם לו להיחפז בתפילתו. תפילתו הייתה תפילה תמה כמו גם שיעוריו הקבועים.

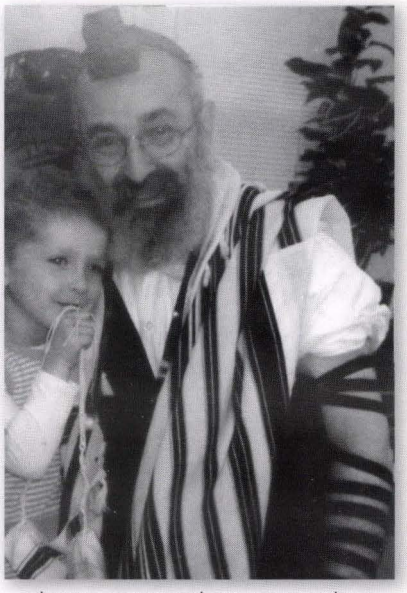
בעוד שבימות השבוע היה מתפלל תפילת שחרית במתינות כשהוא סופר ומונה את המילים כמו היו יהלומים, הרי שאת יום השבת קודש הקדיש לתפילה ב'עבודה' בשופי כפי הוראת הרבי. תפילתו זו באה לאחר לימוד ממושך של מאמרי חסידות, מהם היה דולה נקודות התבוננות ומעמיק בהן עד שהיו חודרת לתוך נפשו וספוגה בהן מכאן ומכאן.

במשך תקופה ארוכה היה מתפלל בבוקר יום השבת ב"ריינעס שול" (ברחוב 'טרוי' פינת 'אמפייר'. בשני העשורים האחרונים לחייו, התפלל בבית הכנסת 'סוסניבצא' הסמוך לביתו.)

בטרם החל מועד התפילה, כבר היה שוקע בדברי אלוקים חיים ומתעצם במושגים נעלים מתוך המאמר שלמד זה עתה. עם הגיע שעת התפילה, היה מכסה את ראשו ופניו בטלית ושוקע כולו בעבודת התפילה. תמיד היה נשאר אחרון בבית הכנסת והיה מסיים את תפילתו בסביבות השעה שתיים. היו מקרים שהילדים היו מגיעים אליו לבית הכנסת להודיע לו שכולם מוכנים וממתינים לסעודת שבת. (מעולם לא סיפר לילדיו כי הוא עוסק בעבודת התפילה נוכח הוראה שקיבל מהרבי ביחידות, וגילה זאת רק לאחר שבגרו והקימו בתים משלהם.)

כך היה נוהג בכל שבת, מלבד בשבתות שבהן התקיימה התוועדות של הרבי שהייתה מתחילה בקביעות בשעה 1:30, או אז היה מזדרז לסיים את התפילה עם הציבור, מקדש בביתו ויוצא מיד לתפוס את מקומו מול פני המלך.

כשהיו בני משפחת דייטש נוסעים לספרינגפילד, אל הוריה של מרת צירל, לבלות שם את חגי ישראל ומועדיו, פסח וסוכות, בעוד כולם היו אוכלים סעודת חג דשנה לאחר התפילה היה ר' זלמן עדיין משתהה בבית הכנסת ומתעכב כשהוא מתייחד עם בוראו עד שעות

ר' זלמן עטוף בטלית ועטור בתפילין
עם נכדתו מירל וולובסקי

אחר הצהריים המאוחרות, מתעצם בתפילתו מתוך דביקות בבחינת "קרבת אלוקים לי טוב". את סעודתו היה אוכל בשעה מאוחרת, הרבה לאחר שכולם כבר סיימו.

פעם, כשסיים את תפילתו הארוכה בעת שהותו בספרינגפילד, ניגש אליו אחד המתפללים ושאל לתומו על מה חשב והתבונן בעת התפילה. ר' זלמן חייך את חיוכו הנעים והשיב: "כשאומרים אנו 'ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל' - לכאורה קשה, מי אנו ומה אנו לגבי דוד המלך שיכולים אף אנו לומר את הברכות שבירך דוד את ה'? ר' זלמן הקשה ואף תירץ מיד: 'הביאור הוא, דוד המלך ענייננו הוא המלך המשיח היוצא משושלתו, ובכל יהודי יש ניצוץ ממשיח צדקנו. דרגה זו מאירה בגלוי בכל יהודי בעת התפילה – ועל כן יכול אף הוא לומר את אותם דברי שבח והילול שאמר דוד המלך".

אותו רעיון היטיב לבטא בפעם אחרת לגבי תפילת "ישמח משה במתנת חלקו" הנאמרת בשבת קודש. לכאורה, מי אנו לגבי משה רבינו שגם אנחנו יכולים לשמוח במתנת חלקנו? אלא, ביאר, בכל יהודי יש ניצוץ מנשמת משה רבינו, ועל כן יכול הוא 'להצטרף' כביכול למשה רבינו בשמחתו.

בערוב ימיו, שוחח פעם עם אחת מבנותיו, והיא סיפרה לו כי מעולם לא ראתה אותו מעוטר עם תפילין. ר' זלמן הגיב בחיוך והשיב "אכן אני נזהר להתפלל במניין בבית הכנסת מדי יום ביומו, ובשבתות התפילה נעשית אף באריכות, שכן כך הורה לי הרבי בעת שנכנסתי ליחידות בגיל 16, לעסוק בעבודת התפילה".

לימים סיפרה כי כששמעה זאת מאביה, חשה שלא בנוח שכאשר הייתה ילדה, הייתה היא ואחיה דופקים על חלון בית הכנסת בצהרי יום השבת כדי לזרזו לעשות קידוש...

פרק עשירי

שכונת המלך

ראון הייטס" - שכונת הכתר ו'עיר הבירה' של חסידי חב"ד בעולם עליה קרא הרבי "כאן ציווה ה' את הברכה חיים עד העולם", עד שהכינוי הפך לשמה השני של השכונה "כאן ציווה ה' את הברכה". שכונה לא גדולה, באורך שני מייל על רוחב מייל אחד, במרכזו של רובע ברוקלין. השדרה המרכזית והגדולה ביותר בשכונה היא שדרת איסטערן פארקווי. לאורך איסטרן פארקווי מתנשאים בגאווה בתי אבן שנבנו לפני מאה שנים ויותר. עצים עתיקים מטילים צל לאורכה, והארכיטקטורה נראית כמי שעוצבה בקפידה מרובה.

עד שנות הארבעים הייתה קראון הייטס שכונת פרוורים מודרנית, בעלת צביון יהודי מובהק. חיבור השכונה ברכבת תחתית לאזורי העבודה במנהטן, הפך אותה למקום מגורים מתאים במיוחד לבני המעמד הבינוני. זו קנתה לה שם טוב כשכונה יפה, שקטה ומסודרת.

קראון הייטס גם הייתה לשכונה יהודית משגשגת. היהודים היוו את רוב האוכלוסייה בשכונה. הבלוק של 770 וסביבתו היה למקום מגוריהם של רופאים, עורכי דין ואנשים אמידים נוספים. בשבת

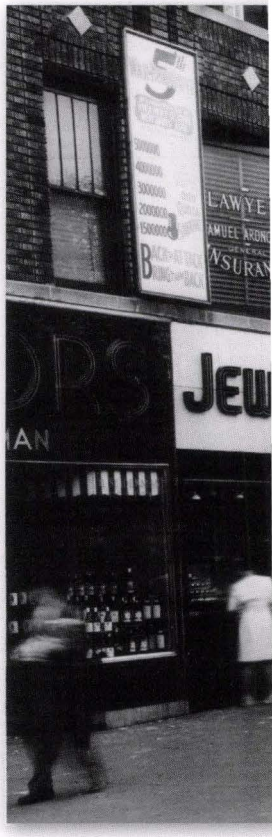

שכונת קראון הייטס בשנת ת"ש בערך, 1940

אחרי הצהריים, הייתה שדרת איסטערן פארקווי מלאה באלפי יהודים שטיילו להנאתם.

בתחילת נשיאותו של הרבי נשיא דורנו, החלו חסידי חב"ד לעקור לשכונת קראון הייטס עצמה ולגור קרוב אל הרבי.

אט אט נוצקו חיים תורניים לשכונה והחלו לפכות בה בעוז. 'חדרים' ובתי ספר יהודיים וחרדיים נפתחו. אדמו"רים בחרו בשכונה היפה כמקום להנהיג ממנו את עדתם. לפחות שלושים וחמישה בתי כנסת פעילים היו בקראון הייטס באותה עת, כשלצדם שכנו קהילות של יהודים שלא שמרו תורה ומצוות. בשלב מסוים התגוררו בה כרבע מיליון יהודים!

בסוף שנות ה-י' החלה תנועת הגירה של אנשים לבנים שעזבו את השכונה. אנשים שהיה להם כסף רב עקרו למקומות עם איכות חיים גבוהה יותר. אנשים שראו את ידידיהם עוקרים והבינו שירידת רמת החיים בשכונה היא רק עניין של זמן, והדבר יגרום להפסד ההשקעה הכספית שלהם בביתם הפרטי, הזדרזו אף הם למכור את ביתם, וכך נגרמה ירידת מחירים נוספת. לבתים שהתפנו ונמכרו במחירים נמוכים, נכנסו תושבים אפרו-אמריקנים.

בשנת תשכ"ה חתם נשיא ארה"ב דאז לינדון ג'ונסון על תקנות הגירה חדשות שאפשרו לאלפי תושבי הקריביים להגר לארצות הברית. אלו הגיעו והתיישבו גם בשכונות ברוקלין, וביניהם בקראון הייטס. המהגרים החדשים – שרובם היו אנשים ללא פרוטה בכיסם וללא מקצוע – מצאו את 'פרנסתם' במעשי גזל. מעשים של שוד מזוין או תקיפה הפכו להיות עניין יומיומי בקראון הייטס, והדבר גרם לעשרות אלפי יהודים נוספים לעזוב את השכונה. החרדים שומרי המצוות עקרו לשכונות בורו פארק או פלטבוש, שכונות שבהן היו קהילות יהודיות לא גדולות משכבר הימים. אחרים היגרו ללונג איילנד או לקווינס. בשנים המאוחרות יותר עקרו יהודים חרדים גם לעיירות ששכנו מצפון לעיר ניו יורק.

קולות, ריחות ומנהגים חדשים החלו להראות ולהישמע יותר ויותר בבניינים שעד אז אוכלסו על ידי יהודים בכלל. המצב הביטחוני התדרדר במהירות. אחוז הפשיעה, שלא הייתה קיימת במקום קודם לכן, החל לעלות. חמישה מעשי פשע בלילה היו לדבר שבשגרה בעבור שוטרי תחנת קראון הייטס. לתושבים שנותרו במקום, החיים הפכו לקשים. מלבד הסכנה שהלכה והתפשטה, רבים סבלו גם מאיבוד הפרנסה.

לא ייפלא אפוא שהתנועה בשכונה הייתה בכיוון של עזיבה. קהילות שלמות על מנהיגיהן ורבניהן שמילאו עד אז את רחובות השכונה, נסו על נפשן.

צביון השכונה היהודית הלך ושינה את פניו. במקום קהילה יהודית רבגונית, הפכה קראון הייטס לשכונה שבה חיים יהודים, רובם חב"דניקים, לצד שחורי-עור. לא ייפלא אפוא שבשלב זה היו גם מחסידי חב"ד שחשבו על מעבר דירה. המצב הקשה גרם לכך שאפילו בקרב חסידי חב"ד כבר נשמעו קולות שדיברו על היום שבו יצטרכו לעבור וליובאוויטש תעקור למקום אחר.

משכונה מבוקשת ופופולרית הפכה קראון הייטס לשכונה בעייתית. מגורי היהודים שנשארו בה הצטמצמו לרחובות ספורים, כשמסביב שוליים "בעייתיים".

בעקבות ההגירה השלילית, נסגרו רבים מבתי הכנסת שעד אז היו לבית תפילה בעבור מאות יהודים וכעת נשאר בהם בקושי מניין יהודים זקנים שהתקשו לעזוב את ביתם. הצעירים ברחו לעבר העתיד המבטיח בשכונות החדשות שמסביב.

עדות בגוף ראשון שנכתבה בימים ההם על ידי אחד התושבים:

"השכונה השתנתה. ברגע שכמה שחורים נכנסו, כולם ברחו והפקירו את הקהילות. זה קרה בבדפורד סטייבסנט הסמוכה. בתי הכנסת והמוסדות ננטשו. בראנזאוויל נותרה לבדה. כמאתיים בתי כנסת ננטשו. זה מה שקרה בכל ארצות הברית.

"הדבר המובן מאליו היה לברוח ולהפקיר את המוסדות. מובן שכאשר אתה בורח אתה משאיר מאחוריך הרבה יהודים מבוגרים שלא יכולים לעבור, וכמה אנשים שאין להם המשאבים לעקור, והם נשארו. אנחנו עושים הרבה רעש מחמש מאות יהודים שנשארו במדינה ערבית, ויש לנו עדיין יהודים שנשארו בשכונות כאסירים בבתיהם. אם כולם עוברים דירה ולהם אין המשאבים או שהם רגילים לדירה, הם פשוט הופקרו".

רכב משטרה הפוך ברחובות קראון הייטס בעת מהומות שעוררו פורעים

המנהיג העומד בפרץ

מי שראה את הרעה האופפת את השכונות היהודיות וכמנהיג נחוש נעמד בפרץ, היה הרבי, נשיא הדור ומנהיגו. הוא ראה את העתיד וידע כי יש להילחם על עתיד השכונה, גם אם המאבק יהיה קשה. זו הייתה השכונה שקיבלה את פני חמיו, כ"ק אדמו"ר הריי"צ, רבי יוסף יצחק שניאורסאהן, בזרועות פתוחות, בה בחר הרבי הריי"צ להתיישב, וחתנו הרבי לא הסכים לוותר על המקום שבו התגורר חותנו.

הרבי החל להניף את נס המאבק בהתוועדות אחרון של פסח תשכ"ט. התוועדות זו נחרטה בלבו של כל מי שהשתתף בה. הרבי התוועד במשך שעות ארוכות כשהוא משלב בשיחותיו הקדושות ביאורים מפליאים בנגלה ובחסידות כשכולם קשורים לנושא שעל שמו נקראה הסעודה – משיח.

לקראת סיום ההתוועדות, בשיחה התשיעית, פתח הרבי ואמר:

"רגילים לדבר על ענין בנגלה. נדבר על ענין בנגלה ונקשר אותו לענין שהזמן גרמא". הרבי הוסיף כהקדמה לשיחה, שכמו שכל הענין של משיח, למרות שהוא בא מלמעלה, צריך לבוא דווקא על ידי עבודת האדם, כך גם בענין שיהיה בימות המשיח ש"עתידה ארץ ישראל להתפשט בכל הארצות", צריך לעשות לזה הכנה על ידי עבודתנו כיום. ולענייננו: אסור להוסיף כח לגויים". כאן החל ביאור ארוך ומיוחד, בו ביאר הרבי עשרה צדדים על פי 'נגלה' לאסור את הבריחה משכונת קראון הייטס, בריחה שהחלה באותה תקופה.

הרבי פתח ואמר כי למעשה אין זה עניין הנוגע אליו כי אם לרבנים, אלא שמפני שיש שמועות על דעתו בנידון, ומדובר על עניין השייך לעשרות אלפים מישראל, הרי הוא צריך לומר את דעתו בגלוי.

כאן החלה המערכה הגדולה למען חיזוק השכונה – עוד אחד ממאבקיו של הרבי. הרבי ראה זאת מלחמה על השכונה של נשיא הדור ולא כמאבק נדל"ני מקומי, וכפי שאמר בהזדמנות אחרת "כל פעולה בשכונה זו משפעת ופועלת בכל העולם כולו". עד כמה זה פועל על העולם כולו ניתן ללמוד מדברים שאמר הרבי בשיחה נוספת, כי על ידי שיהודים יעמדו בתוקף בקראון הייטס ולא ייכנעו, הדבר יגרום שלא ימסרו שטחים בארץ הקודש.

בחודשים הבאים דיבר הרבי שיחות חריפות בנושא זה, שיחות שהכו גלים בעולם היהודי בארצות הברית. רבים מאלו שעזבו כבר אמרו שלו היו יודעים מכך קודם לכן, לא היו עוזבים. גל ההגירה מקראון הייטס כבר היה בשיאו וקשה מאוד היה להחזיר את הגלגל אחורנית.

הרבי קרא לחסידים שלא להצטרף למוכרי הבתים ולא לנטוש, גם אם הפיתויים גדולים – מחד גיסא, ועם הקושי העצום להישאר – מאידך גיסא. גם מהזוגות הצעירים שזה עתה נישאו ביקש

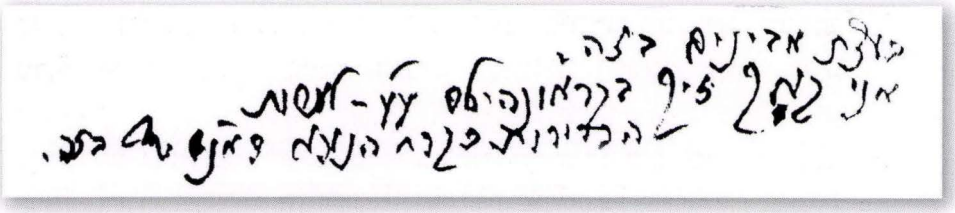
להישאר בשכונה ולהתגורר בה, מלבד במקרים שבהם בחרו לצאת לשליחות אל אחת מערי השדה.

לא אף זו, גם את אירועי השמחות, חתונות ובר מצוות, ביקש לקיים בקראון הייטס דווקא, גם כאשר יכלו לקבל מחירים טובים הרבה יותר באולמות שבשכונות סמוכות, וגם כאשר רבים מהמוזמנים "איימו" שלא להגיע לאירוע מחשש להתנכלות פשע כנגדם.

כך היה למשל בחודש כסלו תש"ל, כאשר הנהלת מוסדות "חדרי תורה אור" ערכה דינר חגיגי לטובת המוסדות בשכונת קראון הייטס. למארגנים היה ברור שהערב החגיגי שיתקיים בשכונה יהיה בו משום חיזוק מעמדה של השכונה. ואכן, כאשר חברי ההנהלה הודיעו על כך לרבי, הוציא הרבי תשובה מיוחדת: **"אזכיר עה"צ ובפרט שנעשה בשכונת ק.ה. [קראון הייטס] אשר שם ציווה ה' את הברכה – להראות לעמי הארץ כי בנ"י עם קרובו".**

בשבת שלאחר מכן עמד הרבי על כך בהתוועדות באמרו **"מגיע להם 'ישר כוח' מיוחד על זה שהם עורכים את החגיגה ("באנקעט") כאן, בשכונת 'קראון הייטס', אשר כמדובר (בהתוועדות דאחש"פ, תשכ"ט) דוקא שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם".**

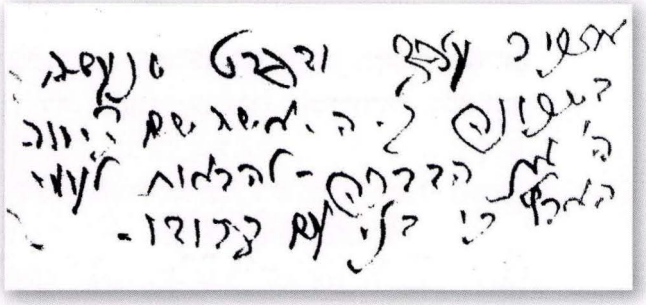
עידוד זה נמשך גם בשנים הבאות. בחורף תשל"ט ביקש ר' גרשון בער ג'ייקובסון, עורך העיתון "אלגמיינער ז'ורנאל", לערוך חתונה לבתו, אך בשל היותו איש ציבור ידוע, היו מוזמנים רבים שביקשו להשתתף אבל הוא לא מצא בשכונה אולם גדול דיו להכיל את המשתתפים הרבים. הוא ביקש אפוא רשות מהרבי לערוך את החתונה באולם במנהטן. על בקשתו זו השיב הרבי: **באם יעשה שלא בשכונה זו, ח"ו – הרי זה יהיה נגד כל ההשתדלות בביסוס השכונה וכו', וכשנעשה על ידי העורך העיתון – הרי זה "נגד מיט א טראסק" וכו', כפשוט. וכיון שהעשיה בהשכונה מוכרחת בודאי ימצא פתרון טוב.**

מענה לאחד שביקש את ברכתו הקדושה להשקעה בנדל"ן באחת השכונות בניו-יורק:

כעצת מבינים בזה.

אני קאך זיך בקראונהיטס ע"ע - למרות הקרירות כקרח הנורא דאנ"ש שי' בזה

מענה להנהלת מוסד שערכה 'דינר' (כסלו תש"ל) בשכונת קראון הייטס:

אזכיר עה"צ ובפרט שנעשה בשכונת ק.ה. [קראון הייטס] אשר שם ציווה ה' את הברכה - להראות לעמי הארץ כי בנ"י עם קרובו

ר' גרשון בער מצא אפוא פתרון בהקימו אוהל גדול בחצר בית הספר "בית רבקה" לשם הגיעו מאות רבות של מוזמנים וחוגגים.

אירועים מעין אלה התרחשו עוד מספר פעמים במשך השנים, ובכל פעם הרבי עמד מחדש בפרץ, וגדר בנאמנות את גדרותיה של השכונה.

שיחות רבות הקדיש הרבי לחיזוק השכונה, שבהן דיבר בכאב רב על העזיבה ההמונית. בין השאר השווה הרבי את אלו שבורחים מהשכונה ל"צדיק בפרווה" על יסוד המשל שהביא הבעל שם טוב למי שדואג רק ליהדות של עצמו ולא נוקף אצבע בעבור הזולת. הרבי כאב את העובדה שאלו שהיו בעלי אמצעים ברחו, בעוד הם מותירים מאחוריהם את העניים המרודים שלא יכלו להרשות לעצמם את הלוקסוס של קניית דירה יקרה אחרי ששווי דירתם בקראון הייטס הפך למגוחך.

"...ומכאן מגיעים גם לענייננו: לא חושבים קודם אם זה טוב

לשני, אלא עבדינן עובדא, ואחר כך יראו האם זה מתאים לשולחן ערוך. ויותר מאוחר יאמרו דברים שאמרתי לפניכם טעות הוא, אומרים את זה רק יחידי סגולה ... אַי, זה מזיק לשני? עונה הוא, שהקדוש ברוך הוא יעזור לו. למה בשעה שזה בא לפרנסה שלך אתה צריך להגיע לאותו יהודי, ובעת צרתו אתה לא רוצה שיהיה לך שום שייכות אליו, אלא אתה אומר שהקדוש ברוך הוא יעזור לו, ואתה טוען שהוא ימלט את עצמו גם. אבל הוא הרי עני ולא יכול לעשות את זה".

בש"פ מקץ, שבת חנוכה תשל"א, הוסיף הרבי ודיבר במילים חריפות על שמועות כאילו הרבי חזר בו מהתנגדותו לעזיבה מהשכונה:

"אחרים טוענים שאני בעצמי התחרטתי ממה שדיברתי ... אבל בפירוש אמרתי שההתייחסות לענין היא שזה לא ענין שלי, אלא זה מבוסס על דין מפורש בשולחן ערוך, בחושן משפט, וזה הודפס, ומה שלא הודפס שוכתב; ומכיון שזה לא ענין שלי, אלא זה דין מפורש בשולחן ערוך חושן משפט, וגם בנוגע לדינים של בתי הכנסיות, כפי שדובר בארוכה לפני שנה וחצי באחרון של פסח תשכ"ט, אינו נוגע אם אני התחרטתי – ואני לא יכול להתחרט, ובפרט שאמרתי בפירוש שאין לי חרטה.

"וכל אלו שאומרים שאני מתחרט, או אלו שאומרים שמה שאני מדבר כך זה רק בשבת חנוכה, אבל למחרת שבת חנוכה אתחרט, הרי אני מוסר מודעה שזה שקר, ולא התחרטתי קודם, וכעת אין לי חרטה, וגם מחר לא אתחרט, וגם מחרתיים לא – ובמילא אם אתה לא רוצה לפעול בכך אל תעשה, אבל אל תאמר בשמי שהתחרטתי!

בשלב מסוים, היו שטפלו עלילה כאילו לרבי לא באמת אכפת מהשכונה, אלא רק מבית המדרש שלו וממוסדותיו שהוקמו בעמל רב. על כך הגיב הרבי בחריפות רבה:

"... אחר כך נעשה עוד ענין: אומרים שהרעש אודות קראון הייטס זה מכיון שאני רוצה להבהיר שבית הכנסת ובית המדרש בו

אני מתוועד, אני רק רוצה להבהיר ש'סעוועטן סעוועטי' בגימטריא "פרצת" – וגם הענינים שחיים בו. כלומר, רק הד' אמות שלי, או ה' אמות או ו' אמות, אבל לא אכפת לי מקראון הייטס כולה ("אבער מיר ארט ניט וועגן גאנץ קראון הייטס").

"איך מעיזים לומר על יהודי שהוא מתענין רק בד' אמות שלו, ומפקיר את כל קראון הייטס?! איך יכולים לומר שענין שדובר ברבים, והודפס, וקשור עם דין בשולחן ערוך, התכוונתי רק בד' אמות שלי?! אפילו על יהודי חשוד גם לא צריכים להסתובב ולצעוק זאת ברבים, ולדבר לשון הרע! ובפרט, שבפירוש אמרתי שאני מתכוון לכל קראון הייטס, ולכל היהודים שנמצאים בכל קראון הייטס. איך אומרים דבר שכזה?!"

פעולות להצלת השכונה

למרבה הצער, חלפו שנים יקרות עד שעסקני השכונה אכן נכנסו בעובי הקורה במלוא הרצינות. תקופה ארוכה הסתפקו העסקנים בהתייעצויות ובאספות, כמו בבקשות ברכה מהרבי. בשיחותיו באותן השנים התריע הרבי על תופעה זו, ואמר כי הפסיק לענות על המכתבים ששולחים אליו בנושא, מאחר שראה שכל תשובותיו אינן מועילות מאומה. הרבי התבטא בחריפות יוצאת מהכלל כלפי אותם עסקנים שנכנסו ל'יחידות' והבטיחו לפעול בנושא, אך בפועל לא עשו מאומה.

הרבי השתדל גם בעבור חיזוק פרנסתם של סוחרי השכונה, אותם סוחרים שלא יכלו לעזוב את השכונה ומספר לקוחותיהם התמעט עד מאוד. במיוחד סבלו בעלי המכולות והחייטים היהודיים, כמו שאר החנויות שמכרו דברים שיועדו בעיקר ליהודים. גם כאן ההלכה היא זו שמנחה את הדרך – "עניי עירך קודמין", קבע הרבי, וממילא יש לקנות רק בחנויות בשכונה. על ידי שקונים מבעלי העסק בקראון הייטס ומחזקים את פרנסתם, יחזקו הללו את יושבי האוהל וכל השכונה תרוויח.

הרבי דיבר לא רק על הצורך להישאר בשכונה, אלא עודד

יוזמות שונות של חסידים שהחליטו לעשות מעשים כדי לסייע למשימה הקשה – ולעתים כמעט בלתי אפשרית - של שימור פניה היהודיות של השכונה.

הצעד הבסיסי ביותר בדרך למניעת השתלטות על השכונה, היה כמובן – לקנות בתים ועוד בתים. כל נקודת אחיזה יהודית וכל רגל יהודית שדרכה במקום חדש, הביעה נחישות הפגנתית: "אנחנו פה ולא בורחים". זה היה צעד נוסף בדרך לחיזוק וביסוס של שכונה יהודית הקיימת עד היום.

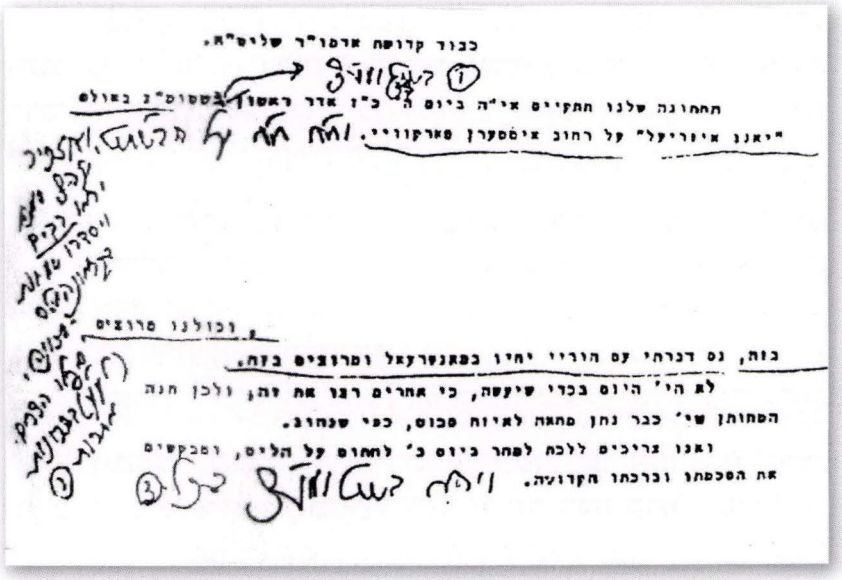
סיפורים רבים התהלכו אז בין אנ"ש על ניסים ונפלאות בכל הנוגע לרכישת דירתם. אחד החסידים קנה אז דירה בניו ג'רזי, וכבר נתן דמי מקדמה על החשבון. כחסיד נכנס לרבי ליחידות לבקש את ברכתו ליישוב טוב בדירה החדשה. הרבי לא היה שבע רצון כלל וכלל, והורה לו לעבור לגור בקראון הייטס.

"והרי כבר נתתי דמי מקדמה?" הקשה החסיד.

"לגור בקראון הייטס צריך. אם תוכל לקבל את דמי המקדמה – מה טוב, ואם לא – גם טוב. אך לגור, תגור בקראון הייטס".

החסיד ההמום קיבל את הדברים, אולם אשתו שנכחה אף היא באותה יחידות אמרה לרבי כי היא מפחדת לגור בקראון הייטס. "ה' שומר על יהודי בכל מקום, ובפרט פה", ענה הרבי באבהיות אך בנחרצות.

ר' זלמן עצמו קנה בית ברחוב קראון. כיום הבית נמצא בלב השכונה היהודית, אולם בימים ההם, בשנת תשל"ג, התגוררו ברחוב זה שתי משפחות יהודיות בלבד. בטרם קנו את הבית נכנסו ר' זלמן ורעייתו תבלח"א מרת צירל ליחידות. באותה יחידות אמרה מרת דייטש לרבי כי היא חוששת מפני קניית הבית בשל מיקומו. "עם מי ישחקו הילדים?" שאלה, אך הרבי הרגיעה ואמר "אל תדאגי, יהיו הרבה ילדים שישחקו עם ילדייך". מובן שדברים אלו התקיימו במלואם. זמן לא רב לאחר מכן, הגיעו עוד משפחות יהודיות נוספות להתגורר ברחוב.

בתקופת נסיגת הקהילה היהודית משכונת קראון הייטס, דיבר הרבי רבות על הצורך בחיזוק השכונה. באותה תקופה התקיימה חתונתו של הרה"ח ר' אברהם יצחק ברוך גערליצקי. לאור שיחותיו של הרבי על אודות חיזוק השכונה, הוחלט לערוך את החתונה באולם הנמצא בתחומי שכונת קראון־הייטס. הם הודיעו על כך לרבי, במכתב בזה הלשון:

כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א

החתונה שלנו תתקיים אי"ה ביום ה' כ"ז אדר ראשון בשטומ"צ באולם "יאנג איזריעל" על רחוב איסטערן פארקווי... ומבקשים את הסכמתו ברכתו הקדושה.

תשובתו של הרבי הייתה:

ליד תאריך החתונה כתב הרבי: **1 בשעטומו"צ**

וליד ציון שם ומיקום האולם, כתב הרבי: ***ות"ח ת"ח על הבשו"ט. ואזכיר עה"צ שמהם יראו רבים ויסדרו שמחות בקראונהייטס - שכונה. ואפילו הדרים (לע"ע) בשכונות אחרות 2.***

בסוף, ליד בקשת הברכה לחתונה כתב הרבי: ***ויהא בשטומו"צ בכל 3***

קונים בתים

כדי להתארגן לרכישת הבתים למען ביסוס השכונה, הוקמה חברה שמטרתה לקנות בתים, דירות ונחלות מכל מי שמבקש למכור, על מנת להשכירם לאחר מכן או למכרם למשפחות מחסידי

חב"ד, ובכך להעצים את הנוכחות היהודית בשכונה. לחברה ניתן השם [CHEBRO "שברו"]. לאחר שהגיע אישורו וברכתו של הרבי, החל הפרויקט לצאת לדרך. הרבי עצמו השתתף בסכום של חמש מאות דולר בהקמת החברה.

אנשי החברה 'בלשו' אחר כל בית העומד למכירה והשתדלו לקנותו במהירות המקסימלית על מנת לשומרו בידיים יהודיות. מלבד זאת, תפקיד החברה היה לשכנע יהודים שלא למכור את ביתם ולא לנטוש. אם לא הצליחו במשימתם ובעל הבית התעקש למכור, קנתה החברה ממנו את הבית כדי שלא ייפול לידיים זרות.

מובן מאליו שלשֵם כך זקוקים היו לגייס הכספים בקנה מידה עצום. חלק מהכספים למטרה זו הושג מתמיכת קרנות שונות.

כשמוע ר' זלמן דייטש בהתוועדויות את תחינותיו של הרבי והפצרותיו שיצאו מעומק לבו הטהור, לא יכול היה להישאר אדיש. הוא קיבל את הדברים ברצינות מרובה. אמנם עדיין היה אברך צעיר כשחבריו לכיתה חבשו עדיין את ספסלי הכולל, אך הוא החליט לסייע ככל האפשר.

בשלב מסוים נערכו בחירות לדירקטוריון של העמותה, ולשורת העסקנים הנכבדים של קראון הייטס הצטרפו ר' זלמן דייטש ולהבלחט"א חברו הרה"ח ר' יצחק גורביץ'. המבוגרים שבחבורה הבינו את חשיבותו של גיוס הדור הצעיר לטובת המאמצים.

אלא שהעניינים לא התקדמו כראוי. זרם המבקשים למכור הלך וגבר והיו נחוצים סכומים אסטרונומיים כדי להמשיך בקניית הבתים. אנשי השכונה לא היו עשירים כדי לגייס את כל המשאבים הנדרשים לשם כך.

בשבת קודש פרשת מקץ תשל"א התייחס הרבי בחוסר שביעות רצון להיקף הפעילות, ובעקבות כך העלה רעיון: רכישת מניות בחברה **"עלה בדעתי לקשור זאת בענייני סגולה, למרות שבכלל שונה דרכה של חב"ד מדרך חג"ת [= חסידי פולין], אך רואים**

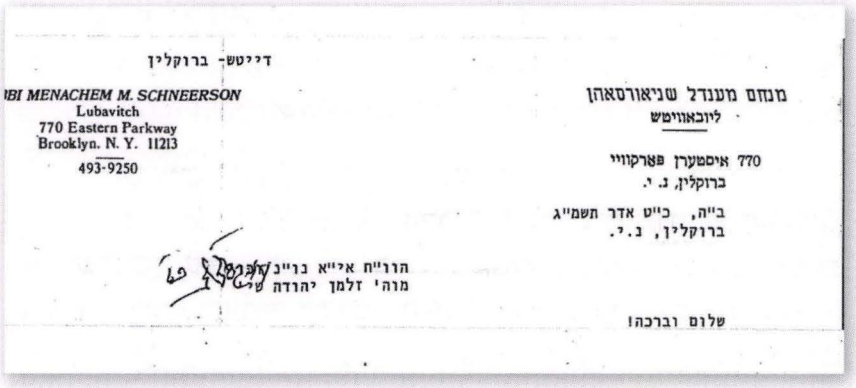
בפועל שהעולם מעדיף הנהגות פולין – ומכיון שמוכרים 'מניות' של החברה, ארכוש מניה ואשלם את דמיה בדולרים בודדים, ויפרסמו כי כל מי שירכוש מניה יוכל לקבל אחד מן הדולרים שלי. ובאופן זה ניווכח כיצד העולם יתעורר ... כל אחד שירכוש מניה יקבל את אחד הדולרים, וישנו מספר מוגבל של דולרים ובמילא כל הקודם זכה, ואפילו שזה מ'דרכי פולין', יבואו כל הדברים הטובים שבאים עם הדולר וכל הברכות התלויות בי".

בהלת קניית המניות לחברה התחילה בקרב אנ"ש. רבים מאנ"ש השקיעו את כל חסכונותיהם ולוו עוד כספים למען קניית מניות בחברה שהרבי עצמו קונה בה מניות. כמאה וחמישים אלף דולר נאספו בדרך זו.

הרבי התעניין בכל פרט הקשור לחברה. לא נדיר היה שאנשי החברה היו מקבלים שאלות מהרבי לגבי בתים ספציפיים, כשהרבי נוקב בכתובת מדויקת של הבניין שעליו הוא שואל. חברי החברה היו צריכים לדווח דיווח מדויק ומפורט מה קורה עם בית זה.

ר' זלמן מחזק את השכונה

ר' זלמן דייטש עצמו השקיע כספים רבים בקניית בניינים ונכסי נדל"ן, לא בכדי ראה בכך 'עסק של הרבי', ובהתאם לכך השקיע מעל ומעבר ליכולתו הפיננסית. מתוך חשיבה עסקית החליט לקנות

דייטש - ברוקלין

IBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn. N. Y. 11213
493-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, כ"ט אדר תשמ"ג
ברוקלין, נ.י.

הור"ח אי"א נו"נ
מוה' זלמן יהודה שי'

שלום וברכה!

בנייני קומות במקום בתים פרטיים, שם תכננו לשכן משפחות תמורת שכר דירה. ר' זלמן אף הצליח לגייס שלוש מאות אלף דולרים לעניין. תמורת שכר הדירה שהתקבל, קיבלו שטח רב יותר.

ר' זלמן ושאר חברי העמותה קנו עוד ועוד רכוש, ובעקבות כך החלו אט אט למלא את הבתים ואת הדירות בשכונה במשפחות יהודיות צעירות, שגילו נכונות לגור, על אף הקושי, ובכך להגשים את רצון הרבי. אחוז המתיישבים היהודים החל שוב לטפס לאט לאט ובכך הצליחו לעצור את מגמת הסחף השלילי.

באחד הימים זכה ר' זלמן לקבל מכתב מהרבי, כשהרבי הוסיף בכתב יד קודשו "עוסק בצרכי ציבור", כשכנראה כוונת הרבי על עסקנותו בענייני שכונת קראון הייטס.

בשנים מאוחרות יותר, כאשר הבניינים שרכש נקלעו לתסבוכת משפטית וכדי לסיים זאת בטוב, היו אנשים שהציעו פשרות, ר' זלמן הסכים לזה רק אם המעורבים יחתמו על מסמך הצהרה שהרבי הוא בעל הבית האמיתי של השכונה, ופעולות פיתוחה צריכות להתנהל בהתאם להוראותיו ורצונו הקדוש.

ר' זלמן לא נח ולא שקט על שמריו. היה זה בסוף שנות הלמ"ד כאשר הרבי ביקש להקים בית מלון בשכונת קראון הייטס בעבור האורחים הפוקדים אותו בימות השנה, ר' זלמן לא חשב פעמיים, ובמוצאי שבת שלאחר ההתוועדות ניגש לחברי וועד הקהל ואמר שהוא מוכן לשלם חצי מהסכום אם יקנו מיד בית. כבר ביום שני חתמו על החוזה, לנחת רוחו של הרבי, כאשר לצורך המלון נרכש בית ענק ברחוב 'איסטערן פארקווי'.

לא חסידים כחסידי חב"ד ירימו ידיים. במשך הדורות עברו חסידי חב"ד מאבקים קשים מאלו – וניצחו, וכך גם את המאבק הזה שנמשך שנים ארוכות. בעתות קושי, כאשר הפשיעה גאתה והפחד שלט ברחובות, חיזקו זה את זה.

הודות להתעקשותם של כמה חסידים נחושים כר' זלמן דייטש,

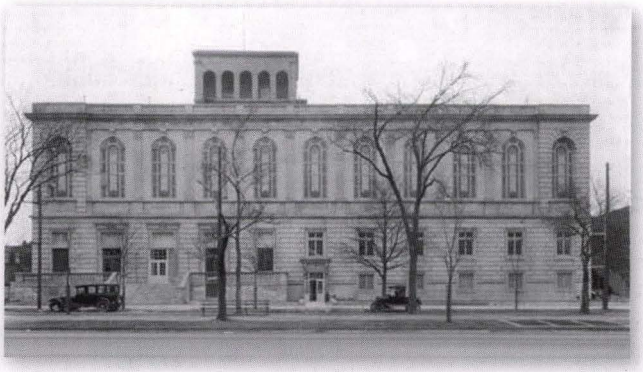

מראה אופייני לקראון הייטס: נוכחות יהודית ברחובות השכונה

שהאמינו בחזון והחזיקו את המעמסה על כתפיהם מתוך מאמץ עילאי, שרדה קראון הייטס את תקופת הסער.

ר' זלמן לא הסתפק בארגון ציבורי ובהוזלת כספים מכיסו לביסוס השכונה, הוא אף עמל להגן על חומותיה בגופו. נוכח בתי הכנסיות הרבים שנסגרו על מנעול ובריח, הבין ר' זלמן כי יש להילחם על המשך קיומו של כל בית כנסת שמתפלליו התדלדלו והוא עומד בפני סגירה. זו הסיבה שמדי שבת בשבתו היה נוטל את ילדיו, בנים ובנות, אל בתי הכנסת השונים ברחבי השכונה כדי לחזק את מנייני התפילה שבהם. אף על פי שהיה קשור בכל לבו ונפשו לבית המדרש החב"די המרכזי 770, הוא התפלל בשבתות בבתי הכנסת השונים בשכונה על מנת לחזק בהם את המניין.

מי כמוהו ידע עד כמה חיזוק השכונה המתדלדלת חשוב לרבי,

בניין הג'ואיש סנטר בשנים ההן. כיום נמצאים בו מוסדות החינוך "אהלי תורה" "אהלי מנחם"

ובשל כך ויתר על מה שהיה חשוב לו. בליל שבת היה מתפלל בקביעות בבית הכנסת של חסידי סקווירא שבשדרת קינגסטון. מכל קהילת סקווירא המפוארת שהייתה שבקראון הייטס נשארו בבית הכנסת מתפללים מועטים בלבד, ור' זלמן ראה חובה לעצמו לעזור להם להחזיק את בית הכנסת פתוח. במשך עשרים שנה היה מגיע מדי שבת בבוקר להתפלל ב"ריינעס שול" שבשדרת טרוי. גם שם נשארו עשרה מתפללים

רצונו של הרבי התגשם. אלפי חסידים ויהודים מלאים את רחובותיה של קראון הייטס. שמחת בית השואבה ברחוב המרכזי של השכונה

אחרונים מתוך רבים שהיו במניין המקורי. משנת תש"נ התפלל בבית הכנסת "סוסניבצא שול" שברחוב מגוריו ולעתים מזומנות אף היה מנעים בקולו לפני עמוד הש"ץ, חוזר מאמרים בעל פה ומוסר שיעור ב'ליקוטי תורה' בבוקר יום השבת.

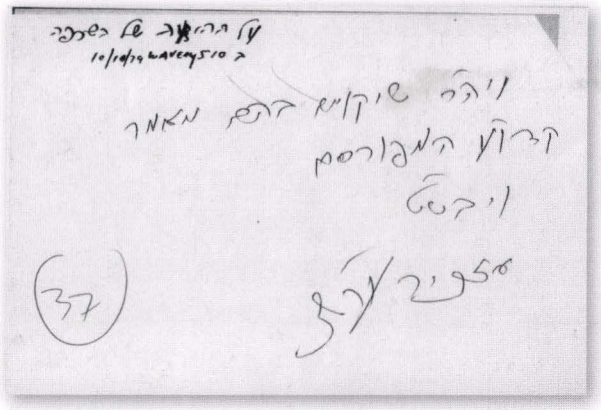
חזונו של הרבי וראייתו את העתיד התגשמו בשנים הבאות בצורה מעוררת השתאות. קראון הייטס היום היא שכונת הכתר של חסידי חב"ד בעולם כולו, והיא הולכת ומתרחבת, גדלה ומתפתחת בקצב מפתיע. בחוש אפשר לראות את התממשות ברכתו של הרבי "כאן ציווה ה' את הברכה". בשנים הבאות הלכו רחובות השכונה היהודית וגדלו אל מעבר לגבולות העבר. עוד ועוד 'בלאקים' נכבשו בידי זוגות צעירים, רבים מהם הנם ילדי השכונה שבגרו ונישאו. בזכות כך גם ערך הנכסים הלך ועלה. חנויות חדשות נפתחו וישנות שיפצו את חזותן, והשכונה הפכה לשוקקת חיים.

שרפה וניסיון

משפחת דייטש גדלה והתרחבה בלי עין הרע. העסקים אף הם התבססו בצורה יפה והחיים התנהלו להם על מי מנוחות, אלא שצרה ניחתה לפתע פתאום על המשפחה.

היה זה בחודש תשרי תש"מ. שרפה פרצה במחסן הבדים של משפחת דייטש וכילתה את כולו על הסחורה העצומה שבתוכו. היה זה באחת השעות הקטנות של הלילה, כשהיקום נם לו בשלווה את שנתו. במחסן היו באותה שעה שני עובדים גויים שהועסקו במקום. אחד מהם ניסה לברוח דרך החלון, אבל החלון היה סגור והעובד האומלל מצא את מותו מחנק כתוצאה משאיפת עשן. גם חברו לא הצליח להימלט מלשונות האש האימתניות. מכל המחסן הגדול שהכיל אלפי סלילי בד ססגוניים לא נותרו אלא מדפים מפויחים וערמות של גלילי בד שרופים ומפויחים.

אם לא די בכך, הרי שחברת הביטוח סירבה לכסות את

הנזק בתואנות שונות. הפקידים ניסו להאשים את ר' זלמן ור' יוסף דייטש באחריות למות הפועלים, בכך שלא בנו במקום יציאה נוספת למקרה חירום כפי הנדרש. בין לילה נשארה משפחת דייטש על ענפיה השונים, נקייה ממקור פרנסתה. בנוסף לכך, כעת נאלצו לעמוד בפני בעיות חמורות עם החוק. התובע המחוזי היה אדם קשוח. ר' זלמן ור' יוסף נלקחו בו ביום נתונים באזיקים אל בית המשפט. בעיתונים נכתב באותיות גדולות ושחורות שהייתה זו אחת השרפות הגדולות בהיסטוריה של העיר.

גם את האח ר' אברהם משה דייטש, שהיה עדיין אברך בכולל, באו לחקור בביתו. זה האחרון טען בעקשנות שאינו יודע מאומה. את המחסן שהיה רשום על שמו של זלמן, החרימו רשויות החוק.

לא היה זמן כדי לשקוע בדכדוך או בייאוש. לא איש כמו ר' זלמן דייטש ירים ידיים נוכח המצב. פרנסתם של אנשים רבים מדי הייתה תלויה ביכולת שלו להתאושש ולבנות מחדש את המחסן. הוא ידע שצריך להתחיל הכול מההתחלה, ואם כך – הוא יעשה זאת. הלוואות חדשות גויסו מפה ומשם; עד מהרה אותר מחסן חלופי, אמנם קטן יותר, שממנו ניתן היה להתחיל את העסק מנקודת ההתחלה הראשונית.

לפניהם עמדו עוד חודשים ארוכים של דיונים משפטיים, הן מול חברת הביטוח והן במישור הפלילי – האחריות למותם של הפועלים.

מובן מאליו כי ר' זלמן ושותפיו הודיעו לרבי על השרפה

הנוראה. התשובה הייתה ברורה ומעודדת: "**ויהי רצון שיקויים בהם מאמר קדו"ע [קדושי עליון] המפורסם, ויבשרו טוב, אזכיר על הציון**". (ראה "דרך מצוותיך" עמוד 396).

בעוד המאבקים המשפטיים בחברת הביטוח נמשכים, אתא ובא חג שמחת תורה. יום זה הוא היום המיוחד והשמח ביותר בחצרו של הרבי – כאשר הרבי עצמו עומד ומנצח בכל עוז על גלי השמחה ששוטפים את הקהל מקצה לקצה. זה יום שבו אפשר לפעול רבות. בשלהי היום נכנס הרבי כדרכו בקודש להתוועדות לכבודו של יום. במהלך ההתוועדות דיבר הרבי על מצוות הצדקה, והציע שכל אחד מהמשתתפים יתכוון לתת "נתינה גדולה" ובלב שלם. עוד הוסיף הרבי והתנה, כי יש להחליט על הנתינה בזמן ההתוועדות דווקא.

לחסידים יש 'חוש ריח' והם הבינו כי לא בכדי אומר זאת הרבי, אין זאת אלא שעת רצון להשיג ולפעול גדולות ונצורות. ר' זלמן חסיד נאמן וצייתן, לא היה צריך סגולות נפלאות; די לו בכך שהרבי מבקש והוא נענה. בו במקום החליט לתת סכום גדול לצדקה. דא עקא, רק לפני שבוע וחצי ליחכו לשונות האש את כל נכסיו ולא הותירו אחריהם ולא כלום. לא היה ברשותו סכום כסף כלשהו בעבור מתת צדקה.

אך לא חסיד כר' זלמן דייטש יתחשב ב"פכים קטנים" כאלה. מיד לאחר שמחת תורה אסף כספים מכל מקור אפשרי. הוא משכן מחדש את ביתו תמורת הלוואה ראויה לשמה. בנוסף לכך השיג עוד הלוואות מפה ומשם, ולאחר מכן הכניס למזכירות סכום עתק בסך מאתיים וחמישים אלף דולר, הסכום שהחליט עליו בזמן ההתוועדות. היה זה סכום עצום שניתן במזומן.

במילים פשוטות וחסרות יומרה צירף ר' זלמן לסכום הענק גם מילים אחדות: "בהמשך לשיחת קודש דשמחת תורה הננו" – כאן מונה ר' זלמן את שמו, שם אמו, ושמות בני משפחתו השותפים לעסק ושם אמותיהם – "מצרפים בזה הסכום בתור התחלה".

כעבור שעות אחדות צלצל הטלפון בביתו של ר' זלמן ומעבר לקו היה מזכירו של הרבי הרב יהודה לייב גרונר. "הרבי מבקש לברר האם ההחלטה על הסכום נעשתה בזמן ההתוועדות ובלב שלם?" לר' זלמן לא היו ספקות והוא משיב בפה מלא תשובה חיובית. לא היה מאושר ממנו כאשר הרבי הסכים לקבל את הכסף.

ר' זלמן לא ראה בנתינת הכסף חובה או ציות; הוא ראה זאת כזכות עצומה שנפלה בחלקו!

לא מכל אחד קיבל הרבי. היו אנשים נוספים שהביאו סכומים משלהם לרבי ולחלקם החזיר הרבי את הכסף.

לר' זלמן הייתה מסקנה מיוחדת במינה על השרפה ותוצאותיה. הוא ציטט את דבריו של הרבי הריי"צ שכתב לאחר ששוחרר מהכלא בי"ב בתמוז: "אם היו מציעים לי מיליון רובלים כדי לשהות עוד דקה אחת בכלא, לא הייתי מסכים לכך. אבל אם היו מציעים לי מיליון רובלים כדי לוותר על דקה אחת מאותה עת ניסיון בעת שבתי בכלא, גם אז הייתי מסרב."

מסקנות דומות הסיק ר' זלמן לאחר אסון השריפה. "אם הקב"ה שולח לנו ניסיון" אמר לאחיו בנעימה השקולה שלו, "אי אפשר להתנגד לכך ועלינו לקבל זאת באהבה. אבל אם אפשר לתת צדקה כדי להמתיק את הדין וכדי ששוב לא יחזור האסון - כדאי הדבר מאוד. אבל את מה שעברנו, עלינו לקבל באהבה וללמוד מהניסיון".

בנחישות ובעקביות המשיך ר' זלמן לבנות מחדש את העסק. אט אט חזרו העסקים לפרוח ולהתבסס מחדש. לא היה תחליף לשם הטוב שרכש ברבות השנים בקרב הסוחרים.

בד בבד נשכר עורך הדין רפופורט כדי לטפל בבעיות המשפטיות ולהגן על הנאשמים. המשפט הסתיים בזיכוים של בעלי המקום, הלא הם האחים דייטש.

מצודתו פרושה עד ניגריה

העסקים הלכו והתפשטו גם מחוץ לניו יורק. בשלב מסוים החל ר' זלמן לנסוע בעולם כדי לקדם את המכירות. הוא שהה רבות בצפון קרוליינה ובדרומה, שם הרחיב את עסקיו. כן פיתח את עסקיו ליבשת אירופה, ולצורך כך שהה רבות באיטליה. הוא אף ערך נסיעות למקסיקו שבאמריקה הצפונית ולהונדורס שבאמריקה התיכונה. גם דומינגו שבאיים הקריביים זכתה לביקורים ואפילו בניגריה שבאפריקה מצא שוק טוב למכירות (ראה בהרחבה בפרק פרק שישי "ויהי איש מצליח").

שער מהדורת ספר התניא שהדפיס ר' זלמן בניגריא

באחת מנסיעותיו לניגריה פגש ר' זלמן במטוס שר חבר בממשלה הניגרית, והוא השכיל לרקום עמו קשר טוב. למותר לציין שהקשר האישי נתן דחיפה רבה לעסקיו. כשהיה מגיע למקום, היו הניגרים עורכים לכבודו קבלת פנים מפוארת, מלבישים אותו בתלבושת המסורתית שלהם ועונדים עליו תכשיטים שונים, ובסופו של עניין היה חוזר לניו יורק כשבכיסו רווחים נאים והגונים.

ר' זלמן, יותר משהיה סוחר, היה חסיד, והוא ביקש לנצל את ההזדמנות להפצת המעיינות. הוא הפנה שאלה לרבי: "האם להדפיס את ספר התניא קדישא במקום נידח כמו ניגריה?" תשובתו של הרבי הייתה ברורה: "אפילו אם ישנו יהודי אחד בלבד במקום, כדאי הוא שידפיסו בעבורו את התניא". ר' זלמן לא היסס. על אף הקשיים הלוגיסטיים רבים שנערמו באותה מדינה נחשלת, הצליח להשיג ציוד הדפסה מתאים.

ואכן, בשנת תשל"ט הודפסה בניגריה מהדורה מספר 127 של ספר התניא. לא היה מאושר ממנו להכניס עותק ראשון למזכירות הרבי.

ר' זלמן עם אנשי עסקים ניגריים

ר' זלמן לוחץ ידו של אחד הסוחרים על רקע גלילי בד

העסקים בניגריה נמשכו שנים מספר, עד שאחד מאנשי הקשר הניגרים החליט לגרוף רווח קל. הוא אסף מקדמות מכל הסוחרים שעבד אתם עד עתה, אלא שהפעם, במקום לספק את הסחורה - נעלם כאילו בלעה אותו האדמה כשסכום הכסף בכיסו. סוחרים רבים הפסידו ממון רב, ל"ע, באותו תרגיל "עוקץ" ור' זלמן בתוכם. מאותו היום ניתק זלמן את קשריו המסחריים בניגריה.

ר' זלמן ידע כי הכול נעשה בהשגחה פרטית וכי אין רע יורד מלמעלה. חלפו עוד כמה שנים עד שנוכח בכך. בחורף תשד"מ התחוללה מהפכה במדינה והשליט שאגארי הודח מהשלטון. שערי המדינה נסגרו למסחר מבחוץ, וכל סוחר שכבר השקיע שם כסף סבל הפסדים עצומים. בהשוואה להפסדים אלו, היה ההפסד שהפסיד ר' זלמן על ידי הנוכל הניגרי, קטן יחסית ופחות משמעותי. או אז חש כי אותו גנב עלוב לא היה אלא שליח ממרום כדי להציל אותו מהפסדים רבים וכבדים כאשר הופסק המסחר. היו סוחרים יהודים רבים, מחבריו של ר' זלמן, שאיבדו שם חלק ניכר מכספם.

וכמו תמיד – בפיו של ר' זלמן שיר שבח והלל לה' שהציל אותו ממשבר גדול יותר.

פרק אחד עשר

הווי גביר לאחיך

צוות הצדקה הייתה חלק מהווייתו של ר' זלמן דייטש. פעם סח כי מכך שהרבי שלח אותו לעולם העסקים, הוא מסיק שהשליחות שלו היא לתמוך במוסדות ובעניינים של הרבי - ואת השליחות הזאת מילא עד תום.

בענייני הצדקה התגלתה אישיותו המיוחדת של ר' זלמן במלוא זוהרה: יש יהודים שמצליחים בעסקים ותורמים לצדקה, אולם אצל ר' זלמן העסק והצדקה לא היו שני דברים נפרדים, אלא כל הביזנס לא היו אלא כלי שרת לקיום רצונו של הרבי. בכל דולר שהרוויח בעסק ראה בכך עוד דולר לטובת מוסדותיו של הרבי ולחיזוק תקנותיו הקדושות.

ר' זלמן יחד עם אָחָיו וגיסיו למשפחת דייטש הרחבה, התגייסו לתרום מהונם בעבור פעילויות רבות ומגוונות, כאשר הצד השווה שבהן הוא הגשמת רצונותיו ומאווייו של נשיא הדור ומנהיגו. ר' זלמן, עם היותו אדם שקול ומיושב שידע היטב לערוך חשבון נכון, הרי שבענייני צדקה, החשבון שערך היה מסוג אחר, התוצאה תמיד הייתה יותר מהסך המצטבר... הוא גרס שמבלי הבט על

הרווחים, כסף יש ליטול כדי מחיה בעוד שאר הרווחים שייכים לענייני הרבי. הכסף אינו אלא אמצעי להגיע דרכו לעניינים רוחניים.

לפני עשרות שנים, כשאך החל את דרכו בעולם העסקים הפתלתל והנוקשה, היה מכניס מדי חודש בחודשו לחדר המזכירות "דמי מעמד" בסך חמשת אלפים דולר – סכום עתק בימים ההם. איש לא ידע על כך זולת בני משפחתו.

ברבות השנים עלו העסקים פרחו ושגשגו והוא ראה ברכה בעמלו, אף על פי שזה עתה יצא מעולם הלימוד, חסר ניסיון וחסר ידע ראשוני בעולם העסקים. את הצלחתו תלה בברכתו של הרבי "ביתר שאת וביתר עוז" כאשר הורהו לצאת לעולם העסקים.

לאחר שנים המיר את עסקי הטקסטיל והבדים בעסקי הנדל"ן, והחל לקנות בניינים ולהשכיר אותם.

למותר לציין כי ככל ששגשגו העסקים, כך גדלו סכומי הצדקה והתעצמו. ר' זלמן היה חסיד נאמן ופיקח מספיק כדי להבין שהצדקה שהוא נותן אינה בגדר "הוצאה", אלא היא הצינור שמביא לו את העושר.

אף כי ההלכה קבעה כי שיעור צדקה הוא מעשר או אפילו חומש, ר' זלמן ואחיו היו מקדישים לענייני הרבי כמחצית מרווחיהם. כששאלו פעם את ר' זלמן מדוע הוא נותן יותר ממה שהקציבו חז"ל עשירית או חומש, השיב כי ברי לו שהכסף שנכנס הוא בזכות ה"שותף" שלו בעסקים – הרבי, ומכיוון שכן, הרי הוא מעניק לרבי את חלקו – כמחצית - תמידין כסדרן.

מספר ידידו עורך הדין ר' ג'פרי קימבל: "ר' זלמן ידידי היה תמיד מקשיב לי ומייעץ לי בכל העניינים שביקשתי את עזרתו. תמיד השיב על כל שיחות הטלפון שלי, גם אם היה עסוק ביותר באותה השעה. לא פעם הייתי מתייעץ עמו בענייני השקעות כספיות. לאחר שהיה בודק את העניין ומחווה את דעתו, היה

מסיים בעצה ידידותית: ג'פרי, ההשקעה הטובה ביותר היא נתינת צדקה. מכך אין אפשרות להפסיד, יש שם רק רווח".

באחת השנים השפיע ר' זלמן על איש העסקים ר' ג'פרי קימבל שיצטרף לקבוצת הגבירים שהיו חברים ב'קרן לפיתוח' של ארגון 'מחנה ישראל" – ומעשה שהיה:

לא כל תורם יכול היה להיכנס למעגל המצומצם ולהיות חבר במועדון היוקרתי, רק מי שתרם סכום נכבד, יכול היה להכנס כחבר ב'קרן' המיוחדת. חברי ה'קרן' זכו לפריווילגיה מיוחדת - להשתתף במעמד מיוחד בהשתתפות הרבי. במעמד נדיר זה נשא הרבי בפניהם דברים והעתיר על הגבירים שפע ברכות. לאחר השיחה הורשה כל אחד מהם לעבור ליד הרבי ולהתייעץ עמו בענייניו האישיים או העסקיים. בשנים שבהן כבר לא יכולים היו להיכנס ל'יחידות', היה בכך משום קירוב מיוחד.

בחג סוכות של אחת השנים התארח ר' זלמן אצל חמיו בספרינגפילד. באחת מסעודות החג ישב ר' זלמן עם עו"ד ג'פרי קימבל, ור' זלמן הציע לו להיות חבר בקרן הגבירים לטובת הארגון 'מחנה ישראל', ואז יוכל לזכות לשוחח עם הרבי באופן אישי ולקבל את ברכתו פעמיים בשנה.

"כמה צריך לתרום כדי להיות חבר בקרן?" התעניין עו"ד קימבל.

כיוון שהיה זה מועדון חברים חדש יחסית, ר' זלמן לא ידע את הסכום הנדרש, והוא אמר לג'פרי "אמור 'לחיים', ותבטיח לתת תשע מאות וחמישים אלף דולר לשנה, ואז תהיה חבר בקרן המיוחדת".

"עם סכום שכזה, מדוע לא לתרום מיליון דולר?" תהה ג'פרי.

ר' זלמן חייך חיוך של חסיד וותיק והגיב: "אינני רוצה שתהיה לך גאווה ותאמר 'אני נתתי לרבי מליובאוויטש מיליון דולר'".

"נו, אם אתה אומר, אז אבטיח", הגיב ג'פרי.

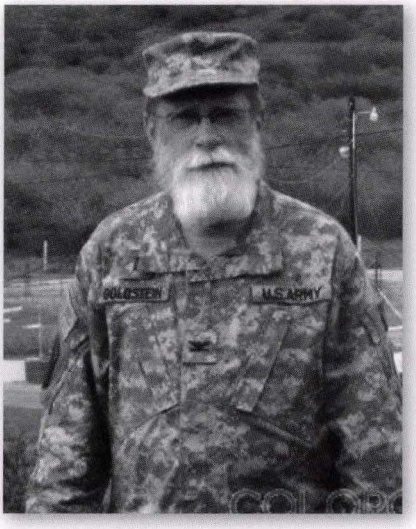
ר' זלמן במרכז. מימין מר ג'פרי קימבל ומשמאל השליח ר' יוסף גופין

למרות הבטחתו, היה זה סכום רב בעבור אפשרויותיו ויכולותיו של ג'פרי קימבל, ובדו"ח השבועי שהיה כותב לרבי, הוסיף וביקש ברכה שיוכל לתת את הסכום שהבטיח לתת בעת שהייתו בסוכה.

באחד הימים התקשר אליו המזכיר הרב יהודה לייב גרונר, ואמר לו כי הרבי נתן ברכה שיוכל לקיים את ההחלטה שקיבל עליו בסוכה. לא היה גבול לשמחתו של ג'פרי למשמע הברכה המפורשת.

זמן מה לאחר מכן נודע לג'פרי כי סכום הכניסה לקרן "מחנה ישראל" עומד על סכום של מאה אלף דולר ואפשר לתת אותו במשך חמש שנים. לרגע נבוך ג'פרי נוכח הפער בין הסכום הנדרש לבין הסכום שנקב ר' זלמן באוזניו, אך הוא התעשת ואמר "מכיוון שהבטחתי תשע מאות וחמישים אלף דולר – שיישאר כך!"

מאז היה אומר בחיוך "אני חבר ב'מועדון ה-950'," או "אני

ר' יעקב גולדשטיין

הולך למועדון 950" ו"אני שב כעת ממועדון ה-950"...

עורך הדין ג'פרי קימבל, היה כאמור, ממקורביו של חמיו, הרב דוד איידלמן, שליח הרבי בספרינגפילד, ושותף נאמן לרבים מהפרויקטים שהקים. פרויקטים אלו היו חלק מנושאי שיחתם הקבועים של ג'פרי וידידו ר' זלמן, חתנו של הרב איידלמן.

פעם נקלעה הישיבה בספרינגפילד לקשיים כספיים. ידה של ההנהלה לא השיגה לשלם משכורות לצוות המורים. ג'פרי חש שלא בנח עם העניין והוא צלצל לידידו ר' זלמן ואמר לו: "אני יושב פה ואוכל סטייקים יקרים, ולמורים אין כסף לקנות אוכל? אני מרגיש שלא בנוח עם העניין. אני תורם אפוא סכום כסף כדי שאפשר יהיה לשלם בו את המשכורות הנחוצות".

ר' זלמן שמח מאוד למשמע הדברים והביע את הערכתו במילים חמות. בסופן הוסיף בבת שחוק: "אבל ג'פרי, אל תפסיק לאכול את הסטייקים היקרים שלך. תמשיך ליהנות!" כזה היה ר' זלמן...

∽

מספר הגיס ר' יענקל גולדשטיין: "בשנת תשל"ח פרצה שרפה בבניין הישיבה שייסד חמי, השליח הרב דוד איידלמן, וכילתה את הבניין. חמי חשב שאולי זו ההזדמנות לבנות הכול מחדש בשכונה אחרת בלב העיר; אולם הוא פחד לקבל עליו אחריות כה כבדה, וחשב שמא כדאי להישאר באותו מקום ורק לשפצו מחדש.

בניין ישיבת אחי תמימים שהקים הרב איידלמן

"חמי כתב על כך לרבי וכעבור זמן מה יצאה תשובתו של הרבי: "בניין חדש בשכונה חדשה".

"כעת, משהגיעה התשובה של הרבי, לא היו לו עוד ספקות בדבר שיש לעבור לשכונה חדשה.

"גיסי ר' זלמן סייע רבות לקנות את המגרש החדש שעליו היו אמורים לבנות בניין חדש לישיבה, אלא שאז התברר שבניית תשתית המים והביוב למקום, עוד בטרם תחילת בניית הבניין עצמו, תגיע לעלות גבוהה של כמאה ושישים אלף דולר - סכום עצום באותם ימים.

"באותו שלב היינו כולנו אובדי עצות. לחמי לא הייתה אפשרות להשיג סכום עצום שכזה, ונשיא הישיבה מר ג'פרי קימבל אמר נואש מתכנית הבנייה החדשה. הוא הציע איפוא שנמכור את השטח ונשתמש בכסף שנקבל תמורתו.

"חמי שלא עשה דבר מבלי לשאול תחילה את הרבי - בפרט בשל העובדה שהרבי ליווה מקרוב את הפעילות בספרינגפלד כבר מהיום הראשון לנשיאות, ועוד קודם לכן – פנה לרבי ושאל האם אכן למכור השטח נוכח חוסר האפשרות לממן את הבנייה. תשובת הרבי הייתה שלא למכור.

"כיוון שכך, לא היה מה לעשות מלבד להמתין להתפתחויות ולראות כיצד יתפתחו הדברים, שכן חמי ידע היטב כי במוקדם או במאוחר תבוא הישועה, כפי שראה פעמים רבות במשך עשרות שנות שליחותו.

"בסמוך לשטח הישיבה שעמד ריק, היה שטח אדמה נוסף אותו קנה גוי מקומי. הלה ביקש להתחיל בבניית הצנרת תת-קרקעית בשטחו בטרם יתחיל במלאכת הבנייה עצמה. אולם כדי לקבל רישיון לכך, היה עליו לפנות לממונה על הרישיונות בעיירה ולקבל אישורים לעבודות בשטח. אותו ממונה, כך התברר, היה ידיד של חמי הרב איידלמן. משנודע לו על הסיפור כולו, הודיע הממונה לגוי, כי אם ברצונו לקבל רישיון לעבודה באדמתו, עליו להרחיב את תשתית הצנרת שהוא בונה עד לשטח שקנו שכניו היהודים...

"כך הגיע אפוא המופת של הרבי, כאשר הגוי בנה בעבור הישיבה תשתית צנרת מבלי שהשליח היה צריך להוציא על כך אף לא דולר אחד.

"למותר לציין כי גיסי ר' זלמן השתתף בחלק נכבד מהוצאות הבנייה".

מפתח בית חב"ד באמהרסט שהוענק לרבי

אמהרסט – העיר שר' זלמן אימץ

ר' זלמן תרם רבות לבתי חב"ד ברחבי העולם. רבים מהאברכים הצעירים שיצאו בשליחותו של הרבי, ניגשו אליו וקיבלו ממנו מתת יד נאה. שלוחים שיצאו למקומות "קשים" יותר, קיבלו סכומים גדולים יותר, עד עשרת אלפים דולר.

אהבת ישראל לכל יהודי

רגש מיוחד היה לו לשליחות בעיר אמהרסט שבמסצ'וסטס.

לאחר מעשה שאירע, החליט באופן סופי "לאמץ" את המקום, כפי שמספר חותנו הרה"ח ר' דוד ע"ה איידלמן:

"כשהגעתי לגור בספרינגפלד בשנת תש"י, התחלתי ללמד באוניברסיטה של אמהרסט מסצ'וסטס פילוסופיה יהודית - שזה שם נרדף ללימודי התניא. על לימודים אלו הוציאו התלמידים שלושה קרדיטים.

"כשבתי צירל נישאה לזלמן דייטש, הם היו מגיעים פעמים רבות לבלות אתנו את השבתות; היינו עורכים את התפילות באחד החדרים באוניברסיטה כדי שהתלמידים המעוניינים בכך יוכלו להשתתף. פעילות זו הייתה חלק ממכלול הפעילות שלנו בקרב הסטודנטים.

"פעם, לאחר התפילה, ניגש אחד הסטודנטים לחתני זלמן

ושאל בהיסוס: 'אולי אפשר לגעת בך? מימיי לא ראיתי 'ביזנס-מן' דתי עם זקן!'... תלמיד זה לא היה צעיר פרימיטיבי תימהוני; אדרבא, הוא נחשב לתלמיד נבון ומשכיל שהוציא תואר 'מסטר' בלימודיו.

"כשזלמן עמד מקרוב עד כמה עמוקה היא הבורות בקרב סטודנטים יהודים, החליט לעשות מעשה. באותה שבת 'סחב' לביתנו עשרים ותשעה סטודנטים. ישבנו אתם לאורך כל השבת, שוחחנו ושרנו, כשעל השולחן כל האוכל שיכולנו למצוא בארונות. כשהגיע זמן תפילת ערבית, ביקשנו לצרף את הסטודנטים למניין. מתברר שאפילו את זה לא ידעו לעשות. זלמן במקוריות האופיינית לו, הציע אפוא לרקוד אתם במקום להתפלל...

"באותה שבת הגיע זלמן למסקנה כמה נחוץ להקים בית חב"ד באמהרסט.

"זמן מה לאחר מכן פנה ר' זלמן למזכירו הראשי של הרבי, הרב חיים מרדכי אייזיק חודקוב, ואמר לו כי החליט שהגיע הזמן לפתוח בית חב"ד באמהרסט. נתן בו הרב חודקוב מבט פיקח ושאל 'ומי יממן זאת?' השיב ר' זלמן כי הוא נוטל עליו את העלויות. 'אם כן', השיב הרב חודקוב, 'היכנס נא אל הכולל ומצא אברך מתאים לשליחות זו'.

"ואכן, ר' זלמן נכנס לכולל האברכים שליד המזכירות והתעניין מי מהלומדים יכול להתאים לשליחות בקרב סטודנטים צעירים. השם שמצא חן בעיניו ביותר היה של האברך ישראל הכהן דערען".

הרב ישראל הכהן דערען מספר מכאן על השתלשלות האירועים מזווית נקודת מבטו:

"היה זה לאחר נישואיי כאשר למדתי בכולל בקראון הייטס. כמו רוב חבריי בכולל, התכנית שלי הייתה לצאת לאחר מכן לשליחות למקום שיש בו יהודים אך אין בו יהדות, ולפתוח שם 'בית חב"ד' בשליחות הרבי. למעשה לא היו לי תכניות מוגדרות

היכן יהיה המקום הזה. ידעתי רק שלהיכן שהרבי יורה לי ללכת, לשם אסע.

"יום אחד נכנס לכולל החסיד ר' זלמן דייטש, שהיה בעצמו אברך צעיר כבן עשרים ושבע. הרב דייטש היה איש עסקים מצליח, אך קודם לכן, חסיד בכל לבו ונפשו. סיפרו לי כי גם הרב דייטש ביקש בעבר לשים פעמיו למקום של שליחות, אבל לאחר אבדן אביו בעודו חתן, הורה לו הרבי לטפל בעסקים המשפחתיים.

הרב ישראל דערען

"הרב דייטש חיפש אברך שיתאים להיות שליח בעיר הקולג' אמהרסט שבמסצ'וסטס. אמהרסט הייתה שכנה של העיר ספרינגפילד, שם גדלה רעייתו ושם התגוררו חמיו וחמותו. בכל ביקוריו אצלם חיפש דרך לקרב סטודנטים מהקולג', הוא הזמין אותם לבית חמיו וארגן אתם פעילויות שונות. מאחר שביקוריו התקיימו בדרך כלל בשבתות ובימים טובים בלבד, חיפש מישהו שיתגורר באזור ויישא את השליחות על כתפיו על בסיס יום-יומי.

"מישהו המליץ לו עליי. הוא פנה אליי ושטח בפני את תכניתו, בהבטיחו סיוע לכל אורך הדרך.

"עדיין לא הייתי 'בשל' להחלטה. עמד בפניי עוד זמן קצר של לימוד בכולל, כשבתום זמן הלימודים תכננתי להפנות את השאלה לרבי ולצפות שהרבי יצביע בעבורי במפורש על מקום שליחות לפי בחירתו. כך נשאר העניין פתוח.

"לקראת סיום זמן הכולל, בהתקרב יום הולדתי, ביקשתי להיכנס ל'יחידות' עם הרבי כמקובל באותם ימים. נכנסתי לרבי

עם רעייתי שתחי', ושם שטחתי את שאלתי ובקשתי, שיורה לי הרבי מקום שליחותי.

"תשובת הרבי לא הייתה חד-משמעית, כפי שציפיתי. הרבי הורה לי לפנות אל הרב חודקוב, ראש ה'מרכז לעניני חינוך, ולהתייעץ עמו. עוד הורה הרבי לקבל ולשקול הצעות גם ממקומות אחרים ולאחר שתהיה בידי רשימת מקומות, אפנה אותה לרבי והרבי יבחר.

"כהוראת הרבי פניתי לרב חודקוב, והוא המליץ על - אמהרסט! מאחר ששמעתי כבר הצעה זו מר' זלמן דייטש, נטיתי להסכים; אבל הרב חודקוב דרבן אותי לציית להוראת הרבי ולשמוע הצעות נוספות.

"לאחר הצעות נוספות, הוחלט בסופו של דבר לקבוע את מקום שליחותנו באמהרסט שבמאסצ'וסס.

"מאותו יום פרש עלינו ר' זלמן דייטש את חסותו. הוא הפך ל'פרטנר במשרה מלאה' בשליחות שלנו. תמיד היה תומך, מסייע, מקשיב ומייעץ. הוא נסע אתנו לאמהרסט כדי להכיר לנו את המקום ואת יושביו. הוא עזר לנו לבחור מקום מגורים, ועשה הכול כדי להקל עלינו את ההתאקלמות שם. מאוחר יותר אף רכש בעבורנו בניין אותו הפכנו ל'בית חב"ד', וכדי שנוכל לשלם את המשכנתא עליו, הקציב לנו משכורת".

מוסיף ומספר ר' דוד איידלמן, חותנו של ר' זלמן:

"זלמן קיבל עליו אחריות למשכורתו של השליח החדש והפקיד עשרת אלפים דולר כמקדמה – העיקר שייצא לפעילות בלב שקט. הרב דערען, בידעו עד כמה זלמן ממעיט לספר על מעשי הצדקה שלו עצמו, רצה ליידע בכך את אמו מרת מירל דייטש ולשמח את לבה. היא עצמה, מחותנתי, הייתה בעלת צדקה מופלגת ופיזרה לצדקה ביד רחבה. הוא ניגש אפוא לספר לה על כך.

"כמה נתן לך זלמן?" ביקשה מרת מירל לדעת.

"משמעה את הסכום, החליטה על דעת עצמה להוסיף לטובת העניין סכום דומה..."

בית חב"ד שבאמהרסט החל לפרוח ולשגשג ובמשך השנים יצאו ממנו בעלי תשובה רבים מאוד, חלקם אף הוציאו לימים 'סמיכה' לרבנות. חלק מהסטודנטים ומהסטודנטיות שחזרו בתשובה כתוצאה מפעילות זו, הם עצמם משמשים בשליחות הרבי!

ואכן, בכמה ממכתביו לרבי התייחס ר' זלמן לשליחות באמהרסט ואף רקם תכניות "עסקיות חסידיות". וכך הוא שוטח בפני הרבי את תכניתו: "הנני חושב לפתוח חנות באמהערסט mass. במקום שנמצאים משפחת דערען מפני ב' טעמים: (א) שתדור שם עוד משפחה מאנ"ש שי' (בתכניתי להציע הנ"ל ל ... שמתחתן בקרוב וחושב לגור שם). (ב) בתכניתי לתרום חלק מההכנסה דהנ"ל לעבודת דערען שי'".

ר' זלמן בחושיו העסקיים המבורכים ביקש להרחיב את עסקיו בעיר ובאמצעותם לסייע בפעילותו של השליח, ובד בבד, לתת פרנסה לאברך מאנ"ש באמצעות העסק, וגם מכך ייהנה השליח – מבואה של משפחה חב"דית נוספת לעיר...

בפעם אחרת כתב לרבי שהוא חושב לסייע לר' ישראל דערען באמהורסט, ואף לשלם משכורת קבועה לאברך שיעבוד עמו בהפצת המעיינות.

ר' זלמן לא הסתפק בכך, ומדי פעם בפעם היה נוסע לשם לחזק את הפעילות. בנו ר' ישעי' דייטש זוכר יום כיפור אחד שבו הצטרף לאביו בתפילות שהתקיימו בבית חב"ד אמהרסט. "אבא שימש שם כשליח ציבור. המקום היה מלא סטודנטים שנראו כמו 'היפים' ואני, שהייתי צעיר ונפחד, לא זזתי מתחת לטליתו של אבא במשך כל היום. אפילו בלילה ישנתי בסמוך לו", הוא מספר.

"כל מי שהצלחנו לקרב לעבודת ה', קיבל מיד הזמנה להתארח בבית משפחת דייטש בקראון הייטס", מספר הרב דערען. "בכל פסח וסוכות הייתה משפחת דייטש מגיעה להתארח בספרינגפילד, אצל הרב והרבנית איידלמן. או אז היו מנצלים את ההזדמנות לבקר אצלנו ולבדוק כיצד מתנהלים העניינים ומה שלומנו. היינו עורכים התוועדות חג לכבודם, כשזלמן היה אורח הכבוד.

"ר' זלמן היה 'אחינו הגדול', מעולם לא 'בוס'. בכל פעם שהעניק לנו תמיכה כספית, היה מסביר שזה נשלח מאמו... הוא אף היה משתתף בכל השמחות שעשינו.

"בשנת תש"מ הייתי באבלות אחר אבי שנפטר. באותו הזמן אחי עמד להתחתן בארץ ישראל. האבלות המשפחתית הפכה את הצורך להשתתף בחתונה להכרחית יותר מתמיד, אלא שהמשאבים היו דלים, והחלטנו שייסעו רק המשתתפים ההכרחיים - אני, אחי ואחיותיי, סבים וסבתות. אשתי שתחי', עמדה להישאר בבית. איכשהו נודע הדבר לר' זלמן. הוא לא הסכים לשמוע על האפשרות שאסע לארץ הקודש ללא רעייתי. הכנסנו מכתב למזכירות הרבי ושאלנו 'האם כדאי לנסוע?' הרבי מחק את המילה 'האם' והותיר את המילים 'כדאי לנסוע'! את הכרטיס מימן, כמובן, בשמחה ובחפץ לב, ר' זלמן ע"ה.

"על אף טוב לבו והשתתפותו, ר' זלמן לא הסכים בשום אופן לבזבוז זמן. זכורני שפעם ניצלנו את זמן חופשת הקולג' באמהרסט ונסענו להתאווררות קצרה בשכונת קראון הייטס. ר' זלמן שפגש אותי ברחוב, לא שמח כלל, בלשון המעטה: 'מה אתה עושה פה?' ביקש לדעת כשפגש אותי ברחוב. הסברתי שבאנו לחופשה קצרה, אבל ר' זלמן סירב לשמוע: 'וכי אין שם מספיק יהודים מחוץ לקולג' שאפשר לעבוד אתם בזמן החופשה?' תבע לדעת. מאז ידעתי לא לחפש לעצמי תירוצי חופשה נוספים. 'פחדתי' לפגוש את ר' זלמן ברחוב.

"היו לנו גם זמנים לא פשוטים. לא קלה היא עבודת השליחות:

הבדידות, הריחוק מהמשפחה ומהקהילה, העבודה הקשה – כך שמפעם לפעם היינו 'נשברים'. ר' זלמן תמיד היה מגיע עם מילים טובות, מתנה כספית או עצה טובה. תמיד אפשר היה לסמוך עליו כי בכוחו לרומם מצב רוח שפוף.

"זכורני שפעם באנו לקראון הייטס עם הרגשה קשה במיוחד, רצינו לשוחח עם ר' זלמן על כמה עניינים. כשהגענו לביתו, כנראה ראה אותנו והבין מיד כי משהו לא כשורה. להפתעתנו הוא לא הסכים לפתוח בשיחה, אלא הוציא אותנו למכוניתו והסיע אותנו למסעדה מקומית. רק שם, לאחר ארוחה טובה, כשכבר היינו מעודדים קצת, הסכים לשוחח על בעיותינו.

"ולא שחייו שלו היו קלים ושמחים כל כך, אבל הוא ידע תמיד להביא שמחה ולהרגיע. היה לו חוש הומור, ותמיד ידע להעריך אמירה מחויכת. מילים טובות היו מוכנות תמיד על שפתיו. כזה היה האיש - חם ולבבי, ועם זאת עשוי מפלדה. בעיקר כלפי עצמו!" מסיים הרב דערען את סיפורו.

השליחות באמהרסט החליפה ידיים במשך השנים. ר' ישראל דערען עבר לנהל את בית חב"ד בהרטפורד קונטיקט, וכיום פועל במקום ר' חיים שי' איידלמן, שאף הרחיב את הבניין ובנה בו מקווה, אף זאת במימונו המלא של ר' זלמן.

ביטחון, שמחה ושפע של צדקה

שתי מידות מופלגות - צדקה ושמחה - היו טבועות בנפשו ובנשמתו של ר' זלמן. פעמים רבות בחייו הראה לסובבים אותו את הקשר שבין נתינת צדקה לשמחה.

הסיפור הבא ממחיש כיצד הצליח לשלב בין שתי מידות מופלגות אלו:

כפי המסופר, במשך כל חייו נתנו זלמן, אָחִיו וגיסו צדקה ברוחב לב. ועם זאת, מדי פעם בפעם היה ר' זלמן מוסיף צדקה באופן

חסיד של שמחה ובטחון

יוצא מן הכלל. העובדה שלא תמיד היו לו 'מזומנים' זמינים, מעולם לא עצרה אותו. אם היה צריך, אף היה לווה מאחרים על מנת שיוכל להמשיך לתת ולהעניק. לפעמים אפילו היה ממשכן חלק מרכושו כדי להשיג משאבים נוספים לצדקה.

בשנת תשס"ה עבר העסק של משפחת דייטש טלטלות לא פשוטות. הייתה זו תקופה קשה ביותר בשל מדיניות כלכלית כושלת בארה"ב. השוק הכללי התערער, כשהוא סוחף אחריו בעלי עסקים רבים, והעסק של משפחת דייטש בתוכם.

אם לא די בכך, הרי שבאותה תקופה נפל האח ר' יוסף דייטש למשכב שממנו לא קם עוד. ניהול הביזנס בלעדיו הפך למסובך ומאתגר יותר, ורווחי פחות.

דווקא אז, כשר' זלמן רצה לתת לצדקה כספים שהבטיח בעבר, לא היה ברשותו כסף זמין. ר' זלמן זכר היטב את "ובחנוני נא בזאת" והאמין בכל לבו בהבטחת ה' ובישועתו. הוא היה משוכנע שאם ה'כלי' ייעשה והצדקה תינתן, ה' ישלם בכפל כפליים. כפל זה, כה קיווה, יכלול בתוכו, חוץ מהישועה הכספית, גם ישועה לאחיו החולה. את ה'כלי' הזה היה זלמן נחוש לעשות גם באופן של "שטות דקדושה".

דא עקא, שבתקופה כלכלית כה קשה ומתוחה, שום בנק לא הסכים לאשר הלוואה בסכום כל כך לא מתקבל על הדעת.

אולם לא איש כר' זלמן יתרגש ממגבלות כאלו. הוא פנה למספר בנקים שעבדו אתו בעבר, והציע להם למשכן בניין גדול שהיה ברשותו. את הכסף שיקבל תמורתו, כך קיווה, יתן לענייני הצדקה שביקש לסייע להם. למרות שמנהלי הבנקים הכירו אותו היטב כמו גם את שמו הטוב בעסקים לאורך השנים, אלו השיבו בשלילה לבקשת ההלוואה. אף אחד מהם לא העז לקחת על עצמו את הסיכון. בימי משבר כלכלי כה חריף, הסיכון היה גדול מדי. ר' זלמן יצא מאוכזב, בנק אחר בנק, לאחר שהשיבו פניו ריקם. אף אחד מהבנקאים שעמם נפגש, לא ידע כי כסף זה בעבורו אינו הוצאה, אלא השקעה!

אף על פי כן, ר' זלמן לא ויתר. לאחר חודשים של מאמצים, מצא פתרון בדמותו של עורך דין לא-יהודי, מניו ג'רסי. ההיכרות בין השניים החלה שש שנים מוקדם יותר. מר קמפבל הצליח להבין את "הכוונה הדתית" של ר' זלמן. הוא הכיר בינו לבין בנקאי מקומי. זה נעתר לבסוף לאשר את ההלוואה לא לפני שהציב שורה של תנאים קשים במיוחד: התנאי הראשון היה שעל ר' זלמן לשעבד לא רק את הבניין שהציע, אלא גם את כל נכסיו האחרים עד שהבנק יקבל את כל כספו בחזרה. היה זה תנאי קשה ביותר ששום איש עסקים שפוי לא היה מסכים לו, במיוחד לא במצב הפיננסי הגרוע.

התנאי השני היה שעל ר' זלמן להציג תכנית מפורטת ביותר המסבירה כיצד הוא מתכנן לגייס את סכום ההלוואה בחזרה. התכנית הייתה צריכה לשכנע את הבנק שישנם סיכויים מזהירים לעסק לעלות ולפרוח חזרה.

ר' זלמן טרח והכין תשובות לכול השאלות. כיוון שכבר היה בעל ניסיון בשטח הנדל"ן, הבטיח להעמיק את מעורבותו בשוק זה כדי להעצים את הרווחים.

ההלוואה הפכה לשרירה וקיימת, ור' זלמן קיבל את שהובטח לו לאחר שהתחייב לעמוד בכל התנאים הקשים.

עתה יצא "לחלק מתנות". הוא פיזר סכומים גדולים לענייני צדקה שונים, אלא שבפעם הזו "החמיר" עם מידת הצדקה - והקפיד לתת רק למוסדות שלא היה להם שום קשר עם בני משפחתו, גם לא לבתי חב"ד שהקימו בניו. אף על פי שהיה תומך קבוע ונדיב-לב בילדיו ובמוסדותיהם, בפעם המיוחדת הזאת נראה היה שהוא רצה שצדקה זו תהיה חפה מכל נגיעה אישית. ה"שטות דקדושה" הייתה צריכה להיות בכל מאת האחוזים.

אחת מהצדקות הייתה מיועדת בעבור קרן שהיה למר קמפבל עניין מיוחד בה. (לאחר מכן, התברר כי בעקיפין ר' זלמן העניק "שיעור" טוב לעורך הדין, כשבעתיד העניק הלה בתמורה נדבה הגונה לאחד המוסדות שהקים אחד מילדיו של ר' זלמן דייטש.)

עתה הגיע הזמן לקיים את ההבטחה לבנק ולהיכנס לעסקי הנדל"ן, להגברת רווחי החברה.

חברותו של ר' זלמן עם עורך הדין מניו ג'רסי הייתה עכשיו גם כלי לישועה. כחצי שנה לאחר ההלוואה מהבנק, צלצל עורך הדין לר' זלמן, ובפיו הצעה: בניין גדול שיצא לאחרונה לשוק בנוארק שבניו ג'רסי. המחיר מצוין וההשקעה נראית בטוחה.

"המחיר המצוין" התברר כסכום האסטרונומי של כמה מיליוני דולרים. כדי לממש את העסקה שאכן נראתה מבטיחה, על ר' זלמן היה להשיג מיליון דולר במזומנים בתור מקדמה.

ר' זלמן, אחיו וגיסו ר' גבריאל שוב מצאו עצמם מחזרים על פתיהם של הבנקאים השונים, אך גם הפעם השיבו אלה את פניהם ריקם. לאחר שמשכנו את מה שנותר היה למשכן ולאחר ששקעו עד צווארם בחובות חדשים, יצאה גם עסקה זו לפועל.

לא חלפו חודשים רבים, והבניין התברר כקשה מאוד לניהול. היו שם דירות פנויות רבות שלא הניבו הכנסה, וגם הדיירים שכבר התגוררו שם לא היו אנשים קלים. אבל ר' זלמן, כדרכו, נכנס לעניין בכל מרצו. אף על פי שכבר לא היה צעיר, נסע רבות

לאזור כדי להציע לאנשים לשכור אצלו דירות ולעורר התעניינות. חוץ מסוכני מכירות שהעסיק, עסק הוא עצמו בעניין. הוא הדפיס פליירים המתארים את הכדאיות שבהשכרת הדירות, הסתובב רבות ברחובות האזור ושוחח בעצמו עם אנשים כדי ליצור שמועות חיוביות.

אט אט החלו לראות תוצאות מבורכות וההשקעה החלה להניב פרי.

לרוע המזל, כשנתיים לאחר קניית הבניין נפטרו שני האחים ר' יוסף ור' זלמן דייטש בהפרש של שבוע. גיסם, ר' גבריאל גופין שיבדלח"א, הגיע להחלטה למכור את הבניין. למרות שהמקום הניב הכנסה יפה, היה קשה מאוד לנהל אותו מרחוק, שכן הוא דרש תחזוקה מתמדת.

מיד לאחר שהוציאו את הבניין לשוק, קיבלו הצעה של כמה מיליוני דולרים תמורתו. לאחר חישוב מהיר התברר שהסכום שנתן ר' זלמן לצדקה הכפיל את עצמו בתוך שנתיים וחצי בלבד. לאחר ששילמו לבנק את יתרת ההלוואה, עדיין נשאר רווח גדול בידי בני המשפחה...

התקיימה בהם במלואה הבטחת התורה "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר" ודרשת חז"ל "עשר בשביל שתתעשר" (תענית דף ט ע"א), וכן דברי הנביא מלאכי "וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר ה' צְבָאוֹת אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דָי". (מלאכי, פרק ג' פסוק י').

כזה היה ר' זלמן, בטל מוחלט לרצונותיו של הרבי, וכל מטרותיו לא היו אלא רצונותיו של הרבי ולא כרווח אישי שלו. רק מכוח זה יכול היה לאזור תעצומות נפש כה רבות ולהעניק לצדקה סכומים אדירים שכאלו, בידיעה שהכסף אינו שלו, וכי ניהול העולם הוא רק בידי הקב"ה.

ר' זלמן הצליח להגיע לדרגה של "בחנוני נא בזאת" בחיים

שהתנהלו מתוך שמחה אמיתית על אף כל המאורעות הקשים שחווה בחייו. תמיד חייך והאיר פנים למרות כאביו האישיים ולמרות מצב בריאותו. שמחתו והאופטמיות הנצחית שלו הדביקו גם את בני משפחתו ואת הסובבים אותו. ר' זלמן התעלה מעל טבע האדם כדי להגיע להנהגות כאלו.

גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה

ר' זלמן בנדיבות לבו היה שותף נאמן ורע אוהב לארגון "הכנסת אורחים" שקיבל את פני אלפי האורחים שהגיעו מדי שנה בשנה להסתופף בצלו של הרבי לאורך כל "ירח האיתנים". אלפי האורחים שנהרו בעיקר מארץ הקודש ומאירופה היו זקוקים למקום שבו יוכלו לאכול לשובע נפשם ולהניח שם את ראשם. מי שהקים את הארגון המבורך הזה היה הרה"ח ר' משה ע"ה ירוסלבסקי מארץ הקודש, שמדי שנה דאג להאכיל אלפי אורחים רעבים שלוש פעמים ביום, מלבד ארוחות שבת וחג חגיגיות. לא פלא שארגון כזה נזקק היה לסכומים עצומים. חלק גדול מסכומים אלו בא מכיסו של ר' זלמן דייטש שחיבב במיוחד מצווה זו של הכנסת אורחים ואף טרח בה רבות.

על אף הקושי העצום, המשיך ארגון "הכנסת אורחים" להתקיים גם לאחר פטירתו של הרב ירוסלבסקי על ידי וועד של אברכים, ולאחר ג' תמוז תשנ"ד נטלה עליה קבוצה של תלמידי התמימים לדאוג לאורחים. הללו ידעו כי יש להמשיך במפעל הקדוש הזה שהרבי חיבבו ביותר, ויהי מה. הייתה בכך משום העזה רבה, שכן לשם כך נדרש היה לגייס סכומים אדירים כדי להמשיך ולהאכיל את אלפי האורחים. מספר האורחים הולך וגדל מדי שנה בשנה ויחד עם זאת גם ארגון "אש"ל הכנסת אורחים" הלך גדל והתרחב במשך השנים. מעולם לא יצא איש רעב ממטבח הכנסת האורחים. לא היה גבול לנחת שרווה שעה שהביט באלפי התמימים והחסידים שהמשיכו להגיע לבית חיינו 770 בכל שנה בחודש תשרי, כבימי קדם.

הרה"ח ר' משה ירוסלבסקי ע"ה שהקים את ארגון הכנסת אורחים, מקבל מהרבי
את המזונות והיין עבור האורחים

אלפי אורחים נהנים מסעודות מלאות בחודש תשרי בזכות ארגון "הכנסת אורחים"

ארגון "אש"ל הכנסת אורחים" נעזר רבות בר' זלמן שתמך בארגון מדי שנה בשנה בסכומים מכובדים. הוא לא הסתפק בכך, אלא אף גייס חברים אמידים להשתתף ב"קומיטי" ודרבן את כולם לפתוח את לבם וכיסם ולתרום. ר' זלמן נתן לארגון תחושה של חשיבות ולגיטימיות, והפנה את כל זרקורי תשומת הלב אל פועלו של הארגון.

הוא לא הסתפק בכך, וכשהוחלט לשדרג את הכנסת האורחים ולבנות בניין מיוחד שיהווה בית הכנסת אורחים לכל ימות השנה – הסכים לתמוך בארגון בעין יפה. ר' זלמן שזכר היטב את בקשתו של הרבי כשלושים שנה קודם לכן להקים מלון בשכונת קראון הייטס, ראה בכך מימוש רצונו של הרבי – וכשזה הרצון העליון, שום דבר לא יסיט אותו ממימוש העניין. מחמת חסרון כיס הייתה הבנייה נעצרת מדי פעם בפעם, אך לר' זלמן היה חשוב להביא את בניין "אש"ל הכנסת אורחים" לידי גמר.

בניין 'הכנסת אורחים' אכן נבנה והוא מתנוסס כיום לתפארה סמוך ונראה ל-770. מדי יום ביומו מתארחים בו עשרות אורחים. אין ספק כי בבנייתו יש למשפחת דייטש חלק נכבד ביותר.

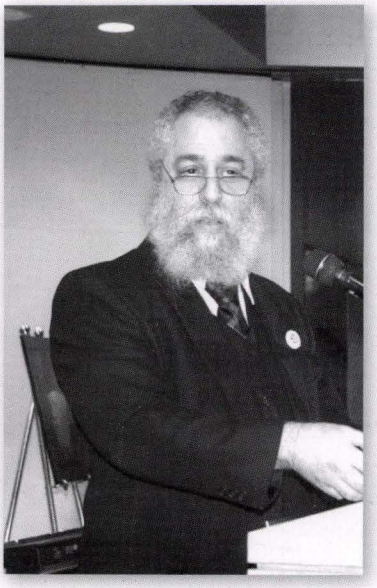
יום אחד הגיע ר' זלמן והעניק למנהלי הארגון תרומה לא צפויה של סכום נכבד ביותר. הללו הופתעו מגודל התרומה. באותה תקופה מצבו הכספי לא היה שפיר, אולם כשחלה אחיו ר' יוסף במחלה נוראה, החליטו ר' זלמן ואָחָיו להגדיל בצורה משמעותית את סכומי הצדקה שיהיו לזכותו ולרפואתו, באמונה עמוקה שנתינה זו תזעזע שערי שמים ותמתיק את הדינים בעבורו. זה לא היה קל להם, שכן העסקים היו חלשים באותה תקופה, בנוסף לכך שתשומת לב האחים המסורים הייתה בטיפול באחיהם החולה.

אף על פי כן, ר' זלמן מִשכן חלק מרכושו הפרטי, והוציא מהבנק סכום עצום. את כל הסכום הזה חילק לצדקה ביום אחד. הנהנים מכך היו גם מוזיאון צבאות ה', פרויקט מבצע מזוזה ושבועון 'בית משיח'.

עם חיילי צבאות ה'

בפיו של יו"ר ארגון "צבאות ה'" הרב ירחמיאל בנימינסון סיפור דומה.

ארגון "צבאות ה'" הוקם על ידי הרבי בשנת תשמ"א. היה זה ביום השלישי של חול המועד סוכות אותה שנה, ב-770 התקיים כנס של ילדים וילדות בהשתתפות הרבי. הרבי נשא בפניהם שיחה ובמהלכה הקים את הצבא החזק בעולם – צבאות ה' – שמטרתו להילחם ביצר הרע ולנצח. הרבי פירט את תפקידו של ה'חייל' להיות תמיד בחזית הקרב, להישמע להוראות ה'מפקדים' ולבצע 'פקודות יום' המגיעות מהרמטכ"ל. בעקבות שיחה זו נוסד הארגון "צבאות ה'" שהחל לרכז את הפעילות עם ילדי ישראל בכל העולם. הרבי הנחה את הנהלת הארגון מה יהיו הפרמטרים להירשם לצבאות ה', מה יהיו הדרגות וכיצד ניתן יהיה להתקדם בהן.

יו"ר ארגון "צבאות השם"
הרב ירחמיאל בנימינסון

הרבי הורה למייסדים להקים וועד שייעץ ויעזור בכל שלבי ההקמה. ר' זלמן דייטש, כאיש עסקים שקול וממולח, התבקש להצטרף לוועד וגם הסכים; לא שהיה לו עודף זמן, אך כיוון שארגון זה היה של הרבי והצלחתו הייתה רצונו של הרבי, הוא נרתם לסייע.

"עצותיו של זלמן היו שוות זהב" מעיד יו"ר הארגון הרב ירחמיאל בנימינסון. "ר' זלמן בורך בשיקול דעת, בהיגיון חריף ובסבלנות ברזל. יחסי האנוש שהפגין היוו שיעור בפני עצמו. כל יחסו לזולת היה מתוך כבוד, הערכה ומתינות. תמיד העניק לנו את עצותיו, ותמיד היה כדאי להקשיב לו.

"כשנזקקנו להשקיע כספים או לקחת הלוואות, ידענו תמיד שיש לנו 'גב כלכלי' בדמותו, אם בכתיבת צ'ק או בערבות שסיפק.

"כשעברנו מבניין 'צבאות ה'' הצנוע למוזיאון החדיש ורחב הידיים השוכן בפינת הרחובות 'קינגסטון' ושדרת 'איסטרן פארקווי', הבטיח לנו ר' זלמן סכום נכבד כתרומה. הבניין החדש בן שש הקומות מכיל מוזיאון רחב ידיים, אולמות הרצאות, סדנאות ופעילויות מגוונות בעבור ילדיה היהודים של ניו יורק רבתי. עלות הקמתו הגיעה ל-40 מיליון דולר. באותו הזמן גונבה לאוזני שמועה שמצבה הכספי של משפחת דייטש אינו מזהיר כפי שהיה, והבנתי שיקשה עליו לקיים את ההבטחה. החלטתי אפוא שלא להזכיר את העניין ולא ללחוץ על האיש היקר שתמיד עמד לצדנו.

"אבל ההפתעה הגדולה

ר' זלמן מעניק מטעם ארגון "צבאות ה'" אות הוקרה לאחד מנדיבי הלב התומך בארגון. ידיעה בעיתונות המדווחת על כך

באה, כשהחליט יום אחד לחלק סכום עצום לזכות רפואתו של אחיו ר' יוסף ע"ה. באותו היום ביקש ממני בשיחת טלפון לבוא למשרדו שנמצא ליד גשר ברוקלין, משקיף על המים. כשהגעתי, הושיט לי המחאה בנקאית. הבטתי בהמחאה וברכיי פקו - הסכום שהיה כתוב שם היה עצום! סתם כך, בלי שביקשתי וללא הודעה מוקדמת.

"לכבוד מה זה?" גמגמתי.

"אל תשאל שאלות!" ענה בשקט ולא פירש יותר.

"חודשים מספר לאחר מכן נפטר ר' זלמן. רק בימי ה'שבעה' התברר לי הסיפור שמאחורי התרומה הענקית: ר' זלמן ואָחָיו חילקו סכום עתק לצדקה ביום אחד לרפואתו השלמה של אחיהם ר' יוסף", מסיים הרב ירחמיאל בנימינסון את סיפורו.

כהשלמה לסיפור זה, ראוי לציין את העובדה שלאחר שהבניין הושלם ועמד על תלו ברוב פאר והדר, הוצב במקום שלט המעיד על תרומתו של ר' זלמן דייטש. כשנודע לו על כך התעקש שיסירו מיד את השלט, אבל הנהלת הארגון גם היא התעקשה לפרסם עושי מצווה. לאחר דין ודברים הגיעו בסופו של דבר לפשרה, שבמקום שמו הפרטי של ר' זלמן יצוין שמה של משפחת דייטש המורחבת.

קירוב מהרבי

רבים מסכומי הצדקה המדוברים ניתנו תמיד בעצה אחת ובהסכמה משותפת של כל השותפים בעסקים, אחיו וגיסו שהיו שותפים נאמנים בעסק המשגשג כמו גם בנתינה הרחבה.

ביתו של ר' זלמן היה בית וועד לאספות עסקנים בכל עניין שבקדושה. בכל פעם שהרבי יצא בתקנה חדשה, היה ר' זלמן מזמן לביתו את העסקנים, וביחד מתווים את דרכי הפעולה למימוש רצונו של הרבי.

חדרי 'תורה אור'

ר' זלמן מארח בביתו אסיפת עסקנים בעניני ארגון 'עזרת אחים' למען יהודי רוסיה

הרבי מעולם לא חילק שבחים ומחמאות לחסידים שתרמו סכומי כסף גדולים למוסדותיו. אולם פעם אחת זכה ר' זלמן לאות קירוב מיוחד מהרבי בקשר לתרומותיו, ומעשה שהיה:

בין שלל המוסדות שנהנו מתרומותיו, היה גם ארגון "חדרי תורה אור" - ארגון חב"די שהוקם בארץ ישראל בשנת תשי"ב על-ידי החסידים הרב יונה איידלקופ והרב משה ירוסלבסקי. פעילותו של הארגון התמקדה בשעות אחרי הצהריים, במסגרתה אספו מורים חב"דיים תלמידים מבתים שאינם שומרי תורה ומצוות, או שומרים במידה מסוימת, וארגנו בעבורם שיעורים במקצועות קודש בהתאם לתנאי המקום והזמן. היו מקומות שבהם היו אלה מעין 'ישיבות ערב' לצעירים. חביבות רבה העניק הרבי לארגון "חדרי תורה אור", ורבות עודד הוא את העוסקים במלאכה, כולל אלו האוספים את הכספים.

מספר פעמים נערכה בקראון הייטס סעודת "מלווה מלכה" שבה השתתפו נדיבים תושבי השכונה שביקשו לתמוך בלימוד התורה בארץ ישראל. בשבת שלפני ה"מלווה מלכה" היה ר' יעקב פרידמן, אחד המנהלים, עומד בעת ההתוועדות של הרבי ומכריז על קיומה של הסעודה. בתום הכרזתו היה ניגש לרבי עם בקבוק 'משקה' ממנו מזג הרבי אל כוסו ובחזרה. 'משקה' זה חולק לאחר מכן למשתתפי המלווה מלכה הנדיבים.

באחת השנים התקיימה סעודת "מלווה מלכה" בביתם של ר' זלמן וצירל שפתחו את ביתם ולבם לארגון זה. כשהכריזו בהתוועדות על המלווה מלכה ועל קיומה בבית משפחת דייטש, הסתובב פתאום הרבי לעבר ר' זלמן שעמד בתוך קהל האלפים. הנוכחים דחקו בו במרפקם: "הרבי מבקש אותך!"

בניד ראש סימן לו הרבי לגשת אליו, ובמחווה מיוחדת מזג לו מעט מבקבוק ה'משקה' שהגיש לו הרב פרידמן, ואמר בעידוד: "שיהיה בהצלחה מרובה!"

לב פתוח לרווחה

כשיצא הרבי בקריאה להדפיס תניא בכל מקום על פני הגלובוס (בשנת תשל"ח ובשנת תשד"מ), החליט ר' זלמן לשכור משאית, והעמיס עליה ציוד הדפסה. לצד זאת שכר אברך צעיר שתפקידו היה לנסוע מעיר לעיר בכל מדינות ארצות הברית ולהדפיס תניא בכל מקום בו מתגוררים יהודים. ר' זלמן התכוון ליטול עליו את כל הוצאות המבצע האדיר הזה, ובכך לממש את רצונו של הרבי.

כשדיווח על כך לרבי באמצעות המזכיר הרב חודקוב, תוכן תשובתו של הרבי הייתה: 'כוונתך רצויה ביותר, אבל לא כדאית. לא כדאי לשלול מכל עיר את הזכות לממן את התניא הפרטי שלה. כדי שהתניא יהיה שייך להם, עליהם לדאוג למימון מכיסם'.

לפי בקשת המזכירים, ר' זלמן לקח על עצמו מימון עוד אי-אלו דברים שקשורים לחצרות קודשנו שהשתיקה יפה להם. גם לספריית הרבי העניק סכומי כסף גדולים. תעיד על כך העובדה שאף על פי שלא הוכנסו אז זרים לספרייה, הוזמנו ר' זלמן ורעייתו מרת צירל לסיור פרטי ומיוחד שנערך בעבורם בליווי המשב"ק ר' בערל יוניק ע"ה בחדרים שנוספו לספרייה בעבור שהות הרבי והרבנית.

שורה ארוכה של ארגונים בארצות הברית, בישראל ובאירופה, זכו לנדבותיו של ר' זלמן.

ר' זלמן פתח את כיסו לתרומה הגונה גם כאשר התבקש לסייע בהדפסת מאמרי הרבי. כן תרם להקמת ספרייה ומרכז החסידות "היכל מנחם" בשכונת בורו-פארק, וכן בעבור בניין הפנימייה של בחורי הישיבה ב-1414 שברחוב פרזידנט לאחר שנבנה מחדש לרווחת התלמידים.

רשימת מוסדות החינוך והחסד הנתרמים והנהנים, ארוכה: מוסד חינוכי 'אהלי תורה', כולל 'תפארת זקנים לוי יצחק', הישיבה

בספרינגפילד מסצ'וסטס, שלא לדבר על כך שכל אחד מבתי חב"ד שבנו ילדיו זכה לתמיכה לאורך חודשים ושנים: במונטגומרי קאונטי פנסילבניה, בצ'נדלר שבאריזונה, טורונטו, טייסון שבווירג'יניה, סונומה קאונטי שבקליפורניה, היילנד פארק שבקולורדו, ועוד.

כך גם ארגון "צעירי אגודת חב"ד" בישראל זכה לתמיכה מסיבית ממנו, כאשר במשך השנים העניק לארגון סכומים גדולים.

מקרים אלו נודעו לבני משפחתו ברבות הימים, אך עוד מקרים רבים שבהם הוזיל מכספו לצדקה, לא נודעו ולא ייוודעו, שכן ר' זלמן הצטנע בנתינותיו הברוכות.

מַלְוֶה חוֹנֵן דָּל

ר' זלמן הוזיל מכיסו סכומי כסף עצומים לא רק למוסדות וארגונים שפעלו בשליחות הרבי, אלא גם באופן פרטי למי שנזקק להלוואות או לתמיכה. מעולם לא השיב את פני הפונים אליו ריקם. רבים רבים הציל ממצוקתם הכספית.

הוא לא המתין עד שיפנו אליו למטרות צדקה, אלא היה "רודף צדקה וחסד", בחפשו אחר אפשרויות נוספות.

לאחר פטירתו בא אחד מתושבי השכונה לנחם את ילדיו, ובפיו סיפור מפעים: "פעם", סיפר "איים עליי הבנק לעקל ממני את ביתי לאחר שלא הצלחתי לעמוד בתשלומי המשכנתא הגבוהים. עמדתי ברחוב עצוב וקודר, כשלפתע עצר אביכם לידי שעה שהמתין לרמזור שיתחלף. בראותו את פניי הקודרים שאל אותי מה מעיק עליי, וזאת אף על פי שלא הכיר אותי בכלל. משום מה - המשיך תושב השכונה לספר - פתחתי בפניו את סגור לבי וסיפרתי לו על צרתי. לתדהמתי, לקח אותי ר' זלמן לביתו והעניק לי הלוואה שסידרה את המשכנתא בבנק.

"את קורות ביתי", סיים האיש את סיפורו "אני חייב היום לר' זלמן דייטש".

שטר של עשרים דולר שקיבל ר' זלמן מהרבי עבור "קרן שלום"

מה שהמספר לא ידע, שכדי לעזור לו להציל את ביתו היה על ר' זלמן לקחת הלוואה בעצמו... בלי להניד עפעף נהג כך כדי לעזור אף ליהודי שלא הכיר.

יום בהיר אחד טלפן ר' זלמן לאחיו ר' אברהם משה ושיתפו בהחלטה לפתוח קופה על שם אביהם "קרן שלום", כאשר הכספים שייכנסו מהעסקים לקרן ינוצלו לטובת הלוואות וגמילות חסדים.

מספר ר' אברהם משה שי': "אחי זלמן היה מקבל פניות רבות מצד אנשים שביקשו הלוואות או גם מתת צדקה. בשלב מסוים החליט לקחת את זה שלב אחד קדימה, והקים את קרן מיוחדת לצורך כך, על שם אבא ע"ה, כשלניהול הקרן מינה וועד מיוחד, ואותי מינה להיות אחראי למתן ההלוואות.

"הוועד אכן דאג לקופה של הקרן, וביקש שכל התנהלות הכספים תהיה מתוך שקיפות ואחריות מלאה; וכאשר מישהו מקבל הלוואה, יידעו שהוא אכן מחזיר אותה לפי הסיכום. כמו כן דרשו להעמיד ערבים מתאימים שיבטיחו את החזרת ההלוואה.

"אבל אחי זלמן, בלבו הרך, התערב מדי פעם והורה להעניק הלוואה לפלוני או לאלמוני גם בלי הערבות הנדרשת. מהר מאוד הפכה 'קרן שלום' מקרן למתן הלוואות לקרן של נתינת צדקה. שישה חודשים בלבד חלפו עד שבקופת הקרן לא נותרה אף לא פרוטה..."

ר' זלמן גם מצא דרך נוספת לסייע לאנשים, כשהוא עצמו הפך לערב.

הרה"ח הרב זלמן ע"ה גוראריי ניהל גמ"ח כספים שממנו הלווה הלוואות רבות לתושבי השכונה. כדי לקבל ממנו הלוואה זקוק היה הלווה להביא חתימה של ערב נאמן. אם ר' זלמן גוראריי סמך על הערב - זכה המבקש בהלוואה, ואם לא - לא זכה. מי שידע להביא את ר' זלמן דייטש בתור ערב, זכה מיד לקבל הלוואה בלי שנשאל שאלות נוספות. לא פעם אירע שהלווה לא יכול היה לעמוד בהתחייבותו ולהחזיר את ההלוואה, והערב, ר' זלמן דייטש, נתבע לשלם. הוא אכן פתח את ארנקו ועמד בתנאי הערבות. בפעמים אחרות, כאשר הגיע מועד הפירעון וחש שהלווה כנראה לא יכול להשיב את ההלוואה, הוא אפילו לא פנה אליו לברר את מצבו, אלא שילם את החוב ללא הנד עפעף.

פעמים רבות היו 'משולחים' ומקבצי נדבות דופקים על דלת ביתו למטרת צדקה. מעולם לא הסתפק במתת יד, אלא היה מכניס אותם לבית, יושב ומדבר אתם בלבביות ובנימה חברית, מתעניין בשלומם. ילדיו מעולם לא ידעו מי האיש שיושב עם אביהם ומשוחח, האם הוא מקבץ נדבות או חבר של אבא. לכולם היה מתייחס בכבוד.

ר' זלמן מעולם לא רצה להתפאר בצדקה שנתן. רק לאחר פטירתו מצאו בני משפחתו במגירת שולחנו את הקבלות הרבות המעידות על מידת הצדקה שלו שעליה סירב לדבר במשך השנים; כך למדו ילדיו מהי צדקה ראויה...

אצל ר' זלמן השתלבו ה"מאה" וה"דעה", ומלבד תרומותיו בסכומים גדולים ידע גם להעניק עצות נבונות בניהול המוסדות. מנהלי מוסדות היו מגיעים אליו דרך קבע להתייעצויות, הן בייעול הצד הגשמי והן בייעול המצב הרוחני. "הייתה לו תפיסה מהירה וראייה נכונה", מעידים מנהלי מוסדות רבים. גם אנשים פרטיים

היו מגיעים אליו לקבל עצה בעסקים, ויוצאים מצוידים בעצה ובתושייה.

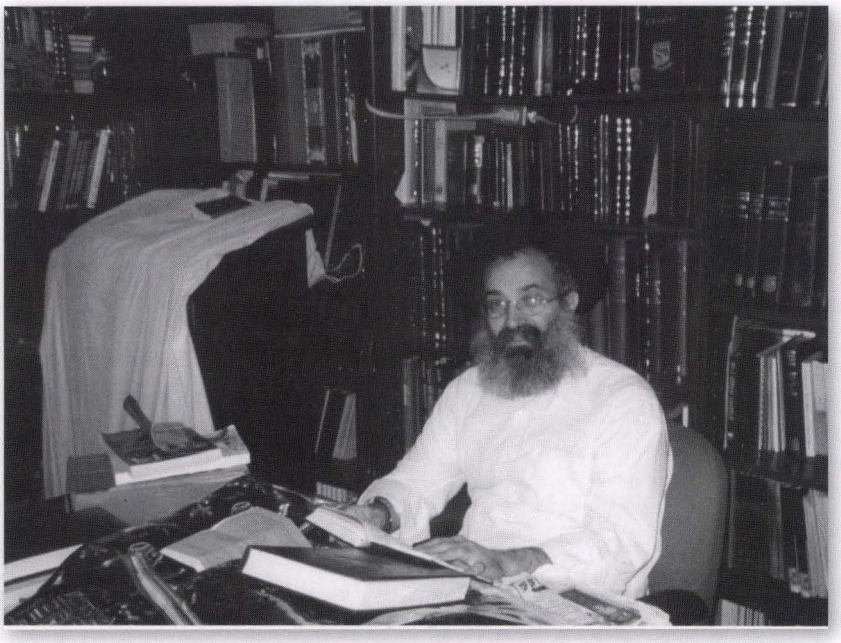
בית פתוח

בהיות לבו של ר' זלמן פתוח כפתחו של אולם, לא הסתפק במתת יד כספית כיד ה' אשר חננו, אלא גם את ביתו פתח לרווחה לכל אורח מזדמן, יהיה מי אשר יהיה. כזה היה ביתם של ר' זלמן ותבלחט"א רעייתו צירל שביתם היה לביתם של האורחים ללא חשבונות. מאז ומתמיד היה הבית שוקק חיים בזכות אורחים רבים שנכנסו ובאו בשעריו.

את מידת הכנסת האורחים ירש ר' זלמן מהוריו, שביתם היה פתוח תמיד לרווחה (ראה בהרחבה בפרק שני "כור מחצבתו") וכן מרת צירל – שבית הוריה השלוחים בספרינגפילד היה מלא תמיד באורחים שהגיעו לטעום מטעמה של שבת יהודית, חג או אפילו בימי חול רגילים.

כמו את עסקיו - גם את ביתו הפרטי ראה ר' זלמן כמקום שנועד להרבות בנחת רוח לרבי. ביתו היה פתוח לאורחים, וזוגתו מרת צירל - תבלחט"א - קיבלה את כולם בסבר פנים יפות. הכול ידעו שאל ר' זלמן אפשר להגיע ביום ובלילה. היו אורחים שהיו מגיעים להתארח מספר שבועות, ותמיד הרגישו בנוח לשוב ולהתארח. ר' זלמן וזוגתו תחי' ניהלו את ביתם בהתאם לדברי הרבי שכל בית צריך להיות בית חב"ד (ראה שיחת ש"פ נח תשמ"ז). זאת הייתה התחושה של המוני באי הבית.

אורחים מארצות העולם שנהרו לשכונת המלך כדי להסתופף בצלא דמהמנותא ב"ירח האיתנים" ונזקקו למקום מגורים למשך החודש, היו מגיעים בקביעות לבית משפחת דייטש, ומילאו את החדרים. ר' זלמן ורעייתו תמיד היו מקבלים את פניהם במאור פנים ובידידות. ר' זלמן היה מתעניין בחיוך רחב ונעים במוצאם ועל ובמשפחתם, ותמיד "הצליח" למצוא מישהו שהכיר במשפחתם,

ר' זלמן לומד בספרייתו

כך שבין המילים העביר את המסר הסמוי 'הרי אנחנו בעצם ידידים ומכרים ותיקים', ובכך היה נוסך תחושה נעימה בלבם של האורחים.

אחד מהאורחים הרבים שנהנו מהכנסת האורחים המופלגת של משפחת דייטש מספר: "לקראת חודש תשרי תשנ"ב הגעתי לשהות אצל הרבי וזאת בלי שסדרתי לעצמי קודם לכן מקום להתאכסן בו. כמי שהכיר את משפחת דייטש זה מכבר, משדה התעופה לקחתי מונית והגעתי היישר אל ביתם. נכנסתי עם המזוודה ואמרתי 'שלום' למרת דייטש, וכשאני חצי שואל חצי מודיע אמרתי שאשהה אצלם כל החודש. מבלי להניד עפעף ובחיוך, קיבלו את פניי בסבר פנים יפות. נשארתי שם כל חודש תשרי כשכל מחסורי עליהם. לא הייתי האורח היחיד שנחת בביתם בהפתעה למשך כל החודש. כיוון שהאורחים היו מרובים, הרי שאם הגעתי בשעות הערב, ישנתי על מזרן באחד החדרים,

אך אם הגעתי מאוחר ומזרני נתפס על ידי אורח אחר, הייתי הולך לשכב על מזרן בחדר סמוך. לילות רבים ישנתי על הרצפה בחדר הספרייה הקטן. בעלי הבית מצדם לא אמרו לי או לחבריי האורחים דבר או חצי דבר; אדרבא, הם קיבלו אותנו בסבר פנים יפות ועשו הכול בעבורנו. ההגבלה היחידה שהייתה להם, וגם זאת מבלי לומר מפורשות, הייתה בשעות הערב, כאשר ר' זלמן היה מגיע הביתה מהעבודה ופותח את דלת הספרייה ונעמד בפתח עם חיוך על פניו. מבלי אומר כולנו הבנו שכעת בעל הבית מבקש להיות עם עצמו בספרייה וללמוד בשקט. או אז אני וחבריי היינו מפנים את המקום..."

בין שלל הקרבנות שהיו עם ישראל מביאים למקדש, היה 'קרבן עני' שלא יכול היה להרשות לעצמו לרכוש פרה או כבש, ונאלץ להסתפק בקרבן עוף בלבד. קרבן זה היו מקריבים ביחד עם הכנפיים מבלי למרוט ולנקותן לפני ההקרבה. ועל כך מבארים פרשנים "והלא אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפיים נשרפים ואין נפשו קצה עליו, ולמה אמר הכתוב והקטיר – אלא כדי שיהא המזבח שבע ומהודר מקרבנו של עני" (ראה רש"י ויקרא, יז).

ר' זלמן וצירל דייטש הפכו את ביתם בכלל ואת שולחן השבת שלהם בפרט למזבח ביופיו, מזבח שאליו מביאים את כל סוגי הקרבנות. כל אדם באשר הוא, התקבל אצלם בברכה מבלי לבדוק בציציותיו או בדרגת כבודו, שכלו או בריאות נפשו. מהודר היה שולחנם באורחים שמילאו אותו מצד לצד. אורחים מכובדים, תלמידי חכמים ובעלי אמצעים עיטרו תמיד את שולחן השבת כשלצדם חסרי מזל ונזקקים, וכן תלמידי התמימים שלמדו בשכונת המלך. בין לבין נמצאו גם יהודים רגילים שנקלעו לשכונה ונזקקו למקום זמני. תמיד היה ר' זלמן הולך וסובב בין האורחים ומבקש מכל אחד להציג את עצמו בפני שאר הנוכחים. כך היה מבטיח שכל אחד מהאורחים נראה ונשמע ולא "בלתי נראה" או "לא רלוונטי". כל אחד חש היה כאורח מכובד ורצוי.

מרת צירל לא הסתפקה בכך, ודאגה תמיד לשמור על קשר גם עם האורחים האקראיים לאחר שחזרו למקומות מגוריהם. בעתות שמחה שלחה להם הזמנות כפי ששלחה לקרובי המשפחה, כך עד עצם היום הזה.

כל דכפין לא רק בפסח

בשלב מסוים הפסיקו בני משפחת דייטש לנסוע לספרינגפילד לחג סוכות. הם בנו סוכה בחזית ביתם במקום שכל עובר ושב יכול היה לראות, עליה נתלה שלט מאיר עיניים: "כל דכפין ייתי ויכול". לאורך כל שמונת ימי החג היו בסוכה שתיה ו'מזונות', כך שכל עובר אורח מזדמן יכול היה להשיב את נפשו מבלי שיצטרך אפילו לנקוש על הדלת ולבקש את רשות המארחים. במהלך ימי החג היו מתקיימות בסוכה של משפחת דייטש התוועדויות רבות. כולם ידעו שאפשר להגיע לסוכה בכל שעה, ותמיד ימצאו שם התוועדות חסידית עם טובי המשפיעים מתוועדים לצד אורחים הסועדים לשובע נפשם מתוך האוכל שהוגש שם בשפע. גשמיות ורוחניות היו שם מלוא חופניים.

ליד ביתם הפרטי ניצב בניין מגורים גדול. הדיירים בבניין היו ברובם גויים, ורק מיעוטם יהודים. לאותם יהודים לא היה היכן לבנות את סוכתם. חלף זמן קצר עד שלמדו כי הסוכה של שכניהם, משפחת דייטש, עומדת לרשותם בכל עת שיצטרכו. השכנים היו מביאים עמם את סעודתם והיו מתיישבים בסוכה לקיים מצוות סעודת החג. לפעמים היו מגיעים לסעודות מבלי לטרוח ולהביא את מזונם שלהם...

פעם, כשהסוכה הייתה מלאה באורחים מכל הסוגים, היה ר' זלמן סובב בין הבית לסוכה ודואג להביא עוד ועוד תקרובת ומיני מאכל בעבור האורחים. כשחזר להתיישב על מקומו בסוכה, החמיץ אחד האורחים לעברו את פניו ואמר לו: "סלח לי, אבל

דרגת הצדקה הגבוהה ביותר

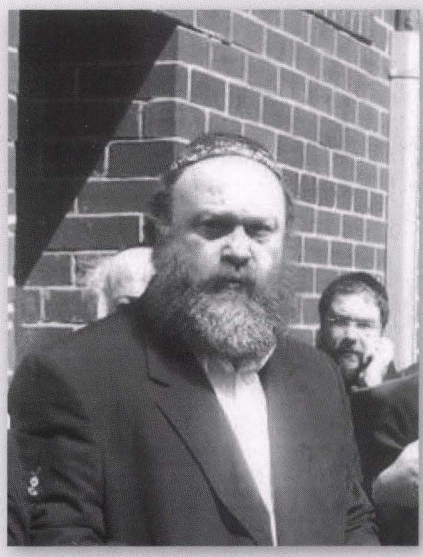
הרמב"ם בספרו מונה כמה מעלות בצדקה, זו על גבי זו – כשהדרגה הגבוהה היא מי שמסייע לזולת בפרנסתו. על צדקה מסוג זה מספר גיסו ר' יוסל מוצ'קין בעדות אישית ובגילוי לב:

"הצטרפתי למשפחתו של ר' זלמן דייטש כאשר נשאתי לאישה את זלאטא לבית איידלמן, אחותה של צירל. לאחר נישואיי פתחתי ביזנס משלי בעסקי הטקסטיל, עסק שהיה מקביל לעיסוק הבדים שהיה לגיסי ר' זלמן באותו זמן, רק בסדר גודל קטן יותר. ר' זלמן לא רק שלא ראה בי מתחרה, אלא סייע לי בכל צורה ואופן שהיה יכול.

"ר' זלמן כבר היה בקי ומשופשף בעסקים, ואני עוד 'טירון' בתחילת דרכי, עושה שגיאות פה ושם. הוא לימד אותי את יסודות הביזנס, לימד כיצד להשיג בדים במחירים הנמוכים ביותר.

"צעיר הייתי, חסר ניסיון ובמידה מסוימת מבולבל, ור' זלמן, בעדינות ובתקיפות, כיוון אותי תמיד לדרך הנכונה ובכך סייע למשפחתי הצעירה. בכל פעם שנקלעתי לקשיים כספיים, היה ר' זלמן מחלץ אותי מהם בלי להניד עפעף, כשנתן את הסכום הנחוץ. אם ניסיתי ללוות סכומים ממישהו אחר, היה ר' זלמן חותם על ערבות בעבורי.

"בהתחלה הייתה תקופה שרציתי להיות 'חסיד טוב', ובמקום להתמקד בעסקים, הייתי עושה 'מבצעים' עם כל מי שפגשתי בתעשייה. גיסי הנבון שראה בבירור לאן הולכים פני הדברים, לא הניח לי לעשות כן: 'כשאתה בעסקים התרכז בעסקים' הדריך אותי, 'את ה'מבצעים' תשאיר לשעותיך

ר' יוסף מוצ'קין

הפנויות'. גם ללמוד את השיעורים היומיים לא הניח לי לעשות במסגרת שעות העבודה. הוא ידע שבדרך זו לעולם לא אביא פרנסה לביתי. בחושיו המחודדים הבין שהצדקה הגדולה ביותר שיכול היה לעשות עם בני ביתי, היה לדרבן אותי להרוויח – אף על פי שעל שולחנו שלו היה מונח באופן קבוע זוג תפילין שהיה מניח תמיד עם כל יהודי הבא בשערי משרדו, וכן שיחת הרבי שנמצאת 'הכן' תמיד בכיסו לעיין בה בכל רגע פנוי מעסקיו!

"ר' זלמן היה חברי הטוב ביותר. הוא הכיר את חולשותיי, אבל תמיד התייחס אליי בכבוד, ומעולם לא הביע זלזול או ספק בי או בכישוריי. לידו יכולתי להיות אני עצמי, על כל משוגותיי מבלי לחשוש כיצד יגיב. הוא הצליח תמיד להוציא ממני את הטוב ביותר שיש בי".

זה מקומי. ישבתי כאן לפניך". מכך שהסוכה הייתה מלאה ב"כל דכפין", לא ידע אותו אורח שהוא מדבר עם בעל הבית...

בפעם אחרת, כאשר הסתובב בין האורחים הרבים שהגיעו לביתו על מנת לבדוק אם הם צריכים דבר מה, שאל אותו אחד האורחים, שכנראה אפילו לא ידע מיהו בעל הבית: "אמור לי, עד מתי אוכל לשהות פה?"

"אל דאגה", השיב לו ר' זלמן בביטחון. "אני מתארח פה כבר הרבה זמן ומעולם לא אמרו לי לעזוב..."

העובדה ה"קטנה" הבאה מעידה על לבו של האיש העשיר שהיה רגיש כל כך לכל אדם באשר הוא. היה זה כאשר בתו אלטע יצאה לשליחות. ביום שבו העמיסו את כל חפציה על משאית בניו יורק לקראת העברה, נעלם ר' זלמן לדקות אחדות ולאחר מכן שב מהמאפייה כשבידו סופגניות חמות וקפה אותם העניק לעובדי ההובלה. גם עליהם חשב והיה אכפת לו מרווחתם.

ילדי משפחת דייטש הפנימו את עובדת היות הבית פתוח לכול, ואף הם אירחו תמיד ילדים וחברים שהגיעו מחוץ לעיר. גם אחיינים וקרובי משפחה שבאו מחוץ לניו יורק ללמוד בקראון הייטס, מצאו בית חם ונאמן בבית משפחת דייטש, גם כאשר הלימודים נמשכו על פני כמה שנים.

∞

למרות עושרו ונדיבות לבו ופזרנותו לצדקה – הרי ככל שהדברים נגעו לו עצמו, הוא התנהג בפשטות ובצניעות מופלגת. מעולם לא ביקש לעצמו יותר מהנחוץ לו. כשרעייתו מרת צירל הצליחה "לסחוב" אותו לחנות בגדים פעם בכמה שנים, היו מוצאים דגם מועדף עליו מכל פריט וקונים כמות רבה מאותו דגם כדי שלא יצטרך "לבזבז את זמנו" על "שטויות" שכאלה בשנים הקרובות.

פעם בכמה זמן, כשהתרפטו נעליו ולא היה אפשר ללכת עמן עוד, היה חולץ אחת מנעליו בשעת לימודו ושולח את אחד מילדיו אל חנות הנעליים המקומית כדי לקנות לאבא זוג נוסף מאותו דגם ובאותו גודל... דעתו לא הייתה פנויה לכך, שכן היה עסוק בדברים טובים ונעלים יותר.

פרק שנים-עשר

חיים של גאולה

ם בכל מבצעיו הקדושים של הרבי היו לר' זלמן חיות רבה וחיבור רגשי עמוק, כך, והרבה יותר מכך, היה חי ונושם את נושא הגאולה – הדבר שעמד בראש כל שיחותיו ותורותיו של הרבי במשך כל השנים. ר' זלמן שעמד מול פניו הקדושות של הרבי מאות רבות של התוועדויות, לא יכול היה שלא לראות את התרגשותו של הרבי, או את כאבו, שעה שהיה מדבר על התארכות הגלות והתמהמהות הגאולה. פעמים רבות אף ראה את הרבי כשהוא פורץ בבכי סוחף שעה שדיבר על התמהמהות בואו של משיח צדקנו שעה שכבר מזמן כלו כל הקיצין.

חייו של ר' זלמן סבבו תמיד סביב הוראת הרבי "לחיות עם משיח", זה תכלית הכול. כל המבצעים שייסד הרבי, כל אלפי השיחות שנשא במשך השנים ורבבות המכתבים והאיגרות ששיגר – ובראשם מהפכת השלוחים הגדולה שחולל הרבי בעולם -לא היו אלא לשם מטרה אחת: לזרז את גאולתם של ישראל.

לא בכדי ר' זלמן היה חי את נושא הגאולה בכל לבו ונשמתו.

הרבי עם קהל החסידים

אם בכל ה'מבצעים' הקדושים היה ר' זלמן חדור להט להגשימם ולממשם כרצונו של הרבי, על אחת כמה וכמה בנושא זה שהיה אבן היסוד בתורתו של הרבי ופסגת שאיפותיו.

באחת השנים, לקראת כינוס השלוחים העולמי, שבניו ומשפחתו הענפה היו חלק ממשפחת השלוחים – פרסם קריאה מקירות לבו. מכל שורה עולה ומבצבצת כמיהתו העצומה לגאולה – מחד גיסא, ואכזבתו כשחולפת עוד תקופה ועדיין לא אירעה ההתגלות – מאידך גיסא.

וכך כתב בתמצית דם לבו:

"חונכנו כחסידי הרבי בדור השביעי, אשר תפקיד דורנו הוא

הבאת הגאולה בפועל ממש. והעיקר - הרי שאיפתו של הרבי היא: ביאת משיח צדקנו.

"בכל שנה מחדש, כאשר מתכוננים לכינוס השלוחים, הנני מתפלל ומקווה, ובוודאי זוהי הרגשתו של כל אחד ואחד מהשלוחים והחסידים, שבסיום הכינוס נתראה כבר עם הרבי מלך המשיח ונזכה להתגלותו השלמה. כל התכניות והסדנאות מטרתן העיקרית אחת היא: להתוות ולחפש את הדרכים איך לזרז את ביאת המשיח, עד להתגלותו בפועל ממש".

וכאן ממשיך ר' זלמן ובאופן נדיר חושף צפונות מתהומות לבו: "אך עם תום הכינוס, ביום שבו השלוחים חוזרים איש איש למקומו, ועדיין לא זכינו להתגלות - אני חש שהחמצנו הזדמנות אדירה. זוהי תחושה של כאב איום ונורא, תחושה של נפילה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. אני יושב בביתי לבד, אחרי שנפרדתי מבני משפחתי וידידיי השלוחים, ומתבונן איך זה קורה שוב שעוברת עוד שנה, והחמצנו את העיקר ולא השגנו עדיין את התוצאה הסופית של הכינוס - ביאת משיח צדקנו! איך זה קרה שישבו ביחד אלפי שלוחים, למדו ושוחחו, אכלו ורקדו, אבל את העיקר - ביאת משיח כפשוטו - לא פעלו?!"

ואכן, בכל פעם שנזדמן מפגש שבו ישבו כמה שלוחים ביחד, היה ר' זלמן מסביר וחוזר ומסביר, כי כל מטרת היציאה לשליחות היא זירוז הגאולה והבאת משיח צדקנו. כך הזכיר מחדש גם לילדיו השלוחים.

גם בשולחן השבת דאג ר' זלמן תמיד לקשר כל דבר תורה שנאמר לעניין הקשור לגאולה ומשיח, ואף זירז את בניו לנסות לעשות אותו הדבר.

בכל שנה, ביום ה'יארצייט' של הוריו או של אחיותיו, היו בני המשפחה מתכנסים ללימוד משניות משותף. באחת השנים סיפר אחד הילדים בהתלהבות כי לאחרונה הגו יזמים זריזים סדרת

ספרי משניות קטנים מסודרים לפי אותיות השם, כך קל יותר ללמוד אותם בימי 'יארצייט', במקום לדפדף בספרי המשניות הלוך ושוב כדי למצוא את האותיות הנכונות. ר' זלמן, במקום להתלהב מה"מציאה" ולרכוש את הספרים החדשים, הביע חוסר עניין: "הרי משיח צדקנו כבר מתדפק על דלתנו" נימק את סירובו, "הנה בקרוב ממש יקומו כולם לתחייה וכבר לא נצטרך לומר משניות לעילוי נשמה!"

פתח האוצרות למימון המערכה

ככל שהרבי העצים את שיחותיו בנושא הגאולה בשנים תנש"א ותשנ"ב, כן הלכה וגברה הציפייה אצל ר' זלמן ביחד עם כל קהל עדת חסידי חב"ד בעולם. השיחות – שר' זלמן נוכח בהן מדי שבת – היו ספוגות באמירות סוחפות ומטלטלות כאשר מדי תקופה הרבי העלה את רף הציפייה בקרב החסידים עד כי דיבר שמשיח צדקנו כבר נמצא אתנו ולא נותר אלא לפקוח את העיניים.

משפחת דייטש, ביוזמת ר' זלמן, תמכה במימון הספר "ימות המשיח" שיצא לאור על ידי צעירי אגודת חב"ד שבאה"ק, בעברית ובאנגלית, ונדפס באלפי עותקים. הספר עוסק בהסברת נושאי הגאולה בהיבטים שונים בשפה ברורה, קריאה וקרובה להבנה גם בקרב ציבורים רחבים בישראל שאינם נגישים למקורות תורניים. מטרת הספר הייתה – כפי שהציע הרבי וביקש – שכל אחד יעסוק ויתעמק בלימוד ענייני הגאולה כפי שהם מופיעים בתורה שבכתב ובעל פה וכן בספרי חסידות.

אמונתו של ר' זלמן במשיח ובגאולה לא פגה כהוא זה לאחר האירוע הבריאותי שאירע ביום כ"ז באדר ראשון תשנ"ב, אז פסקו השיחות הקדושות. להפך, חסידים הצביעו על עובדה זו כעוד סימן מובהק בדרך להתגלותו של הרבי. כמה חודשים לאחר מכן, בתחילת תשנ"ג הרבי אף החל לצאת אל הציבור במרפסת המיוחדת שבנו לשם כך ולעודד את שירת "יחי אדוננו מורנו

"ביתר שאת וביתר עוז". אלפי החסידים אצל הרבי לאחר ג' תמוז

ורבינו מלך המשיח לעולם ועד". עבור ר' זלמן הייתה זו פסגה של אמונה טהורה ברבי כמלך המשיח.

לאחר אירוע הבריאות השני, בכ"ז באדר תשנ"ד, שהה הרבי בבית הרפואה "בית ישראל" שבלבה של מנהטן הסואנת. יחד עם הרבי שהו גם המוני חסידים שעשו ימים ארוכים במסדרונות בית הרפואה ובמבואותיו. הנהלת בית הרפואה אף הקצתה מקום

מיוחד בעבור החסידים, בניו האהובים של הרבי שביקשו להיות עמו יום ולילה ולא להיפרד.

ר' זלמן מצדו לא היה יוצא מן הכלל והיה מגיע בקביעות אל בית הרפואה, ופעמים רבות אף הביא עמו את רעייתו ואת אמו המבוגרת, שם ישבו שלושתם זמן רב ואמרו פרקי תהילים. בכך קיים את מצוות כיבוד תלמיד את רבו ומצוות כיבוד אם גם יחד. בשלב מסוים ניסה אחד הבחורים הצעירים לשכנעו לשוב לביתו ולנוח. "איך אפשר?!" תהה זלמן בקול, "ללכת הביתה כשאבא שלנו מאושפז במצב כזה?"

"וואס איז איצטער?!" ("מה יהיה עכשיו?!"), שאלו אחיו ר' אברהם משה לאחר ג' תמוז תשנ"ד - שאלה קשה מכול, שאלה שמיצתה את תהומות היגון והכאב גם יחד. "מה יהיה עכשיו?!"

אך ר' זלמן נטוע עמוק בשורשי אמונה שגם רוחות שאינן מצויות לא יכולות לה, ועם כל הכאב הנורא, השיב ללא היסוס: "יעצט דארף מען ערשט פארשטארקען די אמונה". עכשיו צריכים להתחיל לחזק את האמונה ביתר שאת.

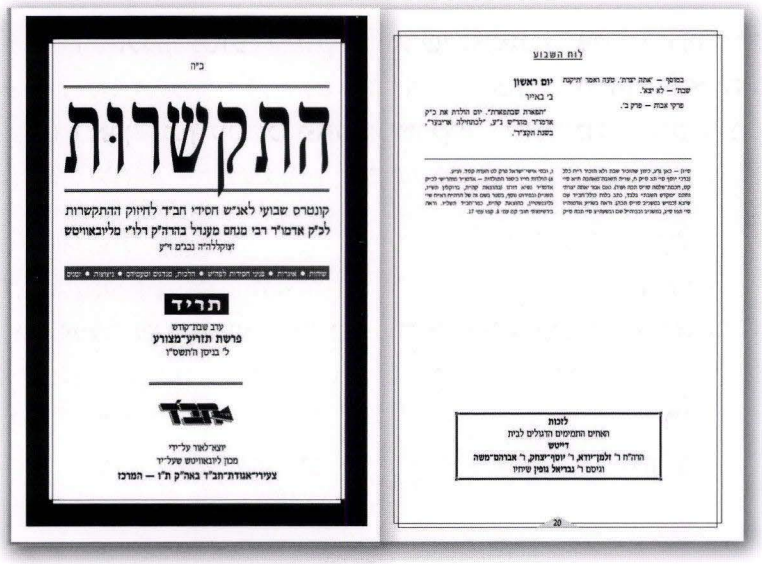
לנגד עיני ר' זלמן צפה ועלתה אותה 'יחידות' קודש שזכה לה להיכנס עם אמו ומשפחתו לאחר פטירת אביו האהוב בטרם עת, כאשר אמו אזרה עוז בנפשה ושאלה את הרבי לאיזה 'שכר שדכנות' התכוון הרבי כשביקש מבעלה, והרבי השיב: "רציתי שיתחזק באמונה ובביטחון". ר' זלמן זכר בבהירות את המשך דברי הרבי "אני מבקש ממך וממשפחתך - אנא התחזקו באמונתכם ובביטחונכם בריבונו של עולם".

ידוע ידע ר' זלמן היטב, כי כמו אז באותה תקופת שבר מייסרת, כן גם עתה הוא הזמן להתחזק ולהתעצם ביתר שאת באמונה ובביטחון.

ואכן, ר' זלמן עצמו שמר בעוז את האמונה הנצחית היוקדת בלבו בהתממשות דבריו של הרבי ובנבואותיו, והשתדל ככל

יכולתו גם לחזק את האמונה והביטחון בקרב בני ביתו ובקרב כל מי שבא עמו במגע. הוא לא הסתפק בכך, ועודד ככל יכולתו את כל מי שפעל בהגברת האמונה והביטחון, הן בייעוץ והכוונה, הן בסיפורים מעודדים והן בתמיכה כספית לפעולות הללו כפי שנהג כל השנים לתמוך בשורה ארוכה של תרומות למוסדות ופעילויות שהרבי עודד, יזם והקים.

אחרי ג' תמוז התחיל ארגון צעירי אגודת חב"ד בארץ הקודש להוציא לאור קונטרסי "התקשרות". אלו מכילים שיחות של הרבי ואיגרות מעניינא דיומא, לצד סיפורים ואנקדוטות מהרבי בנושאים מגוונים. קונטרס זה, כשמו כן הוא, יצא לאור מתוך מטרה לחזק את רגש ההתקשרות של חסידים לרבי. ומי כר' זלמן לא ייתרם לעניין כה חשוב ונעלה?! הוא יחד עם אָחיו וגיסיו דאגו לתרום

בס"ד

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שמחת ● אחדות ● מעט חסידות לקהלת ● הלכות, מנהגים שקשורים ● בימינו ● ועוד

תריד

ערב שבת־קודש
פרשת תזריע־מצורע
ל' בניסן ה'תשס"ו

אחדות

יוצא־לאור על־ידי
מכון ליובאוויטש שליד
צעירי־אגודת־חב"ד באה"ק ת"ו — המרכז

לוח השבוע

במוקד – אמת יצרה. מנה האסד זריקה שכחו – לא יצא.

יום ראשון

ב' באייר

מרץ אמת – מרץ ב.

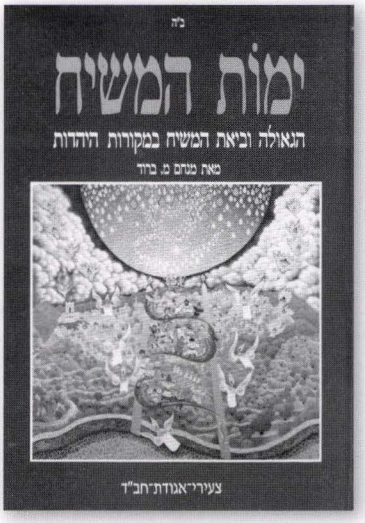
"האמת שמצמיחה". יום הולדת את כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, "לכתחילה אריבער", בשנת תרצ"ד.

לזכות
האחים התמימים הרבנים לבית
דייטש
הרה"ת ר' זלמן־יודא, ר' יוסף־יצחק, ר' אברהם־משה
ונינם ר' נבריאל נתן שיחיו

20

להוצאת העלון השבועי, ועד עצם היום הזה העלון יוצא לאור לזכות ר' אברהם משה דייטש וגיסו גבריאל גופין שיחיו, ולעילוי נשמת האחים ר' זלמן ור' יוסף ע"ה דייטש.

גם את הכרזת הקודש לא הפסיק ר' זלמן, והיה עונה לכל

אמירה של "יחי אדוננו" באמונה יוקדת ונחושה. לנגד עיניו זהרו תמיד – בפרט בימים קשים - דבריו של הרבי אליו, המילים שהיו לסיסמה "ביתר שאת וביתר עוז!"

ר' זלמן במהותו היה איש שלום, אהוב על כל החסידים, יהיו דעותיהם אשר יהיו, אך לא פעם ביטא באוזני כמה מחבריו את כאבו העצום על כך שאינם עוסקים די הצורך בענייני גאולה ומשיח כפי רצונו של הרבי. מבחינתו, הנושא הזה היה מחוץ לפשרות.

כדי לחזק את האמונה "ביתר שאת וביתר עוז" בתקופה כה קשה וחשוכה, הבין ר' זלמן כי עליו לסייע במה שאמור להעצים את האמונה לעת הזאת.

לאחר ג' בתמוז תשנ"ד החל לצאת לאור שבועון "בית משיח" שנטל עליו משימה זו בדיוק – לא לתת לנושא הגאולה לרדת מסדר היום. ר' זלמן, שנושא גאולה ומשיח בער בעצמותיו וחשש שהנושא ידעך במשך הזמן, ראה בכך חובה קדושה לעודד את השבועון שעמד חלוץ בראש המערכה ולא נתן לנושא להישכח. הוא היה אחד התומכים המרכזיים ביותר של מגזין 'בית משיח'. הוא לא הכיר שיקולים צדדיים – רק זאת ידע: צריך לעשות הכול כדי שנושא משיח ימשיך להדהד שבוע אחר שבוע בקול גדול ובגאון. הוא היה מחברי הוועד הגשמי של העיתון. בעצותיו המועילות הצליח להצעיד את העיתון על דרך המלך, ובתרומותיו הנכבדות סייע לעיתון במשך השנים.

ר' זלמן לא נכנס לחילוקי דעות שהתעוררו סביב עניין פרסום

זהותו של הרבי כמלך המשיח, אך האמין כי צריך להמשיך בדרך שהייתה עד ג' תמוז – שכן עניין שהרבי שפך עליו דמעות רבות כל כך, מוכרח וחייב להמשיך ביתר שאת; לחיות עם משיח. הוא עודד רבות את יוזמי השבועון להמשיך ולהכריז בכל מקום כי אנו מצפים לביאת משיח תכף ומיד ממש.

הייתה בו 'גאוות יחידה' ומעולם לא התפעל מקטרוגים או מעיכובים שנוצרו. תמיד המשיך קדימה מבלי לוותר על קוצו של יוד בכל דבר שנראה היה לו כדרך הנכונה. אף על פי שהיה איש שלום מובהק, היה ממשיך בשלו, בטוח בצדקת הדרך, דוחף קדימה מבלי להיכנס למלחמות מיותרות. מעולם לא התפעל מ'מה יאמרו' ולא התרגש מאנשים שסנטו בו לאחר שלא הבינו את פשר תמיכתו.

ר' זלמן אף היה שותף במשך השנים לפעילויות רבות שנעשו על ידי "מרכז חב"ד העולמי לקבלת פני משיח", פעולות שנעשו על מנת שלא לתת להרגל ולשגרה להאפיל על רגש הציפייה לגאולה. תמיד הביע מחדש את התפעמותו נוכח גילוי האמונה והביטחון של אלפי החסידים שהביעו את אמונתם היוקדת.

בניו שי' מספרים, כי במשך השנה שלאחר ג' תמוז תשנ"ד קרה כמה פעמים שר' זלמן הגיע הביתה בתום יום עבודה כשהוא שרוי בהתרגשות של ממש. הוא היה מספר כיצד ראה הצלחה בעסקיו הרבה יותר מכפי ששיער, ותלה זאת בברכותיו של הרבי באופן של "יתיר מבחיוהי". כיוון שביקש לשתף את ילדיו בהצלחה השמיימית שחווה, היה מחלק לכל אחד מילדיו המבוגרים 100$.

שהשלוחים יזעקו משיח

אי אפשר שלא לחתום פרק זה באותו מאמר נדיר שכתב לחבריו השלוחים בפרט, ולעדת החסידים בכלל, בו עורר וזירז להתרכז במשימה העיקרית – התגלות משיח צדקנו:

ר' זלמן עם בניו השלוחים

"בעוד שבועות אחדים יתאספו כאן בקראון הייטס שוב השלוחים לכינוס השלוחים. מכיוון שכולנו יודעים מהי השאיפה של הרבי, ומהי מטרת כל המבצעים ועבודת השליחות - משיח כפשוטו - הרי צריכים לראות שלא להחמיץ את הנקודה העיקרית: הצעתי היא, שיקבעו זמן במהלך הכינוס, בזמן הנוח והטוב ביותר, "פריים טיים", שכל השלוחים ייוועדו ביחד, לצעוק - 'בזעקך יצילוך קיבוציך' - דבר אחד: שמשיח חייב להגיע. במשך כמה שעות, יבואו ויצעקו, ויתפללו שהרבי חייב להתגלות, שמשיח חייב לבוא - כל אחד במילים שלו.

"השלוחים הריהם הכוח הגדול ביותר של הרבי. הקב"ה בוודאי מתחשב בכוח הכי חזק זה בעולם הזה, כפי שהרבי התבטא כמה פעמים שהמהפכות בעולם לטובה הם תוצאה מעבודת השלוחים.

"על כל העניניים הטובים דנים בעת הכינוס, אך סוף כל סוף לא רק את זה מבקשים מהם. תכלית הכול ומטרת השלוחים היא

להכין את העולם לקבלת פני משיח צדקנו. צריך להקדיש במסגרת הכינוס משך זמן, שיגידו תהלים, שידברו, והעיקר שיצעקו 'שרייען מיט א געוואלד': עד מתי! ולהביא בפועל ממש את ההתגלות של מלך המשיח.

"בד בבד, באותו זמן שהשלוחים יתאספו ויזעקו את הצעקה הזאת, רצוי שגם בכל קהלות אנ"ש ברחבי תבל, אנשים נשים וטף, ובמיוחד ילדים, 'הבל שאין בו חטא', יתאספו באותה שעה, ויצעקו-יתבעו מהקב"ה את התגלות המשיח.

"יותר מכך, כל שליח במדינתו ועירו הרי הוא הבא-כוח של הרבי, והוא האחראי לכל ענייני היהדות במדינתו ועירו - ולכן יראה, שבכל המוסדות שנמצאים תחת הנהלתו, אם זה בית חב"ד או ישיבה, תלמוד תורה וכיו"ב, יארגנו כינוסי הקהל גדולים. באותו זמן ממש שהוא בניו יורק אצל הרבי, ועושה רעש על משיח - יתקיים אצלו בעיר כינוס. כשבכל העולם יצעקו באותו רגע, הרי ברור שמשיח יבוא.

"וודאי שעצם ההחלטה על זה תזרז את התגלותו של הרבי מלך המשיח, כך שבכינוס השלוחים נזכה כבר לשמוע את התורה חדשה מפיו של משיח צדקנו".

כשר' זלמן כותב דברים כאלו, הוא כותבם בתמצית דם לבו, עם כל האמת שבו.

פרק שלושה עשר

תחת כנפיו תחסה

י גַּם לֹא יֵדַע הָאָדָם אֶת עִתּוֹ", אומר שלמה המלך בקהלת (ט, יב). בורא הנשמות בחמלתו הרבה מחזיר כל בוקר נשמתו של אדם לגופו, והאדם היודע את חובתו בעולמו עושה הכול כדי לנצל את זמניו ועתותיו הספורים על מנת לתקן את העולם במלכות ה' ולעשותו לו יתברך שכינה בתחתונים.

דומה כי ר' זלמן ידע היטב כל חייו, שהזמן הוא פיקדון יקר אשר יש לשמור עליו מכל משמר. זמנו היה תמיד מדוד ושמור, והוא היה מנצל אותו כדבעי.

היה זה ביום רביעי, כ"ב באלול תש"נ - חתונה התקיימה בבית משפחת גייסינסקי. השמחה הרקיעה שחקים, התזמורת ניצחה על מעגלי הריקודים, ובלבו של ר' זלמן אושר גדול – בעוד שבוע גם הוא יוביל את בתו הבכורה, טויבא, לחופתה בשעה טובה ומוצלחת. בתוך כל ההמולה הזאת, בלי כל אזהרה מוקדמת, התמוטט לפתע ונפל בעודו מאבד את הכרתו. מהומה פרצה בעזרת הגברים ואנשי "הצלה" הוזעקו לטפל בו. מישהו מהנוכחים ביצע בו החייאה, ולאחר כמה ניסיונות פקח את עיניו והתאושש. מתוך רצון נחוש שלא להשבית את השמחה קם על רגליו, אם כי

בקושי רב. אמבולנס הוזעק לפנותו לבית הרפואה, אולם ר' זלמן לא בקלות הסכים להתאשפז.

"פתאום שמענו מהומה קטנה בעזרת הגברים", מספרת בתו טויבא. "על שאלתנו, ענו שמישהו התמוטט על הרצפה. אחרי דקות מספר התברר לנו, לחרדתנו הגדולה, שה'מישהו' הזה היה לא אחר אלא אבא שלי..."

במקום נכח גם חברו הטוב של ר' זלמן, ר' אבי בייטלמן ע"ה, שהפציר בר' זלמן להסכים להתאשפז, עד שלבסוף ניאות להתפנות אל בית הרפואה, אולם במכוניתו הפרטית. אל המכונית הצטרפה רעייתו צירל ובתו טויבא.

ר' זלמן עבר בדיקות מקיפות ראשוניות, ועד מהרה התברר לרופאים כי יש צורך לערוך בדיקות מעמיקות יותר ולשם כך ביקשו הרופאים המודאגים לאשפזו. ר' זלמן פנה אל בתו הכלה והפציר בה לשוב הביתה ולהמשיך לטפל בהכנות לחתונתה. הוא ביקש להמעיט ככל האפשר מבעייתו ולהמשיך את שגרת החיים ככל האפשר; בוודאי כאשר מדובר בשלב האחרון של ההכנות ליום שמחת לבה של בתו.

לאחר הפצרות רבות נענתה בתו לבקשותיו ושבה הביתה כשלבה חרד ודואג. המשך ההכנות נעשה בלב מעורב בשמחה ובדאגה, עיניה דומעות ושפתיה נעות בתפילת לב חמה.

ככל שחלפו הימים, התברר שהמצב לא פשוט; לא הייתה ודאות שר' זלמן ישתחרר לביתו עד לחתונה. אדרבא, הרופאים האריכו שוב ושוב את ימי אשפוזו, עד שהיה ברור כי גם ביום החתונה ולאחר מכן, יצטרך להישאר צמוד למיטתו שבמחלקה.

"לא איש כאבא ישאיר אותי להינשא בלעדיו", מספרת בתו טויבא. "ביום כ"ז באלול תש"נ, יום נישואיי, אבא המסור התלבש חגיגית, עשה מאמץ וקם ממיטתו והגיע לחופתי. אמנם הוא עמד שם חלש וכאוב, אבל לבו שמח ומלא".

החתונה עברה בשלום, ב"ה, אך את רוב ימי שבע הברכות חגגו בני המשפחה בלעדיו. רצונם של בני המשפחה היה שגם הוא ישתתף, ולו פעם אחת, בסעודת שבע ברכות, אך הרופאים אסרו עליו את היציאה מבית הרפואה. בני המשפחה התחכמו, ובאחד הימים נסעו בני המשפחה כולם, עם החתן והכלה, אל חדרו שבבית הרפואה, בהביאם עמם אוכל בעבור סעודת שבע ברכות מאולתרת... לאחר סעודה מצומצמת שנערכה בחדרו של ר' זלמן, התקיימו ברכת המזון ושבע ברכות על הכוס, לא לפני שאחד הרופאים היהודים במחלקה נקרא אל החדר והצטרף להיות ה"פנים חדשות".

לצערו של ר' זלמן, גם בימי הדין ראש השנה ויום הכיפורים נאלץ לשהות בבית הרפואה. אחיו, ר' אברהם משה, נשאר ביום הכיפורים בבית הרפואה, על אף שלא הורשה להיכנס ולשהות עמו בחדרו ששהה ב"טיפול נמרץ". רק משהגיע זמן תפילת "נעילה", הורשה האח להיכנס.

ר' אברהם משה לא ישכח כל חייו את השעה האחרונה של היום הקדוש, כאשר עם תום הצום עלה על כסא שהיה בחדר, וכשהוא עטוף בטליתו החל לשיר בחיות רבה את "מארש נפוליון" מתוך ריקוד, בדיוק כפי שנוהגים החסידים ב-770. לא היה אפשר שלא לראות את החיוך הרחב שהשתפך על פניו של ר' זלמן, גם בחולשתו הרבה.

נוכח המצב החדש ר' זלמן נאלץ היה לשנות במקצת את שגרת חייו. בדרכו השקטה, לא שיתף רבים במצבו הבריאותי. אפילו בניו ובנותיו לא ידעו בדיוק את מצבו שכן בעצה אחת עם רעייתו הוחלט שלא להרבות במידע כדי שלא להדאיג את הילדים.

"מאז האירוע הבריאותי הראשון, לא הניחה אימא לאבא לעזוב את הבית לבדו", מספרת בתו טויבא. "דאגתה של אימא גברה במיוחד לאחר שפעם, כאשר נהג במכונית, חש לפתע שלא בטוב ונאלץ לעצור בצד הדרך עד שהצליח להתאושש. היה זה נס של

ממש, כי מאורע זה עלול היה להסתיים בצורה קשה בהרבה. מאז החלה אימא להצטרף אליו לעבודה, ולנו, הילדים, הסבירו שאבא צריך עוד מזכירה".

הרבי אמר: "טוב שאתה מכיר אותו"

בני המשפחה כמובן הכניסו בקשות ברכה מהרבי לרפואה שלמה ומהירה. מי שזכה להתייחסות מיוחדת בנושא זה, לא היה אלא חברו הטוב עו"ד ג'פרי קימבל:

ג'פרי קימבל בשיחה עם הרבי

"פעם הגעתי לרבי במסגרת הפגישה שאורגנה על ידי 'הקרן לפיתוח מחנה ישראל'. אל הפגישה הזאת הוזמנו יהודים בעלי יכולת כלכלית על מנת לסייע לפרויקטים שהרבי הקים על ידי השלוחים, כמו גם בתמיכה במוסדות חב"ד שבארצות הברית. מי שקירב אותי למסגרת המכובדת הזאת, היה ידידי ר' זלמן דייטש.

"כל אחד מהפילנתרופים השתתף באותה פגישה יחד עם השליח 'שלו', וביחד זכו לשיחה אישית עם הרבי. לצערי, זלמן לא יכול היה להשתתף שכן היה באותה עת מאושפז בבית הרפואה. המפגש התקיים בבית המדרש של 770.

"לאחר שהרבי נשא את דבריו, ניתנה האפשרות והזכות לעבור לפניו בזה אחר זה ולשוחח עמו קצרות, כל אחד בעניין החשוב לו. כשהגיע תורי, זכרתי לבקש על בריאותו של חברי זלמן. בהתרגשותי הרבה פרח מזיכרוני באותו רגע שמו המלא, כמו גם שם אמו. ביקשתי אפוא 'ברכה לרפואה שלמה עבור ידידי זלמן דייטש'.

"הרבי שאל אותי: 'כיצד אתה מכיר את זלמן דייטש?'

"שוב התבלבלתי, בגלל חשיבות הרגע. אבל אז קלטתי מזווית העין את הרב דוד איידלמן מספרינגפילד מאסצ'וסטס, חותנו של זלמן, ששהה אף הוא בחדר. עניתי שאני מספרינגפילד מאסצ'וסס, ושזלמן נשוי לבתו של השליח המקומי ראביי איידלמן.

"הרבי חייך והגיב: 'טוב הדבר שאתה מכיר אותו, וטוב הדבר שהוא מכיר אותך!'

"מאוחר יותר סיפרתי לזלמן על הפגישה המיוחדת הזאת שכה ריגשה אותי. הוספתי ואמרתי לו: 'אני מסכים עם חלקה הראשון של התשובה, אבל עוד לא הצלחתי להבין את חלקה השני'..."

במאבק על החיים

מאז אותו מאורע ר' זלמן כבר לא חזר לכושרו ולבריאותו. בריאותו הלכה והתדרדרה במשך השנים ומצב לבו היה מדאיג. פעילויות רגילות שאדם עושה בחיי היום יום, הפכו להיות בעבורו קשות יותר ודרשו ממנו מאמץ רב. שוב ושוב ביקר אצל רופאים ואלה שלחו אותו לבדיקות חוזרות ונשנות.

גם בתקופה זו גילה ר' זלמן את כוח הרצון החזק שלו כאשר ציית להוראותיהם של הרופאים ושינה הרגלים שונים שנהג בהם. כשהרופאים הורו לו שלא לומר עוד 'לחיים' על יי"ש ולא לעשן, הוא ציית לדבריהם באופן מוחלט ומידי, כמעשה חסיד אמיתי שלבו ברשותו. הוא השתתף במשך השנים בהתוועדויות רבות, אך כפה את רצונו הטבעי של החסיד שבנפשו, ויותר לא אמר עוד 'לחיים' על יי"ש.

"זוכר אני היטב את דמותו של ר' זלמן יושב בחדר ההמתנה, יושב בשקט בסבלנות ותמיד לומד", סיפר בהתפעמות רופא המשפחה החסידי הד"ר אלי רוזן.

בכל יום ראשון עשה לו למנהג לנסוע ל'ציון' הקדוש כדי

לשפוך שיח לב ותחינת נפש לפני הרבי, למען בריאותו, בריאות בני משפחתו ולחיזוק ההתקשרות. בכל פעם היה נוטל עמו דף ובו שמות כל האחיינים והאחייניות שלו ומבקש ברכה בעבור כל אחד ואחת מהם.

אם לא די בכך, הרי שאחיו ר' יוסף דייטש אף הוא חלה במחלה הנוראה ל"ע. היה זה בשנת תשס"ג. מה שהוסיף למצב רוח העגום. ב'אוהל' הקדוש היה מעתיר שיח ותחנונים גם בעבור אחיו. כל כניסה אל הקודש פנימה, הייתה מעין כניסה ל'יחידות' – במורא ובכובד ראש. קודם לכן היה חוזר בראשו מאמר חסידות או שיחה של הרבי, עוצם את עיניו כדי להחיות בעיני רוחו את סדר הכניסה ל'יחידות', וזאת כדי להכין את עצמו באופן המתאים לקראת הכניסה אל הרבי. רק כשהרגיש שהוא מוכן נפשית - היה נכנס בצעדים מדודים. שם באוהל, כחסיד בפני רבו היה מודד את מילותיו כמונה מעות.

בתחילה היה פותח ומספר את כל החדשות הטובות, על השמחות וההתפתחויות לטובה שהתרחשו בזמן האחרון בתחומי חייו השונים. ר' זלמן ידע והכיר כמה הרבי היה "מתלונן" שכולם באים אליו תמיד עם כל חבילות צרותיהם, אבל כשיש שמחות או ישועות, לפתע הם שוכחים שצריך לדווח. ר' זלמן גם זכר את מה שהרבי אמר לאביו ר' שלום "אז איך הער בשורות טובות וועל איך זיין געזונט".

לאחר מכן היה שופך את לבו ומבקש ישועה בעבורו ובעבור יוסף אחיו הצעיר. ייתכן ששם היה המקום היחיד שבו היה מספר בגילוי לב על חרדתו לעתיד משפחתו ולעתיד העסקים, כיוון שחש כי מצבו לא פשוט וחייו תלויים לו מנגד. בפני משפחתו או חבריו, מעולם לא הודה בחרדות הטבעיות שאופפות אותו; אדרבא, תמיד היה אי של יציבות ורוגע בים השוצף של החיים, כשמסביב ייהום הסער. כשהיה יוצא מה'אוהל' הייתה ארשת רגועה ושמחה יותר נסוכה על פניו; ניכר היה בעליל כי את משא

הנפש הכבד הותיר מאחוריו, כמו הפקידו בידיים נאמנות – ידיו של נשיא הדור ומנהיגו.

באופן קבוע היה מבקר את אחיו יוסף ששכב בביתו חולה ומתייסר. על חולשתו הרבה ניתן ללמוד מכך, כי בעוד שהיה הולך ברגליו אל בית אחיו לבקרו, הרי שבדרך חזרה כבר נאלץ לבקש שאחד מבני המשפחה יגיע עם הרכב לאסוף אותו, עובדה נדירה ביותר באורח חייו. החולשה התעצמה והכריעה אותו.

מספרת גיסתו מרת רישא דייטש: "כשחלה, הבין שאכפת לנו מבריאותו. אבל במקום שנתקשר אליו, היה מתקשר אלינו.

"'רופאים', אמר פעם, 'הם לא הריבונו של עולם! הם יודעים מה שהם רואים, אבל הריבונו של עולם רואה מעבר להם!' ובתור הוכחה היה אומר: 'פעם אמרו לי שנשארו לי שישה שבועות לחיות וזה היה לפני שש שנים'.

"תמיד היה מסיים את השיחה ברוח אופטימית ובעידוד: 'יש לנו תכנית טיפול'.

"היינו מבקרים אותו לעתים קרובות בבית הרפואה. רעייתו צירל הייתה תמיד לצד מיטתו, סורגת בשלווה. עמוק בתוך לבה כנראה התרוצצו הכאב והפחד, אבל פניה היו שלוות תמיד וידיה עסוקות בצמר. היא הצליחה אפילו לחייך לפעמים.

"זו הייתה הדרך שבה ביקש בעלה זלמן לראות את רעייתו. הוא לא רצה לראות אותה נשברת. צריך היה אותה חזקה לצידו. וצירל, כאשת חיל אמתית סיפקה את ה'סחורה'. לא נתנה לדאגותיה להטריד אחרים, וזלמן לא רצה להפחיד את בני המשפחה. מילדיו דרש להמשיך בעיסוקיהם ולא לחוש למיטתו".

בכל עת מצוא מצא לעצמו מקום מפלט שאליו היה "בורח" מהמציאות הלא-קלה שלו – בין דפיו של ספר לימוד או באותיות הקטנות של קונטרס שהחזיק בידו. באחת הפעמים ששהה בבית

הרפואה, הגיע לידו בהשגחה פרטית מאמר דיבור המתחיל "בורא ניב שפתיים וגו' אמר ה' ורפאתיו". מאמר זה נאמר על ידי הרבי בי"ג בתשרי תשמ"ח. תוכן המאמר עוסק ברפואה שמקדימה למכה, וכי על ידי לימוד התורה אפשר לפעול רפואה עד שלא נשאר בגוף שום רושם.

לא היה מאושר מר' זלמן לגלות את המאמר זה והוא קפץ עליו כמוצא שלל רב. בכל פעם שהיה מבקר את אחיו ר' יוסף – גם כאשר שכב חסר הכרה – היה יושב ליד מיטתו ולומד את המאמר בקול. לא היה בלבו ספק שאחיו מאזין, בכך קיווה לפעול בעבורו רפואה שלמה ומהירה.

ר' זלמן הקדיש באותה עת הרבה מזמנו ומרצו בעבור אחיו ומשפחתו. הוא הקדיש מזמנו בעבור אחייניו, בניו של ר' יוסף, עודד אותם וניסה למלא ולו במעט את מקומו של אביהם מבלי שאיש מהם שיער עד כמה מצבו הבריאותי של ר' זלמן עצמו רעוע, וכי הוא עצמו זקוק לרחמי שמים ממקור הרחמים. ארבעה ימים לפני פטירתו עוד ביקר אצל אחיו בפעם האחרונה, שם הזכיר את שתי הפעמים שהרבי איחל לו "ביתר שאת וביתר עוז". זה היה המוטו של חייו שליווה אותו לאורך כל העת, ועם זה ניסה לעודד את משפחתו של יוסף ומי יודע, אולי גם את עצמו.

למעשה, לא רבים ידעו את מצבו לאשורו. אפילו אָחָיו, אחיותיו ובני זוגם לא עודכנו במצב. גיסו ר' יוסל מוצ'קין העיד לימים, שבאותה תקופה היה לו קושי עם אחד מבניו מול הנהלת ישיבת "אהלי תורה". מאחר שלא חשד במאומה, ביקש מגיסו ר' זלמן שיתערב ויפעיל את קשריו הטובים בקרב חברי ההנהלה, לטובת בנו. "לא עלה על דעתי כמה חולה היה", אמר ר' יוסל. "לוּ הייתי יודע כמה קשה מצבו, לא הייתי מעז לבקש בקשה שכזאת". אבל ר' זלמן כמו ר' זלמן, לא גילה מאומה לאחרים, ברצותו שלא להדאיג איש, ולא התחשב בנוחיותו שלו. הוא נענה לבקשת גיסו, הפעיל את קשריו והצליח לסייע לאחיינו.

ר' זלמן עם בניו יחזקאל וישראל

לאחר פסח תשס"ו שוב אושפז ר' זלמן.

בנו יחזקאל נסע באותו קיץ ל"מרכז שליחות". בידעו כי מצב בריאותו של אביו אינו שפיר, ביקש לחזור הביתה, להיות קרוב ולהושיט עזרה במידת הצורך, אך אביו סירב בתוקף להצעת הבן. המשך חייו הרגילים ועשייתו הברוכה של בנו היו חשובים לו יותר מכול. ר' זלמן ביקש לשמור ככל האפשר על סדר חיים רגיל.

כשסיים יחזקאל את משימת השליחות, שב אל בית הוריו. אף שידע כי המצב אינו שפיר, לא היה מודע לחומרתו.

"באותה שנה אושפז אבא פעמים רבות ובכל פעם כזאת הייתי מלווה אותו לבית הרפואה", מספר יחזקאל. "בכל ביקור רופאים היה עליי לעזוב את החדר. כשהורשיתי שוב להיכנס והתעניינתי לגבי דבריהם, תמיד קיבלתי אותה תשובה: 'הכול בסדר, בעזרת ה'!'

"היום ברור לי עד כמה המצב היה לא טוב, וברור לי גם שאבא

עודכן במצבו האמיתי, ואף על פי כן לא רצה לצער אותי בתיאור המצב.

"לפסח של אותה שנה נסענו, כמנהגנו, לסבא ולסבתא בספרינגפילד. כמו תמיד היינו רגילים ללכת בחג מביתם לבניין הישיבה שבו התפללנו. באותו פסח אבא ואני יצאנו לדרכנו ברגל, אך את הדרך חזרה הביתה כבר התקשה לעשות. רק אז קלטתי מעט יותר את חומרת המצב".

מדי פעם היה ר' זלמן מזכיר את הסיפור המובא במסכת תענית (כה, א), על בתו של רבי חנינא בן דוסא:

ערב שבת אחד, בין השמשות, ראה רבי חנינא את בתו עצובה. אמר לה: בתי, מדוע את עצובה? השיבה לו: כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת. אמר לה: בתי, מה אכפת לך – והרי מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק. ומסופר שהיה נר החומץ דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה.

על משקל זה היה ר' זלמן אומר תמיד - מי שאמר ללב בריא לקיים את בעליו, יכול לומר גם ללב פגום לקיים את בעליו.

מובן כי הוא לא סמך על המצב, שבדרך הטבע לא הייתה אפשרות להמשיך בצורה זו, ואפשר שבכך ביקש להחדיר אמונה בלב ילדיו, אך בפועל זה לא מנע ממנו להיכנס לרשימת המועמדים להשתלה. בינתיים, המשיך בטיפולים הרגילים.

"שבת אחת למדנו, אבא ואני, שיחה של הרבי על פרשת פנחס", מוסיף ומספר בנו יחזקאל. "בשיחה הוזכרו דברי חז"ל, שכאשר הלך פנחס לקנא את קנאת ה' להכות את זמרי בן סלוא, נעשו לו נסים רבים. הגמרא מדברת על 'ששה ניסים נעשו לו' ובמקורות חז"ל אחרים מדובר אפילו על שנים-עשר ניסים. זו הסיבה שהגמרא קובעת כי 'הרואה פנחס בחלום - פלא נעשה לו'. ומבאר רש"י: 'פלא נעשה לו, כמו שנעשה לפנחס'.

"אבא לקח את הרעיון הזה ללבו וקיווה שיש בכך רמז כי יזכה לנס שייעשה לו.

הזדמנות חדשה

"לאחר אחד הטיפולים שעבר, הודיעו לו הרופאים כי הנו יכול לשוב לביתו. היה זה ביום חמישי אחר הצהריים, ובשל המצב הרגיש והסבוך, אימא התכוננה לערוך שבת קטנה מתמיד. היינו רק אנחנו - אבא, אימא ואני. כן הוזמנו גם דודי אברהם משה ואשתו רישא עם שניים מילדיהם. בליל שבת אבא לא הלך לבית הכנסת כהרגלו. בסעודת ליל שבת אכל רק מעט כדי שיעור, אך עם זאת הקפיד לקחת מכל מאכל שבישלה אמא: כפית מרק אחת, שעועית אחת".

אותה שבת עומדת היטב לנגד עיניה של גיסתו מרת רישא: "בשבת האחרונה לחייו של זלמן – מובן שאיש מאתנו לא ידע שזו תהיה השבת האחרונה – היינו מוזמנים אליו לארוחת השבת. זו הייתה שבת כמעט ללא אורחים, שלא כנהוג וכמקובל בבית משפחת דייטש. היינו רק אני, בעלי אברהם משה, בננו ישעי' ובתנו מירל שהייתה אז בת תשע. מילדיו של זלמן היה בבית רק חזי.

באותה סעודת שבת הזכרתי לזלמן את דבר התורה שאמר שנה קודם באותה פרשה. הוא היה מופתע שזכרתי, ואסיר תודה.

השעה הייתה מאוחרת, ומירל הקטנה התעייפה. היא ניגשה לספה כדי לנוח, אבל זלמן קרא לה חזרה: 'בואי מירל', ביקש, 'שבי כאן, לידי'. מירל בביישנותה ניסתה 'לשמור מרחק' אבל זלמן לא ויתר, והיא בילתה את שארית הארוחה כשהיא ישובה לצדו".

ממשיך ומספר בנו יחזקאל (חזי): "האווירה סביב השולחן הייתה נעימה. אבא הרבה לשוחח עם הנוכחים. את מאמר החסידות שאמרנו תמיד ליד שולחן השבת, החליט הפעם לחזור

לבדו בשלמותו. המאמר היה, איך לא, על הפסוק 'בורא ניב שפתיים'. התברר לנו לאחר מכן שהוא כבר הכין את המאמר הזה בעל פה לקראת יום היארצייט הקרב של אמו שחל ביום ראשון, כ"ז בתמוז.

"לאחר הארוחה 'העביר את הסדרה', ואז הלכנו כולנו לישון בעוד האורחים שבו לביתם.

"בחמש בבוקר התקבלה שיחה בהולה מבית הרפואה כי עלינו להגיע מיד. אבא העיר אותי משנתי ובקול רגוע סיפר לי על החדשות. הוא ביקש שאלך לביתה של אחותו מרת צבי"ה גופין כדי לספר לה על החדשות. אבא גם ביקש שאספר לה שהמצב תחת שליטה והכול יהיה בסדר, בעזרת ה'.

"חזרתי הביתה. הבחנתי שאבא כבר מתפלל ביחידות; אחר כך פתח ספר "אגרות קדש" כדי לבקש ולקבל סימן של ברכה שהכל יהיה כשורה. אבא לא הראה סימני התרגשות, רק הפטיר שקיבל ברכה. עד היום הזה אני מצטער שלא ביקשתי ממנו לראות את התשובה.

"בדרך לבית הרפואה ישב אבא כשהוא רגוע לגמרי. לא ניכר היה על פניו שום סימן של עצבנות או רגש של פחד. בשמונה בבוקר הגענו. עברנו את כל פרוצדורת האשפוז, ולאחר שהוכנסנו לחדר, היה עלינו להמתין.

"באותן שעות ראינו על אבא את דרגת 'מוח שליט על הלב' שאליה מגיע חסיד אמיתי לאחר עבודת חיים של זיכוך המחשבה והמידות. לא היה אפשר לראות על אבא שהוא עומד לעבור ניתוח מסוכן שעלול להכריע בין חייו לבין הפך החיים. כל כך רגוע ושלוו היה.

"אבא ביקש לנצל את הזמן כל עוד אפשר. למדנו את השיעורים היומיים בחת"ת וברמב"ם ולאחר מכן למדנו את הפטרת אותו שבוע 'דברי ירמיהו' שבאה לאחר הקריאה בפרשת 'מטות'. אבא

הסביר לי את מהות השליחות שהוטלה על ירמיהו, בתחילה היו אלו נבואות הזעם, אך לאחר החורבן היו אלו נבואות נחמה. שליחויות אלו שקיבל ירמיהו היו קשות ביותר ולא התקבלו באהדה על ידי העם החוטא והזועם שרצה לשלוח בו את ידו מתוך ניסיון להשתיק את נבואת החורבן. אבל ירמיהו – אף על פי שחייו היו תלויים מנגד - מילא את שליחותו. כמו תמיד אבא הפיק מכך לקח לחיי היום-יום האקטואליים, והסיק מכך עד כמה מוטל על חסיד למלא את שליחותו בעולם הזה גם אם יש מניעות ועיכובים, קשים ככל שיהיו.

"הספקנו לנגן כמה ניגונים ואחר כך התפללנו מנחה.

"בארבע אחר הצהריים הגיע צוות בית הרפואה לקחת אותו אל חדר הניתוחים. הם גלגלו את מיטתו בפרוזדורים הארוכים בעוד אנו מלווים אותו עד לשם. גם אז לא עזבה אותו השלווה. הוא הפקיד בידיה של אימא כמה חפצים אישיים. וכשהמילים 'יהיה בסדר' על שפתותיו, הוכנס אל תוך חדר הניתוח כשהדלת האוטומטית נסגרה בפנינו.

"מוצאי שבת הגיע ואבא הוצא מחדר הניתוחים בעיכוב של שעות מספר והוכנס למחלקת 'טיפול נמרץ' כשהוא עדיין מורדם. 'המצב לא מזהיר', אמרו לנו. 'במהלך הניתוח התפתחו סיבוכים. אנו מקווים שיתאוששׁ'.

בבוקר קיוו לשמוע חדשות טובות, אך התקוות התבדו. המצב לא היה טוב.

בזה אחר זה החלו הבנים והבנות להגיע לבית הרפואה כדי להיות קרובים לאב האהוב בשעה קשה זו. בשעות שלאחר מכן הציע אחד הרופאים להזעיק את כל הילדים. משמעות הדבר הייתה ברורה לכולם... ממעל ריחפה העובדה המעיקה כי יום זה הוא יום הזיכרון לאמו של ר' זלמן, הסבתא מירל.

המצב היה לא פשוט. בכל פעם הניח הצוות הרפואי לשני

אנשים בלבד להיכנס לחדרו של ר' זלמן. ביומיים הבאים נסעו ילדיו בתורנות לאוהל הק' כדי לעורר רחמי שמים מרובים ולזעוק מפנימיות הנפש למען חייו של זלמן יודא בן מירל.

כל ילדיו הגיעו מחוץ לעיר, גם בנו נתן נטע ע"ה שלמד באותה עת בישיבה באנגליה, הגיע מעבר ליבשת. כל שנים-עשר הילדים, כמניין שבטי י-ה, שהו במחלקה. איש לא בזבז את הזמן, וספר התהלים חולק בין כולם. חלק למדו מאמרי חסידות לזכותו.

בשלב מסוים נפתחה הדלת, והכול נכנסו פנימה בשקט עצוב. העיניים היו מרותקות לפניו של האב האהוב ששכב לפניהם ועיניו עצומות. לאחר היסוס קל, החלו כולם לנגן ניגונים חסידיים מרטיטים היורדים ומחלחלים עמוק עמוק אל תוך שיתי הנפש.

הערכים שהוצגו על צגי המכונות הלכו וירדו. בני הבית קראו "וידוי" ו"שמע ישראל" וכן מספר שורות מספר התניא ואחריו עוד ניגון חסידי. זמן קצר לאחר מכן המכונות נדמו - - -

ביום ב' בערב, אור ליום ג' כ"ט בתמוז, ערב ראש חודש מנחם אב תשס"ו עלתה השמימה נשמתו הטהורה של החסיד, איש הצדקה והחסד ר' זלמן יודא בן ר' שלום ומירל דייטש. בן חמישים ותשע שנים בלבד היה כשהשיב את נשמתו לבוראה שעה שאוזניו שומעות ניגוני נשמה חסידיים, מוקף בשבט בניו ובנותיו שכה עמל לגדל לתורה ולחסידות; כולם אהובים, כולם ברורים, וכולם עוסקים בהפצת החסידות אשר לה הקדיש את עמל חייו באהבה כה רבה.

הלווייתו התקיימה למחרת, יום שלישי, ליד בית חיינו – 770. בהלוויה השתתפו אלפי מכריו וידידיו, חסידים ושלוחים שהכירו לו טובה בעבור עזרתו הרבה במשך השנים. זכה ר' זלמן והוא נטמן בבית החיים של אגודת חסידי חב"ד בניו יורק, סמוך ונראה לאוהל הקדוש.

מאות רבות מתושבי השכונה, מכרים וידידים הגיעו לנחם את

בני משפחת דייטש האבלים והדואבים. רבים סיפרו מאורעות משותפים עם האב הדגול.

בבוקרו של יום שני, ז' במנחם אב, קמו בני המשפחה מאבלם ועלו על קברו של ר' זלמן לרגל הקמת המצבה וסיום ה'שבעה'.

בתום ימי ה'שבעה' הוקמה מצבתו. בניו, שידעו את סלידתו של אביהם מכל שמץ של גינונים ותארים, הקפידו לציין על מצבתו רק תארים שהרבי כתב במכתביו אליו במשך עשרות השנים.

פ"נ

איש תם וישר ויר"א
הרה"ח התמים עוסק בצ"צ
ר' זלמן יודא
ב"ר שלום ישעי' ע"ה
דייטש
מקושר לב"ק אדמו"ר נשיא דורנו
לתורתו למבצעיו ולשבונתו הק'
בכל נימי נפשו
אוהב ורודף צדקה וחסד
ועסק בעבודת התפלה
ציפה מאוד לגילוי המשיח והגאולה
וזכה להעמיד דור ישרים יבורך
מקושרים ושלוחים
עלתה נשמתו השמימה
אור לב"ט תמוז
ער"ח מנחם אב ה'תשס"ו

רק יממה אחת חלפה, וכבר למחרת בלילה, יום שלישי ח' במנחם אב, הלך לעולמו ר' יוסף יצחק - אחיו הצעיר של ר' זלמן והוא בן 54 שנים בלבד, לאחר שבשנים האחרונות סבל מהמחלה

הקשה ל"ע. ר' יוסף יצחק ע"ה הותיר את רעייתו חנה ושמונה ילדים.

כאב וזעזוע כבד פקד את קהילת אנ"ש כאשר התקבלו שתי הבשורות המרות בזו אחר זו. שני האחים נטמנו זה לצד זה בבית החיים – "הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו".

קשה לתאר את גודל היגון שאחז במשפחת דייטש בפרט, ובקרב עדת חסידי חב"ד בקראון הייטס בכלל. רבים מתושבי השכונה שהכירו את שני האחים התמימים והישרים, רודפי צדקה וחסד, אנשי תורה וחסידים בנשמתם, שבשקט האופייני להם הובילו ענינים רבים בשכונת קראון הייטס למען הקהילה ורווחתה.

הרה"ח ר' יוסף יצחק דייטש ע"ה

הרה"ח **ר' יוסף יצחק דייטש** נולד ביום כ"ג באלול תשי"א להוריו הרה"ח ר' שלום ישעי' ומירל ע"ה דייטש בעת שהותם בצרפת. לאחר שהוריו קבעו את ביתם בשכונת קראון הייטס בשנת תשי"ז, נכנס ר' יוסף ללמוד בישיבת "תומכי תמימים" ועבר את מסלול הלימוד הרגיל, כאשר בהמשך למד בישיבת "תומכי תמימים" בנוארק, ואחר כך בבית חיינו - 770. באותן שנים זכה לנסוע בימי הקיץ בשליחות המרכז לעניני חינוך.

ביום י"א בכסלו תשל"ה בא בברית הנישואין עם זוגתו - תבלחט"א - מרת חנה הענקא למשפחת הרה"ח ר' אברהם הכהן רוזנפלד. לאחר נישואיו נכנס לנהל את העסק המשפחתי "דייטש טקסטיל" ביחד עם אחיו ר' זלמן.

ר' יוסף, יחד עם זוגתו תבלחט"א, ניהלו בית חסידי למופת שהיה פתוח לרווחה בכל ימות השנה בפני אורחים רבים. במשך תקופות ארוכות התארחו בביתו בקביעות ילדי שלוחים הפזורים ברחבי העולם שהגיעו ללמוד בשכונת קראון הייטס. ר' יוסף ורעייתו

וילדיהם התייחסו אליהם כחלק מבני המשפחה. דוגמה אחת, שמלמדת על יחסו של ר' יוסף לאורחיו: בתקופה מסוימת פתח ר' יוסף לילדיו קופת חיסכון בבנק. באותה תקופה התגוררה בביתם נערה, ור' יוסף פתח גם בעבורה קופת חסכון. כאשר נישאה, העניק לזוג הצעיר מתנה את קופת החיסכון...

שלוחים רבים שהיו שולחים את מקורביהם לבית חיינו, מספרים כי ר' יוסף ע"ה וזוגתו פתחו בפניהם בלבביות את ביתם

החם ששימש להם כאכסניה קבועה, וההנהגה החסידית שראו בבית המארחים השפיעה עליהם רבות בהמשך דרכם העולה בית א-ל.

ר' יוסף היה ידוע כאיש לבבי. הוא ידע לא רק להשתתף בצער רעהו אלא בעיקר להשתתף בשמחת רעהו ובהצלחתו. לעתים היה מגיע הביתה ומבשר לבני משפחתו על שמועה טובה ששמע מאשר קורה אצל ידידים והיה ניכר כי שמחה זו היא שמחתו האישית.

ר' יוסף אף הוא כהוריו וכאחיו, הפך את ביתו למקום של חסד, כאשר בחושו החד תמיד ידע לעודד ולחזק ולתמוך באלו הזקוקים לכך, ופתח להם בלבביות את ביתו ואף את כיסו.

למרות שהיה בעל עסק שאינו נושא בתפקיד רוחני ביצועי, מצא מסילות ללב אברכים שהיו צריכים חיזוק בהנהגתם הרוחנית ושימש להם דוגמה לחיים חסידיים, תוך שהוא 'מעמידם על רגליהם'.

ר' יוסף זכה להיות ממייסדי המוסד לחוזרות בתשובה "מכון אלטא" שבצפת, ומראשי תומכיו. הוא לא הסתפק בנתינה המופלגת שלו לאחזקת המוסד, והקשר שלו עם תלמידות המוסד נמשך גם לאחרי תום לימודן במכון, כאשר נישאו; הוא היה עורך להן בביתו - לאלו שנישאו בקראון הייטס - את ה'שבת כלה' ומסיבת 'שבע ברכות', כאשר זוגתו וילדיו טורחים בהכנת השמחות.

בתקופת מלחמת העולם השנייה שהה אביו ר' שלום ישעי' תקופה מסוימת בצ'ליאבינסק שבסיביר, שם סבל רבות מאנטישמיות, וכאשר הגיע חג הפסח השתדלה אמו רבות לשלוח לו מצות לפסח. שנים רבות אחר כך, כאשר

שמע ר' יוסף שלצ'ליאבינסק הגיע השליח הרב מאיר קירש, הוא חש צורך 'לסגור מעגל', ושלח מיזמתו בחורים כולל תמיכה כספית נכבדה לפעילות חג הפסח.

ר' יוסף היה מקושר בכל נימי נפשו אל כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו והיווה דוגמה אישית לקיום כל הוראותיו ותקנותיו של הרבי, כדוגמת לימוד שלושה פרקים רמב"ם. הוא לא עשה הנחות לעצמו. כאשר היה מדובר בעניינים של הרבי, הוא ואחיו נתנו לרבי את מיטב כספם למעלה מאפשרויותיהם, גם בתקופות שעסקיהם לא היו מזהירים. יחס דומה גילה גם בנוגע לפעולותיו של הרבי. רבים ממעשי הצדקה והחסד המסופרים בגוף הספר, הוא היה שותף להם, במסגרת שותפותו בעסקי המשפחה. את הכול עשה בטבעיות ובענווה חסידית.

ר' יוסף וזוגתו תבלחט"א ניהלו בית חסידי למופת וברוח זו חינכו את ילדיהם, ואכן זכו שילדיהם נמנים על צבא שלוחי הרבי מלך המשיח. כאשר ר' יוסף היה מבקר במקום שליחותם וראה את הצלחת פעולותיהם שזכו לקרב מישהו לחיי תורה ומצוות, הדבר גרם לו אושר ונחת רבה.

כפי המסופר לעיל, באחת השנים יצא הרבי בקריאה לפתוח כולל לזקנים שייקרא "כולל תפארת זקנים – לוי יצחק" על שם אביו, וזאת כדי שגם המבוגרים שבחבורה יוכלו לקבוע עתים לתורה ולמלא את זמנם באופן איכותי.

ר' יוסף ע"ה נחלץ לסייע להקמת הכולל הלכה למעשה. הוא היה הפטרון הנאמן של הכולל, ותרם לפעילות זו סכומי כסף רבים, בידעו שהדבר יגרום לרבי נחת רוח.

בשנותיו האחרונות חלה במחלה קשה, ובתקופה זו התגלתה במלוא עוז דמותו החסידית, כאשר קיבל את

ייסוריו באהבה. הוא הקרין לכל הסובבים אותו אמונה וביטחון בה', ולא נתן לסובבים לו, כולל למשפחתו הקרובה לחוש בייסוריו.

פעם הגיע לבית הרפואה לצורך בדיקות ממושכות. למרבה הצער, לאורך אותו היום נוצרו תקלות שונות ומשונות, הן במכשור הרפואי, הן עם הצוות ועם לוחות הזמנים. ר' יוסף ומלוויו, ביניהם גם אחיו ר' אברהם משה, חוו תסכול רב מאירועים אלה. בסוף אותו יום, כשהכול היו מותשים, הגיע האונקולוג הבכיר כשבידיו תוצאות הבדיקות. פניו זרחו משמחה כשבישר שיש בידו חדשות טובות, וכי התוצאות 'נקיות'. בעוד שכולם צהלו לנוכח הממצאים, רק ר' יוסף נותר שלוו מבלי שהגיב בסימן כלשהו, אף לא חייך או הביע סימן של שמחה או סיפוק.

"מדוע אינך שמח?" לא התאפק אחיו ר' אברהם משה מלשאול אותו.

ר' יוסף השיב בשלווה: "הייתי מוכן לקבל כל מה שהקב"ה החליט בשבילי, וממילא כל תוצאה שהייתה מתקבלת – היא רצונו של הקב"ה".

ושמא רמז במילים אלה על נושא הוויכוח הנודע בין הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטשוב למחותנו אדמו"ר הזקן בעל התניא, כשהראשון טען שאילו הוא היה מנהיג את העולם, היה משפיע רק טוב וחסד לכל אחד מעם ישראל. אדמו"ר הזקן השיב לעומתו, כי אילו ההנהגה הייתה בידו, הוא היה מנהיג את העולם בדיוק כפי שהקב"ה מנהל... וכך אף כתב בספר התניא (סימן יא באגרת הקודש) כי כל העניינים העולם – הטוב והיפך הטוב – צריכים להיות שווים אצל האדם.

כך בדיוק נהג ר' יוסף...

בהלווייתו שעברה ליד בית חיינו - 770, השתתפו המוני ידידיו ומכריו. המנוח נטמן בבית החיים של אגו"ח בניו יורק, סמוך לאחיו הרה"ח ר' זלמן יודא ע"ה. הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו.

פ"נ

איש תם וישר יר"א
הרה"ח התמים
ר' יוסף יצחק
ב"ר שלום ישעי' ע"ה
דייטש
מסור ונתון לעניני
כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו
ממייסדי ומחזיקי כמה ממוסדותיו הק'
בעל מדות טובות ועין טובה
אוהב ואהוב רודף צדקה וחסד
וביתו פתוח לרווחה
ציפה לגילוי המשיח והגאולה
זכה להעמיד דור ישרים יבורך
מקושרים ושלוחים
נפטר בשם טוב
ח' מנחם אב ה'תשס"ו
ת' נ' צ' ב' ה'

ר' יוסף יצחק ע"ה השאיר אחריו את זוגתו מרת **חנה הענקא** תחי'. בתו מרת **פרומא איטא** ובעלה הרה"ח ר' **אלחנן מרוזוב** – שלוחי הרבי בוולנסיא קליפורניה. בנו הרה"ח ר' **שלום ישעי'** ורעייתו מרת **חנה** – שלוחי הרבי בבריג'פילד קונטיקט. בתו **מרת אלטא שולע** ובעלה הרה"ח ר' **שניאור זלמן הלוי העלער** מנהל ישיבת ליובאוויטש בסטאטן איילנד. בתו **מרת ציפא שרה** ובעלה הרה"ח ר' **מנחם מענדל הלוי רובשקין** – שלוחי

הרבי בברנדון פלורידה. בנו הרה"ח ר' **אליהו** ורעייתו מרת **רחל**. בתו מרת **הינדא** ובעלה הרה"ח ר' **יהושע זעליג ברוק**, בנו הרה"ח ר' **חנוך העניך** ורעייתו מרת **חי' מושקא**. ובתו מרת **חי' מושקא** ובעלה הרה"ח ר' **אליעזר גוראר'**.

אפילוג

רב החסיד ר' זלמן ע"ה דייטש היווה שילוב מיוחד של חסיד נאמן העומד ונוהג בענווה ובהתבטלות רבה מול נשיא הדור ומנהיגו, לצד היותו בר-אוריין, בעל צדקה וחסד ואיש עסקים חריף ודעתני שיודע היטב לנווט את דרכו בחיים ולהגיע ליעדים שהציב לפניו. ביטול מוחלט וידיעה פיקחת היו ניגודים חריפים שמצאו ביטוי משלים באישיותו.

אף זאת היו ניגודים שמצאו שלימות בנפשו - טוב לב, רך ונדיב ללא גבולות, ביחד עם היותו איש עקרונות ללא פשרות. תמיד עושה מה שצריך, ללא פשרות או 'עיגולי פינות' לצד עשייה בדרכי שלום ובדרכי נועם בלי להרים את קולו.

כיצד ייתכן הדבר?

"אַ פנימיות'דיקע איד" קראו לו חבריו, וכשיהודי הוא 'פנימי' העושה כל דבר מתוך ידיעה שצריך לעשות את הדבר בצורה אמתית ועמוקה, הרי גם דברים הנראים כמנוגדים, אינם סותרים זה לזה; אדרבא, הרי הם מהווים שלימות המעטרת את הנפש בפסיפס מרהיב ביופיו.

לא פעם תהו אנשים: מהו ה'מתכון' לשלמות זו? איזוהי הדרך לגדל תריסר ילדים מוצלחים ונעימים, פרי הילולים, כפי שהעמידו ר' זלמן ותבלח"א רעייתו צירל?

ר' זלמן מקריא את מכתבו הק' של הרבי בעת חופה.

מסתבר שלא רק עובדת היותו חסיד בן חסיד עמדה לזכותו. אין מדובר רק בגֵנים חסידיים שבאו בתורשה, אלא זוהי תוצאה של עבודת מידות נחושה שעובדה בעמל רב, בחתירה בלתי פוסקת לשלמות אמיתית ופנימית ללא פשרות וללא קיצורי דרך. ר' זלמן, על אף כשרונותיו הברוכים, לא הזניח את העבודה המוטלת על כל חסיד - עבודת המידות ועבודת המוחין, חכמה בינה ודעת השולטות על הגוף הגשמי ורצונותיו. בכל יום קם שש ושמח להכניס ידיו ולבו לתוך מעמסת עבודה אישית חדשה במטרה לשפר מעט יותר את נפשו ונשמתו. לזכך ולטהר, לנקות ולהתעלות עוד קצת ברמה הנשמתית.

מעולם לא חיפש זלמן את מעמסת הכסף. אך משזו הוטלה עליו, קיבל אותה בהכנעה בתור השליחות שהוטל עליו לבצע. ר' זלמן לא ראה עצמו יותר מאשר גזבר המופקד על כסף לא-לו, שמקבל כסף ועליו להעבירו הלאה. הוא עשה זאת במאור פנים ובנפש חפצה כי כך רצה הרבי, ואם כן, יש לעשות זאת בשמחה בלי שאלות. כך הפך ר' זלמן השקט והצנוע לאיש חסד אגדי – ביחד עם אחיו ר' יוסף ע"ה ויבלחט"א אחיו ר' אברהם משה וגיסו ר' גבריאל גופין, השותפים הנאמנים לעסקים - שמחלק כספים בקנה מידה עצום, ביושר ובנאמנות, ובלב שלם. "עוסק בצורכי ציבור" כינה אותו הרבי באחד ממכתביו.

אחד מרופאיו שבא לנחם את בני המשפחה כשישבו עליו "שבעה", סיפר:

"אביכם היה אדם בעל עקרונות. הוא לא קיבל את אבחנותינו הרפואיות בלי לשאול שאלות. הוא השתתף בתכנון הטיפולים, היו לו הערות, והן היו תמיד נבונות ונכונות. לפעמים סירב לקבל את המלצותינו, וסיבותיו היו תמיד ענייניות. לא ראיתי אותו בתור פציינט, החשבתי אותו לידיד".

למחרת הגיע לנחם את הבנים אחד מעורכי הדין שהעסיק. וזה מה שסיפר, כמעט באותן המילים:

"אביכם היה אדם בעל עקרונות. הוא היה מעורב בכל פרוצדורה משפטית. לא תמיד הסכים עמי ועם החלטותיי, ותמיד היו סיבותיו ענייניות. לא תמיד הסכמתי אני עמו, אבל פעמים רבות נאלצתי לראות את ההיגיון שבדבריו. לא ראיתי אותו בתור קליינט, החשבתי אותו לידיד".

גם הניגודיות הבאה הייתה שזורה בחייו של ר' זלמן – תמיד היה על שפתיו חיוך. היה לו חוש הומור ותמיד ידע להעריך אמירה מחויכת. מילים טובות מוכנות תמיד על שפתיו, ולא שחייו היו קלים ושמחים כל כך. לא מעט צרות עבר בחייו - החל מפטירתו הפתאומית של אביו בטרם עת, עבור בפטירת שתי אחיותיו, קשיי העסקים, השריפה הגדולה במחסן הביזנס ובעיות משפטיות בעקבותיהן, ובנוסף לכל זאת בעיות בריאות רבות.

היו שהתפעלו מחוזק נפשו של ר' זלמן, והיו מתפלאים: איך הוא מצליח לעשות זאת? והתשובה הייתה במילה אחת: רבי! ר' זלמן היה כולו רבי, ובכוחו הצליח לצלוח משוכות כה גבוהות.

פעם הגיע הרב דוד הולנדר, רבה של ברייטון ביטש, אל הרבי כדי לקבל ממנו מצות לקראת חג הפסח. בהזדמנות זו סיפר הרב הולנדר לרבי כי בכוונתו להתפטר מתפקידו ברבנות ולצאת לפנסיה. השיב לו הרבי "גם אני לא מאוד צעיר, ואני מקבל עליי יותר ויותר. הישאר במשרתך והגבר את פעולותיך".

בהתוועדות שהתקיימה זמן מה לאחר מכן הורה לו הרבי לומר "לחיים", ולאחר מכן הוסיף ועודדו להישאר "רב לכל החיים".

דומה כי זה היה המוטו של ר' זלמן בשנותיו האחרונות, כאשר למרות כל עיסוקיו וחובותיו הרוחניים, הוסיף על עצמו כהנה וכהנה. ר' זלמן ניצל היטב את הזמן שלרשותו, כמו לבו אמר לו שהם קצובים מראש על ידי מי שאמר והיה העולם. כל חייו נוצלו

אשת חיל שעמדה לצדו, תבלחט"א מרת צירל

מרת צירל עם בנה נתן נטע ע"ה בקבלת דולר מידי קדשו של הרבי

ללימוד ולמעשים טובים. הוא מילא את חייו והעמיס אותם יותר ויותר ככל שהתבגר. בכתב קטן וצפוף מילא את "גלויתו" בעוד שיעור תורה, עוד חברותא, עוד שינון מאמר בעל פה, עוד מתת צדקה ועוד תפילה מתוך התבוננות הדעת ופנימיות הלב. בניו מעידים כי מעולם לא נמצא מכלה את זמנו על זוטות.

צעד אחר צעד, אבן אחר אבן, עמל על בניית ביתו ומשפחתו; לא חס על זמנו ועל כוחותיו. ידוע ידע היטב שנוכחותו והתעניינותו יעצבו את עתידם של בניו. לפיכך השאיר את ענייני הגשמיות והעסקים המסועפים בידי אביו שבשמים והתמסר ללימוד ולחינוך ילדיו, לטיפוח אישיותם והרחבת אופקיהם התורניים. כל זמן שבעולם לא חסך למטרה זו. הביזנס היה רק מכשיר כדי לעשות את הנחוץ.

ואכן, אבא שבשמים 'טיפל' בענייני הפרנסה גם בשעות שלאחר סגירת המשרד, ואפשר לר' זלמן לגדל דור ישרים מבורך ומפואר.

לא ייפלא אפוא שלא הסכים להכניס אף אחד משנים-עשר ילדיו המוכשרים לביזנס, שכן העסקים היו כה שוליים בעיניו. את כל ילדיו חינך ועודד לצאת בשליחותו של הרבי נשיא דורנו ולפתוח בתי חב"ד. ילדיו העידו שאפילו לא ידעו עד כמה טוב מצבם הכלכלי, ולא עלה על דעתם שמשפחתם נחשבת בשכונה ל"אמידה". עד כדי כך לא עסקו בבית בטפל, אלא התמקדו בעיקר.

כל זה לא יכול היה להיעשות ללא עזרתה של רעייתו הצנועה והנעימה, מרת צירל, אשת החיל, "עזר כנגדו".

בשקט ובצניעות השקיעה מרת צירל את חלקה בילדים כדי שר' זלמן יוכל להיות ה"מכה בפטיש". היא תמכה, הקשיבה, ועודדה כל אחד משנים-עשר השבטים המבורכים אשר להם. לשיעורי התורה שלחה תמיד כיבוד מתאים, על פרטיותה ויתרה שעה שהתמלא הבית באורחים, וגם הצטרפה לנסיעות כדי להיות עמו בשעות אלה.

כל מה שהשיג ר' זלמן בחייו, בתחום חינוכם האינטנסיבי של ילדיו, בתחום הצדקה האדירה שניהל, בתחום לימודיו, ואפילו בצורה שהצליח לשרוד למרות תחזיותיהם הקודרות של הרופאים, לא היה יכול להשיג לולי תמיכתה הקבועה של רעייתו צירל.

הילדים לא היו גדלים כפי שגדלו והבית לא היה פתוח ומכניס אורחים כפי שהיה, ללא צירל. היסודות היו חזקים והבניין מפואר. זלמן עסק בבניה, וצירל אפשרה, מושיטה לו את הלבנים ואת הטיט. חייה סבבו סביבו וסביב פעולותיו.

ר' זלמן ידע היטב עד כמה גדול חלקה בכל אשר לו. גאה היה בפעילותיה. כשהצטרפה לעמותת "טהרת המשפחה", היה שואל אותה שאלות ומתעניין במצבה. כשנסעה עמו במכונית, היו לו קלטות ששמר במיוחד בעבורה בנושאים שדברו אל לבה.

ר' זלמן וצירל דייטש הביאו לעולם שנים עשר שבטי ישראל. זרע ישרים מבורך. ילדים מצוינים במידות טובות, בחסידות וביראת שמים. כולם הולכים בדרך שהותוותה להם בזהירות ובמסירות כה רבה.

לא בכדי, בטרם נפטר, דאג להותיר לכל אחד מילדיו שורה קצרה המקפלת בחובה עולם ומלואו בקשר שבינו לבין ילדו זה. מסרים אלו שהותיר אחריו נמצאו במכתבתו בתוך מעטפה שלקח עמו מבית הרפואה. גם בשיא ייסוריו, דאג להותיר מסר עם משמעות לכל אחד מהם, שכן ילדיו הם אשר היו בראש מעייניו.

ואלו הם הילדים אשר בירכם ה':

טויבא ובעלה הרה"ח ר' מנחם מענדל הלוי בערנשטיין – שלוחי הרבי לריטשמונד היל, אונטריו, קנדה.

הרה"ח ר' שלום ישעי' ורעייתו דבורה לאה – שלוחי הרבי למונטגומרי קאונטי, פנסילבניה.

הרה"ח ר' מנחם מענדל ורעייתו שטערנא – שלוחי הרבי לצ'נדלר איסט וואלי, אריזונה.

הרה"ח ר' נחמי' משה ורעייתו דבורה – שלוחי הרבי למידטאון טורונטו, קנדה.

הרה"ח ר' לוי יצחק ע"ה ותבלחט"א רעייתו מרים שתחי' יצאו בשליחות הרבי לטייסנס קורנר, וירג'יניה.

אלטא שולא ובעלה הרה"ח ר' מנחם מענדל וולבובסקי – שלוחי הרבי לסונומה קאונטי, קליפורניה.

הרה"ח ר' יחזקאל מאיר ורעייתו לאה – שלוחי הרבי לטייסנס קורנר, ורג'יניה.

הינדא ובעלה הרה"ח ר' אברהם מינץ – שלוחי הרבי בסאוט דנוור, קולורדו.

בתו רבקה ומשפחתה שיחיו – בנתה את ביתה בקראון הייטס.

הרה"ח ר' יעקב ישראל ורעייתו מושקא – שלוחי הרבי לברונסקביל וועסצ'סטר, ניו יארק.

רחל ובעלה הרה"ח ר' לוי אייזענבערג – שליח הרבי בחדר חב"ד בלאס אנג'לס, קליפורניה.

בנו התמים נתן נטע ע"ה.

כך, מכל קצווי תבל יוצא אור השליחות עם השם "דייטש". את כולם ליווה ר' זלמן צעד אחר צעד בדרכם, ועל כל אבן שהניחו בריצוף מסלול חייהם, העניק להם עצות ורעיונות מתוך ניסיון חייו העשיר.

כל זה היה פרי עבודתו המאומצת והבלתי מתפשרת של החסיד הנכבד הרה"ת ר' זלמן יודא בן ר' שלום ישעי' דייטש.

כך ספד לו ידידו הטוב, עו"ד ג'פרי קימבל, אשר בדמותו נפגשנו כמה פעמים במהלך הספר:

"לא אשכח לעולם את חברי האהוב זלמן; זלמן שהיה תמיד מאיר פנים, זלמן שהיה מוכן תמיד עם עצה ותושייה.

"ביום רביעי שלפני פטירתו, צלצלתי לזלמן שהיה אז בבית הרפואה. זוגתו צירל ענתה לטלפון הנייד, והשיבה שזלמן נח עכשיו. ביקשתי שלא להעיר אותו, מסרתי את איחולי לרפואה שלמה וסגרתי את הטלפון.

ג'פרי קימבל בשיחה עם הרבי

"שתי דקות אחר כך צלצל הטלפון שלי. זלמן היה על הקו: 'ג'פרי', ניסה 'להרעים' בקולו החלש, "אתה חושב ששכחתי ממך?!' עד היום אני נזכר במילותיו אלו. זו הייתה השיחה האחרונה ששוחחתי עמו. ועד היום, כשאני נזכר בו, מהדהדת שאלתו בזיכרוני 'אתה חושב ששכחתי ממך?'

"בכל פעם שאני נוסע לרבי, אני פונה מיד אחר התפילה ב'ציון' 'לבקר' את ידידי זלמן. כל מי שמצטרף אליי ממשפחתי או מבני הקהילה, יודע שלאחר הביקור אצל הרבי הולכים לבקר גם אצל ר' זלמן. כל ילד מילדיי שבא בקשרי שידוכין, מגיע אתי ל'ציון' הקדוש ואחר כך לר' זלמן.

"בני שיחי' קרא לבנו הנולד לו 'זלמן יודא'. על שמו. בכל פעם שנופלות עיניי על נכדי זלמן, נזכר אני בידידי הטוב זלמן דייטש,

ויודע שלא יכולנו להעניק לנכדי האהוב מתנה טובה יותר מאשר להיקרא על שם אדם כה מיוחד ונפלא! יהי זכרו ברוך!"

בשנת תשס"ז הוטל על בנות כיתתה של אחייניתו מירל לכתוב חיבור על משפחתה. אחת השאלות שם הייתה: "מהו הזיכרון החזק ביותר שיש לך משנות ילדותך?" ושאלה נוספת הייתה: "מהי שאיפת חייך?"

מירל הצעירה כתבה בתשובה: "לא אשכח את קיץ תשס"ו שבו נפטרו שני דודיי האהובים, זלמן ויוסף. שאיפתי בחיים היא לנסות לשמוח למרות זאת".

זה היה השיעור שהעניקו ר' זלמן ורעייתו צירל: לשמוח תמיד, ולהמשיך בעבודתנו לזרז את ביאת המשיח, בקרוב ממש!

חיילים בשירות הרבי

קווים לדמותם של שני האחים, הנעימים והאהובים,
ר' לוי יצחק ע"ה ו**הת' נתן נטע** ע"ה **דייטש**,
שנלקחו בדמי ימיהם

שליח נאמן

רב לוי יצחק דייטש, החמישי מבין ילדיהם של זלמן ותבלחט"א צירל, כיהן כשליח הרבי בטייסנס קורנר, וירג'יניה, ביחד עם תבלחט"א רעייתו **מרים**. ביחד הם בנו מרכז קהילתי, הקימו בית חב"ד והדריכו רבים מבני הקהילה בענייני יהדות.

ר' לוי יצחק נולד בפורים קטן תשל"ו. הוא למד בישיבת "אהלי תורה" המפורסמת בשכונת "קראון הייטס". לאחר מסלול לימודיו בישיבה נסע בשליחות לישיבת "תומכי תמימים" במגדל העמק, שם היה לרוח החיה בקרב תלמידי הישיבה. פעם לימד את בחורי הישיבה ניגון חסידי מסוים. כשהגיעו בחורי הישיבה לחודש תשרי לקראון הייטס, התארחו בבית ר' זלמן. במהלך הסעודה ביקשם ר' זלמן לנגן ניגון, והם פצחו בניגון שלמדו מבנו. כששאלם את שם הניגון, השיבו בפשטות "הניגון של לוי"...

בי"ט בשבט תשס"ב נשא לאישה את רעייתו **מרים**, בתם של

שליח נאמן. הרה"ת הרב לוי יצחק ע"ה דייטש

ר' ירמיהו הלוי ובלומא שושנה שיחי' **לובינשטיין**, מחברי הקהילה המכובדים בקהילת חב"ד באוסטרליה.

שנה לאחר מכן יצאו ר' לוי יצחק ומרים לשליחות, ובתוך זמן קצר התחבב על כולם בזכות אהבתו לאנשים, חיוכו המידבק, לבו הטוב ונימוסיו הטובים. מעולם לא הניח לתחושת זרות לעמוד בינו ובין האדם שרצה לקרב ליהדות. תמיד מצא מסילות ללבו של כל אחד. הייתה לו היכולת להמֵס כל "קרח", וזאת בטבעיות כנה. הוא הפך ל"חבר הטוב ביותר" של כל אחד מבני קהילתו.

במשך שמונה שנים יפות היה עמוד התווך של הקהילה, והוא העניק לכולם משפע אוצרותיו הטובים והברוכים.

ר' לוי יצחק ומרים עם ארבעת ילדיהם שנולדו במשך השנים, הפכו לאב ולאֵם של כל בני הקהילה. מרים ניהלה את הבית במסירות, בצניעות ובעדינות נפש, בעוד לוי יצחק עבד קשה. לצד היותו אב מסור ובעל נפלא, הוא היה החייל, השליח, המשכנע והלוחם. כך בנה אט אט את קהילתו מתוך מאמצי נפש לא מבוטלים. יהודים רבים שהתגוררו בטייסנס קורנר גילו לפתע משמעות להיותם יהודים. קשריהם הרופפים עם היהדות הלכו והתחזקו בעידודו של שליח הרבי. הם החלו לבקר לעתים תכופות בבית הכנסת, בעוד שקודם לכן היו מגיעים לשם ביום כיפור בלבד. עם חלק מבני הקהילה אף קבע שיעור בלימוד תורה. "הוא הקדיש את השיעור לעילוי נשמת אמי המנוחה", סיפר א' מבני הקהילה. "זה היה הגפרור שהשתמש בו כדי להדליק את האש שהייתה חבויה אצלי. לא יכולתי לסרב ללמוד כשהלימוד היה לעילוי נשמת אמי".

אחת מבנות הקהילה סיפרה על בעלה השקט והביישן שלא התחבר לאנשים בקלות, ובגין כך הרגיש בודד בין בני הקהילה. הוא פשוט היה זקוק לחבר, חבר טוב. לוי יצחק, בחושיו החדים, קלט אותו מיד, ותוך זמן קצר הפכו שניהם לחברים טובים. שמחת החיים המידבקת שלו המֵסה גם את לב הביישן ביותר.

לצד היותו רב ומשפיע שמלמד שיעורי תורה וחסידות, לוי יצחק התבלט גם כחבר נאמן של כל אחד. כך הגיע ללבו של כל אחד, אם דרך לימוד, דרך סעודות, ואם צריך גם דרך הומור וחידודי לשון. פעם פנה לאחד מבני הקהילה שהתקשה להתקרב ולהסתגל להווייי הקהילתי: "אתה מגיע לל"ג בעומר?" הנשאל היה חדש ביהדות; הוא לא ידע מה זה ל"ג בעומר ולתומו חשב שמדובר בעוד סוג של מניין תפילה. לא ייפלא אפוא שהוא לא כל כך שמח להתנדב... לוי יצחק לקח אותו הצידה, ובפנים רציניות לחש לו: "כדי לקיים את המצווה בהידור עליך להקפיד למלא את בטנך בל"ג בעומר בלחמניות עם נקניקיות, בצ'יפס ובסודה..." את "מצוות ל"ג בעומר" שמר לוי בקנאות רבה, וחגג אותו מדי שנה באירוע 'ברבקיו' גדול לבני הקהילה. זו הייתה ההזדמנות לגבש את כל בני הקהילה ולתפוס את לבם של כאלה ואחרים.

ר' לוי יצחק תמיד היה בשמחה שהשרתה נעימות גם על סביבותיו. כולם חייכו כשלוי יצחק היה בסביבה. הוא תמיד נתן ונתן. מעולם לא דחף והכריח לקיים את המצוות. את כל אחד מבני הקהילה ליווה בדרכו ליהדות בקצב המתאים לו, וכך העידה אחת מבנות הקהילה: "אם היה דוחף, הייתי מתמרדת, ומפסידה היכרות עם דרך חיים נפלאה. מאחר שלא דחף, הגעתי לשם בסופו של דבר".

לוי יצחק השכיל להתחבר לא רק למבוגרים, אלא גם לכל אחד מילדי הקהילה. הוא ידע את שמותיהם של כולם. בכל שבת היה מברך את כולם לשלום, טופח על השכם, ובזמני שמחה שולח ברכות ואיחולים לאמותיהם. היה לו כשרון מיוחד וחוש אחריות לזכור פרטים רלוונטיים ולבדוק אחריהם גם לאחר זמן.

לצד הלבביות שבו, הוא ידע גם להיות תקיף כשצריך. פעם דיבר בענייני הלכה עם אחד מבני הקהילה, בעל תשובה. בנו הצעיר נכח אף הוא במקום. הילד שכבר קנה את חינוכו מגיל צעיר במוסדות חב"ד, ידע הרבה יותר מאביו, שזה מקרוב בא.

הרה"ח ר' לוי יצחק עם אביו הרה"ח ר' זלמן דייטש

הילד התערב אפוא בדיון והוכיח לאביו שהוא טועה, בהביאו סימוכין לדבריו מדברים שלמד בישיבה. לוי יצחק לקח אותו אחר כך לצד, ובשקט אך בתקיפות אמר לו: "אני מבין שייתכן שלמדת יותר מאבא שלך. אך דבר נוסף שעליך להשתכלל בו הוא מצוות כיבוד אב. לעולם אל תבייש את אביך בפני אחרים כפי שעשית היום!"

כשהיה צריך, הוא גם סייע כספית למי שהצטרך. לתלמיד קולג' מהקהילה קנה את הספרים הנחוצים, לחולים שהיו מרותקים למיטתם טרח והביא מזון כשר. הוא גם הכניס תלמידים לגור בביתו למשך חודשים ארוכים, וגרם להם להרגיש בנוח.

פעם צלצל אליו אחד מחבריו כשהוא בדכדוך. כששאלו לפשר הדבר, השיב החבר כי הוא זקוק להלוואה דחופה. ר' לוי ניאות להלוות לו בשמחה את הסכום הנדרש, אך "נזף" בו בחביבות: "חברהמ'ן כמוך לא צריך ללוות. עם הכישרונות שלך אתה צריך

להיות מסוגל להלוות לאחרים". נזיפה זו נתנה דחיפה לחבר, והוא אכן רתם את כישרונותיו במרץ רב לגיוס כספים, עד שהיה בעצמו מסוגל לסייע לשלוחים אחרים.

בכלל, ר' לוי יצחק היה מסודר מאוד בענייני כספים. הוא שמר על כל קבלה והאמין בניהול ישר ובשקיפות כספית מקסימלית בכל הקשור לכספי הקהילה ומוסדותיה.

מדי פעם שלח ידו במלאכת השידוכים, והכיר בין צעירים יהודים שהכיר. כשנישאו, היה מבקר אותם יחד עם אשתו כדי לשמחם. כך גם היה מדריך אותם בעדינות כיצד צריך זוג יהודי לנהל את חייו ולבנות את ביתו על יסודי התורה והמצוות.

היה אוהב שלום ורודף שלום והתעקש שלא להיכנס לחיכוכים בין אנשים. כשהיו אנשים שלא התחשבו בו, היה מוחל על כבודו בשמחה ובחיוך.

לאחר פטירת אביו ר' זלמן ע"ה, החל ר' לוי יצחק למסור שיעור טלפוני שבועי בחברותא עם חברו ר' חיים גרייזמן, המכהן כיום כשליח הרבי בשטוקהולם שבשוודיה. במשך הזמן הצטרפו לשיעור חברים נוספים, והוא הפך לשיעור קבוצתי שהיה יקר מאוד ללבו של לוי, מאחר שהוקדש לעילוי נשמת אביו.

שמונה שנים חי לוי יצחק ועבד בטייסנס קורנר שבצפון וירג'יניה. שמונה שנים שבהן בנה אימפריה יהודית וחסידית, למרות שנותיו הצעירות והמעטות. שמונה שנים שבהן השפיע על אנשים רבים מספור מסביבו, ושינה לנצח את חייהם של רבים.

בשנת תשס"ז, כשהוא בן 31 שנים בלבד, אובחן כחולה במחלה הנוראה. לאחר שקלט את משמעות הגזירה, פתח במלחמה עיקשת לנצח כנגד כל הסיכויים. "טראכט גוט וועט זיין גוט" חזר בעקשנות שוב ושוב על הוראתו של הרבי.

ר' לוי יצחק בפעילות יהודית עם אנשי קהילתו

מתוך נחישות להישאר בחיים ולהדביר את הפולש שחדר לגופו, הלך לכל הטיפולים שהוכתבו לו. חברו, רופא מבני הקהילה, ליווה אותו בכל הטיפולים. ביחד ניסו למגר את האויב ששלח גרורות מסוכנות בגופו הצעיר. לוי יצחק נחוש היה תמיד לראות את יום המחר. למרות כל תופעות הלוואי הקשות, גם כאשר גופו היה תשוש ומרוקן מכל אנרגיה, לא סר הניצוץ השמח מעיניו. הוא נלחם כמו אריה.

בקהילתו היה נטורופת שביקש לסייע לו בריפויו, אך למרבה הצער כל המאמצים נכשלו ור' לוי החליט ללכת לרפואה הרגילה ולבקש שם את הסיוע הדרוש. הנטורופת נפגע קשות והפסיק לדבר עם ר' לוי. זה האחרון לא ויתר וניסה לפייסו, אך ללא הועיל. במשך שנתיים ימים היה מתקשר מדי יום שישי לאחל לו "שבת שלום" אך הנטורופת מעולם לא הרים את הטלפון.

יום אחד גילה ר' לוי כי בנו של הנטורופת הפך להיות מסז'יסט, ולוי קבע אצלו תור לטיפול רק כדי שיוכל להיכנס אל הבית ולפייס את אביו. בסופו של דבר הפגישה לא יצאה אל הפועל, שכן ר' לוי נפטר יום אחד לפניה...

במשך תקופה מסוימת העלים את דבר מחלתו מבני קהילתו, שכן חשש שיפסיקו לבוא אליו כדי להשיח את ענייניהם מחשש שיכבידו עליו... לא רק זאת, אלא אף סייע ועודד אדם צעיר שחלה באותה המחלה, כשהלה לא יודע שר' לוי סובל בעצמו ממנה.

בתקופות הקשות הללו כל חבריו זכרוהו והגיעו מכל העולם לבקרו. חדרו בבית הרפואה נראה היה כמו רחובות קראון הייטס ביום נעים. בני משפחה, חברי קהילה, ידידים וחברים, כל אחד הרגיש קשר אישי וצורך לבקר. אפילו אנשים שביקר בתור בחור במסלול "מבצע תפילין" הקבוע שהיה עורך בכל יום שישי באו לבקרו, איש לא שכח אותו. למרות מכאוביו, קיבל את כולם בחיוך ובמאור פנים. בכל העולם נישאו תפילות ונאמרו תהלים לזכותו ולרפואתו. באחד הימים אף התקיימה שיחת ועידה לרפואתו, ומעל 500 אנשים אמרו תהילים למענו. חברו ר' דני כהן, שליח

הרבי בעיר האבות חברון, הזכיר אותו בקביעות במערת המכפלה, להזכיר זכות של ישני חברון.

כמה ימים לפני פטירתו, כשהוא מוטל על ערש דווי וחלוש מאוד, נכנסו אליו הרופאים כדי להודיעו שלדעתם הגיע הזמן שעליו להכין צוואה ולהכין את משפחתו וילדיו וקהילתו לימים שלאחרי. פניו של ר' לוי הרצינו, והוא שאלם: "האם אתם עומדים לצידי או לא?" משלא הבינו את פשר השאלה, טרח בשארית כוחותיו והסביר להם – כי אם הם רוצים בטובתו ומאמינים שיש לו תקווה, הרי עליהם להמשיך ולחפש דרכים נוספות כדי לסייע לו להתגבר על המחלה. אם התשובה היא אכן חיובית – מה טוב, הוא מוכן להישאר אצלם לטיפולם. אבל אם הם התייאשו מלרפאו – או אז אין לו עוד מה לעשות במחלקה שלהם. הוא המשיך והסביר להם כי עניינו של רופא הוא להאמין שהקב"ה נותן לו את הכוח ואת הברכה להיות השליח הנכון והמלאך הטוב שדרכו תבוא הרפואה, ולכן עליו לחפש כל דרך אפשרית כיצד לעזור, ולא חלילה להפך.

את הסברו זה, בדרך כה אופיינית לו, הרצה בפניהם במשך כעשרים דקות, כשהוא מחדד את המסר – שעל כל רופא להיות חיובי באמונה ובביטחון שיוכל לסייע לחולה בזכות הכוחות האלוקיים שניתנו לו משמים.

דבריו הלבביים אך החדים הותירו רושם אדיר על הרופאים. כשהגיעו לנחם בעת ה"שבעה" וכן בעת אירוע ה"שלושים", חזרו על דבריו אלה בהתפעלות גדולה. עוד זמן רב לאחר מכן עדיין חזרו על המסר החשוב שקיבלו.

בהשגחה פרטית, השבת האחרונה שר' לוי ע"ה היה בהכרה מלאה הייתה השבת שבה התכנסו אלפי השלוחים של הרבי מרחבי העולם, שבת כינוס השלוחים. השליח ר' לוי עצמו לא יכול היה כמובן להשתתף בגופו בכינוס. גיסו ר' מענדל וואלבאבסקי ואחיו ר' שלום ישעי' שהו עמו גם יחד בבית הרפואה. השלושה החליטו להתוועד ביניהם, אך דא עקא, שאין 'משקה'... משנודע

דבר "הבעיה" לרופא המחלקה, הוא הפטיר "אין בעיה" ובו במקום רשם מרשם לקבלת אלכוהול מבית המרקחת במקום 'משקה'...

השלושה אכן אמרו 'לחיים', סיפרו סיפורי חסידים, בעוד ר' לוי מבקש לנגן אך ורק ניגוני שמחה חסידיים כדי לרומם את מצב הרוח לכולם.

אחד החברים שביקר אותו לקראת סוף מחלתו, מצאו רזה, שוכב על מיטת בית הרפואה, מחובר לחמצן, אך הניצוץ עדיין בעיניו. "אני אנצח", לחש לחברו, והניף את אגרופו באוויר בתנועה של מנצחים.

ביום ו' בכסלו תשע"א עלתה נשמתו של הרה"ח השליח ר' לוי יצחק לישיבה של מעלה, והוא בן 34 שנים בלבד.

על מצבתו נכתב:

פ"נ
הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
התמים היקר
ר' לוי יצחק
בן הרה"ח התמים ר' זלמן יודא ע"ה
דייטש
שליח ב"ק אדמו"ר נשיא דורנו
בטייסענם קורנער ווירדזשיניא
מסור ונתון לעבודת השליחות
מתוך אהבת ישראל
במרץ בשמחה ובלבביות
ורבים השיב מעוון
קיבל כל אדם בסבר פנים יפות
אהוב על הבריות ומסור למשפחתו
נפטר בדמי ימיו
בשבת קודש פרשת ויצא
ו' כסלו ה'תשע"א
ת' נ' צ' ב' ה

הקהילה שהותיר אחריו, חבריו שגדלו אתו, מיאנו להינחם. המונים התאספו לציין את ה"שלושים", ביניהם חברי קהילתו, יהודים תושבי וירג'יניה בכלל, לצד שורה של רופאים שטיפלו בו. כולם התקשו להשלים עם העובדה שהרב, החבר, השותף – איננו עוד, כי לקחו אלוקים. בזה אחר זה ניגשו חבריו וידידיו לבמה, ובלב שבור, ובדמעות זולגות הספידו את החסיד הצעיר והנמרץ שאבד מהם.

אתר בו מספרים חברים על דמותו של ר' לוי יצחק דייטש ע"ה
www.rabbilevi.com

עלם חמודות

הת' נתן נטע ע"ה דייטש. בן הזקונים של ר' זלמן יודא ותבלחט"א רעייתו צירל דייטש, היה **נתן נטע ע"ה.**

הת' נתן נולד ביום שבת קודש פרשת בהעלותך י"ט בסיוון תשמ"ח וגדל עם הוריו ומשפחתו בשכונת קראון הייטס. הוא למד ב"אהלי תורה" שבקראון הייטס, ולאחר מכן המשיך ללמוד במתיבתא בסטטן איילנד שנפתחה על ידי בן דודו הרב הלר. בהמשך למד באנגליה, כאשר בין לבין למד במשך תקופה בישיבת "תומכי תמימים" בקריית גת. כשסיים את מסלול הלימודים, יצא ל"מרכז שליחות" בקליפורניה. בהמשך נסע למיאמי בפלורידה כדי ללמוד לקראת קבלת 'סמיכה' לרבנות.

נתן נקרא על שם דודה של סבתו, הרב התמים נתן נטע ע"ה זובר, שהיה "תמים" בעיירה ליובאוויטש, גאון אדיר בכל הש"ס בבלי וירושלמי, וכבר בגיל שמונה נודע כבקי עצום בתנ"ך. [הוא היגר לארה"ב לאחר מלחמת העולם הראשונה, ושימש ברבנות כשישים שנה בעיר ראזעל שבמדינת ניו ג'רסי.]

מתמיד גדול היה בלימודו, עסוק בלימוד ובתפילה בכוונה.

הת' נתן נטע ע"ה דייטש

תמיד מצא לעצמו פינה שקטה ללמוד בה. הוא גם הרבה לשנן את לימודיו בעל פה. כשבגר, למד והתעמק בהלכות איסור והיתר, לצד לימוד מן המקורות, בכוונה להיבחן עליהם ולקבל תעודת "סמיכה" להוראה. בישיבה היה נחשב לאחד התלמידים הטובים.

מלבד המסגרת הלימודית הקבועה, הציב לעצמו מטרות נוספות בלימוד. לשם כך היה מתעורר מוקדם משנתו כדי להספיק ולשנן עוד משניות ועוד שורות בתניא. שנה אחת נסע לקעמפ עם

אחיינו ישעי' הצעיר ממנו בשנתיים. לאורך חודשי הקיץ התחרו ביניהם מי מספיק ומשיג יותר בלימוד. בתום הקעמפ חזרו שניהם הביתה עם מזוודות מלאות בספרים שקיבלו כפרסי הערכה.

כבר לפני הגיעו לגיל בר מצווה ידע בעל פה את כל שנים-עשר פרקי התניא בעל פה, כאשר הקפיד על לימוד בקול רם. לימים ידע בעל פה את כל 53 פרקי "ליקוטי אמרים" בתניא, וכן את י"ב הפרקים של אגרת התשובה מילה במילה, אות באות, עם כל התיקונים וההגהות. הוא היה חוזר על כל ה-65 הפרקים שידע בעל פה, פעם בחודש! לאחר פטירתו מצאו שרשם בתניא שלו ששינן את כל אגרת התשובה בארבעים ושתיים דקות]! אביו ר' זלמן היה גאה בו ובהישגיו, מחזקו ומעודדו להוסיף כהנה וכהנה.

לקראת בר המצווה שלו, שכרה אמו צירל אברך שילמד אתו את מאמר החסידות בעל פה כמו גם את תוכנו. אחרי שלוש פעמים הודיע האברך להורים כי אין לו כבר מה ללמד אותו וכי מעולם לא היה לו תלמיד כה מוצלח. בבר המצווה שלו חזר את המאמר בחיות רבה מאוד. היה נקל להבחין כי הוא אינו רק משנן את המילים, אלא אף מבין היטב את תוכן המאמר.

פעם, כשהיה ילד, התעורר משנתו כתוצאה מרעש והמולה שהיו בביתו. התברר כי הגיעה שמועה שהרבי עומד לחלק מאמר חסידות וכל בני הבית התכוונו לצאת מהבית ל-770 כדי לזכות ולקבל את המאמר מידי קודשו של הרבי. נתן התעקש גם הוא להצטרף למבוגרים, ואכן הם נטלוהו עמם. אותו ערב חילק הרבי את "קונטרס פורים קטן תשנ"ב", דיבור המתחיל "וקבל היהודים". לאחר מכן התברר כי הייתה זו הפעם האחרונה שבה חילק הרבי מאמר חסידות.

נתן הקפיד מאוד לשמור על זמני היום. למרות סדר יומו העמוס, שמר על מנהג אביו ע"ה ללכת לישון לא יאוחר מהשעה 11:30 בכל לילה, כדי שיוכל ללמוד למחרת בראש צלול ורענן. כך נהג גם כאשר הבית רעש וגעש בהמולה. קודם לכן דאג לכוון את

השעון המעורר שלו כדי לקום מוקדם, והיה מתכנן את סדר יומו בזהירות.

במשך השנים רכש ואסף ספרי קודש רבים, חלקם קנה מכספו וחלקם קיבל כפרסים תמורת הישגיו בלימוד. גם כשהיה מקבל פרסים כספיים, היה מקדיש את הפרס לקניית הספרים החביבים עליו. הייתה לו ספרייה עשירה, והוא ידע כל ספר היכן הוא נמצא בדיוק. לא פעם רשם הערות בשולי הדפים. קל היה לראותו יושב באחת הפינות השקטות כשהוא מוקף בהמוני הספרים שלו.

הת' נתן היה בחור שמח ופעיל, בעל חיוך נצחי ולב רחב ופתוח. ניכר היה כי גדל באווירה מובהקת של הכנסת אורחים. כמו אביו ואחיו - הייתה לנתן דרך ישירה ללבם של אנשים. הוא היה חברותי מאוד, והקדיש זמן רב לחבריו, אם בלימוד ואם במשחק. מעולם לא סירב לעשות טובה לחבר, גם אם ניתנה לו בהתראה קצרה. תמיד מצא את הדרך להתחבר עם ילדים שלא היו אהודים על סביבתם. פעם היה ילד שסביבו שרר תמיד ריח לא נעים ואף לא אחד מחבריו הסכים לשבת לידו בכיתה או בהסעה. נתן הקפיד תמיד להתיישב לידו... לא היה מאושר מהילד מכך ש"מלך הכתה" מתחבר איתו ומתיישב לידו דווקא. כאשר אחד מתלמידי הכיתה עבר לגור בעיר אחרת, נתן הוא שהתקשר אליו מדי פעם בפעם ושמר עמו על קשר.

בהיותו בישיבה עזר תמיד לבחורים שהתקשו בלימודם. כך למשל, אחד הבחורים התקשה להבין איך ללמוד מאמר חסידות כדבעי, ונתן השקיע שנה תמימה בלימוד משותף עמו כדי לסייע לו. בחור שלא רצה ללמוד, נתן שכנע אותו ללמוד עמו כל יום לפחות את הפתגם היומי בספר "היום יום". הוא אף היה שולח לו את הפתגם לטלפון שלו כדי שלא לתת לו תירוץ.

מנהלי "אהלי תורה" הרב כהן והרב לוסטיג, במרכז עומדים הת' נתן דייטש ואביו ר' זלמן במעמד חגיגי של חלוקת הפרסים על הצטיינות

עם בעל תשובה למד בחברותא הלכות מתוך "שולחן ערוך אדמו"ר הזקן" כדי לקרבו לעולם המצוות.

כשנפטרה בת דודתו הצעירה, הילדה אלטא שולע ע"ה סברדלוב בתאונת אוטובוס טרגית בירושלים, קיבל עליו ללמוד לעילוי נשמתה עשרים דקות בכל יום את מאמריו של הרבי הריי"צ מליובאוויטש.

בהיותו הצעיר מבין אחיו, מצא לעצמו את אחייניו בתור "מושפעים", ועודד אותם תכופות להצטיין בלימודי תניא בעל פה בהציעו להם פרסים. הוא ידע ואימץ את הכלל של "מתוך שלא לשמה בא לשמה". כבר כשהיה בן עשר שנים בלבד, קנה סידורים וחילקם במתנה לכל בני אחותו טויבא, כשהוא מטביע הקדשה לכל אחד מהם. לאחד מהם כתב בהקדשה "עבור הלימוד בעל פה של מסכת יומא".

נתן היה חסיד בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו. בכל יום ראשון היה שולח 'פדיון נפש' באמצעות הפקס, כדי שייקרא על ה'ציון' הק'. מה כתוב היה באותם "פדיונות" לא ידוע עד היום.

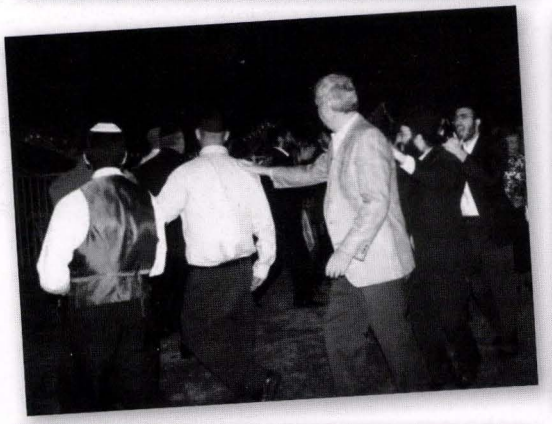
בישיבה היה מועסק בתשלום בתור "משגיח" על בחורים, ובכל חודש, לאחר שהיה מניח בצד לעצמו את הסכום שנזקק לו, היה שולח את היתרה לאחיו השלוחים בעבור פעולות בתי חב"ד שהחזיקו.

בחופשותיו מהישיבה ניצל את מרצו הבלתי נדלה, ונסע בכל רחבי אמריקה כדי לסייע לשלוחים הפזורים במדינות השונות. הוא השתמש בכישורי הארגון שלו, בחיוכו החברי ובחוש ההומור האופייני לו כדי לקדם את ענייניו של הרבי. פה ארגן הדלקות מנורה, שם הניח תפילין לתינוקות שנשבו, ובכל מקום התחבב על כל רואיו ושומעיו. פעם, לאחר שעזב בית חב"ד מסוים, שאל אחד משתתפי התפילה: "אולי אפשר להביא את הסטודנט החב"די הצעיר הזה לעתים יותר קרובות? הוא כל כך נחמד ושמח, וגם משדר אמינות. יש הרבה מה לשמוע ממנו!"

באחת השנים, בחג החנוכה ארגן נתן הדלקת מנורה פומבית. באמצע שוד ושבר - החל לרדת גשם שוטף. נוצר מצב לא פשוט שאיים על עצם קיומו של האירוע שאותו ארגן השליח המקומי בעמל רב. אך נתן, במקום לברוח ולחפש מחסה או לשמוע נאומים מתחת לגג, ביקש מהנגנים שנשכרו להגביר את נגינתם, תפס כמה אנשים בידיהם, וביחד התחילו לרקוד בגשם. הנוכחים המופתעים הצטרפו, אולי סבורים היו שלרקוד בגשם הוא ממנהגי החנוכה... מכישלון מוחלט הפך הערב להרפתקה גשומה ולהצלחה של ממש.

לעתים תכופות, כשהיה נוסע עם חבריו להשתתף בארגון אירוע, היה מצביע על בניין או על משרד שראה בדרך: "בואו נבדוק אם יש שם מישהו שעדיין לא הניח תפילין" היה מציע. הבחורים היו מתפרשים באזור במהירות, מניחים תפילין למי שרצה, ולעתים קרובות היו אלו אנשים בגדר "קרקפתא דלא מנח תפילין", אשר

סמל של חיים וחיות. הת' נתן נטע ע"ה בלימוד, בהתוועדויות וב'מבצעים' עם חבריו,
תמיד ברגש של שמחה

הת' נתן ע"ה עם אביו ר' זלמן

זו הפעם הראשונה בחייהם שהניחו תפילין - ואז חוזרים למכונית במהירות וממשיכים למחוז חפצם.

לאחר שחלה אחיו ר' לוי יצחק, היה נוסע פעמים רבות כדי לסייע לו. הוא לא התחמק משום סוג של עזרה. היה סוחב ספסלים וכיסאות, עורך שולחנות, הניח תפילין עם בני הקהילה, דיבר בציבור, הנחה התוועדויות ואף שר ניגונים והרקיד את כולם. כך גם נענה במאור פנים לסייע לשאר אחיו השלוחים כשהיו צריכים את עזרתו.

בעודו עסוק בארגון תהלוכת ל"ג בעומר תש"ע בפלורידה, נלקח בבת אחת לגנזי מרומים בתאונה קשה והוא בן 21 שנים בלבד. היום שהתחיל בשמחת ההילולא של רשב"י, הסתיים בטרגדיה קשה - נתן נפגע בתאונה ונהרג במקום.

נתן נטע ע"ה נפטר באותה תקופה בה היה באמצע לימוד מתמשך ומעמיק בפרק י"א ב"שער הייחוד והאמונה" העוסק בכך שאי אפשר להבין את כוונותיו ומעשיו של הקב"ה, וכי אין רע יורד מלמעלה.

על מצבתו נכתב:

פ"נ
הבחור התמים היקר הנעלה
נתן נטע
בן הרה"ח ר' זלמן יודא ע"ה
דייטש
שקד בלימוד נגלה ודא"ח
והצטיין בספר תניא קדישא ובע"פ
ובאופן דהצלחה בזמן
מקושר לב"ק אדמו"ר מה"מ
ועסק בתקנותיו ומבצעיו
ברגש חסידי ובשמחה
אהוב על חבריו
והשפיע ובמסירות על בו"כ מהם
נקטף בימי עלומיו בן כ"א שנה
יום א' לפ' בהו"ב
ל"ג בעומר
ח"י אייר ה'תש"ע
ת' נ' צ' ב' ה'

המשפחה הכואבת ישבה 'שבעה' בביתה שבקראון הייטס. דלת הכניסה לא נסגרה; המונים, מזועזעים לא פחות, באו לנחם את שבורי הלב. בין האחים ישב גם האח החולה לוי יצחק. על אף מצב בריאותו הקשה וחולשתו העצומה, קיבל לוי את כולם בסבר פנים יפות. חבריו סיפרו שהוא הוא שעודד וניחם אותם.

אתר בו מספרים חברים על דמותו של הת' נתן דייטש:
www.rememberingnosson.com

כאמור, זמן לא רב לאחר מכן נתבקש גם אחיו לוי יצחק בישיבה של מעלה.

עם כל הקושי הגדול, בני משפחת דייטש קיבלו עליהם בצדקת דין שמים את הגזרה, כפי שחינכם האב הדגול ר' זלמן כל השנים, למלא את השליחות בעולם מתוך שמחה וקבלת עול גם יחד.

משפחת דייטש

ענפי משפחה חסידית

בו של ר' זלמן ע"ה דייטש, הרה"ח ר' מנחם מענדל דייטש, נולד בשנת תרמ"ב בעיר דוקשיץ, פלך מינסק שברוסיה הלבנה, להוריו הרה"ח ר' יוסף (דייטש) בן החסיד הנודע ר' יקותיאל מדוקשיץ, ורעייתו מרת חנה דבורה, בת החסיד הנכבד ר' ישראל בער מוועליזש, מחסידי כ"ק אדמו"ר מהר"ש. שלושה ילדים נולדו להם: מענדל דייטש, שמואל ואחותם אלטע שולע (אמה של מירל).

על העיירה דוקשיץ, שבה נולד, גדל ואף גר בה חלק מחייו לאחר נישואיו, כמו גם על דמויותיהם החסידיות של אביו, ושל סביו משני הצדדים, **סיפר ר' מענדל דייטש ברשימה מאלפת שכתב הוא עצמו לימים:**

"זקני [אביו של ר' יוסף] הרה"ח ר' יקותיאל דייטש אשר נקרא בפי כול בשם 'קושע דאקשיצער' ["קושע" - שם חיבה ליקותיאל]

מוכר וידוע היה בחוגים רחבים ביותר שבין חסידי ליובאוויטש. [הוא אף מוזכר כמה פעמים בשיחותיו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ].

ראשית התקשרותו - בהיותו עול ימים - הייתה אל כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' נ"ע, לאחר מכן המשיך להיות מקושר לכ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע ולעת זקנותו היה מקושר לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע, זאת למרות שהכירו מאז היות הרש"ב בגיל שלוש.

זקני ר' יקותיאל היה עולה לרגל – על פי רוב ברגל ממש - במשך חמישים שנה לליובאוויטש לכל חודש תשרי. כל זאת מלבד מה שבאמצע השנה בחזרו מבית המדרש היה קורה, אשר תמורת ללכת לביתו צעד לעבר ליובאוויטש ויהיה שם.

שהותו במשך החודש השביעי בליובאוויטש הזינה אותו במזון רוחני למשך שנה תמימה - הן למזונו האישי בעבודת ה' זו תפלה ובלימוד דא"ח, והן כדי להשפיע על בני עירו אשר הודות לכל מה שספגו ממנו התקשרו אף הם לחב"ד-ליובאוויטש.

אשרטט בזה כמה קווים הדים להתקשרותו של זקני לכ"ק אדמו"ר הרש"ב, כפי שנשאר חקוק בזכרוני:

אחת מבנותיו (כלומר: אחת מדודותיי) חלתה ר"ל במחלת עיניים קשה. זקני שם מיד פעמיו לליובאוויטש ושאל את הרבי נ"ע כדת מה לעשות ואל מי לפנות כדי להציל מאור עיניה. ויענהו האדמו"ר: בעיירתכם - דאקשיץ - מתגורר הרוקח דב משה שמוטקין. בקש ממנו את המשחה הצהובה ומרח זאת על עיניה. זקני פנה מיד אל הרוקח דב משה ויאמר לו: "הרבי צוה כי תתן לי מהמשחה הצהובה המרפאת עינים חולות". הרוקח - שגם הוא היה ממקושרי הרבי - הרהר והרהר ולא הצליח להזכר בשום משחה צהובה המצויה אצלו. ויאמר לזקני אין לי כל משחה צהובה בבית מרקחתי, המשחה היחידה המצויה אצלי הרי היא משחה לבנה. זקני לא חשב רבות ומיד פונה לרוקח בשאלת בקשה: "ואולי תוכל להצהיב את המשחה?..." ר' דב משה ניגש הוסיף חומרים מסוימים

ואת המשחה הצהובה. ר' יקותיאל מיהר עם המשחה וימרחה על עיני בתו - והנה הבריאו.

מני אז כל מי שחש מכאוביו בעיניו היה פונה לזקני והוא מסר לו מהמשחה הצהובה שיסוך ממנה את עיניו וכל החולאים ר"ל נרפאו.

ועתה כמה מילים על ידידו ורעו של סבי, ר' אהרן, המכונה אָרע דאקשיצער [אשר גם הוא מוזכר בשיחותיו של אדמו"ר הריי"צ], אשר יחדיו הלכו לליובאוויטש מדי פעם. (ר' יקותיאל ור' אהרן שניהם היו מלמדים בדוקשיץ, וראה שיחת י"ב תמוז תש"ח. ליל שמח"ת ושבת בראשית ה'שי"ת. ספר השיחות תרצ"ו - חורף ה'ש"ת ע' 185. וש"נ). ר' אהרן סחר בתבואה, ועסקו היה אשר קנה מחקלאים ומסוחרים זעירים את תבואתו, ואת כל היבול היה שולח לסמרגון בעגלות במחוז זה טרם עברה שם מסילת הברזל ועדיין לא עברו שם רכבות.

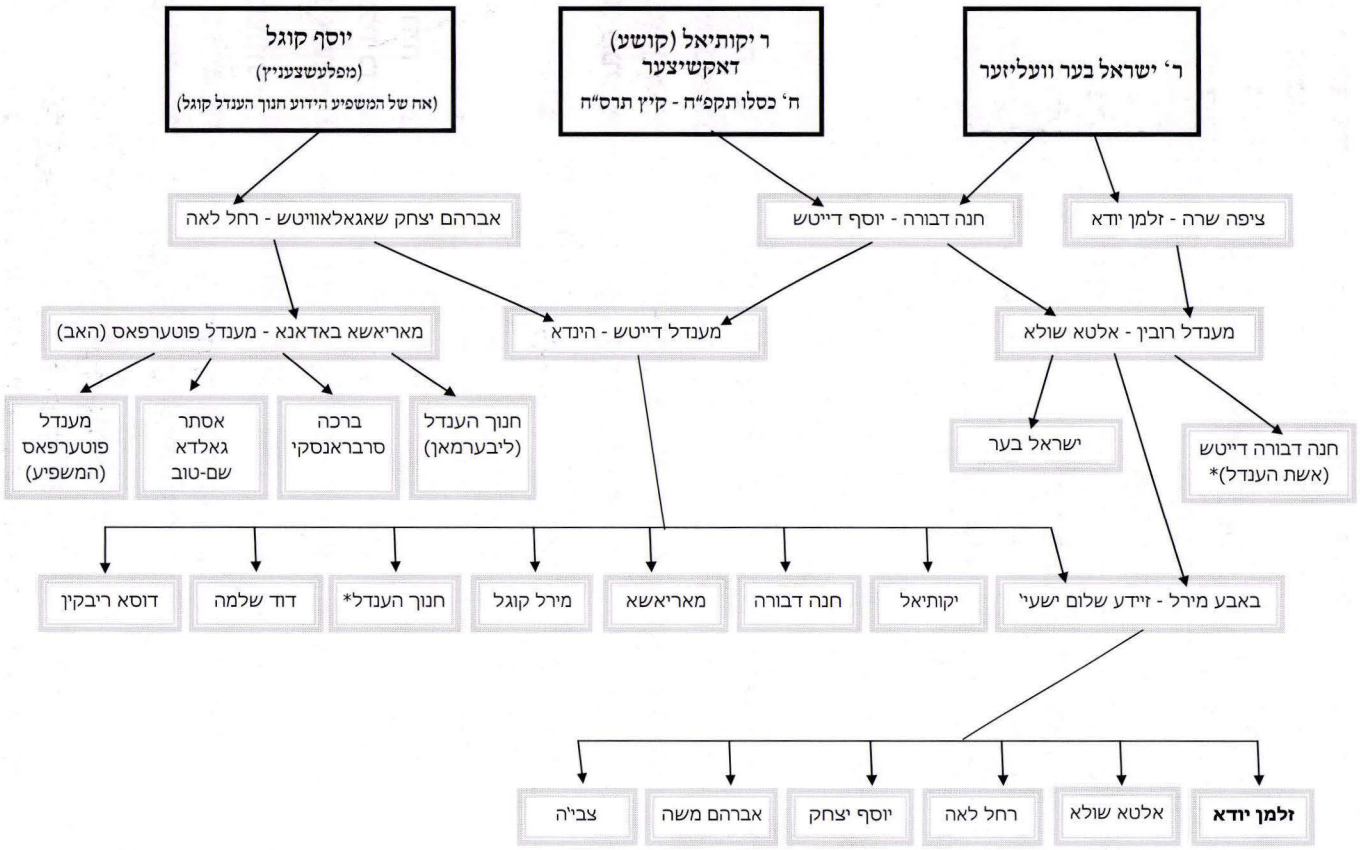
ביום אשר היו צריכים לאסוף את כל התבואה ולשלחה לסמרגון, היה ר' אהרן מזמין ערלים מהכפר עם עגלותיהם והללו היו מוליכים התבואה למקומה ומכיוון שהיו צריכים לאסוף התבואה על יד - היה הוא צועד בראש כשפניו צהובות, וניכרת הייתה ההתלהבות כאילו הוא מתעמק בענין בדא"ח. אחריו צעדו הערלים שעזרו לו ללקט התבואה להעמיס על העגלות ולשלחה לסמרגון.

ביתו של ר' אהרן היה סמוך לנהר בעריאזע אשר ראשיתו בדאקשיץ. סביבה זו נקראה בשם סלובודע.

מדי שבת בשבת היינו הולכים אל ביתו לשמוע ממנו מאמר דא"ח ולא זו בלבד אלא אף רוב ההתוועדויות דיומא דפגרא היו נערכות בביתו, במיוחד נערכה שם הסעודה די"ט-כ כסלו, וכן חלוקת הש"ס שנערכה באותו מעמד.

זכורני מאורע מימי ילדותי שאירע בעת אחת מהתוועדויות

עץ ענפי משפחת דייטש לדורותיה

די"ט כסלו בבית הלז. בגבור שמחת החג ואקח גם אני מפעם לפעם כוסית יי"ש, עד שעברתי על המידה. דודי לקחני בזרועי ויוליכני אל ביתנו - דרך די ארוכה - אבי בראותו אותי שאלני האם יודע אני באיזה 'עולם' אני מצוי?! ואענה: 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד...'

צעיר בניו של ר' אהרן קראוהו כשם ביינעס. נסיעותיו מרוסטוב לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע היו תוך מסירת נפש ממש. כי דאקשיץ הייתה שייכת בימים ההם למדינת פולין, והוא היה עובר את הגבול מהכא להתם ומהתם להכא כל פעם בדרך לא חוקית דבר שגבל בסכנת נפשות.

"עתה אכתוב על אודות סבי השני, אבי אמי ע"ה הנקרא ר' ישראל בער מוועליזש. הוא היה חבר מובהק של הרה"ח ר' אברהם מזעמבין. סבי זה נולד וגדל בזעמבין, אך בהיות ובזיווג שני נשא אשה מוועליז ועבר לדור שם לכן נקרא בשם ר"י בער מוועליז.

סבי זה היה משכיל נפלא בחסידות, הוא אף חיבר פירוש לספר התניא. את פירוש הלזה לא זכיתי לראות וזאת משום שלאחר פטירתו נשארה בבית בתו הצעירה (דודתי) אשר הגיע לפרקה ולא היה ממון להשיאה. הלכו דודי ומכרו את הפירוש לחסידים בוועליז כדי שיוכלו בתמורתו להשיאה כמנהג בעלי בתים חשובים, ואת אשר קרה לאחר-מכן עם הפירוש - זאת לא אדעה.

בשנותיו האחרונות עסק במסחר של ספרי קודש ולהבדיל אף של ספרים שונים. אך לא הייתה לו חנות או בית מסחר לספרים, אלא היה עובר כרוכל בבתים והציע את ספרי מרכולתו.

[באחת משיחותיו של אדמו"ר הריי"צ (אחרון של פסח תש"ג) מתאר הרבי את החסיד ר' ישראל בער, והוא מספר כי פעם נכנס ליחידות אצל הרבי מהר"ש. הוא לא ביקש ברכה לגשמיות ואף לא

לרוחניות; לא להצלחה בלימוד הנגלה ואף לא בלימוד החסידות, ואפילו לא בעבודת התפילה. הוא רק שטח את כאבו לפני הרבי כי חסרה לו מתיקות ("געשמאק") בתפילה. יעץ לו אדמו"ר מהר"ש אפוא: לנגן ניגון בעת התפילה.]

באחת ההתוועדויות שהיו בליובאוויטש פגש סבי ר' ישראל בער בסבי ר' יקותיאל מדאקשיץ ותוך כדי שיחה נודע להם כי לראשון יש בת (חנה דבורה) שהגיעה לפרקה ולשני בן (יוסף) שמציעים לו נכבדות. נמנו וסיכמו ביניהם על אודות השידוך. ולאחר שקבלו ברכת כ"ק אדמו"ר המהר"ש נ"ע, סוכם שידוכה של אמי לאבי.

ברצוני לציין כי אבי ואמי לא התראו זה עם זו עד לחופה, דבר שהיה מקובל בהחלט בחוגים שלנו.

אבי זקני ר' ישראל בער כשכתב אגרת אל מחותנו אבי זקני ר' יקותיאל היה מוסיף "תלמידי בחסידות ורבי בנגלה", כי אבי-זקני ר' יקותיאל ידיו רב לו בגליא שבתורה וכל ימיו היה ראש ישיבה ולימד תורה ברבים, אף לעת זקנותו כשהשתלטה עליו החלישות והיה מנמנם באמצע השיעור, מכל מקום לא חדל מלומר את שיעוריו ובעל פה.

אבי זקני ר' יקותיאל היה "בטלן" בהנהגתו החיצונית, מאידך א"ז ר' ישראל בער היה בהנהגה החיצונית אריסטוקרט ובעל הופעה גאה ומלבושי כבוד וכו'.

עד גיל שמונה-עשרה למדתי אצל אבי זקני ר' יקותיאל בבית המדרש החב"די שבדוקשיץ. אציין כמה דברים שנשארו חרותים בזכרוני מאותם הימים. בעיקר מהתנהגות זקני לדוגמה: כשנשכב על אחד הספסלים בבית המדרש, לנוח: היה מעיין - תוך כדי שכיבה - בביאורי הזוהר ועיניו מפלבלות, לא הבינותי אז משמעות

הדברים שהרי אמרו חז"ל "עד ארבעים שנין לא קאים איניש אדעתיה דרביה".

ראשו היה חזק פשוט בגשמיות ובעל כוח סבל גדול. כשהיה מסיק את התנור (כי היה ישן בלילות בבית המדרש) הרי מיד כשהקרשים נשרפו - מיד היה סותם את פי התנור, למען לא יצא החום החוצה, מובן שבנידון דידן לא רק החום נשאר בבית המדרש כי אם גם העשן המחניק מילא את כל הבית, העשן הלזה החניק כל הלילה ולא זו בלבד אלא אף כל אלו שבאו בבוקר לבית המדרש להתפלל חשו היטב במחנק העשן, ואילו סבי ז"ל לא חש כל כאבי-ראש על אף שישן כל הלילה בבית המדרש.

כאמור, היה סבי נוסע כל שנה לימים הנוראים לליובאוויטש. מספר פעמים אף לקח אותי עמו. בבואנו לליובאוויטש סרנו אל בית הכהן גדול, כך נקרא בעל האכסניה שאצלו התגורר סבי. פעם, באחד מימי חול המועד סוכות, התקיימה התוועדות חסידותית באכסניה זו והשתתפו בה חסידים רבים. לאחר ההתוועדות הלכו כולם להתוועדות של הרבי.

ואנו - סבי ואני - התמהמהנו באכסניה ואיחרנו את ההתוועדות, אך סיפק היה בידינו לראות את הרבי (כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע) שעדיין ישב על כסא באמצע החדר, שאר השולחנות והספסלים היו שבורים; אף השולחן הבודד שעדיין החזיק איכשהו מעמד (שולחן הקריאה), היה שבור במספר מקומות, ואברכים תמכו בו לבל ימוט. בין האברכים שהיו באותו מעמד בליובאוויטש היה גם גיסי מענדל פוטרפס מדווינסק. כ"ק אדמו"ר הרש"ב פנה אליו ואמר: "אברך דווינסקאי, תמוך נא בשולחן". בפינה אחרת ממול ישב לו ר' מיכאל דוואַרקין פרט על כינור, אך איני זוכר מהו השיר שהשמיע.

מובן מאליו כי דברים אלו השאירו בי רושם חזק. בלכתנו מהאכסניה במחשך הלילה ברפש הסמוך אשר שלט ברחובות ליובאוויטש בתקופת חג הסוכות. כל זה לא היה יכול להסתיר

על האור שבקע ואסף את כולם. ברירו מילתא שזכרונות כאלו משאירות רושם נצחי לכל תקופות חיי.

"בחתמי את זכרונותי על שני סבי אעבור בזה על חלק מזכרונותי על אודות אבי נ"ע:

אבי **ר' יוסף דייטש** נקרא בפי החסידים גם בשם "יאשקע קושיעס" (יוסף בן יקותיאל) הוא היה סוחר, היה לו בית מסחר לקמח וצרכי מאכל שונים. בהיותו בעל קול ערב וחוש בנגינה - הרי בכל מסיבה חסידותית והתוועדות של חסידים היו מבקשים ממנו לשיר ("ר' יוסף אמור נא ניגון").

מרת הינדה דייטש

מאורע שאירע בשנות חיי הצעירות ונשאר חקוק בזיכרוני אעתיקהו בזה: בתקופה ההיא היו מגידים אשר היו עוברים מישוב יהודי אחד למשנהו ודורשים דברי 'מגידות' (המשולבים בתוכחת מוסר וכדו'). כרגיל היה מקומם הקבוע בבית הכנסת של המתנגדים. וגם בעיירתנו היה בית מדרש אחד של מתנגדים (כל היתר היו בתי מדרשים של החסידים) היו המגידים באים לשם. למותר לספר כי בדברי ה"מגידות" שלהם היו לא פעם משלבים דברי בלע נגד החסידים והחסידות. פעם בא לעיירתנו מגיד מהסוג הזה אשר נשא נאומים ודרשות חוצבי להבות נגד חסידים וחסידות. שמענו דיווח מדרשותיו כפי שהתבטא דוד המלך "יהמו ככלב ויסובבו עיר" (תהלים נ"ט).

בשבת ביום, כשאבי הלך לבית המדרש ללמוד, הוא נפגש עם

בהתוועדות עם קרוב משפחתו ר' מענדל פוטרפס. נראים עוד: גיסו ר' גרשון שוסטרמן (באמצע) ור' אברהם משה נראה מאחור

המגיד שהיה בדרכו לשאת את דרשתו. המגיד אמר לאבי "גוט שבת" ואילו אבי ענה לו באמרה חריפה ומפורסמת...

המגיד עלה על הבימה ומיד סיפר לקהל בהתרגשות רבה את הסיפור בזה הלשון: "רבותי בהלכי לכאן לומר את הדרשה, פגשני אברך שאמרתי לו 'גוט שבת' ואילו הוא ענה לי באמירה חריפה. חייבים אנו למצוא מיד מיהו האברך. חיפשו וגילו והלשינו מיד את אבי בפני שלטונות הצבא שלא התייצב כראוי. אבי נסע מיד לרבי ושאלו מה עליו לעשות, הרבי אמר לו כי אל לו לפחד והקב"ה יעזרהו שהכל ילך כשורה - והמסירה אכן התבטלה.

אלו הם קטעי זיכרונות קצרים שיש לי לומר על אודות סבי ואבי" – מסכם הרב מנחם מענדל דייטש את זיכרונותיו.

מן הראוי להביא באכסניה זו גם תולדות משפחתה של **מרת הינדה דייטש**, אשת-חבר של ר' מנחם מענדל.

מרת הינדה נולדה להוריה ר' אברהם יצחק ורחל לאה שגלוביץ, והייתה לנכדתו של החסיד ר' יוסף קוגל, אחיו של המשפיע הנודע ר' חנוך הענדל (קוגל). מרת רחל לאה נודעה בתור אישה צדקת והייתה חברתה של הרבנית שעטרנא שרה, אשת אדמו"ר הרש"ב. באחד מביקוריה בליובאוויטש ביקשה מרת רחל לאה מהרבנית להכניס את נכדה הקטן, מנחם מענדל פוטרפס, בן השמונה ליחידות אצל הרבי הרש"ב. הרבנית הסכימה בחפץ לב, ולאחר החגים נכנסה עם הילד לחדר בעלה ואמרה "הוא נקרא על שם אביו והוא נכדה של רחל לאה. קַבֵּל אותו ליחידות וּבָרֵך אותו". כך זכה הילד בן השמונה להיכנס ליחידות והרבי אכן נתן לו את ברכתו הקדושה: "זאלסט זיין א ערליכער איד, און מיט ליינגע יאהרן" (= שתהיה יהודי ירא שמים ומתוך אריכות ימים ושנים).

בת נוספת הייתה לרחל לאה, מאריאשא באדאנא שמה, שנישאה לר' מנחם מענדל פוטרפס. ברבות השנים נולדו להם ארבעה ילדים: חנוך הענדל (ליברמן) שנודע בציוריו החסידיים, ברכה סרברנסקי, אסתר גולדא שם טוב, ומנחם מענדל הצעיר שנולד לאחר פטירת אביו ממחלת הטיפוס, ונקרא על שמו.

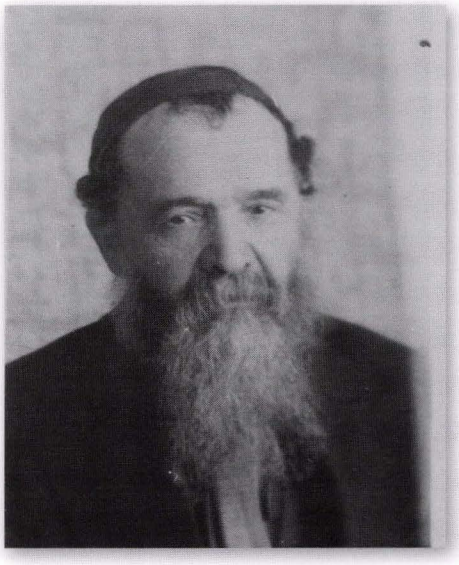
מרת מירל דייטש, אשת הרה"ח ר' שלום ישעי', גדלה וחונכה גם היא בבית חסידי למהדרין לאביה הרה"ח ר' מנחם מענדל ב"ר זלמן יודא וציפא שרה רובין, ולאמה מרת אלטא שולע בת ר' יוסף וחנה דבורה דייטש. אביה ר' מנחם מענדל היה מצד אביו נכדו של החסיד ר' ישראל בער מוועליזש, ואמה, אלטא שולע, הייתה מצד אמה, גם היא נכדתו של החסיד ר' ישראל בער מוועליזש, ומצד אביה, נכדתו של החסיד ר' יקותיאל מדוקשיץ. אמה נפטרה בדמי ימיה כתוצאה ממחלה. ברבות הימים איבדה אף את אביה

ואת אחיה ישראל בער שנפטרו מרעב בתקופת המצור על לנינגרד במלחמת העולם השנייה.

הלב הטוב של משפחת דייטש

זכרונות מרתקים על קורות חיי משפחת דייטש בסמרקנד, רשומים לדורות על ידי הסופר הרה"ת ר' יהושע דובראווסקי ע"ה

על אודות מידת חסדם וטוב לבם של ר' מנחם מענדל ומרת הינדה דייטש, מן הראוי ללמוד מתוך רשימה מרגשת שכתב **הסופר האידי הנודע הרה"ח ר' יהושע (היישקע) דובראווסקי,** בלשונו הזהב. סופר זה זכה בעצמו להיות מסמוכי שולחנם של בני הזוג דייטש ולקבל מהם שפע של חסד ונתינה בימים הקשים של סמרקנד בימי המלחמה (כפי המסופר בתחילת פרק שני).

הרה"ח ר' מענדל דייטש

המשנה בפאה (ז, א) אומרת: "כל זית שיש לו שם... אינו שכחה, במה דברים אמורים בשמו, במעשיו ובמקומו" – כל עץ זית המצטיין בשלושה דברים: "בשמו" – שקיבל את השם "שפכוני", כי זיתיו שופכים ושופעים הרבה שמן; "במעשיו" – שהוא נותן פירות רבים; "ובמקומו" – שהוא ניצב ב"פרצה", מקום בו חולפים עוברי-אורח רבים – בכזה עץ אין שכחה.

עץ הפרי היהודי מלא הפירות **הזה,** עליו נאמר "כי האדם עץ

השדה" – שהצטיין כל כך בכל שלושת הדברים – **בשמו** – השם לבדו נשא את עצמו לתהילה כשמן-צרי, בקרב נפשות פצועות רבות שזרמו ל"עץ" זה; **במעשיו** – המעשים הטובים שלו היו כל כך עשירים בטובה, מעשים טובים במלוא המובן; **ובמקומו** – שהרי אותו אדם-עץ-השדה עמד הכן בלב ויד פתוחים בעיצומה של ה"פרצה", במרכז נקודת השבר של כל כך הרבה אנשים נודדים – **אינו שכחה!** בו לא תיתכן שכחה! שכן, כיצד ניתן לשכוח אחד כזה?!

כמו חורבה גדולה וחשוכה, ניצבת מול עיניי העיר סמרקנד של אותם ימי רעה, בתחילת שנות הארבעים (למניינם, במאה הקודמת). וכמו עמודי בדולח, מתנשאים מתוכה כמה פינות מוארות, אשר בשולי השוליים של תהום הייסורים, הרעב והבדידות הקרינו חום ונחמה. אך היה שם מגדלור שהתנשא במיוחד והאיר יותר מכולם בצורה הכי חמה, הכי לבבית, הכי אנושית, הכי יהודית והכי חסידית.

היו אלה זמנים שרעב וכאב נחתו בהם כמו כנף שחורה של ציפור טרף, האפילו על אור החמה מבחוץ ועמעמו את ניצוצות החיים מבפנים. דמויות-אנוש נפולות שוטטו במבטים תאבים ומגורים, עם לבבות ריקים ורגשות מעולפים. קרובים התקוטטו על פירור לחם; אחים חתכו את הפרוסה העלובה לחתיכות משולשות; אוי, האם החתיכה הזו לא קצת יותר קטנה? בשווקים וברחובות התגלגלו חולים קשים בפנים מלאות ייאוש, מקררים את החום הגבוה במי האגם המלוכלכים ומחפשים פינה קטנה כלשהי להניח בה את הגוף המיובש, את הווירידים המצומקים. וב'מערות' הנמוכות, כמו חיות קטנות מבוהלות בנקיקים, אנשים רעדו לגורל הרכוש האישי המועט, חששו מהמחר ורעדו מהרעב ששרר בחוץ.

כמובן, כמו יהלומים, פה ושם היו יהודים שפרסו את לחם העוני לשלוש ולארבע מכוחה של הרחמנות היהודית. ודאי שבתים

יהודיים רבים חלקו את מה שהיה להם עם פליטים חסרי בית; וחלקו אפילו קרבנות נוראים של 'טיפוס' ומחלות אחרות. אבל ... ועדיף לשתוק.

ר' מענדל דייטש ז"ל היה שונה לחלוטין! לא הכרתי את ר' מענדל בשנים ה"נורמליות" שקדמו. רק ממרחקים נישא שמו הטוב והמפואר **והמעשים הטובים** המבורכים שלו. אבל הכרתי אותו **במקומו** - ושם, בדיוטה הכי תחתונה של הכאב והסבל האנושי, גדולתו ומעלתו באו לידי ביטוי.

כעבור שנים אמר ר' מענדל בפשטות טבעית: "באתי לסמרקנד עם כמה 'צענערלאך' [מטבעות זהב בערך של 10 רובל], וחשבתי: אמיר אותם ואציל יהודים מרעב". שום שלט לא היה תלוי על ביתו של ר' מענדל. הוא לא "ארגן" פעולות הצלה, אבל את הדרך לחצרו אנחנו, הרעבים, הכרנו היטב...

ר' מענדל לא גרר את הנבוכים עם גבהות שמשפילה ולא עם 'שפת חלקות' שמעצימה את הכאב. הוא התייצב כתף אל כתף עם המסכן ומשך אותו אליו עם תחושת שוויון של אהבת אחים. ואם הלה היסס – וכן, היה גם אחד שברעב הכבד ביותר לא הכניע את תקיפותו – ור' מענדל פנה אליו בסבר פנים יפות ומאירות ואמר בכזו נימה לבבית-אינטימית פשוטה וכל כך אבהית: נו, בוא! מה אתה מחכה?! והלה הלך. כי גם מדמותו הסמכותית של ר' מענדל נבע סוג של הכנעה טבעית שקירבה אליו. וזה במפורש ללא שום העמדת פנים. אי, עד כמה היה ר' מענדל רחוק-רחוק מזה!

לא, כמעט לא היה ניכר כל הבדל בין "בעל הבית" ובין האורחים הרעבים שלו. לא בהליכה ברחובות הקטנים בדרכי עפר ולא בישיבה סביב שולחן העץ הגדול (מוזר: איכשהו ר' מענדל נשאר בזיכרוני לא כדמות נפרדת בפני עצמה: הוא תמיד היה עם עוד משהו או עוד מישהו סביבו – עם שקית הטלית-ותפילין הגדולה, עם לקוטי תורה תחת בית שחיו. עם שק תפוחי אדמה (האם

צריך לומר להבדיל?) על הכתפיים "בשביל מישהו שם בסמטה החשוכה", או סתם מוקף ב"אורחים").

וכך, ר' מענדל המיר את ה"צענערלאך" בחיי יהודים: "איזה ערך יש לכל ה'צענערלאך' שלי, עם כל זה ועוד, לעומת להחיות נפש רעבה?" – אמר ר' מענדל ולכן הוא לא חישב אותם. "הצלת נפש מישראל היא כמו הצלת עולם מלא" – ואם כן, איך סופרים עולמות שלמים? עוד יהודי ליד השולחן – עוד נפש אלוקית, עוד עולם. והוא לא מדד אותם – "העיקר שיהיה עוד יהודי ליד סיר התבשיל". ר' מענדל מצא אותם כל יום: אחת היא לו אם זהו פליט מפולין תלמיד חכם, סבל לשעבר בקראקא, בחור ישיבה ליטאי, ילד יחף, שוחט לשעבר בעיירה רוסית, או סתם נפש עלובה. לכולם הייתה זכות במידה שווה על שולחנו של ר' מענדל, כולם-כולם – ור' מענדל עצמו עם כולם **בשווה**. והעיקר, תמיד היה זה אותו ר' מענדל המקורי: בדיוק כשם שביראת שמים מלאה תמימות הוא נשא את שקית הטלית-ותפילין לבית הכנסת – באותו תום לב שניחן בו, ר' מענדל צעד עם שק תפוחי אדמה על כתפו אל תוך רחוב מלא חול. ואכן, בכך באו לידי ביטוי המידות הטובות היהודיות ביותר והחסידיות ביותר שלו. מה זה אומר? זה אומר שבעשיית טובה ליהודי כל מהותו הייתה "שקועה בעבודה". לי אישית ר' מענדל היה סמל של כזה חסד נדיר למופת. מעולם לא הבחנתי בו ביטוי של 'פניות' אישיות, של שביעות רצון עצמית, של אותה תחושה "טובה" שהלב הרחום מרשה לעצמו... ר' מענדל עשה את מעשיו הטובים בכזו מקוריות ופשטות יהודית – כמו, למשל, יהודי ירא-שמים שנכנס להתפלל מנחה-מעריב. ולכן היה דומה בעיניי כי ר' מענדל "מתפלל" את החסד שלו אל הזולת – באותו נועם שבו הוא מתפלל את תפילתו אל הקב"ה.

מעולם לא ראיתי את הסיר שבו השותפה הנאמנה של ר' מענדל (תיבדל לחיים טובים ארוכים ומאושרים) בישלה את התבשיל הגדול. הוא היה מוכרח להיות גדול מאוד. ענק! מתי

היכן וכיצד הם בישלו כלי כל כך מלא? אין מקום לשאלות. בכלל ר' מענדל שנא קושיות ושאלות.

ר' מענדל והינדא דייטש עם נכדיהם. מימין לשמאל: רחל לאה (דייטש) שוסטרמן, אברהם משה דייטש, צילה (בת ישראל ומירל קוגל) באסטומסקי, צביה (דייטש) גופין, יוסף דייטש

למי יכול להיות מושג כיום איזו משמעות הייתה לאותם קניידלך חמימים לגבי הפיות והגרונות הצמוקים? אבל הרבה יותר הייתה החמימות המורלית, התחושה הביתית שליוותה מזיגה של כל כפית. הצורה העממית שבה ר' מענדל התיישב ליד השולחן – היא זו שליטפה את הדמות המעולפת. ר' מענדל לא היה "דיפלומט", אבל דבריו הנעימים מעולם לא גרמו עגמת נפש, בדיוק כשם שהוא לא היצר לאיש בדיבורים על עצמו. וזו הייתה חייבת להיות "חסידישע ביין" מולדת בר' מענדל שבקושי הבחינו בה ובכל זאת הייתה גורם כל כך דומיננטי בהתנהגות שלו.

בנתינת צדקה, בסיוע לנזקק, חז"ל שמו את עיקר הדגש לא כל כך בתמיכה המעשית כמו על "המפייסו" – **הצורה** שבה נותנים, היחס האישי אל המקבל בשעת מעשה. לפעמים יכולים לעזור לזולת והלה נחנק עם העזרה ... ר' מענדל "פייס" לא רק עם המילים שלו – אלא עם כל ההנהגה שלו, עם כל ההתייחסות שלו, בעצם מהותו. באמצעות החיוך של המצב-רוח הטוב שלו, על ידי המבט שלו שהיה פשוט ומתוך לב פתוח, על ידי ההשתתפות שלו בתום לב ב"סעודה" יחד עם כל הרעבים ליד השולחן, על ידי הגישה שלו מלב-אל-לב שבה הוא "דחף" כמה רובלים בכיס

והניח יד מעודדת על כתף שחוחה – על ידי כל זה הוא מחק כל גבול בין ר' מענדל הנותן לפלוני המקבל.

דוגמא אחת קטנה, אפיזודה: היה שם, בסמרקנד, ילד. באותם ימים היה צעיר מאוד, אבל חתיכת אבדן: הוא איבד כמעט את כל המשפחה, איבד כמעט כל פירור בשר בגופו, איבד את מצב הרוח ואת טעם החיים. איבד – וזהו. הוא היה 'תקוע' בפינת עלייה של סמטה צרה. הימים היו חשוכים לו כלילות, והלילות ייסרו אותו בחלומות מפחידים וסיוטים מהימים הנמשכים. עד שהכוחות נשאבו אט אט. נמסו.

הרגליים כבר לא רצו ולא יכלו לשאת עוד את הגוף הדועך. הוא שכב בחצר הקטנטנה והביט באימה בשמים שהציצו מבעד לקירות הלבנים הצרים והלכו ונעשו יותר אפורים ויותר מאיימים.

איך נודע עליו לר' מענדל? הרי סביב שרר שקט! הוא היה נודד בודד מפולין הרחוקה (דומני שרק בעל הבית הבוכרי ידע עליו ומתוך "רחמנות" לא השליך אותו החוצה בגין אי תשלום

התוועדות חסידית בסמרקנד

ר' מענדל דייטש ורעייתו עם בני משפחה

שכר דירה). אבל ר' מענדל בכל זאת שמע מאי שם את האנחה השקטה ובא **בזמן**. בא, הביא שקית והציל נפש. והוא לא עזב לפני שווידא שהילד יכניס מיד משהו לפה. הוא לא זז. "נו, נו, אל תעשה שטויות! מה אתה תינוק? אינך יודע איך מכניסים לפה פרוסת לחם עם חמאה?"

אבל הילד לא היה מסוגל להכיל לחם וחמאה – ואז ר' מענדל הביא אורז מבושל. בוודאי – שוב בחמאה. ואם גם זה לא, אז גבינה עם חלב חמוץ, או מי יודע מה שר' מענדל מצא לנכון.

הילד סיפר לי פעם: "היה נדמה לי שר' מענדל לוחם כאן עם מלאך המוות שמצא לו דירה ברחוב הצר הזה". ור' מענדל לחם בתוקף האופייני שלו. עיניו המחייכות, הזקן המתולתל והשקיות שלו הפיחו נשמת חיים.

זמן מה חלף עד שהילד נעמד על רגליו ויצא מהחצר. ואולם רק אחר כך הוא התנפח. אבל ר' מענדל לא עזב אותו – וכאשר ראה את הילד לראשונה סביב השולחן שלו – ר' מענדל מיהר לנגב בשרוולו כמה טיפות בורקות בעיניו. ר' מענדל הראה לעתים נדירות אמוציות "שכאלה" – "עיניים לחות הן עניין נשי" – אבל היו אז רגעים שבהם המבטים שלו נצצו (וכיוון שגם אני הייתי אז מהיושבים סביב שולחנו של ר' מענדל, ידוע לי כמעט בוודאות שאף אחד, אפילו לא מבני ביתו היקרים, לא ידע על ה"עבודה" של

ר' מענדל עם אותו נער. וישמשו נא הדברים כ"טיפה" שמשקפת את ה"ים" של מידותיו המאירות).

חצר גדולה הייתה לו – "החצר של ר' מענדל" – אי שם בקצה רחוב שכריזאבס ליד האגם העמוק והשקט. אוזבקים כעוסים וחמורי סבר ישבו מימים ימימה מצידו השני של האגם, ליד ה"צ'אחאנא", יושבים עם רגליהם תחתיהם ממלמלים בשקט ו'זורקים' על ר' מענדל וכל מה שסביבו עיניים כעוסות. אבל עם הזמן התרחש פלא. לאחר שבועות וחודשים, המבטים התקיפים מלאי השנאה התחילו להיות רכים יותר ובפניהם הכהים השזופים עלתה חמימות. לאחר מכן הם קיבלו את הגעתו של ר' מענדל באהדה ובעיניים נשואות למרום. לא ניתן לשכוח את המילים של אוזבקי זקן: א-לל-ה תמיד אפשר לשלוח לעולמו מלאכים כאלה בדמות בני אדם". – והצביע לחצרו של ר' מענדל. לא לחינם נדמה היה לעתים קרובות שמהמראה העמוק של האגם וגם מהעצים הזקנים הכפופים סביבו, נמשכת שירת-שבח חרישית לשכנים האנושיים שלידו.

ר' מענדל חי אחרת באותן שנים חשוכות בסמרקנד. הוא חי אחרת בשנים המאוחרות, היותר טובות, ובוודאי חווה אחרת גם את ימיו האחרונים. תמיד נראו על פניו המבט הרגוע והשקט, הרוח האיתנה של היהודים של פעם והתפיסה המיוחדת שלהם את המושגים: העולם הזה והעולם הבא. הם לא היו שקועים בצורה כל כך גשמית בעניני העולם הזה – הייתה להם תחושה עדינה ועיניים בהירות, מסוגלות "לזרוק מבט" מאחורי מסך החיים.

ר' מענדל למד בפני הציבור "עין יעקב". חידוש אצל יהודים?

אבל הוא למד אחרת. לא מדובר כאן על הבנה שכלית והסברה טובה, אך הברק בעיניו של ר' מענדל עשה את דמויות התנאים והאמוראים הקדושים בהירה יותר; האופן האיתן וה"ביתי", קרוב יותר ומחובר יותר אל השומעים. סוג של "הורדת" הצדיקים "היושבים בגן עדן ומתענגים מזיו השכינה" – כך ר' מענדל עשה את סיפורי ומדרשי חז"ל קרובים יותר ומחוברים יותר אל היותר גבוה. כך השפיע ר' מענדל בדרכו השקטה והבטוחה.

האם כל זה הוא בבחינת הספד? לא! בשום אופן לא! ר' מענדל לא היה זה ש"יאפשר" לומר אחריו הספדים. הוא בוודאי היה עושה תנועת ביטול: אה, שטויות! ולא אני הוא זה שראוי להספיד כזה כמו ר' מענדל; וודאי שסוג ההספדים של **היום** לא ראוי ללוות יהודי כזה. זו גם לא הערכה של מהותו של ר' מענדל – כי, שוב, לא אני מסוגל לעשות זאת ומסגרת של מאמר כזה לא מספיקה לכך.

זו רק 'זריקה' של אי-אלו קווים לדמותו היוצאת מן הכלל של יהודי-אדם באותה שעה יוצאת מן הכלל; אדם שהפיץ סביבו קרניים מחממות של לבביות אמיתית ופשוטה, של החברות החסידית הצנועה והנעימה המועילה כל כך! והלוואי שהדור הזה ילמד משהו מהדמות הזאת. שהילדים שלי (וילדים רבים אחרים) ידעו שבילדותו אביהם שאב חיות פיזית וחיים רוחניים, בחצרו של אותו ר' מענדל, שהיה זה יהודי שפטירתו לא מתיישבת ולא תישכח: "חבל על דאבדין ולא משתכחין", וכאן יש רצון לפרש לפי המשנה – "משתכחין" במובן של **שכחה**. אבדן כואב הוא לנו על אבֵדתם של אלו **שלא משתכחים!**

(מתורגם על-פי 'די אידישע היים', אדר-שני ה'תשכ"ז)